

James M. Pease
the 2nd of Jan

ΗΘΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ.

621
ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΤΗΣ

ΗΘΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΥΠΟ

ΦΡΑΓΓΙΣΚΟΥ ΟΥΔΑΙΔΑΝΔΟΥ.

ΠΡΥΤΑΝΕΩΣ ΤΟΥ ΒΡΩΝΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ,

καὶ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΗΘΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ.

ΣΥΝΤΜΗΘΕΝΤΑ ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

καὶ

ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ, ΥΠΟ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

ΟΙΣ ΠΡΟΣΕΤΕΘΗ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΕΘ' ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

Κατὰ τὴν ὁδὸν Ἑρμιῶ παρὰ τῇ Καπνικαρίᾳ.

1845.

1871

REPORT OF THE

COMMISSIONER

OF THE LAND OFFICE

IN RESPONSE TO A RESOLUTION

PASSED BY THE

LEGISLATURE OF THE STATE

AT ITS SESSION IN 1870

AND IN ANSWER TO A RESOLUTION

PASSED BY THE LEGISLATURE

AT ITS SESSION IN 1869

AND IN ANSWER TO A RESOLUTION

PASSED BY THE LEGISLATURE

IN 1868

AND IN ANSWER TO A RESOLUTION

PASSED BY THE LEGISLATURE

AT ITS SESSION IN 1867

AND IN ANSWER TO A RESOLUTION

PASSED BY THE LEGISLATURE

AT ITS SESSION IN 1866

RECEIVED
JAN 10 1871
STATE OF NEW YORK
LAND OFFICE

Π Ι Ν Α Ε

ΤΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΠΕΡΙ ΗΘΙΚΟΥ ΝΟΜΟΥ, ΗΘΙΚΗΣ ΠΡΑΞΕΩΣ,
ΚΑΙ ΠΡΟΑΙΡΕΣΕΩΣ ΗΤΟΙ ΒΟΥΛΗΣΕΩΣ.

Σελ.

ΤΜΗΜΑ Α'. Περὶ Ἠθικοῦ Νόμου. . . 5

ΤΜΗΜΑ Β'. Περὶ Ἠθικῆς Πράξεως
καὶ Βουλῆσεως ἥτοι Σκο-
ποῦ. 10

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΕΡΙ ΣΥΝΕΙΔΟΤΟΣ.

ΤΜΗΜΑ Α'. Τί ἐννοοῦμεν λέγοντες Συ-
νειδός· καὶ πῶς τὸ Συνει-
δὸς ρουθετεῖ ἡμᾶς. . . . 17

ΤΜΗΜΑ Β'. Τίτι τρόπῳ δυνάμεθα τὰ
καλλιεργῶμεν ἢ τὰ κατα-
χρῶμεθα τὸ ἡμέτερον Συ-
νειδός. 25

ΤΜΗΜΑ Γ'. <i>Κανόνες Ἠθικῆς Διαγωγῆς</i>	36
--	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΕΙΝΑΙ ΒΕΒΑΙΟΣ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΟΤΙ ΠΡΑΤΤΕΙ ΟΡΘΩΣ ΟΤΑΝ ΔΕΝ ΕΛΕΓΧΕΤΑΙ ΥΠΟ ΤΟΥ ΣΥΝΕΙΔΟΤΟΣ;	43
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΠΕΡΙ ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑΣ	48
----------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

ΑΤΕΔΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΕΙΔΟΤΟΣ.	55
---------------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΛΛΕΙΜΜΑ- ΤΩΝ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ.	61
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΓΡΑΦΩΝ.	69
--------------------------------	----

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

ΠΕΡΙ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ.	
--	--

ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ ΠΡΟΣ

ΤΟΝ ΘΕΟΝ ΗΤΟΙ ΘΕΟΣΕΒΕΙΑΣ.	76
-----------------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΘΗΚΟΝΤΟΣ ΗΜΩΝ ΤΟΥ ΝΑ ΑΓΑΠΩΜΕΝ ΤΟΝ ΘΕΟΝ.	77
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ.

ΤΜΗΜΑ Α'. <i>Φύσις τῆς Προσευχῆς.</i>	96
---	----

ΤΜΗΜΑ Β'. Καθήκον τῆς Προσευχῆς. 102

ΤΜΗΜΑ Γ'. Ὡφέλεια τῆς Προσευχῆς. 108

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΤΗΡΗΣΙΣ ΤΟΥ ΣΑΒΒΑΤΟΥ ΗΤΟΙ ΤΗΣ ΚΥ-

ΡΙΑΚΗΣ. 113

ΤΜΗΜΑ Α'. Περὶ Συστάσεως τοῦ Σαβ-
βάτου καὶ τῆς Κυριακῆς. 114

ΤΜΗΜΑ Β'. Τίτι τρόπῳ πρέπει νὰ τη-
ρῶμεν τὴν Κυριακὴν. . . . 122

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΗΤΟΙ ΗΘΙΚΗ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΑΜΟΙΒΑΙΟΤΗΤΟΣ. 128

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ

ΤΡΟΠΩΝ ΚΑΘ' ΟΥΣ ΔΥΝΑΤΑΙ ΝΑ ΠΑΡΑ-

ΒΙΑΣΘΗ. 138

ΤΜΗΜΑ Α'. Παραβλασις τῆς Προσω-
πικῆς ἐλευθερίας ὑπὸ ἰ-
διωτῶν. 140

ΤΜΗΜΑ Β'. Παραβλασις τῆς Προσω-
πικῆς Ἐλευθερίας ὑπὸ τῆς
κοινωρίας. 147

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΕΡΙ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ.

ΚΤΗΜΑ Α'. Φύσις καὶ ἀρχὴ τοῦ δε-

	καϊώματος τῆς ιδιοκτησίας	156
ΤΜΗΜΑ Β'.	Περὶ τῶν τρόπων, καθ' οὓς τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας δύναται νὰ παραβιασθῇ	162
ΤΜΗΜΑ Γ'.	Νόμος περὶ ιδιοκτησίας ἤτοι νόμος περὶ πωλητοῦ καὶ ἀγοραστοῦ	167
ΤΜΗΜΑ Δ'.	Περὶ δαρείων	176
ΤΜΗΜΑ Ε'.	Περὶ ἀνταλλαγῶν, ὅταν τὸ ἀντίτιμον ᾖναι ὅχι ὑλικόν· ἤτοι ὑπηρεσία . .	188
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.	
	ΠΕΡΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΣ	194
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.	
	ΠΕΡΙ ΥΠΟΔΗΨΕΩΣ	200
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.	
	ΠΕΡΙ ΦΙΔΑΛΗΘΕΙΑΣ	213
ΤΜΗΜΑ Α'.	Περὶ Ἀποφάνσεων	214
ΤΜΗΜΑ Β'.	Περὶ Ὑποσχέσεων καὶ Συναλλαγμάτων	223
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.	
	ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ	233
	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.	
	ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ	247

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

θ'

Σελ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ. 257

ΤΜΗΜΑ Β'. Περὶ διαφορῶν Πολι-
τειῶν. 269

ΤΜΗΜΑ Γ'. Περὶ τῆς Πολιτείας τῶν
'Ομοσπόνδων Πολιτειῶν
τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. . 274

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑ. 279

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΤΜΗΜΑ Α'. Φιλανθρωπία πρὸς τοὺς
ἐνδεεῖς. 293

ΤΜΗΜΑ Β'. Φιλανθρωπία πρὸς τοὺς
πονηροὺς. 301

ΤΜΗΜΑ Γ'. Φιλανθρωπία πρὸς τοὺς
κακοποιούντας ἡμᾶς. . 307

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΠΡΟΣ ΤΑ ΑΛΟΓΑ ΖΩΑ. . . 313

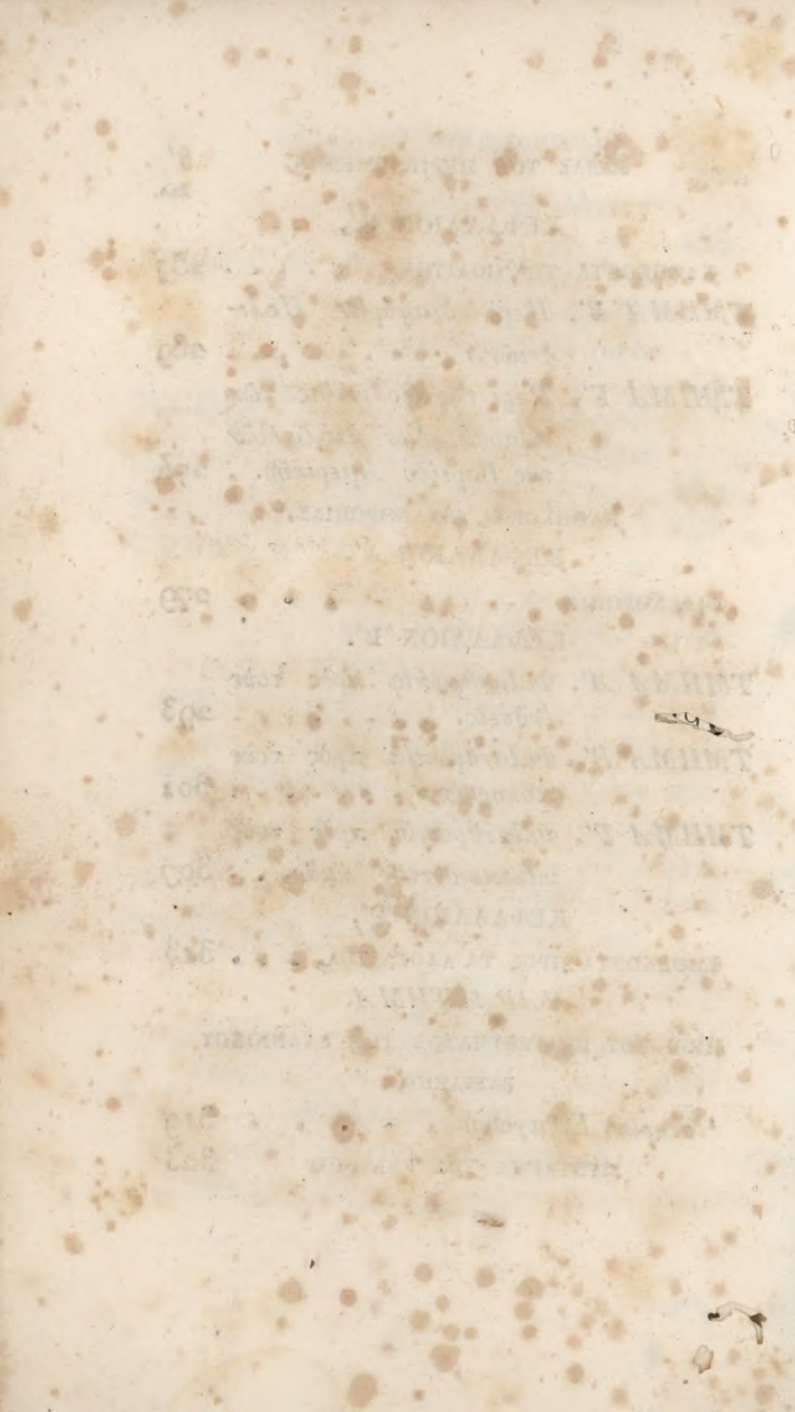
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ.

Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή. 319

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. 323

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

ΕΝ τῇ παρούσῃ ἐπιτομῇ ἐπεχείρησα νὰ ἐκθέσω τὰς κυριωδεστέρας ἀληθείας τῆς ἠθικῆς ἐπιστήμης ὑπὸ τοιαύτην μορφήν, ἥτις δύναται νὰ καταστήσῃ τὸ πονημάτιον τοῦτο χρήσιμον εἰς σχολεῖα καὶ γυμνάσια. Παραλείψας ἐν γένει τοὺς λόγους, ἐκθέτω μόνον τὰ ἐκ τούτων συναγόμενα πορίσματα· τὰς δὲ διασαφήσεις προσθήρμωσα πρὸς τὴν ἀντιληπτικὴν δύναμιν τῆς νεολαίας. Λεκτικὸν δὲ μεταχειρίσθην, ὅσω τὸ δυνατόν ἀπλούστερον, ἐκλέξας ἐπίτηδες τὰς λέξεις καὶ τὰς φράσεις ἐκ τῆς συνήθους διαλέκτου τῶν μὴ συνειθισμένων εἰσέτι εἰς ἠθικὰς θεωρίας. Τοιοῦτος τοῦλάχιστον ἦτον ὁ σκοπός μου. Μέχρι τίνος δὲ κατώρθωσα αὐτόν, τοῦτο δύναται νὰ γνωρισθῇ μόνον ἐκ τῆς πείρας.

Εἰς ἕκαστον δὲ τμήμα καὶ κεφάλαιον προτετέθη ἀριθμός τις ἐρωτημάτων. Ταῦτα δὲν ἀποβλέπουσιν εἰς εὐχερεστέραν μάθησιν τοῦ κειμένου, ἀλλ' εἰς πρακτικὴν ἀσκήσιν τῆς ἠθικῆς κρίσεως

τῶν ἤδη μαθόντων αὐτό. Ὅθεν ἐνίοτε μὲν ἐμπερι-
λαμβάνουσι συμπεράσματα ἐκ τῶν ἐν τῷ κειμένῳ
ἐκτεθειμένων ἀληθειῶν, ἄλλοτε δὲ πρακτικὴν
ἐφαρμογὴν αὐτῶν εἰς τὰ πράγματα καὶ τὰς ἐρ-
γασίας τοῦ ἀνθρωπίνου βίου.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ πονημάτιον τοῦτο ἀποβλέπει
εἰς χρῆσιν τῶν σχολείων, δὲν εἶναι ἴσως ἀνάρ-
μοστον ν' ἀναφέρω κατὰ ποίαν μέθοδον νομίζω
ὅτι τὰ ἐν αὐτῷ περιεχόμενα δύνανται νὰ διδα-
χθῶσιν εὐστοχώτερον. Πρῶτον λοιπὸν στοχάζο-
μαι ὅτι εἶναι καλὸν ἐν γένει νὰ δίδεται τὸ κεί-
μενον ὡς μάθημα αὐτὸ καθ' ἑαυτό. Ἀφοῦ δὲ μάθη
τοῦτο καλῶς ὁ μαθητὴς, τὰ ἐπόμενα ἐρωτήματα
καὶ ἐπιθεώρησις τοῦ τμήματος, εἰς τὸ ὅποιον
ἀναφέρονται, δύνανται νὰ χρησιμεύωσιν ὡς δεύ-
τερον μάθημα. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον εἶναι
πιθανώτατον ὅτι ὁ μαθητὴς ἐξασκῶν τὸ ἑαυτοῦ
κριτικὸν ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος, θέλει
καὶ καταλαμβάνει καὶ διαφυλάττει αὐτὸ εἰς τὴν
μνήμην του ἐντελέστερον. Ἐννοεῖται δι' οἷον
ὅτι τὰ ἐρωτήματα ταῦτα εἶναι δεῖγμα μόνον
τῶν ὅσων δύνανται νὰ ληφθῶσιν ἐκ τῶν προκει-
μένων μαθημάτων. Ὁ διδάσκαλος θέλει αἰσθάν-
εσθαι ὅχι μικρὰν ἡδονὴν προσθέτων εἰς αὐτὰ
καὶ ἄλλα ἐξ ἰδίας σκέψεως. Θέλει δὲ εἶσθαι

προσέτι γύμνασις ὠφελιμωτάτη, ἐὰν ἕκαστος μαθητῆς προτείνῃ τοιαῦτα ἐρωτήματα εἰς τοὺς συμμαθητάς του.

Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς σπουδῆς τῆς ἠθικῆς ἐπιστήμης εἶναι τὸ νὰ καταστήσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἐναρετωτέρους. Ἐὰν δὲ ἀποτυγχάνῃ τοῦ σκοποῦ τούτου, εἶναι, τοῦλάχιστον, ἄχρηστος. Τοῦτο πρέπει πάντοτε νὰ ἔχῃ πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ διδάσκαλος καὶ ἐπομένως νὰ φροντίζῃ νὰ οἰκονομῇ τὴν διδασκαλίαν τοιουτοτρόπως, ὥστε νὰ ἐγχαράττωνται εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ μαθητοῦ αἱ ἠθικαὶ ἀλήθειαι, καὶ νὰ ἀνεγείρηται εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἀγάπη πρὸς τὴν ἀρετὴν, ἀποσροφὴ κατὰ τῆς κακίας, καὶ πεποίθησις περὶ τῆς ἑαυτοῦ εὐθύνης καὶ ὑποχρεώσεως νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· καὶ τέλος νὰ ἐμποιῇται εἰς αὐτὸν ἡ πληροφορία περὶ τῶν ἀγαθῶν τῶν προερχομένων ἐκ τῆς ἐγκρατείας, τῆς ἀκεραιότητος, καὶ τῆς ἀνυποκρίτου θεοσεβείας. Οὐδεμίαν ἄλλην δύναται ν' ἀπολαύσῃ ὁ διδάσκαλος ὑψηλοτέραν ἀμοιβὴν, παρὰ τὴν εὐφροσύνην τοῦ νὰ βλέπῃ ἐνεργουμένην ἐνώπιόν του τοιαύτην ἠθικὴν βελτίωσιν εἰς τὸν χαρακτῆρα τῶν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ τεταγμένων.

Μετ' εἰλικρινοῦς ἐπιθυμίας νὰ εὐρεθῇ χρήσιμον

τὸ πονημάτιον τοῦτο εἰς τοὺς διδασκάλους πρὸς
τὴν τοιαύτην ἐκπλήρωσιν τῶν ὑψηλῶν σκοπῶν
τοῦ ἐπαγγέλματός των, παραδίδει αὐτὸ εἰς τὰς
χεῖράς των ὁ συγγραφεύς.

Ἐν τῷ Βρωνεῖῳ Πανεπιστημίῳ, κατὰ
τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1835.

 ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΠΕΡΙ ΗΘΙΚΟΥ ΝΟΜΟΥ, ΗΘΙΚΗΣ ΠΡΑΞΕΩΣ,

ΚΑΙ

ΠΡΟΑΙΡΕΣΕΩΣ ΗΤΟΙ ΒΟΥΛΗΣΕΩΣ.

ΤΜΗΜΑ Α'.

Περὶ Ἠθικοῦ Νόμου.

Η ἠθικὴ ἐπιστήμη εἶναι ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἠθικοῦ νόμου. Ὅταν οἱ ἄνθρωποι παρατηρῶσιν ὅτι δύο γεγονότα εἶναι οὕτω συνδεδεμένα πρὸς ἄλληλα, ὥστε ὁσάκις συμβῇ τὸ ἓν, πάντοτε παρέπεται καὶ τὸ ἄλλο, τὸν τοιοῦτον αὐτῶν σύνδεσμον ὀνομάζουσι νόμον. Πρὸς τούτοις δὲ τὸ μὲν πρῶτον ὀνομάζουσιν αἷτιον, τὸ δὲ δεύτερον ἀποτέλεσμα. Οὕτω παραδείγματος χάριν,

Παρατηρήθη ὅτι τὸ ὕδωρ ψυχθὲν μέχρι τινὸς βαθμοῦ γίνεται στερεόν, ἥτοι μεταβάλλεται εἰς πάγον· ἐντεῦθεν οἱ χημικοὶ ἔθεσαν ὡς νόμον, ὅτι τὸ ὕδωρ πήγνυται κατὰ τὸν εἰδικὸν τοῦτον βαθμὸν τοῦ ψύχους. Πάλιν δὲ παρατήρησαν ὅτι, ἐάν

ἡ θερμοκρασία αὐτοῦ αὐξήθη μέχρι τινὸς βαθμοῦ, μεταβάλλεται εἰς ἀτμόν, ἥτοι βράζει· ἐντεῦθεν ἔθεσαν ὡς ἕτερον νόμον, ὅτι κατὰ τὸν εἰδικὸν τοῦτον βαθμὸν τῆς θερμότητος τὸ ὕδωρ βράζει· τοῦτέστι διδάσκουσιν ἡμᾶς τὸ καθολικὸν τοῦτο γινόμενον, ὅτι ὁσάκις, ὑπὸ δεδομένας περιστάσεις, συμβῇ τὸ ἐν γεγονὸς, ἀμετατρέπτως θέλει συμβῇ καὶ τὸ ἄλλο. Λέγουσι δὲ ὅτι τὸ μὲν φύχος εἶναι τὸ αἷτιον τῆς πήξεως τοῦ ὕδατος, ἡ δὲ θερμότης τὸ αἷτιον τῆς βράσεως αὐτοῦ.

Εἶναι δὲ πρόδηλον, ὅτι δύο γεγονότα δὲν δύνανται νὰ ᾔναι οὕτως ἀμετατρέπτως συνδεδεμένα, εἰάν δὲν ὑπῆρχε δύναμις τις ἐνεργοῦσα πρὸς τὴν σύνδεσιν αὐτῶν, καὶ ὃν τι, κατὰ πάντα καιρὸν καὶ κατὰ πάντα τόπον, ἐνεργοῦν τὴν δύναμιν ταύτην. Ἐντεῦθεν τὸ γινόμενον τοῦτο, ὅτι ὑπάρχουσιν οἱ νόμοι τῆς φύσεως, διδάσκει ἡμᾶς καὶ τὴν ὑπαρξίν Ὑπερτάτου ὄντος, Δημιουργοῦ καὶ Συντηρητοῦ πάντων τῶν πραγμάτων. Καὶ ἐντεῦθεν πᾶσα ἐκ τῶν νόμων τούτων ἐνεργουμένη μεταβολή, εἶναι ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ.

Εἶναι δὲ πρόδηλον πρὸς τούτοις, ὅτι ὁ Δημιουργὸς συνέδεσε τὰ γεγονότα κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, διὰ τὰ χρησιμεύειν ὡς κατὰ τῆς διαγωγῆς ἡμῶν. Οὕτω συνδέσας ἓνα τινὰ βαθ-

μόν θερμότητος μὲ τὴν βράσιν τοῦ ὕδατος, διδασκει ὅτι, ἐὰν ἐπιθυμῶμεν νὰ βράσωμεν ὕδωρ, πρέπει νὰ φέρωμεν αὐτὸ εἰς ἐκεῖνον τὸν βαθμὸν τῆς θερμότητος. Καὶ οὕτως, ἐν γένει, ἐπειδὴ οἱ παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ τεθέντες νόμοι εἶναι ἀμετάβλητοι, οὐδέποτε δυνάμεθα ἡμεῖς νὰ κατορθώσωμέν τινα σκοπὸν ἄλλως πως, εἰμὴ ἐνεργοῦντες κατ' ἐκεῖνον ἀκριβῶς τὸν τρόπον, τὸν ὁποῖον αὐτὸς διώρισεν.

Ἦδη δὲ ἂς ἐφαρμόσωμεν ταῦτα καὶ εἰς τὰ ἠθικά. Πᾶς τις ἡξεύρει ὅτι διακρίνει πράξεις τινὰς ὡς καλὰς ἢ κακὰς. Πᾶς τις αἰσθάνεται ὅτι εἶναι κακὸν μὲν τὸ νὰ ψεύδῃται, νὰ κλέπτῃ, νὰ φονεύῃ, νὰ ἦναι ἄσπλαγχνος· καλὸν δὲ τὸ νὰ λέγῃ τὴν ἀλήθειαν, νὰ ἦναι τίμιος, φιλόστοργος, φιλόφρων καὶ εὐγνώμων. Ἐὰν δὲ καὶ νέος τις θελήσῃ νὰ σκεφθῇ ὀλίγον τι, θέλει ἐννοήσῃ ὅτι ὑπάρχουσιν ἀποτελέσματα τινα, τὰ ὁποῖα πάντοτε παρακολουθοῦσι τὰ δύο ταῦτα εἶδη τῶν πράξεων. Ἐὰν τις πράξῃ κακὸν τι, λόγου χάριν, ἐὰν εἴπῃ ψεῦδος, ἢ κλέψῃ, ἢ ὑβρίσῃ ἄλλον τινὰ, αἰσθάνεται εἰδὸς τι λύπης, καλούμενον αἶσθημα ἐνοχλῆς· φοβεῖται μὴν ἀνακαλυφθῇ, μετανοεῖ ὅτι ἔπραξεν οὕτω, καὶ ἐὰν φανερωθῇ, ἡξεύρει ὅτι πᾶς ἄνθρωπος θέλει ἀποστρέφεσθαι καὶ καταφρονεῖ

αὐτὸν διὰ τὴν διαγωγὴν τοῦ· τὸναντίον δέ, εἴαν πράξῃ τι καλὸν, ὡς εἴαν εἴπῃ τὴν ἀλήθειαν, ἢ δειξῇ εὐγνωμοσύνην, ἢ ἀποδώσῃ ἀγαθὸν ἀντὶ κακοῦ, αἰσθάνεται εἰδικὴν τινα ἡδονὴν, εὐαρεστεῖται αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν, καὶ ἡξεύρει ὅτι καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τιμᾶται καὶ ἀγαπᾶται.

Τώρα λοιπὸν, ἐπειδὴ τὰ γινόμενα ταῦτα καὶ πάμπολλα ἄλλα εὐρίσκονται οὕτω συνδεδεμένα, τὸν τοιοῦτον σύνδεσμον ὀνομάζομεν *νόμον*. Καὶ ἐπειδὴ βάσις τοῦ συνδέσμου τούτου εἶναι ἡ καλουμένη ἠθικὴ φύσις τῆς πράξεως, ὀνομάζομεν τὸν νόμον τοῦτον ἠθικὸν νόμον.

Ἐπειδὴ δὲ εὐρίσκομεν ὅτι εἶναι ἀμετάτρεπτα τὰ γινόμενα ταῦτα, τοῦτέστιν ἡ παρακολουθοῦσα τὰς καλὰς πράξεις ἡδονή, καὶ ἡ παρακολουθοῦσα τὰς κακὰς πράξεις λύπη, ἡξεύρομεν ὅτι ταῦτα πρέπει νὰ συνεδέθῃσαν οὕτως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἡμετέρου Πλάστου καὶ Κριτοῦ. Καὶ ἐπειδὴ εἶναι προφανέστατον ὅτι συνέδεσεν αὐτὰ οὕτω μὲ σκοπὸν νὰ διδάξῃ ἡμᾶς, δυνάμεθα ἐντεῦθεν νὰ μάθωμεν, πῶς αὐτὸς θέλει νὰ πράττωμεν. Οὕτως, εἴαν ὁ θεὸς συνέδεσεν ἀμεταβλήτως ἡδονὴν μὲ τὴν τιμιότητα, καὶ λύπην μὲ τὴν δολιότητα, εἶναι τότε φανερόν ὅτι τὸ θέλημα αὐτοῦ

εἶναι νὰ διάχωμεν τιμίως, ὅσον καὶ ἐὰν κατήγγελλε τοῦτο διὰ φωνῆς οὐρανόθεν. Ἐὰν εἰς ἐπικρατείαν τινα πᾶς φονεὺς τιμωρῆται μὲ θάνατον, τοῦτο εἶναι ἐπίσης σαφὲς ὁδηγία πρὸς τὴν διαγωγὴν ἡμῶν, εἴτε ὑπάρχει εἴτε μὴ γραπτὴ ἀπαγόρευσις τοῦ φόνου.

Παρατηροῦντες οὕτω τὰ ἐπακόλουθα τῶν πράξεων, δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν ποῖος εἶναι, κατὰ πολλὰς περιστάσεις, ὁ νόμος, ἥτοι τὸ θέλημα τοῦ Πλάστου ἡμῶν. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἔχομεν καὶ ἀποκάλυψιν τοῦ θελήματος αὐτοῦ εἰς τὰς Ἱεράς Γραφάς, ὅπου διδάσκει ἡμᾶς καὶ πῶς πρέπει νὰ διάχωμεν, καὶ πρὸς τούτοις ὁποῖα συνέδεσεν ἀποτελέσματα μὲ τὴν ἡμετέραν ὑπακοὴν ἢ παρακοήν.

Οὗτοι δὲ οἱ νόμοι, συντεταγμένοι μετὰ τῆς προσηκούσης τάξεως καὶ διασαφήσεως, συγκροτοῦσι τὴν ἐπιστήμην τῆς Ἠθικῆς Φιλοσοφίας.

Ἑρωτήματα.

1 Φέρε παράδειγμα φυσικοῦ τινος νόμου, τοῦτέστι γεγονότος τινός, τὸ ὁποῖον βλέπεις πάντοτε παρακολουθοῦν ἄλλο τι γεγονός.

2 Φέρε παράδειγμα ἠθικοῦ τινος νόμου.

3 Πῶς ἀποδεικνύεις τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ ;

4 Φέρε παράδειγμα νόμου τινός, διὰ τοῦ

ὁποίου ὁ Θεὸς ἔχει σκοπὸν νὰ κανονίζῃ τὴν διαγωγὴν ἡμῶν.

5 Ἐνθυμεῖσάι τι παράδειγμα, καθ' ὃ νὰ ἡσθάνθῃς τὴν ἡδονὴν τὴν παρακολουθοῦσαν τὰς καλὰς πράξεις, καὶ τὴν λύπην τὴν παρακολουθοῦσαν τὴν κακίαν;

6 Διὰ τί ὁ Θεὸς συνέδεσε λύπην μὲ ἐν εἶδος πράξεων, καὶ ἡδονὴν μὲ ἄλλο εἶδος πράξεων;

7 Ἐὰν προσεῖχες εἰς ταύτας τὰς ἡδονὰς καὶ τὰς λύπας, δὲν ἤθελες γνωρίζει τὰ καθήκοντά σου πολὺ καλλίτερον, καὶ εἶσθαι πολὺ εὐδαιμονέστερος;

8 Διὰ τί νὰ μὴ προσέχῃς εἰς αὐτάς, καὶ αὐτῶ νὰ κανονίζῃς τὰς πράξεις σου;

9 Ἐννοεῖς τί σημαίνει ἠθικὴ ἐπιστήμη; ἐξήγησον τὴν περὶ αὐτῆς ἔννοιάν σου μὲ ἰδικάς σου λέξεις.

ΤΜΗΜΑ Β'.

Περὶ ἠθικῆς πράξεως καὶ βουλήσεως

ἥτοι σκοποῦ.

Ἐνδέχεται νὰ ἐρωτήσῃ τις ἐνταῦθα, τί ἐστὶν ἠθικὴ πράξις. Ὅταν τις πράττῃ τι ἐπὶ σκοπῶντι, ὀνομάζομεν τοῦτο πράξιν.

Καὶ τὰ ἄλογα δὲ ζῶα καὶ οἱ ἄνθρωποι πράττουσιν ἐπὶ σκοπῷ. Τὰ ζῶα πολλάκις βλάπτουσι τὸ ἐν τῷ ἄλλῳ, καὶ ἀνθρώπους προσέτι, μετὰ σκοποῦ νὰ πράξωσιν οὕτω.

Ἐὰν ὁμῶς παραβάλωμεν τὰς πράξεις τῶν ἀλόγων ζώων πρὸς τὰς τῶν ἀνθρώπων, εὐρίσκομεν διαφορὰν μεταξὺ αὐτῶν. Αἰσθανόμεθα ὅτι τὸ μὲν ἄλογον ζῷον δὲν κρίνει καλλίτερα, ἢ οὔτε κρίνει οὔτε δύναται νὰ κρίνῃ ὅτι εἶναι κακὸν τὸ βλάπτειν ἄλλους· ὁ ἄνθρωπος δὲ κρίνει ἢ δύναται νὰ κρίνῃ ὅτι τοῦτο εἶναι κακόν. Τώρα λοιπόν, ἐπειδὴ τὸ ἄλογον ζῷον δὲν δύναται νὰ διακρίνῃ τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακόν, τὴν πράξιν αὐτοῦ δὲν θεωροῦμεν ὡς πράξιν ἠθικὴν· τοῦ δὲ ἀνθρώπου τὴν πράξιν, ὡς δυναμένου νὰ κάμῃ τὴν διάκρισιν ταύτην, ὀνομάζομεν πράξιν ἠθικὴν.

Πάλιν δὲ πᾶς τις ἡξεύρει ὅτι ἐνίοτε πράττομεν τι κατὰ τύχην· οὕτω, λόγου χάριν, ἐνδέχεται ρίπτοντες λίθον νὰ βλάψωμεν ἄνθρωπον τινα, μὴ παρατηρήσαντες ὅτι αὐτὸς εἶναι ἔμπροσθεν. Κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην, δὲν αἰσθανόμεθα ἐνοχὴν, καίτοι αἰσθανόμενοι πάντοτε λύπην, διὰ τὸ συμβεβηκός. Τὸ συνειδὸς δὲν μᾶς ἐλέγχει, ἐκτὸς ἐὰν εἴχομεν σκοπὸν νὰ βλάψωμεν, ἢ ἐὰν ἐπράξαμεν τοῦτο δι' ἀξιοκατάκριτον ἀμέλειαν.

Ἐνίοτε δὲ πάλιν ἔχομεν σκοπὸν νὰ εὐεργετήσω-
 μέν τινα· ἀλλ' ἡ παρ' ἡμῶν νομιζομένη εὐεργεσία
 ἀποβαίνει, ἐπὶ τέλους, βλάβη εἰς αὐτόν. Ὑπόθε-
 παραδείγματος χάριν, ὅτι στέλλω φαγητόν τι
 πρὸς ἄνθρωπον ἀσθενῆ, καὶ τὸ φαγητόν τοῦτο
 προξενεῖ εἰς αὐτόν πόνον· ἐγὼ λυποῦμαι μὲν διὰ
 τὸν πόνον του· ἀλλὰ δὲν δύναμαι καὶ ν' ἀποδοκι-
 μάσω τὸ ἔργον μου, ἐπειδὴ ὁ σκοπὸς μου ἦτο
 νὰ εὐεργετήσω αὐτόν. Ἐκ τούτων καὶ τῶν τοιούτων
 παραδειγμάτων δύναται πᾶς τις νὰ ἴδῃ, ὅτι
 περὶ τῆς ἠθικότητος τῶν πράξεων κρίνομεν πάν-
 τοτε ἐκ τοῦ σκοποῦ τοῦ πράττοντος.

Οἱ σκοποὶ δὲ ἡμῶν δυνατὸν νὰ ᾖναι κακοὶ
 κατὰ διαφόρους τρόπους.

α. Ὅταν ὁ σκοπὸς ἡμῶν εἶναι νὰ βλάψωμεν
 ἄλλον τινά· καθὼς, ὅταν ὑπ' ὀργῆς κτυπήσωμέν
 τινα, ἢ κακολογήσωμεν ἄλλον, διὰ νὰ ἐμποιή-
 σωμεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους κακὰς ιδέας περὶ αὐτοῦ.

β. Ὅταν ὁ σκοπὸς ἡμῶν εἶναι νὰ εὐχαριστή-
 σωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς, ἀφροντιστοῦντες ὅλως διό-
 λου περὶ τῆς δυστυχίας, τὴν ὁποίαν οὕτω προ-
 ξενοῦμεν εἰς ἄλλους. Τοιοῦτόν τι συμβαίνει, ὅταν
 χάριν ἀστεϊσμοῦ ἐμπαίξῃ τις ἄλλον ἄνευ τινὸς
 ἐχθροπαθείας ἐναντίον αὐτοῦ. Δὲν ἔχομεν οὐδὲν
 δικαίωμα νὰ εὐχαριστῶμεν ἑαυτοὺς προσβάλ-

λοντες τὴν εὐδαιμονίαν ὁποιοῦδήποτε ἄλλου.

὘ν γένει δὲ δυνάμεθα νὰ θέσωμεν τοῦτο ὡς γενικὸν κανόνα, ὅτι ὁ σκοπὸς ἡμῶν εἶναι κακὸς, ὁπότεν σκοπῶμεν νὰ πράξωμέν τι ἐναντίον τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ. Οὗτος δὲ ὁ νόμος συγκεφαλαιοῦται εἰς τὰς δύο ταύτας ἐντολάς· «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου.» καὶ «Πάντα ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς.»

γ'. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἠθικὸς χαρακτήρ πράξεώς τινος διορίζεται ἐκ τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, ἐὰν συλλάβωμεν σκοπὸν νὰ πράξωμέν τι κακὸν, ὁ σκοπὸς οὗτος, καίτοι μὴ ἐκτελεσθεὶς πραγματικῶς, εἶναι μοχθηρός. Καὶ ὅταν πάλιν ἔχωμεν ἀληθῶς σκοπὸν νὰ πράξωμέν τι ἀγαθόν, ὁ σκοπὸς οὗτος, καὶ ἂν δὲν δυνηθῶμεν νὰ τὸν ἐκτελέσωμεν, εἶναι εὐπρόσδεκτος εἰς τὸν Θεόν. Οὕτως ὁ Θεὸς ἠγάπησε τὸν Δαβὶδ, διότι εἶχε τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ οἰκοδομήσῃ τὸν ναόν, ἂν καὶ δὲν ἐπετράπη εἰς αὐτὸν νὰ τὸν ἐκτελέσῃ. Οὕτω καὶ τοῦ πένητος αἱ εὐχαὶ καὶ αἱ φιλάνθρωποι διαθέσεις δυνατὸν νὰ ᾖναι ἐξίσου ἀγάπης ἔργα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ τοῦ πλουσίου αἱ ἐλευθέριοι ἐλεημοσύναι.

δ'. Ἐπειδὴ πρὸς πᾶσαν ἐνάρετον πράξιν ἀπαιτεῖται ἀγαθὴ προαίρεσις, ἐὰν πράξῃς τις, παρὰ

τοῦ Θεοῦ προσταττομένη, ἐκτελεσθῇ ἄνευ ἀγαθῆς προαιρέσεως, ἢ πράξις αὕτη δὲν εἶναι ἐνάρετος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καλὸν μὲν εἶναι ν' ἀποδοθῇ δικαιοσύνη εἰς πτωχὴν τινα χήραν· ἀλλ' ὁ ἄδικος κριτῆς, ὅστις μῆτε Θεὸν ἐφοβεῖτο, μῆτε ἀνθρώπους ἐντρέπετο, καὶ ὅστις ἐξεδίκησε τὴν χήραν ἀπὸ τοῦ ἀντιδίκου της, διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι παρείχεν εἰς αὐτὸν κόπον, δὲν ἔπραξεν ἐνάρετον πρᾶξιν. Ὁ μόνος σκοπὸς αὐτοῦ ἦτο ν' ἀπαλλαχθῇ τῆς ἐνοχλήσεως. Οὕτω καὶ τὸ παιδίον δυνατόν νὰ πράξῃ μὲν ὅ,τι διατάσσεται ὑπὸ τῶν γονέων, νὰ τὸ πράξῃ δὲ μετὰ κακῆς διαθέσεως. Καὶ ἂν δὲ πράξῃ τὸ διατεταγμένον, τὸ παιδίον δὲν εἶναι εὐπειθές, ἐὰν δὲν πράττῃ αὐτὸ ἐξ ἀγαθῆς προαιρέσεως, καὶ μετ' ἀγάπης πρὸς τοὺς γονεῖς.

Ἐπὶ τέλους δὲ πᾶς ἄνθρωπος πρέπει νὰ παρητήρησεν ὅτι ἐπὶ τῶν σκοπῶν ἡμῶν ἐπενεργοῦσι πολὺ τὰ προηγούμενα ἡμῶν αἰσθήματα. Πᾶς ὅστις παραδίδει ἑαυτὸν εἰς αἰσθήματα φθόνου ἢ ἐκδικήσεως ἢ ἀπροκλήτου μοχθηρίας, εἶναι πολὺ πιθανώτερον νὰ ἐξοκείλῃ εἰς πράξεις φθόνου ἢ ἐκδικήσεως ἢ ἀπροκλήτου μοχθηρίας πάρεξ ἄλλος τις, ὅστις οὐδέποτε εἰσάγει εἰς τὴν καρδίαν του τοιαῦτα αἰσθήματα. Ἐντεῦθεν βλέπομεν ὅτι τὰ

τοιαῦτα αἰσθήματα, ὥς εἰς κακὰς πράξεις κινοῦν-
τα ἡμᾶς, πρέπει καὶ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ νὰ ᾔναι
κακά. Αὕτη εἶναι καὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἡ ἔν-
νοια, λέγοντος ὅτι ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχεται πᾶν
κακόν (α).

Ἑρωτήματα.

1 Ἐνεργοῦσιν ἄρά γε καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ
ἄλογα ζῶα;

2 Τίς ἡ μεγάλη διαφορὰ ἡ μεταξὺ ἀνθρώπων
καὶ ἀλόγων ζώων;

3 Δυνάμεθα νὰ κυβερνῶμεν τοὺς ἀνθρώπους
μὲ ἄλλον τινὰ τρόπον παρὰ τὰ ζῶα;

4 Δύνασαι νὰ σαφηνίσῃς τοῦτο διὰ παρα-
δείγματος;

5 Τίς εἶναι ὁ ἄριστος τρόπος τοῦ ἐπενεργεῖν
εἰς τὴν θέλησιν τῶν ἀνθρώπων;

6 Ἐάν τινες ἄνθρωποι δὲν πείθονται, καὶ ἂν
γνωρίζωσιν, ὅτι πράξις τις εἶναι καλὴ ἢ κακὴ,
οἱ τοιοῦτοι μὲ τί ὁμοιάζουσιν;

7 Πράττουσιν ἄρά γε ποτε οἱ νέοι κατὰ τοῦ-
τον τὸν τρόπον;

8 Εἶναι ἔντιμον ἢ αἰσχρὸν νὰ πράττῃ τις οὕτως;

(α) Ματθ. ιδ'. 19. Μαρκ. ζ'. 21.

9 Εάν τις βλάβῃ ἡμᾶς κατὰ συμβεβηκός, πρέπει ἄρα γε νὰ ἔχωμεν πρὸς αὐτὸν τοιαῦτα αἰσθήματα, ὅποια ἠθέλομεν ἔχει εἰάν ἔπραττεν εἰς ἡμᾶς τι ἀδίκημα; Εάν ὄχι, διὰ τί; φέρε παράδειγμα.

10 Εάν τις, ἔχων σκοπὸν νὰ ὠφελήσῃ ἡμᾶς, συμβῇ κατὰ τύχην νὰ μᾶς βλάβῃ, ὀφείλομεν ἄρα γε νὰ εἴμεθα εὐγνώμονες ἢ ν' ἀγανακτῶμεν κατ' αὐτοῦ; Καὶ διὰ τί; φέρε παράδειγμα.

11 Φέρε παράδειγμα πράξεώς τινος γινομένης μετὰ κακοῦ σκοποῦ.

12 Φέρε παράδειγμα κακῆς τινος πράξεως ἀλογίστως γινομένης.

13 Πράττετε ἄρά γε σύ ποτε πράξεις τοιαύτας;

14 Φέρε παράδειγμα κακοῦ τινος, ἐνῶ δὲν γίνεται πραγματικῶς οὐδεμία πράξις.

15 Φέρε παράδειγμα καλῆς τινος πράξεως γινομένης ἀνευ καλοῦ σκοποῦ.

16 Δεῖξον πῶς οἱ ἄνθρωποι ἀποκαθιστῶσιν ἑαυτοὺς κακοὺς ἐνδίδοντες εἰς κακὰ διανοήματα καὶ αἰσθήματα.

ΚΕΦ. Β'.

Περὶ συνειδότητος.

ΤΜΗΜΑ Α'.

Τί ἐννοοῦμεν λέγοντες Συνειδότης· καὶ τίρι
τρόπῳ ρουθετεῖ ἡμᾶς τὸ Συνειδότης.

Ὅσάκις πράττωμέν τι, πρέπει πάντοτε νὰ
υπάρχη τι, διὰ τοῦ ὁποίου πράττομεν αὐτό.
Οὕτως ἐὰν περιπατῶμεν, πρέπει νὰ ἔχωμεν πό-
δας, δαὲ τῶν ὁποίων νὰ περιπατῶμεν. Ἐὰν βλέ-
πωμεν, πρέπει νὰ ἔχωμεν ὀφθαλμοὺς, διὰ τῶν
ὁποίων νὰ βλέπωμεν. Ἐὰν ἀκούωμεν, πρέπει νὰ
ἔχωμεν ὦτα, διὰ τῶν ὁποίων νὰ ἀκούωμεν· ὡσαύ-
τως δὲ καὶ ἐπὶ μυρίων ἄλλων παραδειγμάτων.

Τοῦτο ἀληθεύει ἐξίσου καὶ ἐπὶ τῶν ἐσωτερι-
κῶν, ἥτοι τῶν ἐνεργειῶν τῆς ἀνθρωπίνης δια-
νοίας. Οὕτως ἐὰν συλλογιζώμεθα ἢ αἰσθανώμεθα,
πρέπει νὰ ἔχωμεν λογιστικὴν ἢ αἰσθητικὴν δύ-
ναμιν, διὰ τῆς ὁποίας νὰ συλλογιζώμεθα ἢ νὰ
αἰσθανώμεθα. Ἐὰν ἐνθυμώμεθα, πρέπει νὰ ἔχωμεν
μνημονικόν, διὰ τοῦ ὁποίου νὰ ἐνθυμώμεθα.

Τώρα λοιπὸν πᾶς τις ἡξεύρει ὅτι ἔχει τὴν

δύναμιν τοῦ διακρίνειν τὴν διαφορὰν τὴν μεταξὺ καλοῦ καὶ κακοῦ εἰς τὰς πράξεις τῶν ἄλλων ἀνθρώπων· καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ὑπόκειται εἰς εἰδικὰ τινα αἰσθήματα, ἐκπηγάζοντα ἐκ τῆς ὑπάρξεως τῶν τοιούτων προσόντων καὶ εἰς τὰς εἰδικὰς του πράξεις. Ὀνομάζομεν δὲ συνειδὸς τὴν δύναμιν ἐκείνην, διὰ τῆς ὁποίας κάμνομεν τὴν διάκρισιν ταύτην, καὶ αἰσθανόμεθα τὰ ἡδέα ἢ τὰ λυπηρὰ ταῦτα αἰσθήματα. Μόνος ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴν δύναμιν ταύτην· τὰ δὲ ἄλογα ζῶα εἶναι ἄμοιρα αὐτῆς.

Τώρα λοιπὸν ἐὰν παρατηρήσωμεν μετὰ προσοχῆς, θέλομεν ἰδεῖ ὅτι ἔχομεν συνείδησιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, προσόντων εἰς τὰς ἡμετέρας πράξεις, καὶ εἰς τὰς πρὸς τὸν Θεὸν ἀναφερομένας καὶ εἰς τὰς πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

Τὸ παιδίον, ἐὰν εἴπη τι ψεῦδος, ἢ ἀναφέρῃ ἀσεβῶς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἢ ἀτιμάσῃ τὴν ἁγίαν Κυριακὴν, καὶ ἂν μηδεὶς ἄλλος ἡξεύρῃ ταῦτα, αἰσθάνεται ὅμως ὅτι ἡμάρτησεν ἐνώπιον Θεοῦ, καὶ δικαίως φοβεῖται ὅτι θέλει τιμωρηθῇ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν δὲ κλέψῃ πρᾶγμα τοῦ γείτονός του, ἢ ἐξαπατήσῃ τοὺς συντρόφους του, ἢ τοὺς κτυπήσῃ ἢ τοὺς ὑβρίσῃ, αἰσθάνεται ἐνοχλὴν ὅτι ἡδίκησεν αὐτοὺς, αἰσχύνεται ν' ἀντιβλέψῃ πρὸς

τὸ πρόσωπον αὐτῶν, καὶ συναισθάνεται ὅτι εἶναι ἀξιοτιμώρητον διὰ τὴν τοιαύτην διαγωγὴν (1).

Ὅθεν λέγομεν ὅτι συνειδὸς εἶναι ἡ δύναμις ἐκείνη τοῦ νοῦς, διὰ τῆς ὁποίας διακρίνομεν τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν τῆς ἡμετέρας διαγωγῆς, εἴτε πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους αὕτη ἀναφέρεται, εἴτε πρὸς τὸν Θεόν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ τῶν πράξεων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων κρίνομεν ὁμοίως, ὅπως καὶ περὶ τῶν ἡμετέρων, λέγομεν ὅτι συνειδὸς εἶναι ἡ δύναμις ἐκείνη, διὰ τῆς ὁποίας διακρίνομεν τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν ἠθικῆς τινος πράξεως. Ἐκ τῆς αὐτῆς δὲ ταύτης δυνάμεως αἰσθανόμεθα ὁρμὴν τινα εἰς τὸ πράττειν τὸ καλὸν καὶ ἀποτροπὴν τινα ἀπὸ τοῦ πράττειν τὸ κακόν· πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἡδονὴν μὲν, ὅταν πράττωμεν τὸ πρῶτον, λύπην δὲ ὅταν πράττωμεν τὸ δεύτερον.

Ἰδὴ δὲ ἄς σκεφθῶμεν ὀλίγον περὶ τῶν ἡμετέρων αἰσθημάτων περὶ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, διὰ τὸ νὰ ἴδωμεν τίνι τρόπῳ νουθετεῖ ἡμᾶς τὸ συνειδός.

α. Ὑπόθετες ὅτι σκεπτόμεθα περὶ τινος πράξεως, διὰ τὸ νὰ ἀποφασίσωμεν ἐὰν πρέπη ἢ μὴ νὰ πράξω-

(1) Προσθετέον δὲ ὅτι τινὰ τῶν τοιούτων αἰσθημάτων συναισθανόμεθα, καὶ ὅταν μεταχειρίζομεθα κακῶς ἄλλογα ζῶα.

μεν αὐτήν. Ἄς λάβωμεν δὲ ἓν παράδειγμα. Ἄς
 ὑποθέσωμεν παιδίον τοσοῦτον μοχθηρόν, ὥστε νὰ
 ᾔηται παρωργισμένον κατὰ τοῦ πατρός του, καὶ
 διασκεπτόμενον ἐὰν πρέπη ἢ μὴ νὰ τὸν κτυπήσῃ.
 Εἶναι πιθανὸν ὅτι πρῶτον πάντων ἤθελε συλλο-
 γισθῇ, ὅτι ὁ πατήρ του εἶναι ἰσχυρότερος, καὶ
 ἤθελε τὸ τιμωρήσῃ, ἐὰν ἔπραττε τοῦτο. Ἐντεῦθεν
 ἤθελε δειχθῇ ὅτι τοιοῦτον κίνημα ἦτον ἀσύνε-
 χτον, διότι οὕτως περισσότερον ἤθελε βλαφθῇ
 παρὰ ὠφεληθῇ. Ἀλλ' ὑπόθεσ ὅτι ὁ πατήρ αὐτοῦ
 ἦτο κλινήρης, καὶ τοσοῦτον ἀσθενής, ὥστε νὰ μὴν
 ἠμπορῇ νὰ τὸ τιμωρήσῃ διὰ τὴν κακὴν του δια-
 γωγὴν. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, εἰάν τὸ
 παιδίον ἐσκέπτετο καὶ μίαν μόνην στιγμὴν, ἤθε-
 λεν αἰσθανθῇ ὅτι ἦτο κακὸν νὰ κτυπήσῃ τὸν
 πατέρα του, καὶ ὅτι ἦτον ἀδιάφορον ἐὰν ὁ πα-
 τήρ του ἠδύνατο ἢ μὴ νὰ τὸ τιμωρήσῃ. Ἐὰν δὲ
 παιδίον ἔβλεπεν ἕτερον παιδίον νὰ κτυπᾷ τὸν
 ἀσθενοῦντα πατέρα του, ἀντὶ τοῦ νὰ προσφέρῃ
 εἰς αὐτὸν πᾶσαν ἐνδεχομένην περιποίησιν, ἤθελεν
 εἰπεῖ ὅτι τὸ τοιοῦτον παιδίον ἔπραττε κάκιστον
 ἔργον, καὶ ὅτι ἦτον ἄξιον τιμωρίας δι' αὐτό. Ἐὰν
 δὲ τὸ παιδίον ἐπιχειροῦν νὰ κτυπήσῃ τὸν πατέ-
 ρα του, συνέβαινε νὰ βλαφθῇ αὐτὸ πολὺ, ἅπαντες
 οἱ θεαταὶ ἤθελον μὲν λυπηθῇ διὰ τὸ συμβᾶν τοῦ-

το, ἤθελον ὁμῶς εἰπεῖ ὅτι δικαίως καὶ ἐπαξίως ἔπαθεν ὅ,τι ἔπαθεν.

Ἵπόθεσ δὲ πάλιν παιδίον αἰσθανόμενον ὅτι εἶναι κακὸν τὸ νὰ χτυπήσῃ τὸν πατέρα του· τὸ τοιοῦτον παιδίον ἤθελε προσέτι αἰσθάνεσθαι τι ἀποτρέπον αὐτὸ τῆς τοιαύτης πράξεως. Ἐὰν δὲ ἦτον ὠργισμένον, ἤθελον ὑπάρχει ἐντὸς αὐτοῦ δύο εἶδη αἰσθημάτων· ἡ μὲν ὀργὴ ἤθελεν ὠθεῖ αὐτὸ πρὸς τὴν πράξιν ταύτην, τὸ δὲ συνειδὸς ἤθελε τὸ ἀποτρέπει ἀπ' αὐτῆς· καὶ ἤθελεν εἴσθαι κακὸν ἢ ἐνάρητον παιδίον, καθ' ὅσον ἐνέδιδεν εἰς τὴν ὀργὴν του, ἢ ὑπῆκουεν εἰς τὴν νοουθεσίαν τοῦ συνειδότος. Ἄς λάβωμεν δὲ καὶ ἕτερον παράδειγμα. Ἵπόθεσ ὅτι ἐν παιδίον ἔλαβεν ὀλίγα χρήματα διὰ ν' ἀγοράσῃ παιγνίδια πρὸς χρήσιν ἰδικήν του· καὶ ὅτι πορευόμενον εἰς τὸ ἐργαστήριον τῶν παιγνιδίων ἀπῆντησε πτωχὴν τινα γυναῖκα, τῆς ὁποίας τὰ τέκνα ἐκινδύνευον ν' ἀποθάνωσι δι' ἔλλειψιν τροφῆς. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἡ μὲν ἐπιθυμία τῶν παιγνιδίων ἤθελε τὸ ὠθεῖ πρὸς τὴν ἀγορὰν αὐτῶν· τὸ δὲ συνειδὸς ἤθελε τὸ παροτρύνει εἰς τὴν βοήθειαν τῶν λιμοκτονούντων παιδίων. Ἰδιοτελὲς μὲν παιδίον ἤθελεν ἐνδώσει εἰς τὴν ἀγάπην τῶν παιγνιδίων, καὶ ἀφήσει τὰ παιδία ν' ἀποθάνωσι· ἐνάρητον δὲ παιδίον

ἤθελεν ἐνδώσει εἰς τοῦ συνειδότος τὴν ὑπαγόρευ-
σιν, καὶ ἤθελε προκρίνει νὰ δώσῃ μᾶλλον τὰ
χρήματά του εἰς τὰ πτωχὰ παρὰ νὰ ἐκπληρώσῃ
τὴν ἰδικήν του ἐπιθυμίαν.

Πρὸς τούτοις δυνάμεθα νὰ μάθωμεν πῶς νου-
θετεῖ ἡμᾶς τὸ συνειδὸς, παρατηροῦντες τί αἰσθα-
νόμεθα, ἀφοῦ ἐκτελεσθῇ πράξις τις. Οὕτως ἄς
λάβωμεν τὸ τελευταῖον παράδειγμα. Ἐὰν τὸ
παιδίον δειχθῇ φιλάνθρωπον, θέλει αἰσθάνεσθαι
χαρὰν, καὶ ἐγκρίνει ὅ,τι ἔπραξε. Καὶ ἐὰν ἐβλεπε
τοιαύτην πράξιν ὑπ' ἄλλου γινομένην, ἤθελε τὸν
ἀγαπᾶ διὰ τοῦτο, καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ τὸν ἴδῃ ἀν-
ταμειβόμενον. Καὶ ἐὰν τὸ φιλάνθρωπον αὐτὸ
παιδίον συνέβαινε νὰ εὕρῃ καθ' ὁδὸν διπλάσια χρή-
ματα τῶν ὅσων ἐχάρισεν εἰς τὰ πτωχὰ παιδιά,
πᾶς τις ἤθελε χαρῇ διὰ τοῦτο, καὶ λέγει ὅτι
ἦτον ἄξιον ἀνταμοιβῆς.

Τοῦναντίον δὲ, ἐὰν παιδίον τι, ἀντὶ νὰ δείξῃ
φιλάνθρωπίαν πρὸς τὰ παιδιά ταῦτα, τ' ἀφινε
ν' ἀποθάνωσιν, ἢ ἐὰν μάλιστα τὰ ὑβρίζεν ἢ τὰ
ἐκτύπα, τότε ἀναχωροῦν καὶ διαλογιζόμενον τὴν
διαγωγὴν του, ἤθελεν αἰσθάνεσθαι ἐντροπὴν, καὶ
λύπην καὶ ἄκραν ἀθυμίαν, καὶ φοβεῖσθαι μὴ τῷ
ἐπέλθῃ καί τι δυστύχημα. Καὶ ἐὰν ἐβλέπομέν τινα
πράττοντα τόσον κακῶς, ἠθέλομεν αἰσθάνεσθαι

ἀπέχθειαν πρὸς αὐτόν, ἠθέλομεν ἀποφεύγει τὴν συναναστροφὴν του, καὶ ἠθέλομεν λέγει ὅτι εἶναι τιμωρίας ἄξιος.

Τοῦτο εἶναι ἓν μέγα αἷτιον, διὰ τὸ ὁποῖον οἱ μὲν πράττοντες τὸ κακὸν εἶναι τόσον δειλοὶ καὶ ἄνανδροι, οἱ δὲ πράττοντες τὸ καλὸν εἶναι τόσον θαρρᾶλέοι καὶ εὐτολμοι. Ὁ μὲν πράξας τὸ κακὸν ἠξεύρει ὅτι εἶναι τιμωρίας ἄξιος, καὶ ἐκ τούτου φοβεῖται ὅτι πᾶς τις ἔρχεται νὰ τὸν τιμωρήσῃ· ὁ δὲ πράξας τὸ καλὸν ἠξεύρει ὅτι εἶναι ἀμοιβῆς ἄξιος, καὶ ἐκ τούτου δὲν φοβεῖται οὐδένα.

Τοῦτο δὲ προσέτι εἶναι ἓν τῶν αἰτίων, διὰ τὰ ὁποῖα οἱ πράξαντες κακὸν τι ἀνακαλύπτονται τόσον συχνά. Ὁ πράξας τὸ κακὸν φοβεῖται καὶ αἰσχύνεται, καὶ τὰ αἰσθήματα ταῦτα ἐμφαίνονται καὶ εἰς τὸ πρόσωπον καὶ εἰς τὰς πράξεις του· καὶ ὅσῳ περισσότερον ἀγωνίζεται νὰ τὸ κρύψῃ, τόσῳ σαφέστερον τὸ ἀποκαλύπτει. Οὕτως ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν Ἱερὰν Γραφήν. «Ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτοῦ συνελήφθη ὁ ἁμαρτωλός. (α) ρὶ χειρὸς ἐμβαλὼν ἀδίκως οὐκ ἀτιμώρητος ἔσται» (β).

(α) Ψαλμ. 64. 17.

(β) Παροιμ. 13. 21.

Ἑρωτήματα.

1 Ἐὰν κάμνωμέν τι, λέγομεν ὅτι πρέπει ἀναγκαίως νὰ ἔχωμέν τι, διὰ τοῦ ὁποίου τὸ κάμνομεν. Φέρε παραδείγματα τούτου.

2 Πῶς ἤξεύρεις ὅτι ἔχεις συνειδός ;

3 Ὄταν παρακούης εἰς τοὺς γονεῖς σου, τί αἰσθάνεσαι ;

4 Ὄταν ἀμαρτάνης εἰς τὸν Θεόν, τί αἰσθάνεσαι ;

5 Τί εἶναι τὸ ἐμποιοῦν τὰ αἰσθήματα ταῦτα ;

6 Ὄταν πράττης καλὰ, καὶ ὑπακούης εἰς τὸν Θεόν, τί αἰσθάνεσαι ;

7 Τί εἶναι τὸ ἐμποιοῦν τὰ αἰσθήματα ταῦτα ;

8 ἔχουσι τὰ ἄλογα ζῶα τοιαῦτα αἰσθήματα ; διὰ τί ;

9 Ὅσάκις ἐσκέφθης ἔὰν ἔπρεπεν ἢ μὴ νὰ πράξης κακόν τι ἔργον, δὲν ἡσθάνθης ποτέ τι ἀπαγορευόν εἰς σὲ τὸ τοιοῦτον ἔργον ; τί ἦτον αὐτό ;

10 Ὅσάκις ἐσκέφθης ἔὰν ἔπρεπεν ἢ μὴ νὰ πράξης καλόν τι ἔργον, δὲν ἡσθάνθης τι προτρέπον σε εἰς τοῦτο ; τί ἦτον αὐτό ;

11 Δὲν αἰσθάνεσαι ἀπέχθειαν πρὸς τοὺς ψεύστας, καὶ τοὺς κλέπτας, καὶ τοὺς πράττοντας ἀπάνθρωπα ἔργα ; τί σὲ κάμνει νὰ αἰσθάνησαι οὕτως ;

12 Τὸ παιδίον, ὅταν πράξῃ κακὰ, αἰσθάνεται ἄρα γε τόσην χαρὰν ἐπιστρέφον εἰς τὴν οἰκίαν, ὅσην αἰσθάνεται, ὅταν πράξῃ καλὰ. Φέρε παράδειγμα.

13 Διὰ τί οἱ κακοῦργοι ἀνακαλύπτονται τόσον εὐκόλως;

14 Διὰ τί οἱ ἄνθρωποι εἶναι τόσον περίφοβοι, ὅταν πράξωσί τι κακόν;

15 Διὰ τί οἱ ἐνάρετοι εἶναι τόσον συχνὰ φαιδροί, ὅταν προσεγγίζωσιν εἰς τὸν θάνατον;

16 Διὰ τί οἱ κακοὶ ἄνθρωποι εἶναι τόσον συχνὰ ἔλεεινοί, ὅταν προσεγγίζωσιν εἰς τὸν θάνατον;

ΤΜΗΜΑ Β'.

Περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν δύναται τὰ βελτιωθῆ
ἢ τὰ παραφθαρῆ τὸ συνειδὸς ἡμῶν.

Πᾶς τις πρέπει νὰ παρατήρησεν, ὅτι ἅπασαι ἡμῶν αἱ δυνάμεις ἐπιδέχονται βελτίωσιν ἢ παραφθοράν. Ἄνθρωποι τινες εἶναι ἰσχυρότεροι ἄλλων τῆς αὐτῆς ἡλικίας· οὗτος μὲν εἶναι ἰσχυρότερος κατὰ τοὺς βραχίονας, ἐκεῖνος δὲ κατὰ τοὺς πόδας. Τὸ αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν νοερῶν δυνάμεων· ὁ μὲν ἔχει ἰσχυρόν, ὁ δὲ ἀσθενὲς μνημονικόν· ὁ μὲν γράφει μετὰ μεγάλης εὐκολίας, ὁ δὲ μετὰ μεγάλης δυσκολίας. Τὸ αὐτὸ

τοῦτο παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ μυρίων ἄλλων περιπτώσεων.

Ἐάν δ' ἐξετάσωμεν πάλιν τὰ παραδείγματα ταῦτα, θέλομεν εὑρεῖ τὴν γενικὴν ταύτην ἀληθεῖαν περὶ αὐτῶν. Αἱ ἰσχυρόταται δυνάμεις εἶναι ἐκεῖναι, τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἀσκήσις γίνεται πλείστη. Ἐάν τις ᾗναι ἰσχυρότερος ἄλλου, θέλομεν εὑρεῖ ὅτι ἀσκεῖ τὴν ἰσχύν του περισσότερον, ἢ ὅτι ἐργάζεται περισσότερον τοῦ ἄλλου. Ἐκεῖνος μὲν, τοῦ ὁποίου αἱ ἀσχολίαι ἀπαιτοῦσι τῶν βραχιόνων τὴν χρῆσιν, γίνεται κατὰ τοὺς βραχίονας ἰσχυρός· ὅστις δὲ περιπατεῖ ἢ τρέχει πολὺ, γίνεται κατὰ τοὺς πόδας ἰσχυρός. Ὁ μὲν ἐξασκῶν πολὺ τὸ μνημονικόν του, ἐνθυμεῖται εὐκόλως, τοῦτέστιν ἀποκτᾷ ἰσχυρὸν μνημονικόν· ὁ δὲ σπανίως ἐπιχειρῶν ν' ἀναπολῇ εἰς τὸν νοῦν του ὅ,τι ἀκούει ἢ ἀναγινώσκει, ταχέως αἰσθάνεται τοῦ μνημονικοῦ του τὴν ἐξασθένησιν. Ἐντεῦθεν οἱ ἄνθρωποι συνήγαγον τὸ γενικὸν τοῦτο συμπέρασμα, ὅτι ἅπασαι ἡμῶν αἱ δυνάμεις ἐπισχύονται μὲν διὰ τῆς ἀσκήσεως, ἐξασθενοῦσι δὲ ἐκ τῆς μὴ ἀσκήσεως.

Ὁ κανὼν οὗτος ἐφαρμόζεται ἐπὶ τοῦ συνειδότος κατὰ πολλοὺς λόγους.

α. Ὅσῳ συχνότερον ἀσκῶμεν τὸ συνειδὸς ἡμῶν

διακρίνοντες τὰς πράξεις ὡς καλὰς ἢ κακὰς, τόσον εὐκολώτερον θέλομεν μάθει νὰ κρίνωμεν ὀρθῶς περὶ αὐτῶν. Ὅστις πρὸ πάσης πράξεως ἐρωτᾷ ἐσκεμμένως ἑαυτὸν, ἐὰν ἦναι καλὴ ἢ κακὴ, απανίως θέλει κάμει σφαλερὰν κρίσιν περὶ τοῦ καθήκοντός του. Τοῦτο δὲ δύνανται νὰ πράττωσι καὶ τὰ παιδιά ἐπίσης, καθὼς καὶ οἱ ἄνδρες.

Β'. Τὸ συνειδὸς ἡμῶν βελτιοῦται κατὰ τοῦτο καὶ διὰ τῆς σκέψεως περὶ ἐναρέτων πράξεων καὶ ἐναρέτων χαρακτήρων. Ὅσῳ περισσότερον πράττωμεν τοῦτο, τόσον εὐκολώτερον μαθησόμεν νὰ διακρίνωμεν καὶ ν' ἀποφεύγωμεν πᾶν ὅ,τι εἶναι κακόν. Διὰ τοῦτον δὲ τὸν λόγον πρέπει νὰ μελετῶμεν πολὺ τὸν τέλειον χαρακτήρα τοῦ εὐλογημένου ἡμῶν Σωτῆρος, ἐὰν ἐπιθυμῶμεν βελτιώσιν τοῦ ἡμετέρου συνειδότος, καὶ προκοπὴν εἰς τὴν ἀρετὴν. Ὅθεν οἱ νέοι πρέπει νὰ μελετῶσι τοὺς χαρακτῆρας τοῦ Σαμουήλ, τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ Δανιήλ, καὶ ἄλλων ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ, καὶ τὸν τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Οὐασιγκτῶνος καὶ ἄλλων ἐναρέτων ἀνδρῶν τῶν νεωτέρων χρόνων.

Ἐξ ἐναντίας δὲ, εἶναι ἐπίσης δῆλον ὅτι ἐξασθενεῖ ἡ ἡμετέρα δύναμις τοῦ κρίνειν περὶ ἠθικῶν πραγμάτων. —

α. Εάν παραμελῶμεν τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος τῶν ἡμετέρων πράξεων. Εάν τὰ παιδιά καὶ οἱ ἄνδρες θαδίζωσι καλῶς ἢ κακῶς, ὅπως τύχη, χωρὶς ποτε νὰ ἐξετάζωσι περὶ τούτου, ὀλίγον θέλουν φροντίζει ἐπὶ τέλους ἐὰν τὰ ἔργα τῶν εἶναι καλὰ ἢ κακά· καὶ εἰς πολλάς περιπτώσεις δυσκόλως θέλουν δυνηθῇ νὰ διακρίνωσιν αὐτά. Πᾶς τις ἤξεύρει ὅτι ὅσα παιδιά διδάσκονται παρὰ τῶν γονέων τῶν νὰ σκέπτονται περὶ τῶν πράξεων τῶν, καὶ νὰ διακρίνωσι τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν, γνωρίζουσι καλλίτερον πῶς πρέπει νὰ διάγωσι, παρὰ τὰ παιδιά ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα οὐδέποτε διδάσκονται ὑπὸ τῶν γονέων τῶν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου.

β. Βλάπτεται δὲ πάλιν ἡ δύναμις τοῦ ὁρθῶς κρίνειν περὶ τῶν ἠθικῶν πράξεων, ἐὰν γινώμεθα θεωταὶ ἢ ἀκροαταὶ πονηρῶν ἔργων ἢ λόγων, ἢ ἐὰν συνειθίσωμεν νὰ εἰσάγωμεν εἰς τὴν ἡμετέραν διάνοιαν πονηροὺς διαλογισμούς. Εάν παιδίον ἀκούσῃ ἄλλο νὰ βλασφημῇ, κατ' ἀρχὰς μὲν θέλει αἰσθανθῇ, ὅτι εἶναι κακόν ἢ βλασφημία· ἀλλ' ἐὰν πολλάκις συναναστρέφῃται μὲ αὐτὸ, ταχέως θέλει ἀφροντιστεῖ περὶ τούτου, καὶ τάχιστα θέλει καὶ αὐτὸ ἀρχίσαι νὰ βλασφημῇ. Τὸ αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει καὶ περὶ τοῦ ψεύδους, καὶ

τῆς κακουργίας, καὶ τῆς καταλαλιᾶς, καὶ πάσης ἄλλης κακίας. Τοῦτο δεικνύει, πόσον πρέπει νὰ φροντίζωμεν ν' ἀποφεύγωμεν πᾶσαν κακὴν συναστροφὴν, καὶ μηδέποτε νὰ συγκοινωνῶμεν με τοὺς ἐμμένοντας εἰς τὰς κακὰς πράξεις.

Εἶπον ἀνωτέρω, ὅτι ἅπαντες δυνάμεθα νὰ θεωρῶμεν τοῦ συνειδότος τὸ αἶσθημα ὡς εἶδος προσταγῆς, παρορμὸν ἡμᾶς εἰς τὴν πράξιν τοῦ καλοῦ. Ἡ προσταγὴ αὕτη καθίσταται ἰσχυροτέρα ἢ ἀσθενεστέρα, καθ' ὅσον ἀσκῶμεν αὐτὴν περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον. Οὕτω, παραδείγματος χάριν, ὅστις φροντίζει νὰ πράττῃ πάντοτε ὅ,τι τὸ συνειδὸς ἐπιτάττει, εὐρίσκει τοῦ πειρασμοῦ τὴν δύναμιν ἀσθενεστέραν πρὸς ἑαυτόν· ὁ ἀγωνιζόμενος νὰ ᾔῃ πάντοτε δίκαιος, καὶ μηδέποτε ν' ἀποστερῇ δολίως οἷονδήποτε ἄνθρωπον μηδὲ τὸ ἐλάχιστον πρᾶγμα, εἴτε παίζων εἴτε σπουδάζων, θέλει εὑρεῖ ἐντὸς τῆς ἑαυτοῦ διανοίας ἰσχυροτάτην ἐναντίωσιν κατὰ τῆς πράξεως οἰασομένης ἀδικίας. Ὅστις δὲ, κατὰ καιροὺς μόνον, ἀποφασίζει νὰ ψεύδῃται ἢ νὰ κλέπτῃ θέλει εὑρεῖ βαθμηδὸν ἐξασθενοῦσαν τὴν πρὸς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν κλοπὴν ἀπέχθειάν του· καὶ εἶναι ἐντύχημα, ἂν ἐπὶ τέλους δὲν ἀποκατασταθῇ σταθερὸς ψεύστης καὶ κλέπτης.

Παρατηρητέον δὲ πρὸς τούτοις, ὅτι ἀμφοτέρω οἱ τελευταῖοι οὗτοι κανόνες ἐπενεργοῦσιν ἐπ' ἀλλήλους. Ὅσῳ περισσότερον συνειθίζωμεν νὰ σκεπτόμεθα περὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος τῶν ἡμετέρων πράξεων, τόσον ἰσχυρότερα θέλει γίνεσθαι ἡ κλίσις ἡμῶν πρὸς τὸ πράττειν τὸ καλόν· καὶ ὅσον ἀκριβέστερον πράττωμεν τὸ καλόν, τόσον εὐκολώτερον θέλομεν εἶσθαι ἱκανοὶ νὰ διακρίνωμεν τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν.

Ἄς ἐπαναλάβω δὲ τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω ὑπεδήλωσα ἀλήθειαν, ὅτι τὸ συνειδὸς εἶναι πηγὴ ἡδονῆς καὶ λύπης. Εἶναι δὲ τοιοῦτον κατὰ μεγαλήτερον ἢ μικρότερον βαθμόν, καθ' ὅσον ἀσκῶμεν αὐτὸ περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον.

Ὅσῳ συχνότερον πράττωμεν ἀγαθὰς πράξεις, τόσῳ μεγαλητέραν ἀπολαύομεν εὐδαιμονίαν ἐκ τῆς πράξεως αὐτῶν. Δὲν παρατηρεῖς πόσον εἶναι πάντοτε εὐδαίμονες οἱ φιλόφρονες καὶ ἀγαθοποιοὶ ἄνθρωποι; Δὲν παρατηρεῖς ὅτι ὅσοι μὲν σπανιώτατα πράττουσι πράξιν ἀγαθὴν, πράττουσιν αὐτὴν ἄνευ τινὸς σχεδὸν εὐαρεστήσεως· ὅσοι δὲ εἶναι ἀληθῶς φιλόφρονες καὶ εὐεργετικοί, ἀπολαύουσι καὶ αὐτοὶ σταθεράν εὐδαιμονίαν, καθιστῶντες ἄλλους εὐδαίμονας; Καὶ ἐὰν ἐκ τῆς ἀγαθοεργίας συνάγεται τσαύτη εὐδαιμονία,

ὀφείλομεν βέβαια νὰ εὐχαριστῶμεν τὸν Θεὸν ὅτι ἔθεσεν ἡμᾶς εἰς κόσμον τοιοῦτον, ὅπου δύνανται νὰ πραχθῶσι τοσαῦτα ἀγαθὰ, καὶ ὅπου ἅπαντες, καὶ πτωχοὶ καὶ πλούσιοι, καὶ νέοι καὶ γέροντες, δύνανται ν' ἀπολαύσωσι τὴν εὐδαιμονίαν ταύτην τοῦ ἀγαθοεργεῖν, σχεδὸν ὅσον θέλωσι.

Τούναντίον δὲ, ὅσῳ περισσότερον παρακούωσι τὸ ἑαυτῶν συνειδὸς οἱ ἄνθρωποι, τόσον ὀλιγωτέραν αἰσθάνονται λύπην ἐκ τῆς πράξεως τοῦ κακοῦ. Τὰ παιδιά, ὅταν πρώτην φορὰν ψεύδονται ἢ αἰσχρολογῶσιν, αἰσθάνονται ἐνοχὴν καὶ μεγάλην λύπην· ἐὰν δὲ ἦναι τοσοῦτον μοχθηρὰ, ὥστε ν' ἀποκτήσωσι τὴν ἕξιν τοῦ πράττειν τοιαῦτα, ταχέως καταντῶσιν εἰς τὸ νὰ μὴν αἰσθάνωνται πλέον μηδεμίαν λύπην ἐκ τῆς τοιαύτης διαγωγῆς, καὶ ἐνίοτε μάλιστα νὰ κομπάζωσι διὰ τοῦτο· οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ περὶ κλοπῆς καὶ πάσης ἄλλης κακίας.

Κατὰ πρώτην μὲν ὄψιν τοῦτο ἡδύνατο νὰ φανῇ εὐεργέτημα πρὸς τὸν κακοῦργον, ἐπειδὴ οὕτως δύναται νὰ πράττῃ τὸ κακόν, ἄνευ πολὺ μεγάλης δυστυχίας. Ἐὰν δ' ἐξετάσωμεν τὸ πρᾶγμα μετὰ πλειοτέρας ὁπωσοῦν προσοχῆς, θέλομεν ἰδεῖ ὅτι συμβαίνει ὅλον τὸ ἐναντίον· διότι ὅταν μὲν τις φοβῇται νὰ πράξῃ τὸ κακόν, καὶ αἰσθά-

νηται τύψιν συνειδότος ἐκ τῆς πράξεως αὐτοῦ, θέλει κακοποιεῖ σπανιώτερον καὶ κρυφιώτερον· ἀλλ' ὅταν παύσῃ τοῦ νὰ αἰσθάνηται τὰ λυπηρὰ ταῦτα αἰσθήματα, γίνεται θρασύτερος, καὶ κακοποιεῖ ἀναφανδόν, καὶ ταχέως ἐμπίπτει εἰς τὴν ποινὴν, τῆς ὁποίας κατεστάθη ἄξιος. Ἐκτὸς δὲ τούτου, εἶναι μεγάλη τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγχνία τὸ νὰ νουθετῇ ἡμᾶς οὕτω διὰ τοῦ συνειδότος, ὅταν πράττωμέν τι κακόν. Ὅταν δὲ παύσωμεν τοῦ νὰ νουθετώμεθα κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις ὅτι ἡ καθ' ἡμῶν αὐτοῦ ὀργὴ αὐξάνει μᾶλλον καὶ μᾶλλον, καὶ ἀφίνει ἡμᾶς νὰ βαδίζωμεν εἰς τὴν ἀπώλειαν ἄνευ τινὸς πλέον νουθεσίας. Πρὸς τούτοις ἡ πώρωσις αὕτη τοῦ συνειδότος θέλει διαρκέσει ὀλίγον μόνον. Τὸ συνειδὸς πολλάκις ἀνεγείρεται ἐν ὥρᾳ νόσου ἢ θανάτου. Θέλει δὲ ἀναλάβει ἀπειράκις μεγαλειτέραν δύναμιν εἰς τὴν αἰωνιότητα, παρ' ὅσην ἔχει ἐπὶ τῆς γῆς. Τότε δὲ, ἐὰν ἐζήσαμεν καὶ ἀπεθάνομεν κακοὶ, τοῦτο θέλει εἶσθαι πρὸς ἡμᾶς πηγὴ αἰωνίων βασάνων.

Ἐκ τῶν ἤδη εἰρημένων γίνεται προφανές ἐν τῇ δύο πράγματα.

α. Ὅσῳ συχνότερον πράττωμεν τὸ καλόν, τόσον εὐκολώτερον θέλομεν πράττει αὐτὸ, καὶ τόσῳ με-

γαλητέραν εὐφροσύνην θέλει προξενεῖ εἰς ἡμᾶς ἢ πρᾶξις τοῦ καλοῦ. Ὅσῳ δὲ συχνότερον ἀνθιστάμεθα πρὸς τινὰ πειρασμὸν, τόσον εὐκολώτερον δυνάμεθα ν' ἀντιπαλαίωμεν ὅχι μόνον πρὸς τοῦτον τὸν πειρασμὸν, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντα ἄλλον. Καὶ οὕτω, κατὰ πᾶν ἑῷα τῆς πρὸς τὴν ἀρετὴν προόδου ἡμῶν, θέλομεν καθίστασθαι μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐνάρετοι, καὶ ὁ χαρακτήρ ἡμῶν θέλει στηριχθῇ ἐπὶ ἀσφαλεστέρας βάσεως.

β'. Τοῦναντίον δὲ, ὅσῳ συχνότερον πράττωμεν τὸ κακὸν, τόσῳ δυσκολώτερα γίνεται ἡ ἀντίστασις πρὸς τὸν πειρασμὸν, καὶ τόσον εὐχερέστερον ἐμπίπτομεν εἰς τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τόσον ὀλιγώτερον αἰσθανόμεθα τοῦ συνειδότος τὸν ἔλεγχον, ὅταν καταπατῶμεν τὰς ὑπαγορεύσεις αὐτοῦ. Ὅθεν, ὅσῳ περισσότερον προβαίνωμεν εἰς τὴν ἁμαρτίαν, τόσῳ δυσκολώτερον εἶναι νὰ ἐπανέλθωμεν, καὶ τόσον ὀλιγώτερα εἶναι ἡ ἐλπίς τῆς ἡμετέρας ἐπανορθώσεως.

γ'. Ἐντεῦθεν πρέπει νὰ μάθωμεν πόσον εἶναι ἀναγκαιότατον τὸ ν' ἀντιπαλαίωμεν πρὸς πάντα πειρασμὸν, καὶ νὰ πράττωμεν τὸ καλὸν μετὰ σταθερᾶς ἀποφάσεως, ἐπὶ πάσης ἐνδεχομένης περιστάσεως. Καὶ περιπλέον μαυθάνομεν ἐκ τούτου, ὅτι ἐὰν ἔτυχῃ ν' ἀποκτήσωμεν κακὴν τινὰ ἑξιν,

ὁ παρὼν εἶναι πάντοτε ὁ καταλληλότετος καιρὸς τοῦ ν' ἀποσπασθῶμεν ἀπ' αὐτῆς. Ἀδύνατον, εἰάν βραδύνωμεν, νὰ μὴ καταστήσωμεν τὸ πρᾶγμα χειρότερον, καὶ τὴν παροῦσαν αὐξάνοντες δυσκολίαν, καὶ τὴν ἡμετέραν ἐλαττοῦντες ἰσχὺν εἰς τὸ νὰ ὑπερνικήσωμεν αὐτήν.

Ἐὰν δὲ οὕτως ἔχῃ περὶ τῶν ἡμετέρων ἀμαρτιῶν τῶν πρὸς τὸν ἄνθρωπον, πόσῳ μᾶλλον ἰσχύει τοῦτο περὶ τῶν ἡμετέρων ἀμαρτιῶν τῶν πρὸς τὸν Θεόν.

Ἑρωτήματα.

1 Λέγεται ὅτι πᾶσα δύναμις τοῦ σώματος καὶ τῆς διανοίας βελτιοῦται ἐκ τῆς ἀσκήσεως· φέρε παραδείγματα τούτου.

2 Λέγεται ὅτι πᾶσα δύναμις τοῦ σώματος καὶ τῆς διανοίας ἐξασθενεῖ ἐκ τῆς μὴ ἀσκήσεως. Φέρε παράδειγμα.

3 Ποία ἡ διαφορὰ ἢ μεταξὺ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς φιλεργίας καὶ τοῦ τῆς ἀργίας; Δύνασαι νὰ φέρῃς παράδειγμα τούτων καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας;

4 Ἐὰν ἦναι τοιοῦτος ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ, τί θέλει νὰ μᾶς διδάξῃ δι' αὐτοῦ;

5 Ποῖα τὰ δύο ὠφελήματα, τὰ ὅποια θέλομεν

ἀπολαύσει σκεπτόμενοι περὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆ-
ρος τῶν ἡμετέρων πράξεων;

6 Ποῖαν ὠφέλειαν θέλομεν λάβει συναναστρο-
φόμενοι μὲ τοὺς ἐναρέτους ἀνθρώπους;

7 Ποῖαι αἱ δύο ἐλάβαι, τὰς ὁποίας πάσχομεν,
ἐὰν πράττωμεν ἄνευ σκέψεως περὶ τοῦ καλοῦ ἢ
τοῦ κακοῦ τῶν ἡμετέρων πράξεων;

8 Ποῖα τὰ παρεπόμενα τῆς μετὰ τῶν κακῶν
ἀνθρώπων συναναστροφῆς; φέρε παράδειγμα.

9 Ἐὰν τις παρακούῃ τὸ συνειδὸς του, ποῖα εἶ-
ναι τὰ ἀποτελέσματα; φέρε παράδειγμα.

10 Διὰ τί οἱ ἐνάρετοι ἄνθρωποι, τοὔτέστιν οἱ
καλῶς διάγοντες, δύνανται νὰ κρίνωσιν ὀρθότερον
περὶ ἠθικῶν πραγμάτων παρὰ τοὺς ἄλλους; Ποῖων
συμβουλὴν πρέπει πάντοτε ν' ἀκολουθῶμεν;

11 Ἐὰν οἱ ἄνθρωποι ἐπιθυμῶσι νὰ ᾔναι εὖ-
δαίμονες, πῶς πρέπει νὰ διάγωσιν.

12 Ἐὰν ὁ πράττων κακὰ δὲν αἰσθάνηται τύ-
ψιν συνειδότος, καλὸν ἢ κακὸν σημεῖον εἶναι
τοῦτο;

13 Ποῖαν ὠφέλειαν λαμβάνομεν ἐκ τῆς ἐξέως
τοῦ καλῶς διάγειν;

14 Ποῖαν ἐλάβην πάσχομεν ἐκ τῆς ἐξέως
τοῦ κακῶς διάγειν; φέρε παραδείγματα καὶ περὶ
τῶν δύο.

35 Πότε ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ παύσῃ τοῦ πράττειν κακῶς, καὶ ν' ἀρχίσῃ νὰ διάγῃ καλῶς; φέρε παράδειγμα.

ΤΜΗΜΑ Γ'.

Κανόνες ἠθικῆς διαγωγῆς.

Πρὶν ἀποφασίσῃς νὰ πράξῃς τι, φύλαττε τοὺς ἐπομένους τούτους κανόνους.

Α'. Ἐρώτα πάντοτε σεαυτὸν τοῦτο πρώτιστον πάντων· ἡ πράξις αὕτη εἶναι καλή; Διὰ νὰ σὲ καταστήσῃ δὲ ἱκανὸν ὁ Θεὸς ν' ἀποκρίνησαι εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην, σοὶ ἐδῶρκε τὸ συνειδὸς καὶ τὰς ἱεράς Γραφάς. Ἐὰν δὲν μεταχειρίζησαι τὰ μέσα ταῦτα πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ καθήκοντός σου, εἶσαι κάκιστος ἄνθρωπος, καὶ ὁ Θεὸς θέλει σὲ κρίνει ἀξιοτιμώρητον. Πάντοτε δ' ἐρώτα τὴν ἐρώτησιν ταύτην πρὶν ἀρχίσῃς· διότι ἀφοῦ ἀρχίσῃς, ἢ ἀφοῦ ἀποφασίσῃς στερεῶς τὴν ἐπιχείρησιν ἔργου τινὸς, πιθανὸν ἡ ἐρώτησις αὕτη νὰ ᾖναι τότε παραπολὺ βραδεῖα.

Β'. Ἐνθυμοῦ ὅσα εἵπομεν περὶ ἀνθρώπων καταχρωμένων τὸ ἑαυτῶν συνειδὸς διὰ τῆς παρακοῆς των εἰς τὰς ὑπαγορεύσεις αὐτοῦ. Καὶ σὺ πολλάκις ἔπραξας τοῦτο, καὶ ἐπομένως τὸ συνει-

δός σου δὲν εἶναι ὁδηγός ὀρθός, ὅπως ὤφειλε νὰ ᾔῃναι. Ὅθεν κατὰ πολλὰς περιπτώσεις, ἐνδεχόμενον ν' ἀμφιβάλλης ἀπλῶς. Ὅταν λοιπὸν ἀμφιβάλλης ἐὰν πράξις τις ᾔῃναι καλὴ, ὀφείλεις νὰ μὴ πράξης αὐτὴν μηδέποτε, ἐκτὸς ἐὰν ἀμφιβάλλης ἐπίσης ἐὰν ἔχῃς τὸ ἐλεύθερον νὰ μὴ πράξης αὐτήν.

γ'. Ἐχε ὡς σταθερὸν κανόνα τοῦτον, νὰ πράττης δηλαδὴ αἰείποτε ὅ,τι τὸ συνειδός σου παραινεῖ, καὶ ν' ἀποφύγῃς ὅ,τι αὐτὸ ἀπαγορεύει. Εἴτε περὶ ἔργου πρόκειται, εἴτε περὶ λόγου, εἴτε περὶ λογισμοῦ, εἴτε ἰδίᾳ εἴτε δημοσίᾳ, πράττε πάντοτε, ὅ,τι εἶσαι πεπεισμένος ὅτι εἶναι καλόν, ἀφροντιστῶν περὶ τοῦ τί ἐνδέχεται νὰ πάθῃς ἕνεκα τούτου. Οὐδὲν κακὸν δύναται νὰ συμβῇ εἰς σέ τόσον μέγα, ὅσον εἶναι τὸ νὰ πράττης κακόν· καὶ οὐδὲν ἀγαθὸν δύνασαι ν' ἀπολαύσῃς τόσον μέγα, ὅσον εἶναι τὸ προερχόμενον ἐκ τοῦ πράττειν τὸ καλόν. Ἀδιάφορον δὲ τίς εἶναι ὑπὲρ σοῦ, καὶ τίς κατὰ σοῦ· εἰς τὸν Θεὸν πάντοτε νὰ ὑπακούῃς πρὸ παντὸς ἄλλου.

Μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν δὲ πράξεώς τινος, φύλαττε τοὺς ἐξῆς κανόνας·

α. Ἀπόκτησον τὴν ἑξιν τοῦ νὰ ἐξετάζῃς πάντοτε τὰς πράξεις σου, καὶ ν' ἀποφασίσῃς μετὰ

πολλῆς ἐπιμελείας ἐὰν ᾦσαν καλαὶ ἢ κακαί. Τοῦτο δὲ καλεῖται αὐτεξέτασις.

Πράττε δὲ τοῦτο λελογισμένως· πρέπει δὲ νὰ πράττης τοῦτο κατ' ἰδίαν. Ἐὰν δὲν ὀρίσης καιρόν τινα ἰδίως πρὸς τοῦτο, οὐδέποτε θέλεις κάμει αὐτό.

Πράττε τοῦτο ἀπαθῶς. Ἀγωνίζου νὰ σχηματίσης κρίσιν ὀρθήν. Ὑπόθες ἀντὶ σοῦ ἄλλους ἀνθρώπους, καὶ ὑπόθες αὐτοὺς πράττοντας ὅπως σὺ ἔπραξας· καὶ τότε ἐρώτα σεαυτὸν, τί ἤθελες κρίνει περὶ αὐτῶν. Θές ἔμπροσθέν σου τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ παρατήρησον ἐὰν αἱ πράξεις σου συνάδωσι πρὸς αὐτά. Εἶναι δὲ πολὺ ὠφέλιμον εἰς τοὺς νέους νὰ συνομιλῶσι περὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων με τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς πρεσβυτέρους φίλους των, καὶ νὰ ζητῶσι τὴν διδασκαλίαν καὶ ὁδηγίαν αὐτῶν περὶ πράξεων, περὶ τῆς ὀρθότητος ἢ μὴ ὀρθότητος τῶν ὁποίων αὐτοὶ εἶναι ἀνίκανοι νὰ κρίνωσι μετὰ πεποιθήσεως.

Ὑπόθες δὲ τώρα ὅτι μετὰ τὴν τοιαύτην ἐξέτασιν ἔφθασας εἰς κρίσιν ἀποφασιστικὴν περὶ τῶν πράξεών σου.

α. Ἐὰν μὲν ἔπραξας καλῶς, εὐχαρίσται τὸν θεόν, ὅστις σοὶ ἔδωκε τὴν δύναμιν νὰ πράξης οὕτω· καὶ ἡ εἰρήνη, τὴν ὁποίαν ἀπολαύεις, ἃς σὲ

ὁδῆγῃ νὰ ἐγκολπωθῇς σταθερώτερον τὴν ἀρετὴν.

Β'. Ἐὰν δὲ αἱ πράξεις σου ᾗσαν συμμιγεῖς, τοῦτέστιν ἐὰν τινὰ μὲν τῶν κινησάντων σε αἰτίων ᾗσαν καλὰ, τινὰ δὲ κακὰ, φρόντισον νὰ ἐννοήσῃς πῶς συνέβη νὰ συμμίσξῃς αὐτὰ, καὶ νὰ ἀποφεύγῃς εἰς τὸ ἐξῆς τὰ αἷτια, τὰ ὁποῖα σε παρέσυρον εἰς τὴν πλάνην.

Γ'. Ἐὰν δὲ, ἀφοῦ σκεφθῇς, ἴδῃς ὅτι αἱ πράξεις σου ᾗσαν κακαί,

1 Ἀναθεώρει τὰς τοιαύτας πράξεις, ἕως ὅτου νὰ αἰσθανθῇς τὴν ἐνοχλὴν αὐτῶν.

2 Ὑπόμεινε ἐθελουσίως τὰς τύψεις τοῦ συνειδότος. Μὴ προσπαθῇς νὰ λησμονήσῃς τὸ πράγμα δι' ἐνασχολήσεως εἰς ἄλλο τι, ἀλλὰ θέλε νὰ αἰσθάνεσαι τὴν ὀδύνην τοῦ συνειδότος, διὰ ν' ἀποφεύγῃς ἐτοιμότερον εἰς τὸ ἐξῆς τὴν πράξιν τοῦ κακοῦ.

3. Μὴ λησμονῇς τὸ πρᾶγμα, ἕως ὅτου νὰ κάμῃς ἀπόφασιν, ἐπὶ τοῦ ἡθικοῦ κακοῦ τῆς πράξεως στηρίζομένην, νὰ μὴ πράξῃς μηδέποτε εἰς τὸ ἐξῆς ἔργον τοιοῦτον.

4. Ἐὰν δύνασαι νὰ ἐπανορθώσῃς τὴν ὁποῖαν ἐπροξένησας βλάβην, ἐπανόρθωσον αὐτὴν ἀμέσως. Ἐὰν εἴπῃς ψεῦδος, ὑπαγε πάραυτα καὶ ὁμολόγησον αὐτὸ· ἐὰν ἐπῆρες πρᾶγμα ξένον, ἀπόδος αὐτό·

καὶ ἂν ἡ ἀπόδοσις εἶναι ὑπεράνω τῆς δυνάμεώς σου, ὑπαγε τοῦλάχιστον καὶ ὁμολόγησον τὴν ἀδικίαν σου.

5. Ἐπειδὴ δὲ πᾶσα πράξις κακὴ εἶναι ἀμαρτία κατὰ τοῦ θεοῦ, ζήτηε παρ' αὐτοῦ μετὰ ταπεινῆς μετανοίας ἄφεσιν διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

6. Παρατῆρει ποῖοι λογισμοὶ ἢ ποῖαι πράξεις σ' ἔκαμαν νὰ ἀμαρτήσης, καὶ πρόσεχε ἰδίως νὰ προφυλάττεσαι ἀπ' αὐτῶν.

7. Πάντα δὲ ταῦτα πράττε, μετὰ ταπεινῆς ἐλπίδος εἰς τὸ εὐσπλαγχον ἐκεῖνο καὶ πανταχοῦ παρὸν Ὄν, τὸ ὁποῖον αἰείποτε εἶναι πρόθυμον νὰ παρέχῃ εἰς ἡμᾶς πᾶσαν ἀναγκαίαν βοήθειαν εἰς τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ, καὶ τὸ ὁποῖον οὐδέποτε θέλει ἀφήσει οὐδ' ἐγκαταλίπει ἡμᾶς, ἂν ταπεινῶς ἀναθέσωμεν εἰς αὐτὸν τὴν πᾶσαν ἡμῶν ἐλπίδα.

Ἐκ τῶν ἤδη εἰρημένων πρέπει βεβαίως νὰ καταπεισθῶμεν περὶ τῆς μεγάλης εὐθύνης τῆς ἐπικειμένης ἐπὶ πάντα ἄνθρωπον, εἴτε νέον εἴτε γέροντα. Πᾶς ἄνθρωπος ἔχει τὴν δύναμιν ταύτην, ἥτις ὑπαγορεύει εἰς αὐτὸν καὶ τὰ πρὸς τὸν θεὸν καὶ τὰ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καθήκοντά του. Αὕτη δὲ συνοδεύει τὸν ἄνθρωπον ἀπανταχοῦ· πάντοτε ἀκούο-

μεν τὰς ὑπαγορεύσεις αὐτῆς, ὅταν ἐπιθυμῶμεν νὰ τὰς ἀκούωμεν· καὶ πολλάκις λαλεῖ, ἐνῷ ἡμεῖς ἐπιθυμοῦμεν νὰ σιωπᾶ. Τούτου δ' ἔνεκα, ἐὰν πράττωμεν κακὰ, δικαίως ὁ θεὸς κρίνει ἡμᾶς ὡς ἀναπολογήτους. Πάντα δὲ ταῦτα ἐπισχύει ἔτι μᾶλλον τοῦτο, ὅτι τὸ συνειδὸς, ἀναλαμβάνον δεκαπλασίαν ἐνέργειαν, θέλει παραμένει μεθ' ἡμῶν διὰ παντός, καὶ θέλει εἶσθαι πηγὴ ἡδονῆς ἢ λύπης πρὸς ἡμᾶς καθ' ὅλην τὴν αἰωνιότητα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ νέοι ἔχουσιν ἐπίσης συνειδὸς, καθὼς καὶ οἱ πρεσβύτεροι, εἶναι ἀληθῶς ἐπίσης καὶ αὐτοὶ ὑποχρεοὶ νὰ ὑπακούωσιν εἰς αὐτὸ· καὶ ὁ θεὸς βεβαίως θέλει τιμωρῆσαι καὶ αὐτοὺς ἐπίσης, ἐὰν παρὰκούωσιν εἰς αὐτό.

Ἑρωτήματα.

1 Ποῖον τὸ πρῶτον ἐρώτημα, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἐρωτῶμεν πρὶν ἀρχίσωμεν ἔργον τι; φέρε παράδειγμα τούτου. Πράττετε οὕτω καὶ σύ;

2 Ὅταν ἀμφιβάλλωμεν ἐὰν πράξις τις εἶναι καλὴ, τί ὀφείλομεν νὰ πράζωμεν; φέρε παράδειγμα.

3 Ἐὰν πιστεύωμεν ὅτι πράξις τις εἶναι κακὴ, τί πρέπει νὰ μᾶς πείσῃ νὰ πράζωμεν αὐτήν;

4 Ἐὰν πιστεύωμεν ὅτι ἔργον τι εἶναι ἡμέτερον καθήκον, τί πρέπει νὰ μᾶς ἀποτρέψῃ ἀπὸ τοῦ

νὰ πράξωμεν αὐτό; φέρε παράδειγμα.

5 Ἐξετάξεις ποτὲ σεαυτὸν, διὰ νὰ μάθῃς ἐὰν αἱ πράξεις σου εἶναι καλαὶ ἢ κακαί;

6 Προσπαθεῖς ἀληθῶς νὰ γνωρίσῃς διὰ τίνων πράξεων δύνασαι νὰ εὐαρεστήσῃς εἰς τὸν θεόν;

7 Ὅταν οἱ νέοι δὲν γνωρίζωσι τὰ καθήκοντά των, τίνι τρόπῳ δύνανται νὰ γνωρίσωσιν αὐτά; φέρε παράδειγμα.

8 Ἐὰν τύχῃ νὰ δώσῃς χρήματα εἰς πτωχόν τινα ἄνθρωπον, ἐν μέρει μὲν ἐκ φιλανθρωπίας, ἐν μέρει δὲ ἐκ κενοδοξίας, τί πρέπει νὰ προσπαθήσῃς γὰ κάμῃς ἄλλοτε;

9 Ἐὰν τις εἴπῃ ψεῦδος, τί πρέπει νὰ κάμῃ, ἐὰν ἔχει σκοπὸν νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ καθήκον του;

10 Ποίαν ἀπολογίαν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν, ἀφοῦ ἔχωμεν συνειδὸς, τὸ ὁποῖον μᾶς νουθετεῖ; Διὰ τί;

11 Δύναται ὁ ἄνθρωπος ν' ἀπαλλαχθῇ τοῦ συνειδότος του μετὰ θάνατον;

12 Θέλει προξενεῖ τὸ συνειδὸς εἰς ἡμᾶς ἡδονὴν ἢ λύπην αἰωνίως;

13 Πῶς πρέπει νὰ διάγωμεν, ἐὰν ἐπιθυμῶμεν νὰ παρέχῃ ἡδονὴν εἰς ἡμᾶς τὸ συνειδὸς μετὰ θάνατον;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΕΙΝΑΙ ΒΕΒΑΙΟΣ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΟΤΙ ΠΡΑΤΤΕΙ

ΚΑΛΩΣ ΟΤΑΝ ΔΕΝ ΕΛΕΓΧΗΤΑΙ ΤΠΟ

ΤΟΥ ΣΥΝΕΙΔΟΤΟΣ;

Πολλάκις παρατηροῦμεν ὅτι ἄνθρωποι τινες δὲν ἐλέγχονται ὑπὸ τοῦ συνειδότος πράττοντες τοιαῦτα ἔργα, διὰ τὰ ὅποια ἄλλοι αἰσθάνονται μεγάλην ἐνοχλήν. Οὕτω τινὲς μὲν ὁμνύουσι, λέγοντες ὅτι τοῦτο δὲν βιάπτεται· ἄλλοι δὲ ἤθελον αἰσθανθῇ πολλήν τύψιν τοῦ συνειδότος, εἰάν ἔπραττον τοῦτο. Τώρα λοιπὸν πῶς ἐξηγεῖται τοῦτο; ἀποκαθίσταται ἄραγε διάφορος ἐκ τούτου ἡ ἐνοχὴ αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ;

Τοῦτο δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἐκ τῶν προεκτεθεισῶν ἀρχῶν· εἵπομεν ἤδη ὅτι τὸ συνειδὸς διαστρέφεται ἐκ τῆς παρακοῆς εἰς τὰς ὑπαγορεύσεις αὐτοῦ. Ἐὰν τὸ παιδίον κάμῃ ὄρκον, καὶ ἐλεγχθῇ μὲν ὑπὸ τοῦ συνειδότος, δὲν θελήσῃ δὲ νὰ ὑπακούσῃ εἰς αὐτὸ, τὴν δευτέραν φορὰν θέλει ἐλεγχθῇ ὀλιγώτερον, καὶ τὴν τρίτην ἔτι ὀλιγώτερον, ἕως ὅτου τὸ συνειδὸς παύσῃ ἐπὶ τέλους νὰ ἐλέγχῃ αὐτό. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀποκαθιστᾷ τὸ ἀμάρ-

τημα ὀλιγώτερον κακὸν παρ' ὅσον ἦτον κατ' ἀρχάς. Ὑπόθεσ ὅτι ἄνθρωπός τις ἀντιβλέψας πρὸς τὸν ἥλιον ἔβλαψε τοὺς ὀφθαλμούς του, καὶ ὅτι πάλιν ἀντιβλέψας ἔβλαψεν αὐτοὺς περισσότερον, καὶ ὅτι ἐπὶ τέλους ἀποκατεστάθη ὅλως τυφλός, ὥστε νὰ μὴν ἡμπορῇ πλέον νὰ βλέπῃ. Τοῦτο δὲν ἀποδεικνύει οὐδαμῶς ὅτι ὁ ἥλιος ἔπαυσε πλέον τοῦ νὰ λάμπῃ.

Ἐντεῦθεν βλέπομεν ὅτι, ἐπειδὴ ἅπαντες εἴμεθα ἁμαρτωλοὶ, ἐνδέχεται νὰ πράττωμεν πολλὰ, τὰ ὅποια ἡμεῖς μὲν δὲν αἰσθανόμεθα ὅτι εἶναι κακὰ, ἐνώπιον δὲ τοῦ θεοῦ εἶναι κάκιστα. Τὸ μοχθῆρὸν παιδίον ἐνδεχόμενον μὲν νὰ μὴν αἰσθάνεται ὅτι εἶναι κακὸν τὸ νὰ παρακούῃ τοὺς γονεῖς του· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀποκαθιστᾷ αὐτὸ ὀλιγώτερον μοχθῆρὸν. Ἡμεῖς ἐν γένει δὲν αἰσθανόμεθα ὅτι εἴμεθα ἔνοχοι παρακούοντες τὸν θεόν, καὶ λησμονοῦντες ὅλην τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀποκαθιστᾷ μικροτέραν τὴν ἁμαρτίαν ἡμῶν.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὕτη αὕτη τοῦ συνειδότος ἡ πώρωσις προῆλθεν ἐκ πλημμελήματος αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἀνθρώπου, δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἀξιοκατάκριτος ἔνεκεν αὐτῆς. Οὗτος θέλει τιμωρηθῇ ἐξίσου δικαίως καὶ διὰ τὸ ἔσχατον ἁμάρτημα, διὰ τὸ

ὁποῖον δὲν ἐλέγχθη ὑπὸ τοῦ συνειδότος, καθὼς καὶ διὰ τὸ πρῶτον, διὰ τὸ ὁποῖον ἐλέγχθη ὅσον-
δήποτε αὐστηρῶς.

Ἐνταῦθα ἀρμόζει ἴσως νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τινα περὶ τῆς ἔξεως.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος πράττη τι πολὺ συχνά, πράττει αὐτὸ μετὰ πολλῆς εὐκολίας, καὶ ἄνευ σκέψεως, καὶ ἐπὶ τέλους φαίνεται ὡς ἐὰν δὲν ἠδύνατο ν' ἀποφύγῃ τὸ νὰ πράττῃ αὐτό. Βλέπετε πόσον ταχέως ἀποκτῶσιν οἱ ἄνθρωποι τὴν ἔξιν τοῦ νὰ παίζωσι μουσικὰ ὄργανα, τοῦ νὰ μεταχειρίζονται λέξεις τινας κτλ.

Τὸ αὐτὸ τοῦτο ἰσχύει καὶ ἐπὶ τῶν ἠθικῶν πράξεων. Ὁ ἄνθρωπος πράττων συνεχῶς καλὰς πράξεις ἀποκτᾷ τὴν ἔξιν τοῦ διάγειν οὕτως, ὥστε πράττει αὐτὰς ἔπειτα κατὰ φυσικὸν ῥοῦν· ἄλλος δὲ πάλιν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀποκτᾷ τὴν ἔξιν τοῦ πράττειν κακὰς πράξεις, ὥστε πράττει αὐτὰς καὶ ἄνευ σκέψεως.

Τὸ ζήτημα δὲ εἶναι τοῦτο· Γίνεται ἄρα γε ἡ πρῶξις ὀλιγώτερον κακῇ, διότι ἡμεῖς ἀπεκτήσαμεν τὴν ἔξιν τοῦ πράττειν αὐτὴν;

Ἐγὼ στοχάζομαι ὅχι· διότι ἐὰν ὁ θεὸς ἀπηγόρευεν αὐτὴν, ἡ ἀποκτηθεῖσα ἔξις τοῦ πράττειν αὐτὴν δὲν μεταβάλλει τὴν θείαν ἐντολήν. Ὁ Θεὸς

εἶπε· Μὴ κλέψῃς, καὶ δὲν μεταβάλλει τὴν ἐντολὴν τοῦ. Ἐὰν εἶναι δυσάρεστον εἰς αὐτὸν τὸ νὰ κλέπτωμεν, πόσον περισσότερον πρέπει νὰ δυσαρ-στηθῇ καθ' ἡμῶν, ἐὰν ἀποκτήσωμεν τὴν ἑξὶν τοῦ κλέπτειν; Ἐὰν τις σὲ κτυπήσῃ, καὶ τὸ συνειδὸς τὸν ἐλέγξῃ, ἤθελες εἰπεῖ ὅτι οὗτος ὀφείλει νὰ λυπηθῇ δι' αὐτὸ, καὶ μηδέποτε εἰς τὸ ἐξῆς νὰ πράξῃ τι τοιοῦτον. Δὲν ἤθελες δὲ βεβαίως παραδεχθῇ ὡς δικαιολογίαν τοῦ τοῦτο, ὅτι ἦτο συνει-θισμένος νὰ σὲ κτυπᾷ ὁσάκις σ' ἔβλεπε, ἕως οὗ τὸ συνειδὸς τοῦ ἔπαυσε παντάπασι τοῦ νὰ τὸν ἐλέγχῃ. Ἦθελες δὲ εἰπεῖ, ὅτι ἦτο κακὸν τὸ νὰ σὲ κτυπήσῃ καὶ ἅπαξ· πόσω δὲ μᾶλλον τὸ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἑξὶν τοῦ νὰ σὲ κακοποιῇ ὁσάκις σὲ βλέπῃ;

Ἐὰν οὕτως ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, πόσον κακὸν πρέπει βεβαίως νὰ εἶναι τὸ ν' ἀποκτῶσιν οἱ ἄνθρωποι τὰς κακὰς ἐκείνας ἑξεις, εἰς τὰς ὁποίας πολλοὶ ἐμπίπτουσι, καὶ νὰ πράττωσιν ἔργα μοχθηρὰ χωρὶς τινος λογισμοῦ ἢ σκέψεως;

Ἑρωτήματα.

I Ἐὰν παραβάλῃς τὰς πράξεις σου πρὸς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, δὲν ἤθελες εὔρει ὅτι πράττεις πολλὰ, τὰ ὁποῖα ἐκεῖνος μὲν ἀπαγορεύει, σὺ δὲ

δὲν αἰσθάνεσαι ὅτι εἶναι κακά; φέρε τινὰ παραδείγματα.

2 Θέλει ἄρά γε σὲ ἀπαιτήσῃ ὁ Θεὸς λόγον δι' αὐτάς ἢ ὄχι;

3 Θέλουν εἶσθαι ἄρά γε συγγνωστότεραι αἱ τοιαῦται πράξεις παρ' ἄλλας;

4 Ὑπόθες παιδίον μεταχειριζόμενον ψεύδη, καὶ ἀφροντιστοῦν ὅλως διόλου ἐὰν λέγῃ τὴν ἀλήθειαν ἢ ὄχι, τοῦτο ἤθελεν ἄρά γε χρησιμεύσει προσῶς εἰς δικαιολογίαν αὐτοῦ; Διὰ τί;

5 Ὑπόθες ἐν μὲν παιδίον ὅτι ἐβλασφήμησεν ἄπαξ, καὶ τὸ συνειδὸς ἤλεγξεν αὐτό· ἐν ἄλλο δὲ ὅτι ἐβλασφήμει τόσον συνεχῶς, ὥστε μὴδὲ νὰ γνωρίξῃ πότε ἔπραττε τοῦτο· ποῖον τῶν δύο ἤθελεν εἶσθαι μᾶλλον ἀξιοκατάκριτον; Διὰ τί;

6 Εἶναι ἄρά γε γενικῶς οἱ ἄνθρωποι καλλίτεροι ἢ χειρότεροι παρ' ὅσον αὐτοὶ νομίζουν; Διὰ τί;

7 Τί διδάσκει τὸ κεφάλαιον τοῦτο περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ προσέχωμεν εἰς τῶν ἑξῶν τὴν ἀπόκτησιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'.

ΠΕΡΙ ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΑΣ.

Ὁ Πλάστης ἡμῶν ἐνεφύτευσεν εἰς ἡμᾶς ποικίλας ἐπιθυμίας πρὸς τὰ περίξ ἡμῶν διάφορα ἀντικείμενα. Ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ἐπιθυμιῶν τούτων καλεῖται εὐδαιμονία ἥτοι ἡδονή. Οὕτως ἀγαπῶμεν εἶδη τινὰ σιτίων καὶ ποτῶν, μουσικῆς, χρωμάτων καὶ θεαμάτων κλ. τούτων αἱ ἀπολαύσεις ὀνομάζονται ἡδοναὶ τῶν αἰσθήσεων. Τέρπει δὲ ἡμᾶς ἡ ἀνάγνωσις, ἡ μάθησις, ἡ ποίησις, ἡ εὐγλωττία· αὗται λέγονται ἡδοναὶ τῆς διανοίας. Εὐφραινόμεθα δὲ ἐκ τῆς συναναστροφῆς τῶν φίλων καὶ συγγενῶν· αὗται λέγονται κοινωνικαὶ ἡδοναί. Τελευταῖον δὲ αἰσθανόμεθα μεγάλην εὐφροσύνην πράττοντες καλὰ καὶ διάγοντες ἐναρέτως· αὗται ὀνομάζονται ἠθικαὶ ἡδοναί.

Τώρα λοιπὸν ἐπειδὴ ὁ Πλάστης ἡμῶν μᾶς ἐπλάσε δεκτικούς εὐδαιμονίας ἐξ ὅλων τῶν πραγμῶν τούτων, καὶ ἔθεσε περίξ ἡμῶν πάντα τα ἀντικείμενα ταῦτα, εἶναι προφανέστατον ὅτι ὁ σκοπὸς αὐτοῦ ἦτο ν' ἀπολαύωμεν πάντα ταῦτα, τούτες.

νὰ γινώμεθα εὐδαίμονες δι' αὐτῶν. Οὕτως ὁ σκοπὸς αὐτοῦ ἦτο νὰ λαμβάνωμεν ἐν μὲν εἶδος εὐδαιμονίας ἐκ πραγμάτων, τὰ ὅποια βλέπομεν, καὶ ἀκούομεν, καὶ γευόμεθα· ἐν ἄλλο δὲ ἐκ πραγμάτων, τὰ ὅποια ἀναγινώσκομεν ἢ μελετῶμεν· ἐν δὲ ἄλλο ἐκ τῶν ἡμετέρων συγγενῶν καὶ φίλων· ἐν δὲ ἄλλο ἐκ τῶν καλῶν πράξεων καὶ τῆς κατὰ πάντα ὑπακοῆς εἰς αὐτόν.

Παρατηρητέον δὲ πάντοτε ὅτι, ἐνῷ ὅλα ταῦτα εἶναι εὐδαιμονίας πηγαί, καὶ ὠρίσθησαν νὰ ᾖναι τοιαῦται ὑπὸ τοῦ Πλάστου ἡμῶν, εἶναι πρόδηλον ὅτι ὠρίσθησαν νὰ ᾖναι τοιαῦται μόνον ἐντὸς τινῶν ὁρίων. Οὕτως, ἂν καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ φαγητοῦ ὠρίσθῃ νὰ ᾖναι εὐδαιμονίας πηγὴ, εὐρίσκομεν ὁμῶς ὅτι τὸ τρώγειν περισσότερον τοῦ δέοντος ἐπιφέρει ἀηδίαν, νόσον ἢ θάνατον· ἐκτὸς δὲ τούτου καταστρέφει καὶ τὴν ἱκανότητα ἡμῶν πρὸς διανοητικὰς καὶ ἠθικὰς ἡδονάς. Πάλιν δὲ ἐὰν ἀπολαύωμεν τὰς διανοητικὰς ἡδονὰς πέραν τινὸς ὁρίου, ἡ δύναμις τῆς διανοητικῆς τέρψεως ἐξασθενεῖ, καὶ ἐὰν ἐνεργῇται ἕως εἰς τὸ ἐσχάτον, τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι παραφροσύνη. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ ἠθικαὶ ἡδοναί, καθὼς λόγου χάριν, ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ, ἐνδέχεται κατὰ τὴν παροῦσαν ἡμῶν κατάστασιν νὰ ἐνεργῇται κατὰ τοσοῦτον βαθμόν, ὥστε

νὰ βλάβῃ τὴν ὑγείαν, καὶ νὰ ἐπιφέρῃ ἀθυμίαν καὶ δυσπιστίαν, ἀντὶ φαιδρᾶς, καὶ δραστηρίου, καὶ ἐπωφελοῦς θεοσεβείας.

Ἐντεῦθεν, ἐνῶ εἶναι ἀληθές ὅτι τῶν ἐπιθυμιῶν ἡμῶν ἡ ἐκπλήρωσις εἶναι ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία, καὶ ὅτι ὁ Δημιουργὸς ὥρισε νὰ ἐκπληρῶνται, εἶναι ὡσαύτως ἀληθές ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία συνίσταται εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐπιθυμιῶν τούτων ἐντός τινων ὁρίων, τὰ ὅποια ἐκεῖνος ὥρισεν. Ἄμα δὲ ὑπερβῶμεν τὰ ὅρια ταῦτα, τὸ ἀποτέλεσμα δὲν εἶναι εὐδαιμονία, ἀλλὰ κακοδαιμονία. Καὶ ἐκ τούτου ἡ μεγίστη εὐδαιμονία, τῆς ὁποίας εἴμεθα δεκτικοί, ἐνυπάρχει εἰς τὴν ὑπακοὴν ἡμῶν εἰς τοὺς ἡθικοὺς, τοὺς κοινωνικοὺς, τοὺς διανοητικοὺς καὶ τοὺς φυσικοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους ἐκεῖνος ἔθεσε· τοὔτέστιν εἰς τὴν κατὰ πάντα ὑπακοὴν εἰς τὸ ἅγιον, τὸ σοφόν, δίκαιον καὶ εὐσπλαγχνον θέλημα τοῦ Πλάστου ἡμῶν. Ἄμα ἀρχίσωμεν ν' ἀπολαύσωμεν ἡδονὴν τινα κατὰ τρόπον ἢ κατὰ βαθμὸν ἐναντίον εἰς τοὺς νόμους τοῦ Δημιουργοῦ, πάντοτε περιπίπτομεν εἰς δυσυχίαν. Οἱ κακοδαιμονέστατοι ἄνθρωποι ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι ὅσοι δὲν ζῶσι δι' ἄλλο τι, εἰμὴ μόνον διὰ νὰ διασκεδάζωσι, παραμελοῦτες παντάπασιν τοὺς νόμους τοῦ Δημιουργοῦ. Ὅθεν εἰάν τινες

ποθῶσιν εὐδαιμονίαν, πρέπει νὰ φυλάττωσι διαφόρους κανόνους.

α'. Πρέπει νὰ ἦναι ἐγκρατεῖς, τοὔτέστι νὰ μὴ μεταχειρίζωνται φαγητὰ ἢ ποτὰ, τὰ ὁποῖα δὲν ὠφελοῦσι· νὰ λαμβάνωσι δὲ ἀρμοδίας τροφῆς καὶ ποτοῦ τοσαύτην μόνον ποσότητα, ὅση θέλει εἶσθαι ἐπωφελῆς εἰς αὐτούς. Ὅταν οἱ ἄνθρωποι τρώωσιν οὕτως, ὥστε νὰ αἰσθάνωνται ἐνόχλησιν ἔπειτα ἢ νὰ νυσάζωσιν, ἅς ἡξεύρωσιν ὅτι τοῦτο εἶναι ἀκρασίας ἀποτέλεσμα.

β'. Πρέπει νὰ ἦναι φιλεργοί. Ἄνευ ἐργασίας ταχέως γινόμεθα ἀδύνατοι καὶ φιλάσθενοι. Πρὸς τούτοις δὲ ἄνευ ἐργασίας οὐδέποτε δυνάμεθα ν' ἀπολαύσωμεν πολλὴν ἡδονὴν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ἢ τῆς μαθήσεως. Ἡ ῥαθυμία ἐξασθενεῖ καὶ τὸν νοῦν καὶ τὸ σῶμα.

γ'. Πρέπει νὰ ἦναι φιλομαθεῖς. Δὲν λέγω ὅτι πᾶς ἄνθρωπος πρέπει νὰ καταναλίσκη ὅλον τοῦτον καιρὸν εἰς τὴν μελέτην· τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι ἀδύνατον. Λέγω δὲ μόνον ὅτι πᾶς ἄνθρωπος χρεωστεῖ ν' ἀφιερῶν ὠρισμένον τινὰ καιρὸν, ὅσον ἐπιτρέπουσιν αἱ ἀσχολίαι του, εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν ἀσκήσιν τῆς ἑαυτοῦ διανοίας. Τοῦτο ταχέως θέλει κατασταθῇ ἡδονῆς πηγὴ, καὶ χορηγήσει πολλὰς ἀφορμὰς ὠφελείας. Κατὰ τοῦ-

τον τὸν τρόπον ὁ Φραγκλῆνος οἰκονομῶν τὸν καιρὸν του, ἔθεσε τὰς ἐάσεις τοῦ μεγαλείου του, καὶ ἀνύψωσεν ἑαυτὸν ἀπὸ πτωχοῦ ἐργάτου τυπογραφείου εἰς τὸν βαθμὸν ἐνὸς τῶν σοφωτάτων ἀνδρῶν τοῦ κόσμου.

δ'. Πρέπει νὰ ᾔηται ἐνάρετοι· τοῦτέστι, πρέπει ν' ἀγωνίζονται κατὰ πάντα νὰ ὑπηρετῶσι καὶ νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὸν Θεόν. Τοῦτο θέλει παρέχει εἰς ἡμᾶς καὶ τὴν ἐκ τῆς εὐγνωμοσύνης πηγάζουσαν ἡδονὴν, ἐκτὸς ἐκείνης τὴν ὁποίαν ἀπολαύομεν ἐκ τῶν καθημερινῶν πρὸς ἡμᾶς εὐλογιῶν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο θέλει μᾶς δίδει παρηγορίαν ἐν ὥρᾳ θλίψεως, συγκοινωνίαν εὐφρόσυνον μετὰ τοῦ ἀρίστου ἡμῶν φίλου καὶ οὐρανόυ Πατρὸς, καὶ τὴν ἐλπίδα αἰωνίου μακαριότητος μετὰ θάνατον. Πρέπει δὲ πᾶς τις ἀναγκαίως νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι οἱ ἀληθῶς θεοσεβεῖς ἄνθρωποι, εἴτε νέοι εἴτε γέροντες, εἶναι πολὺ εὐδαιμονέστεροι οἰωνδῆποτε ἄλλων ἀνθρώπων.

ε'. Πρέπει νὰ ᾔηται φιλόανθρωποι· τοῦτέστι πρέπει νὰ ζητῶσι νὰ κάρυνωσι καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους εὐτυχεῖς. Οὗτος εἶναι εἷς τῶν τρόπων τοῦ ὑπηρετεῖν τὸν Θεόν. Περισσότεραν ἡδονὴν δύναται ν' ἀπολαύσῃ τις φροντίζων ὑπὲρ τῆς τῶν ἄλλων εὐδαιμονίας παρὰ ὑπὲρ τῆς ἰδικῆς του.

εἶναι πολὺ ἡδονικώτερον τὸ ν' ἀποκτῶμεν μάθη-
σιν διὰ νὰ γείνωμεν πρὸς ἄλλους ὠφέλιμοι, παρὰ
τὸ νὰ ζητῶμεν τὴν μάθησιν ἀπλῶς διὰ τὴν
ιδίαν ἡμῶν εὐδαιμονίαν. Ἐὰν νέοι καὶ γέροντες
ἐδαπάνων ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας ἄλλων τὸ ἥμισυ
τῶν χρημάτων, τὰ ὅποια δαπανῶσιν εἰς ἄχρη-
στον πολυτέλειαν ἐνδυμάτων καὶ ἄλλων σκευῶν,
πόσον οὐσιωδεστέραν ἡδονὴν ἤθελον ἀπολαύσει!

Ἑρωτήματα.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΓΑΛΑΤΤΕ

1 Φέρε παραδείγματα τῶν διαφορῶν εἰδῶν
τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας.

2 Πῶς ἡξεύρεις ὅτι ὁ θεὸς θέλει νὰ τρώγῃς
μῆλα, ἢ νὰ θεωρῇς τὸ οὐράνιον τόξον, ἢ νὰ διά-
γῃς ἐναρέτως;

3 Πῶς ἡξεύρεις ὅτι ὁ θεὸς δὲν θέλει νὰ τρώ-
γῃς τὰ φύλλα τῆς μηλέας ἀντὶ τοῦ καρποῦ
αὐτῆς;

4 Πῶς ἡξεύρεις ὅτι ὁ θεὸς δὲν θέλει νὰ τρώγῃς
περισσότερα τῶν δύο ἢ τριῶν μήλων καθ' ἐκά-
στην φορὰν;

5 Πῶς ἡξεύρεις ὅτι ὁ θεὸς θέλει νὰ μελετᾷς,
ἀλλ' ὄχι νὰ μελετᾷς δι' ὅλης τῆς νυκτός;

6 Πῶς δυνάμεθα νὰ ἡξεύρωμεν ἐκ τῶν ἐφ'

ἡμᾶς γινομένων ἀποτελεσμάτων, ὅτι παρέβημεν νόμον τινὰ τοῦ Δημιουργοῦ ἡμῶν;

7 Πῶς πρέπει νὰ δαπανᾷ τὴν ἡμέραν ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν ἐπιθυμῇ νὰ δαπανᾷ αὐτὴν εὐδαιμόνως; Σαφήνισον τὸν λόγον σου διερχόμενος τὰς ὥρας μιᾶς ἡμέρας.

8 Ὅταν διάγῃς οὕτω, δὲν εὐρίσκεις ἄρά γε ὅτι εἶσαι εὐδαίμων;

9 Τίνες εἶναι ποθεινότεραι ἡδοναί, αἱ τῶν αἰσθήσεων ἢ αἱ τῆς διανοίας;

10 Τίνες εἶναι ποθεινότεραι, τῶν αἰσθήσεων αἱ ἡδοναί ἢ, αἱ κοινωνικαί;

11 Τίνες εἶναι ποθεινότεραι, αἱ τῶν αἰσθήσεων ἡδοναί, ἢ αἱ ἠθικαί; Διασάφησον πάντα ταῦτα.

12 Ποῖον εἶδος ἡδονῶν ἀπολαύουσι τὰ ἄλογα ζῶα;

13 Ἐὰν ἄνθρωπός τις δὲν ἀπολαύῃ ἄλλας ἡδονὰς, εἰμὴ τὰς τῶν σωματικῶν ὀρέξεων, τοῦτέστιν τὴν τοῦ τρώγειν, τοῦ πίνειν, καὶ τῶν τοιούτων, μὲ τί ὁμοιάζει;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΤΕΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΣΥΝΕΙΔΟΤΟΣ.

Εἵπομεν ἤδη ἀνωτέρω, ὅτι τὸ συνειδὸς, καθὼς καὶ ἅπασαι αἱ ἄλλαι δυνάμεις ἡμῶν, ἐπισχύεται μὲν ἐκ τῆς χρήσεως, ἐξασθενεῖ δὲ ἐκ τῆς καταχρήσεως. Καταχρώμεθα δὲ τὸ συνειδὸς ἡμῶν, ὁσάκις πράττωμεν κακόν. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς εἶναι καθολικῶς ὁμολογούμενον, ἅπαντες οἱ ἄνθρωποι πράττουσι κακὰ, εἶναι προφανέστατον, ὅτι τὸ συνειδὸς ἀπάντων τῶν ἀνθρώπων πρέπει ἐξάπαντος νὰ ᾖ ἀτελές.

Ἄλλ' ἂν καὶ κατεστήσαμεν οὕτως ἀτελές τὸ συνειδὸς ἡμῶν, ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ διαμένει ὁ αὐτός· τοῦτέστιν ἐντέλλεται τὰ αὐτὰ πράγματα καὶ ἐπιβάλλει τὰς αὐτὰς ποινάς. Δὲν μεταβάλλει δὲ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ, διότι οἱ ἄνθρωποι δὲν θέλουσι νὰ ὑπακούωσιν εἰς αὐτούς. Ἐάν τις πατὴρ παρήγγελλεν εἰς τὸ τέκνον του νὰ μὴ πράξῃ τι, αὐτὸ δὲ ἔφραττε τὰ ὦτά του ὥστε νὰ

μὴν ἀκούῃ, εἶναι ἐπίσης τιμωρίας ἄξιον διὰ τὴν κακὴν τοῦ πράξιν, καθὼς καὶ ἐὰν εἶχεν ἀκούσει τὴν παραγγελίαν· διότι ἦτον ἰδικόν του σφάλμα ὅτι δὲν ἤκουσεν αὐτήν.

Ἐὰν δὲ οἱ ἄνθρωποι κατεστάθηνσαν εἰς τοσοῦτον βαθμὸν ἁμαρτωλοὶ, ὥστε νὰ μὴν ἀκούωσι τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ, ὅταν λαλῇ πρὸς αὐτοὺς διὰ τοῦ συνειδότος, καὶ ἐὰν βαδίζωσιν οὕτω μετ' ἀλογιστίας, ἁμαρτάνοντες ἐναντίον αὐτοῦ καὶ ἐκτιθέμενοι εἰς τὴν ὀργὴν του, ἡ κατάστασις ἡμῶν ἤθελεν εἶσθαι ἐλβεινοτάτη, ἐὰν ὁ Θεὸς δὲν ἔδιδεν εἰς ἡμᾶς καὶ ἕτερόν τι φῶς· ἀπ' αἰῶνος εἰς αἰῶνα, οἱ ἄνθρωποι ἤθελον ἀποκαθίστασθαι μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἁμαρτωλοὶ, καὶ οὐδεὶς ἤθελεν ἔχει σωτηρίας ἐλπίδα. Ὅτι δὲ οἱ ἄνθρωποι ἀληθῶς βαδίζουσιν οὕτω, εἶναι, σφαλίζομαι, πρόδηλον ἐκ τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Δὲν λέγω ὅτι δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν ἄνθρωπον ἠθικὴ ἀρετὴ· τοῦτο δὲν ἤθελεν εἶσθαι ἀληθές· λέγω δὲ μόνον ὅτι ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ἀπαιτεῖ ἐντελεστάτην ὑπακοήν, ὥστε ν' ἀντιποιῇται τις ἔπειτα ἀμοιβὴν παρ' αὐτοῦ· καὶ πρὸς τούτοις ὅτι οἱ ἄνθρωποι ὄχι μόνον εἶναι ἐλλιπεῖς τῆς τοιαύτης ὑπακοῆς, ἀλλὰ καὶ παρακούουσιν αὐτὸν κατὰ τοσοῦτον βαθμὸν, ὥστε μηδὲ καταλαμβάνουσι μάλιστα, διὰ τοῦ φωτὸς τοῦ συ-

νειδότος, μηδ' αὐτὰ τὰ καθήκοντα τὰ ὅποια απαιτεῖ παρ' αὐτῶν.

Α. Ὑπάρχουσι πολλὰ καθήκοντα καὶ πρὸς τὸν θεὸν καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, τὰ ὅποια, διὰ μόνου τοῦ συνειδότος, δὲν ἀνακαλύπτει ὁ ἄνθρωπος. Τοῦτο πρέπει βεβαίως νὰ ᾔηται γνωστὸν καὶ εἰς πάντα νέον, ὅστις ἀνέγνωσε τῶν περιηγητῶν τὰς ἐκθέσεις περὶ εἰδωλολατρῶν ἔθνων, καὶ μάλιστα τὰς ἐξιστορήσεις τῶν κηρύκων τοῦ Εὐαγγελίου.

2 Πρὸς τούτοις δὲ εἶναι φανερόν, ὅτι καὶ ὅπου τὰ καθήκοντα ταῦτα εἶναι γνωστά, συχνότατα οἱ ἄνθρωποι, ἐὰν ἀφεθῶσιν εἰς μόνον τὸ φῶς τῆς φύσεως, πλανῶνται περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν πρέπει νὰ ἐκπληρῶνται. Οὕτως οἱ εἰδωλολάτραι, ὁμολογοῦντες ὅτι ὀφείλουσι νὰ λατρεύωσι τὸν Θεόν, πράττουσιν, ὡς λατρείας ἔργα, τὰς αἰσχίστας καὶ βδελυρωτάτας τελετάς· καὶ ἐνῶ ὁμολογοῦσιν ὅτι πρέπει ν' ἀγαπῶσι τοὺς γονεῖς καὶ τὰ τέκνα των, παραδίδουσιν αὐτοὺς, ὅχι σπανίως, εἰς τὸν θάνατον, ὅταν γηράσωσιν ἢ νοσήσωσιν.

3 Οἱ ἄνθρωποι καθολικῶς ὁμολογοῦσιν, ὅτι δὲν ζῶσι συμφώνως πρὸς τὸ φῶς, τὸ ὅποῖον ἀπολαύουσι, τοῦτέστι δὲν εἶναι τόσον ἐνάρετοι, ὅσον ἡξεύρουσιν ὅτι ὀφείλουσι νὰ ᾔηται. Τοῦτο συνομολογεῖται καὶ ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ ὑπὸ τῶν

ζώντων ὑπὸ τὴν πλήρη ἐνέργειαν τοῦ χριστιανισμοῦ. Πᾶς τις ἤξεύρει τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἔχουσι κλίσιν νὰ παραβαίνωσι τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντά των χάριν προσκαιροτάτης καὶ εὐτελεστάτης ἡδονῆς.

Τώρα λοιπὸν ἐὰν ἀληθεύῃ τοῦτο, ἐὰν ἔχωμεν τὴν κλίσιν ταύτην τοῦ νὰ παραβαίνωμεν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐὰν ἐπὶ πᾶσαν παράβασιν ὥρισε δεινοτάτην ποινὴν, ὅχι μόνον ἐν τῷ παρόντι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, ἡ κατάστασις ἡμῶν ἤθελεν εἶσθαι καθ' ὑπερβολὴν ἀπεγνωσμένη, ἐὰν δὲν παρεῖχεν εἰς ἡμᾶς ἄλλον τινὰ τρόπον τοῦ μανθάνειν τὰ ἡμέτερα καθήκοντα.

Ἐπειδὴ δὲ γνωρίζομεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀπείρως ἐλεήμων, καθὼς εἶναι ἀπείρως δίκαιος, εἶναι βεβαίως ὅχι ἀπίθανον ὅτι ἤθελε δώσει εἰς ἡμᾶς καὶ ἄλλην τινὰ γνῶσιν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Ἐδωκεν ἤδη ἀφθόνους ἀποδείξεις ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ διάγωσι καλῶς τὰ πλάσματά του· καὶ προσέτει ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ βλέπῃ αὐτὰ εὐδαίμονα. Ἀμφότεραι αἱ ἀλήθειαι αὗται ἤθελον μᾶς ὁδηγήσει νὰ περιμένωμεν πλειοτέραν τινὰ πληροφορίαν περὶ τῶν ἡμετέρων καθηκόντων, παρ' ὅσην λαμβάνομεν ἐκ μόνου τοῦ συνειδότος.

Αὕτη δὲ ἡ νέα πληροφορία κοινοποιεῖται εἰς

ἡμᾶς διὰ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἀποκεκαλυμμένης
θρησκείας.

Ἑρωτήματα.

1 Ὅποια ἤθελεν εἶσθαι ἡ κατάστασις τῶν ἀν-
θρώπων, ἐὰν δὲν ἐδίδετο εἰς αὐτοὺς οὐδεμία ἄλ-
λη ὁδηγία πλὴν τοῦ φωτός τοῦ συνειδότος;

2 Εἴπομεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι, ἐὰν δὲν εἶχον
καὶ ἄλλον τινὰ ὁδηγὸν ἐκτὸς τοῦ συνειδότος,
ἤθελον ἀγνοεῖ πολλὰ τῶν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ
τοὺς ἀνθρώπους καθηκόντων. Δύνασαι νὰ φέρῃς
παράδειγμα τούτου;

3 Εἴπομεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὅταν ἐξεύρω-
σιν ὅτι πρέπει νὰ ἐκπληρωθῇ τι καθῆκον, ἀγνοοῦ-
σι τίνι τρόπῳ νὰ ἐκπληρώσωσιν αὐτὸ εὐπροσδέ-
κτως πρὸς τὸν Θεόν. Φέρε παραδείγματα τούτου.

4 Εὐρίσκεις ἄρά γε ἀνθρώπους γενικῶς πράτ-
τοντας τόσον καλῶς, ὅσον ἠξεύρουں ὅτι ὀφείλουσι
νὰ πράττωσι; Σὺ δὲ πῶς φέρεσαι;

5 Ἐὰν ὁ Θεὸς ἤθελε σὲ ἀπαιτήσῃ λόγον δι'
ὅλας τὰς πράξεις τοῦ βίου σου, ὅσας ἔπραξας
ἐναντίον τοῦ θελήματός του χωρὶς νὰ φροντίζῃς
ποσῶς περὶ τούτου, ὅποια ἤθελεν εἶσθαι ἡ κατά-
στασίς σου;

6 Ἐὰν ἡμεῖς μὲν ἤμεθα τόσον ἁμαθεῖς καὶ ἁμαρτωλοὶ, ὁ δὲ Θεὸς πολὺ εὐμενὴς καὶ ἐπιθυμῶν μεγάλως νὰ πράττωμεν τὰ καλὰ, τί δυνάμεθα νὰ στοχασθῶμεν, κατὰ πιθανὸν λόγον, ὅτι ἤθελε πράξει ὑπὲρ ἡμῶν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΛΔΕΙΜΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ.

Διὰ νὰ ἐξηγήσω τὴν φύσιν τῆς φυσικῆς θρησκείας, θέλω ἀρχίσαι ἀπὸ τῆς ἐπομένης ὑποθέσεως. Ὑπόθεσις νέον τινὰ κακῇ τύχῃ κωφὸν καὶ ἄλαλον, ὅπως εἶναι τινὰ παιδία. Ὁ τοιοῦτος νέος ἡξεύρομεν ὅτι δὲν ἤθελεν ἀκούει οὐδένα λόγον τῶν γονέων του. Ὑπόθεσις δὲ ὅτι οἱ γονεῖς αὐτοῦ εἶναι πολὺ συνετοὶ, δίκαιοι, καὶ φιλόστοργοι, καὶ ὅτι τὸ τέκνον των ἡξεύρει τοῦτο κάλλιστα. Τώρα λοιπὸν ὑπόθεσις ὅτι τὸ παιδίον τοῦτο παρατηρεῖ ὅτι, ὡσάκις μὲν πράττει κακὸν τι, ὡσάκις, λόγου χάριν, θυμόνῃ ἢ κακοποιῇ, ἢ ἐξαπατᾷ, οἱ γονεῖς του δυσαρעστοῦνται, καὶ ἐὰν ἐπαναλαμβάνῃ τὰ αὐτὰ ἔργα, το τιμωροῦσιν· ὡσάκις δὲ πάλιν πράττει κακὸν τι, καθὼς, λόγου χάριν, ὅταν εἶναι φιλοφρονητικόν, ἢ ἀγαθοποιῇ, ἢ φέρηται τιμίως, ὅτι εὐαρεστοῦνται καὶ ἀνταμείβουσιν αὐτό. Ὑπόθεσις δὲ ὅτι βλέπει πρὸς τούτοις καὶ ὅτι οἱ γονεῖς του, δι' ἐνὸς ἢ ἄλλου τρόπου, οἰκονομοῦσι τὰ πράγματα

οὕτως, ὥστε καλὸν μὲν τι ἔργον ἐπιφέρει μεγάλην εὐδαιμονίαν ἐφ' ὅλην τὴν οἰκογένειαν, κακὸν δέ τι ἔργον μεγάλην κακοδαιμονίαν. Ἐάν δὲ πάντα ταῦτα ἐγίνοντο οὕτως ἀμετατρέπτως, το τοιοῦτον παιδίον ἤθελε γνωρίζει μετὰ τῆς αὐτῆς βεβαιότητος ὅποῖον εἶναι τὸ θέλημα τῶν γονέων του, τούτέστιν ὅποῖοι εἶναι οἱ νόμοι τῆς οἰκογενείας, καθὼς καὶ ἐάν αὐτὸ ἠδύνατο ν' ἀκούῃ, καὶ ἐκεῖνοι ἐδείκνυον διὰ τῆς γλώσσης τὰ αἰσθηματά των.

Αὐτὸ λοιπὸν τοῦτο ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῆς λεγομένης φυσικῆς θρησκείας· διὰ τῆς ὁποίας ἐννοοῦμεν ἐκείνας τὰς ἐννοίας τὰς περὶ καθηκόντων πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους, τὰς ὁποίας ἠδυνάμεθα ν' ἀποκτήσωμεν καὶ ἄνευ τῶν ἱερῶν Γραφῶν.

Ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως ὑπεθέσαμεν πράττοντας τοὺς τοιοῦτους γονεῖς πρὸς τὸ τοιοῦτον τέχνον των. Συνέδεσεν εὐδαιμονίαν μὲν μὲ πράξεις τινάς, ἀθλιότητα δὲ μὲ ἄλλας, ἐάν θεωρήσωμεν αὐτὰς μόνον ὡς πρὸς ἡμᾶς. Οὕτως ἔπλασεν ἡμᾶς τοιοῦτοτρόπως, ὥστε νὰ αἰσθανώμεθα ἐκ τοῦ συνειδότος λύπην μὲν, ὅταν πράττωμεν ἔργα τινὰ, ἠδονὴν δὲ, ὅταν πράττωμεν ἄλλα. Πρὸς τούτοις ἕκαμε τινὲς μὲν τῶν

πράξεων νὰ προξενῶσι πόνον καὶ δυσθυμίαν, τινὲς δὲ εὐαρέστησιν, καὶ εἰς τὰ σώματα καὶ εἰς τὰς διανοίας ἡμῶν. Πᾶς τις ἠξεύρει ὅτι ἐὰν φάγη ὑπὲρ τὸ δέον, ὑποπίπτει εἰς νόσον. Πᾶς τις ἠξεύρει πόσῃ ἀθλιότητι ἐπιφέρει εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡμέθη. Πᾶς τις ἠξεύρει πόσον ὁ ψεύστης καταφρονεῖται ὑπο πάντων τῶν ἀνθρώπων. Περιπλέον δὲ ὁ Θεὸς συνέταξεν οὕτω τὰ πάντα εἰς τὸν κόσμον, ὥστε αἱ κακαὶ πράξεις ἀποκαθιστῶσι καὶ πάντα ἄλλον κακοδαίμονα, καὶ ὅτι, ἐὰν αἱ κακαὶ πράξεις ἐπράττοντο ὑπὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων, ἦτον ἀδύνατον νὰ συζῶσιν ὁμοῦ οἱ ἄνθρωποι. Ἀναλογίσθητι μίαν στιγμὴν, πόσον δυστυχεῖς ἀποκαθιστῶσι τοὺς γονεῖς τὰ τέκνα των διὰ τῆς παρακοῆς, τοῦ ψεύδους, τῆς αἰσχρολογίας, καὶ τῆς μεταξὺ των συγκρούσεως· καὶ τότε ἐρώτησον σεαυτὸν, πῶς ἡδύναντο νὰ συζῶσιν ὁμοῦ οἱ ἄνθρωποι, ἐὰν ἅπαντες ἦσαν ψεῦσται, ἢ ἅπαντες μέθυσοι, ἢ ἅπαντες κλέπται.

Τώρα λοιπὸν, ἀφοῦ ὁ Θεὸς συνέδεσε τοιαῦτα κακὰ παρεπόμενα μὲ ὅλας ταύτας τὰς πράξεις καὶ ἄλλας τοιαύτας πολλὰς, εἶναι ἐξίσου κατὰ δῆλον ὅτι ἐπιθυμεῖ ν' ἀπέχωμεν ἀπ' αὐτῶν, καθὼς καὶ ἐὰν ἐλάλει μὲ φωνὴν οὐρανόθεν, καὶ ἐλεγεν εἰς ἡμᾶς ταῦτα. Καὶ ἀφοῦ συνέδεσε τας

αὐτὰ ἀγαθὰ παρεπόμενα μὲ τὰς καλὰς πράξεις, εἶναι ἐξίστου προφανέστατον ὅτι θέλει νὰ πράττωμεν ταύτας. Ἐντεῦθεν παρατηροῦντες οἱ ἄνθρωποι τὰ παρεπόμενα ταῦτα, δύνανται νὰ μάθωσι τί ἐπιθυμεῖ ὁ Θεὸς νὰ πράττωσι, καὶ ἀπὸ τίνων ἐπιθυμεῖ ν' ἀπέχωσιν. Οὗτοι δὲ οἱ κανόνες, οὕτως ἐξηκριβωμένοι, συγκροτοῦσι τοὺς λεγομένους τῆς φυσικῆς θρησκείας νόμους.

Προφανέστατον δὲ εἶναι, ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον δυνάμεθα ν' ἀποκτήσωμεν πολλὴν γνῶσιν περὶ τὰ ἡμέτερα καθήκοντα. Καὶ ἐκ τῶν ἤδη εἰρημένων εἶναι κατάδηλον ὡσαύτως, ὅτι ἡ ἐπαύξησις τῆς γνώσεως ἐπιφέρει καὶ τῆς εὐθύνης τοῦ ἀνθρώπου τὴν αὐξήσιν· διότι ἡ ἐνοχὴ αὐτοῦ, παραβαίνοντος ἐντολὴν τινα τοῦ Θεοῦ, εἶναι πάντοτε ἀνάλογος πρὸς τὴν σαφήνειαν, μετὰ τῆς ὁποίας ἐγνωστοποιήθη εἰς αὐτὸν ἡ ἐντολὴ ἐκείνη. Πρὸς τούτοις δὲ ὅχι μόνον μετὰ πλειοτέρας σαφηνείας παριστάνει τὸν ἠθικὸν νόμον ἡ φυσικὴ θρησκεία, δεικνύουσα τὰ ἐπακόλουθα τῶν ἡμετέρων πράξεων, ἀλλὰ καὶ ἐπαυξάνει τοὺς λόγους τοὺς προτρέποντας εἰς τὴν πράξιν αὐτῶν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ τάσις ἡμῶν πρὸς τὸ πράττειν τὸ καλὸν ἢ τὸ κακὸν δεικνύεται ἐκ τῶν ἐμποδίων, τὰ ὅποια ὑπερνικῶμεν εἰς τὴν ὁποίαν βαδίζομεν ὁδὸν· ἐάν

πράττωμεν τὸ κακὸν, ἐναντίον τῶν ἐπηυξημένων αὐτῶν λόγων, τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς ἔθεσεν ἔμπροσθεν ἡμῶν, δικαίως κρινόμεθα ὡς μᾶλλον ἀξιοκατάκριτοι ὑπὸ τοῦ πλάστου ἡμῶν.

Ἀλλ' ὅμως ἡ φυσικὴ θρησκεία, καίτοι παρέχουσα τοσοῦτον φῶς, ἐπὶ τῆς παρουσίας ἡμῶν καταστάσεως εἶναι ἐλλιπής, καὶ ἀνίκανος νὰ χειραγωγήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ εὐδαιμονίαν.

Τοῦτο δὲ δύναται νὰ δειχθῇ σαφέστατα ἐκ τῶν ἐπομένων ἀληθειῶν.

α. Οἱ ἄνθρωποι, ὅπου καὶ ἂν ἔζησαν ἄνευ τῆς ἱερᾶς Γραφῆς, ὑπῆρξαν πάντοτε καθ' ὑπερβολὴν κακοήθεις.

β'. Δὲν προῆλθε ἐξ ἀμαθείας τοῦτο· διότι ὅσῳ περισσότερον ἐπέδωκαν εἰς τὴν μάθησιν, τόσῳ μοχθηρότεροι κατεστάθησαν.

γ'. Οὐδὲν τῶν θρησκευτικῶν συστημάτων, τὰ ὁποῖα συνέταξαν οἱ ἄνθρωποι ἐκ τῆς φυσικῆς θρησκείας, ἐπέφερεν ἐπαισθητόν τι ἀποτέλεσμα εἰς βελτίωσιν αὐτῶν.

Ἰδίως δὲ ἡ φυσικὴ θρησκεία δὲν δύναται νὰ μᾶς διδάξῃ τίποτε περὶ τῶν ἀληθειῶν τῶν ἀναγκασιωτάτων εἰς διάπλασιν θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος, καὶ εἰς ἀπόκτησιν ἐδραίως ἐλπίδος περὶ εὐδαίμονος ἀθανασίας.

Ἡ φυσικὴ θρησκεία παραδείγματος χάριν, δὲν διδάσκει τίποτε περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ μονιμότητος τῆς μελλούσης καταστάσεως· δὲν διδάσκει οὔτε ἐὰν ζῶμεν μετὰ θάνατον, οὔτε πόσον χρόνον ζῶμεν.

Δὲν λέγει δὲ οὐδὲν περὶ τῆς καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσερχόμεθα μετὰ θάνατον. Περὶ μὲν τῆς ἀμαρτωλότητος ἡμῶν διδάσκει πολλά, περὶ δὲ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἡ ἀμαρτία δύναται νὰ λάβῃ ἄφεσιν, δὲν ἀναφέρει οὐδὲν. Ἰδίως δὲ δὲν λέγει οὐδὲν περὶ τοῦ ἱλασμοῦ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ τρόπου τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἠθικῆς τελειοποιήσεως, δυνάμει τῆς ἀξιομισθίας αὐτοῦ. Ὅθεν, ἐπειδὴ τούτων πάντων ἡ γνῶσις εἶναι εἰς ἄκρον ἀναγκαία καὶ περισπούδαστος, οὐδεμία δὲ τῶν ἀληθειῶν τούτων οὔτε ἀποκαλύπτεται οὔτε δύναται ν' ἀποκαλυφθῇ εἰς ἡμᾶς ἐκ τῆς φυσικῆς θρησκείας, εἶναι πρόδηλον ὅτι, ἐὰν δὲν εἴχομεν ἄλλον ὁδηγόν, ἔπρεπε βεβαίως νὰ μένωμεν εἰς παντελῇ ἄγνοιαν περὶ τῶν ἐμβριθεστάτων ἀντικειμένων, τὰ ὅποια ἀνάγκη πᾶσα εἰς ἡμᾶς, ὡς ἀθάνατα καὶ ἠθικὰ ὄντα, νὰ γνωρίζωμεν ἀκριβέστατα. Διὰ νὰ διαλύσῃ δὲ τὸ σκότος τοῦτο, καὶ νὰ χορηγήσῃ πᾶσαν περὶ ἠθικῶν ἀντικειμένων γνῶσιν, ὅσην ἡ παρούσα κατάστασις ἡμῶν ἀπαι-

τεῖ, ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς ὁ Θεὸς τὰς Ἱερὰς Γραφάς.

Ἑρωτήματα.

1 Πῶς δυνάμεθα, χωρὶς τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, νὰ γνωρίσωμεν τί θέλει ὁ Θεὸς νὰ πράττωμεν, καὶ ἀπὸ τίνος ν' ἀπέχωμεν;

2 Πῶς ἤθελες γνωρίζει, χωρὶς τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θέλει νὰ μεθύωσιν οἱ ἄνθρωποι, μηδὲ νὰ κλέπτωσι, μηδὲ νὰ μάχωνται;

3 Πῶς ἤθελες γνωρίζει, κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ὅτι ὁ Θεὸς θέλει νὰ ζῶσι τὰ παιδιά φιλοφρόνως πρὸς ἄλληλα, καὶ νὰ ὑπακούωσιν εἰς τοὺς γονεῖς των;

4 Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ διδάσκειν ἀρκεῖ ἄρά γε νὰ καταστήσῃ ἐναρέτους τοὺς ἀνθρώπους; Ἐνθυμεῖσθαί τι περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐξ ὅσων ἀνέγνωσας;

5 Ὅποῖος ἦτον ὁ ἠθικὸς χαρακτήρ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων;

6 Ὅποῖος ὁ ἠθικὸς χαρακτήρ τῶν εἰδωλολατρῶν γενικῶς;

7 Πῶς ἠδυνάμεθα νὰ γνωρίσωμέν τι περὶ ἄλλου κόσμου, ἐὰν ὁ Θεὸς δὲν μᾶς ἔλεγε περὶ τούτου ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ;

8 Δυνάμεθα νὰ μάθωμεν ἄλλο τι ἐκ τῆς φυσικῆς θρησκείας, ἐκτὸς τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ; Σαφήνισον τοῦτο.

6 Διδάσκει τι ἡ φυσικὴ θρησκεία περὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, ὅταν παραβῶμεν τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ;

10 Ἐὰν οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχωσι τὴν ἱερὰν Γραφὴν, διὰ ποίου νόμου θέλει κρίνει αὐτοὺς ὁ Θεός;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΓΡΑΦΩΝ.

Αἱ Ἱεραὶ Γραφαὶ περιλαμβάνονται εἰς τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Νέαν Διαθήκην. Ὁ κύριος δὲ σκοπὸς αὐτῶν εἶναι ν' ἀποκαλύψωσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ θέλημα ἥτοι τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν τρόπον τῆς λυτρώσεως ἐκ τῆς ἁμαρτίας διὰ τοῦ ἱλασμοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ μὲν Παλαιὰ Διαθήκη περιέχει·

α'. Ἐκθεσιν περὶ τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου, τῆς πλάσεως καὶ πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου, καὶ συνοπτικὴν ἱστορίαν τοῦ γένους ἡμῶν μέχρι τοῦ παγχοσμίου κατακλυσμοῦ.

β'. Ἐκθεσιν περὶ τοῦ ἀποχωρισμοῦ τοῦ οἴκου Ἀβραάμ, τὴν ἀρχὴν ἐνὸς ἔθνους, καὶ ἱστορίαν τοῦ ἔθνους τούτου ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τῆς ἐπανόδου του ἀπὸ τῆς ἐν Βαβυλῶνι αἰχμαλωσίας, περίοδον χιλίων πεντακοσίων περίπου ἐτῶν.

γ'. Σύστημα νόμων, ἠθικῶν, πολιτικῶν καὶ ἱερατελεστικῶν, τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς ἔθεσε πρὸς κυβέρνησιν τοῦ ἔθνους τούτου, καὶ τοὺς ὁποίους ὥρισεν ὡς προεικόνισμα τῆς μελλούσης οἰκονομίας.

δ'. Διάφορα συμβάντα τῆς ἱστορίας του, λόγους τῶν θεοπνεύστων διδασκάλων του, προσευχὰς καὶ ὕμνους θεοσεβῶν ἀνδρῶν, προρρήσεις μελλόντων, καὶ ἰδίως πλήρεις καὶ λεπτομερεῖς προφητείας περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Μεσσίου, καὶ περὶ τῆς φύσεως, τῆς δόξης, καὶ τῶν εὐλογιῶν τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Περὶ τῶν τελευταίων τούτων γίνεται λόγος δι' ὅλης τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς· μέγала δὲ μέρος ταύτης κατέχουσιν ὁλοκλήρως αἱ προρρήσεις αὗται. Τῆς Παλαιᾶς δὲ Διαθήκης ἡ διδασκαλία δεικνύει, ὅτι οὐδεμία νομοθεσία, καὶ ἐπὶ τῶν βοηθητικωτάτων περιστάσεων, εἶναι ἱκανὴ πρὸς τὴν ἠθικὴν μεταρρύθμισιν τοῦ ἀνθρώπου.

Τῆς Νέας δὲ Διαθήκης ὁ σκοπὸς εἶναι νὰ γνωστοποιήσῃ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ μετὰ πλειοτέρας σαφηνείας παρ' ὅσον ἀπεκαλύφθη πρότερον, καὶ ἰδίως νὰ διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, διὰ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Πρὸς τοῦτον δὲ τὸν σκοπὸν περιέχει:

α'. Ἐξιστόρησιν τοῦ βίου τοῦ θανάτου, τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀναλήψεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ,

εἰς τὸν ὁποῖον ἦσαν ἠνωμέναι μυστηριωδῶς ἡ
θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις· ὅστις ἐπεφάνη εἰς
τὴν γῆν, διὰ νὰ διδάξῃ ἡμᾶς ὅ,τι εἶναι ἀνάγκη
νὰ γνωρίζωμεν περὶ τῶν ἡμετέρων καθηκόντων
πρὸς τὸν Θεόν, καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς καὶ τῶν πα-
θῶν του, τοῦ θανάτου, τῆς ἀναστάσεως, τῆς ἀνα-
λήψεως, καὶ τῆς μεσιτείας του νὰ προμηθεύσῃ εἰς
ἡμᾶς τρόπον ἀφέσεως καὶ σωτηρίας.

Β'. Σύντομον ἐξιστόρησιν τῆς προόδου τῆς Χρι-
στιανικῆς θρησκείας, διὰ πολλὰ ἔτη μετὰ τὴν
ἀνάληψιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Γ'. Τὰς δι' ἐπιστολῶν διδασκαλίας, τὰς ὁποίας
οἱ Ἀπόστολοι, κατὰ θείαν ἔμπνευσιν, ἀπέτεινον
πρὸς τοὺς συγχρόνους των ἀνθρώπους.

Ὅλη δὲ αὕτη ἡ βίβλος, οὕτω συνάμα λαμβα-
νομένη, παρέχει εἰς ἡμᾶς ὅλην τὴν γνῶσιν, ὅσπιν
ἡδυνάμεθα νὰ ἐπιθυμήσωμεν, περὶ τῶν ἡμετέρων
καθηκόντων πρὸς τὸν Θεόν, περὶ τῆς μελλούσης
ἡμῶν καταστάσεως, καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀφέ-
σεως καὶ παραδοχῆς παρὰ τῷ οὐρανίῳ ἡμῶν Πα-
τρὶ. Ἐντεῦθεν δὲ πιστεύομεν ὅτι ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ
Νέα Διαθήκη ἐμπεριλαμβάνουσι πάντα ὅσα ποτὲ
ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψεν ἢ θέλει ἀποκαλύψει πρὸς ἡμᾶς
περὶ τοῦ θελήματός του. Ὅσα λοιπὸν περιέχονται
ἐνταῦθα, καὶ μόνον ἐνταῦθα, ὑποχρεόνουσι τὸ

συνειδὸς τοῦ ἀνθρώπου. Πᾶν δὲ ἄλλο εἶναι ἀνθρώπινος λόγος.

Βλέπομεν λοιπὸν τὰ μέσα, τὰ ὅποια ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς ὁ Θεός, διὰ νὰ μᾶς κάμῃ νὰ γνωρίζωμεν τὰ καθήκοντα ἡμῶν καὶ τὰ πρὸς αὐτὸν καὶ τὰ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

α. Ἐδωκε συνειδὸς, διὰ τοῦ ὁποίου συναισθανόμεθα τὸ ἡμέτερον καθήκον, καὶ ὁδηγούμεθα νὰ πράττωμεν συμφώνως πρὸς αὐτό.

β'. Συνέταξεν οὕτως ὅλον τὸ σύστημα τῶν πέριξ ἡμῶν πραγμάτων, ὥστε ἐκ μὲν τῆς πράξεως τοῦ θελήματος αὐτοῦ ἀπολαμβάνομεν εὐδαιμονίαν, ἐκ δὲ τῆς παραβάσεως αὐτοῦ περιπίπτομεν εἰς κακοδαιμονίαν. Ὅθεν ἐὰν παρατηρῶμεν τὰ ἀποτελέσματα πράξεώς τινος ἐφ' ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ ἐπ' ἄλλους, δυνάμεθα οὕτω νὰ μάθωμεν πῶς αὐτὸς ἐπιθυμεῖ νὰ διάγωμεν.

γ'. Ἀφοῦ δ' ἐκ τῆς ιδίας ἡμῶν μοχθηρίας κατέστη ἀτελὲς τὸ συνειδὸς ἡμῶν, καὶ ἀφοῦ ἐπαύσαμεν νὰ μαθαίνωμεν τὰ ἡμέτερα καθήκοντα ἐκ τοῦ φωτὸς τῆς φύσεως, ἔδωκεν εἰς τὸν ἄνθρωπον γραπτὸν νόμον, ὅπου ἐκοινοποίησε σαφῶς διὰ λόγου τὸ ἑαυτοῦ θέλημα περὶ ἡμῶν.

δ'. Ἀφοῦ δὲ ταῦτα εὐρέθησαν ὅλως ἀνίκανα, ὥστε ν' ἀνασέλλωσι τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν κα-

κίαν, ἥ νὰ ἐπαναγάγῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἀρετὴν, ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ τὰ ἡμέτερα καθήκοντα, νὰ γείνη ἰλασμός περὶ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν, καὶ νὰ προσφέρῃ ἄφεισιν καὶ αἰώνιον ζωὴν πρὸς πάντας, ὅσοι μετανοήσωσι καὶ πιστεύσωσιν εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν.

Ἐὰν δ' ἔχῃ οὕτω τὸ πρᾶγμα, εἶναι προφανέστατον ὅτι ἡ εὐθύνη ἡμῶν ἐπαυξάνεται ἀναλόγως πάσης νέας προσθήκης εἰς τὸ ἠθικὸν φῶς, τὸ ὁποῖον κατὰ συγκατάθεσιν παρέσχεν εἰς ἡμᾶς ὁ Θεός.

Καὶ ἂν ἦναι ἀναπολόγητος ὁ παρακούων τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ οἰωνοδότητε περιστάσεων, πόσον φοβερὰ πρέπει νὰ ἦναι ἡ καταδίκη ἐκείνων, οἵτινες ὑπὸ τὸ καθαρὸν φῶς τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ ἐναντίον τῶν εὐσπλάχνων προμηθειῶν τῆς νέας οἰκονομίας, βαδίζουσιν ὁδὸν ἀλογίστου παρακοῆς εἰς τὸν Θεόν, καὶ ζῶσι διὰ τοῦτον τὸν κόσμον, ἀντὶ νὰ ζῶσι διὰ τὸν ἄλλον !

Τώρα δὲ οἱ νέοι πολλάκις ὑποθέτουσιν ὅτι πάντα ταῦτα ἀποβλέπουσιν εἰς ἄλλους, καὶ ὄχι εἰς αὐτούς. Ἀλλὰ δὲν ἔχει οὕτως. Τὸ συνειδὸς δὲν νουθετεῖ πάντα νέον ; Δὲν δύναται πᾶς νέος νὰ ἴδῃ τὴν ἀθλιότητα, τὴν ὁποίαν ἡ κακία ἐπι-

φέρει καὶ εἰς αὐτὸν καὶ εἰς ἄλλους; Δὲν δύναται πᾶς τις, εἰς τὸν τόπον τοῦτον, ν' ἀναγινώσκη τὴν Ἱερὰν Γραφὴν; καὶ δὲν ἀνέγνωσεν ἐκεῖ περὶ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ κατὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ προσέτι περὶ τοῦ εὐλογημένου Σωτῆρος, ὅστις ἀπέθανεν ἵνα λυτρώσῃ ἡμᾶς; Ἐὰν τοῦτο ἔχῃ οὕτω, πᾶς νέος εἶναι τοσοῦτον ἀληθῶς ὑπεύθυνος εἰς τὸν Θεὸν διὰ τὴν ὁποίαν ἀπήλαυσε γινῶσιν, ὅσον καὶ ἂν ᾗτον ὅσονδήποτε γέρων. Ἄπαντες, εἴτε νέοι εἴτε γέροντες, ὀφείλομεν νὰ μετανοήσωμεν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, νὰ ὑπακούωμεν εἰς τὸν Θεὸν, καὶ νὰ πιστεύωμεν εἰς τὸν Σωτῆρα. Καὶ ἔὰν οἱ νέοι δὲν καταλαμβάνωσι τὰ πράγματα ταῦτα, πρέπει νὰ προσφύγωσιν εἰς τοὺς διδασκάλους ἢ εἰς τοὺς γονεῖς ἢ εἰς τοὺς Ἱεροκλήρυκας διὰ νὰ διδάσκωνται παρ' αὐτῶν.

Ερωτήματα.

1 Εἰς τίνα βιβλία τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς εὐρίσκομεν τὴν ἀρχαιοτάτην ἱστορίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων;

2 Εἰς τίνα βιβλία εὐρίσκομεν τὴν ἱστορίαν τῶν Ἰουδαίων ἀπὸ τῆς ἐξόδου αὐτῶν ἐκ τῆς Αἰγύπτου, μέχρι τῆς αἰχμαλωσίας;

3 Εἰς τίνα βιβλία εὐρίσκομεν τὸν Μωσαϊκὸν νόμον;

4 Ποία ἡ διαφορὰ μεταξύ ἠθικοῦ, πολιτικοῦ, καὶ ἱεροτελεστικοῦ νόμου;

5 Ποῖον βιβλίον εἶναι πλήρες προσευχῶν καὶ ψαλμῶν ἀνθρώπων θεοσεβῶν;

6 Ποῖον βιβλίον περιέχει τὰς εὐκρινεστάτας καὶ λεπτομερεστάτας προφητείας περὶ τῆς ἀποστολῆς, τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ;

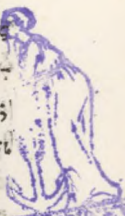
7 Ποῖα βιβλία τῆς Νέας Διαθήκης περιέχουσι τὸν βίον τοῦ Χριστοῦ;

8 Ποῖον βιβλίον περιέχει τὴν ἱστορίαν τῆς προόδου τοῦ Χριστιανισμοῦ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ;

9 Ἐξήγησον τοὺς τρόπους, τοὺς ὁποίους ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς ὁ Θεός, διὰ νὰ γνωρίζωμεν δι' αὐτῶν τὰ ἡμέτερα καθήκοντα;

10 Διὰ τί οἱ κάτοικοι χριστιανικῶν τόπων, ὅσοι παρακούωσι τὸν Θεόν, εἶναι μοχθηρότεροι παρὰ τοὺς ἐθνικοὺς, οἵτινες παραβαίνουσι τὸν νόμον αὐτοῦ;

11 Ὅσοι νέοι παρακούωσι τὸν Θεὸν εἶναι ἄρα γε περισσότερον εὐδικοιολόγητοι παρὰ τοὺς γέροντας;

ΠΡΟΟΙΗΚΗ
Μ. ΦΑΛΤΑΙΤΣ

ΜΕΡΟΣ Β'.

ΠΕΡΙ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ
ΘΕΟΝ ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΛΛΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ.

Εἰς τὰ προηγούμενα κεφάλαια ἐφροντίσαμεν
νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν φύσιν τῆς ἠθικῆς συστάσεως
τοῦ ἀνθρώπου, καὶ νὰ δείξωμεν τὰς πηγὰς, ἐξ
ᾧ ἐκρέει τὸ ἠθικὸν αὐτοῦ φῶς. Ἦδη δὲ θέλο-
μεν ἐπιχειρήσει νὰ ἐκθέσωμεν ἐν συντόμῳ τὰ ἀν-
θρώπινα καθήκοντα, καθ' ὅσον δύνανται ταῦτα
νὰ γνωρισθῶσιν, εἴτ' ἐκ τῆς φυσικῆς θρησκείας,
εἴτ' ἐκ τῆς Θείας ἀποκαλύψεως.

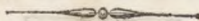
Αἱ Ἱεραὶ Γραφαὶ διδάσκουσιν ἡμᾶς, ὅτι ἅπαν-
τα τοῦ ἀνθρώπου τὰ καθήκοντα δύνανται νὰ
συγκεφαλαιωθῶσιν εἰς μίαν μόνην λέξιν, τὴν τῆς
'Αγάπης. « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ
ὅλης τῆς καρδίας σου » καὶ « Ἀγαπήσεις τὸν
πλησίον σου ὡς σεαυτόν. »

Ὅθεν τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου ἐμπεριλαμ-
βάνονται εἰς τὰ δύο ταῦτα γενικὰ κεφάλαια.

α. Ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν, ἥτοι εὐσέβειαν.

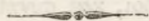
β. Ἀγάπην πρὸς τὸν ἄνθρωπον.

Περὶ ἀμφοτέρων τούτων θέλομεν ἤδη πραγ-
ματευθῆ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΩΣ ΗΜΩΝ ΤΟΥ
ΝΑ ΑΓΑΠΩΜΕΝ ΤΟΝ ΘΕΟΝ.

Πᾶς τις γνωρίζει, ἅμα σκεφθῇ περὶ τοῦ πράγματος, ὅτι ὀφείλει νὰ ἀγαπᾷ καὶ νὰ ὑπακούῃ πρὸς τὸν Θεόν. Ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι, γενικῶς, ἔχουσι πολὺ συγκεχυμένας ἐννοίας περὶ τῆς σημασίας τῶν λέξεων τούτων. Ὁμολογοῦντες ὅτι ὀφείλουσι ν' ἀγαπῶσι καὶ νὰ ὑπακούωσι πρὸς τὸν Πλάστην των, πράττουσιν ὅλως ἐναντίον τοῦ θελήματος αὐτοῦ, καὶ δὲν φαίνονται νὰ φρονῶσιν ὅτι παραβαίνουσι τι καθήκον. Ὅθεν δὲν εἶναι ἴσως ἄτοπον νὰ ἐπιχειρήσωμεν τὴν διασάφησιν, καθ' ὅσον δυναμέθα, τῆς φύσεως τῶν ἡμετέρων ὑποχρεώσεων πρὸς τὸν Θεόν.

α. Ὑποθέτω ὅτι πᾶς εὐπαίδευτος νέος αἰσθάνεται ὅτι ὀφείλει νὰ ἀγαπᾷ καὶ νὰ ὑπακούῃ πρὸς τοὺς γονεῖς του. Αἰσθάνεται δὲ ταῦτα πρὸς αὐτοὺς καθὼς γονεῖς του· τούτέστι, καὶ ἂν ἄλλοι

ἄνθρωποι ἐνδέχεται νὰ ᾔῃαι ἐξίσου ἔμφρονες καὶ ἐνάρετοι, αἰσθάνεται πλειότερας ὑποχρεώσεις πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ γονεῖς, παρὰ πρὸς οἷονδ' ἕποτε ἄλλον. Τίς δὲν δυσαρεστεῖται παρατηρῶν τὸν τρόπον, καθ' ὃν οἱ μοχθηροὶ καὶ κακῶς ἀνατετραμμένοι νέοι ὁμιλοῦσι περὶ τῶν ἀρίστων ἐπὶ τῆς γῆς φίλων των; Δὲν παρατηρήσατε ὅτι τοιοῦτοι νέοι εἶναι δυσάρεστοι σύντροφοι, καὶ συνήθως βάνανσοι καὶ κακοήθεις;

Β.' Ὑπόθεσ δὲ ὅτι οἱ γονεῖς ἡμῶν εἶναι καὶ οἱ ἔμφρονέστατοι, καὶ οἱ ἐναρετώτατοι, καὶ οἱ φιλοφρονέστατοι πάντων, ὅσους ποτὲ ἐγγνωρίσαμεν. Αἱ πρὸς αὐτοὺς ὑποχρεώσεις ἡμῶν τότε ἤθελον βεβαίως ἐπαυξήθῃ. Ἐκτὸς τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀγάπης καθὼ γονεῖς, ἠθέλαμεν τοὺς ἀγαπᾶ καὶ διὰ τὰς ἀρετάς των. Πῶς ἠθέλομεν κρίνει περὶ τέκνου ἔχοντος τοιούτους γονεῖς, ἐὰν ἐκ τῆς διαγωγῆς του ἐδείκνυνεν ὅτι δὲν ἐφρόντιζε ποσῶς περὶ αὐτῶν, ὅτι δὲν ἠθέλε ποτε νὰ λαμβάνῃ τὴν συμβουλὴν των, μηδὲ νὰ συναναστρέφῃται μετ' αὐτῶν καθ' ὅσον ἠδύνατο ν' ἀποφύγῃ τοῦτο, ἀλλ' ἐζήτει πάντοτε τὴν συναναστροφὴν τῶν κακοηθεστάτων, τῶν ὀκνηροτάτων καὶ ἐδελυρωτάτων ἀνθρώπων τῆς γειτονίας, καὶ ἐπροτίμα νὰ λαμβάνῃ παντὸς ἄλλου μᾶλλον τὴν συμβουλὴν, παρὰ τὰς

φιλοστοργοτάτας καὶ εὐμενεστάτας νοουθεσίας τοῦ πατρὸς ἢ τῆς μητρός του ;

γ. Ὑπόθεσις πρὸς τούτοις, ὅτι τὸ τοιοῦτον παιδίον ἦτο πολὺ φιλάσθενον, ἢ τυφλὸν καὶ κωφόν, καὶ ὅτι πάσας τὰς ἀρετὰς ταύτας μετεχειρίζοντο διηνεκῶς οἱ γονεῖς του ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος αὐτοῦ. Ὑπόθεσις ὅτι, διὰ πολλὰ ἔτη, ἐνῶ ἦτο τοσοῦτον ἀσθενὲς καὶ ἐκινδύνευε ν' ἀποθάνῃ, ἡ μήτηρ του ἠγρύπνει πλησίον τῆς κλίνης του, καὶ ἀνεκούφιζε τοὺς πόνους του, καὶ τὸ ἔσωσε τέλος ἐκ τοῦ τάφου. Ὑπόθεσις ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ὁσάκις μὲν ἦτον ἱκανὸν νὰ ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας, τὸ περιέφερεν εἰς τὰς ἀγκάλας του, ὁσάκις δὲ ἦτον ἀνίκανον, ἐφρόντιζε νὰ τοῦ εὕρισκῃ συντρόφους καὶ πᾶν ἄλλο, διὰ νὰ τὸ εὐχαριστῇ κατ' οἶκον. Καὶ ὑπόθεσις περιπλέον ὅτι ὁ τοιοῦτος πατὴρ, πλούσιος ὢν ἔκτισε μεγαλοπρεπῆ καὶ περικαλλῆ οἰκίαν, ἀκριβῶς εὐάρμοστον πρὸς τὴν εὐημερίαν τοῦ ἀσθενεστάτου αὐτοῦ τέκνου του. Τί ἠθέλομεν κρίνει περὶ τοῦ τοιούτου παιδίου, εἴαν, καίτοι τυφλόν, ἤθελε νὰ δραπετεύῃ ἀπὸ τῶν γονέων του, καὶ νὰ ὑπάγῃ ὅπου ἀπηγόρευον ἐκεῖνοι, καὶ οὕτω νὰ βλάπτῃ διηνεκῶς καὶ ἑαυτὸ καὶ ἄλλους, καὶ ἐναντίον πάσης τῆς παρ' αὐτῶν κηδεμονίας. Τί ἠθέλομεν κρίνει περὶ αὐτοῦ, εἴαν μηδέποτε ἐδεί-

κνυεν εὐγνωμοσύνην δι' ὅλην τὴν φιλοφροσύνην ταύτην, εἶχε δὲ τὴν ἑξιν ὅχι μόνον νὰ λυπῇ τοὺς γονεῖς τούτους, ἀλλὰ καὶ νὰ δεικνύῃ, δι' ὅλης του τῆς διαγωγῆς, ὅτι ἠγάπα τοὺς αἰσχίστους ἀνθρώπους μᾶλλον παρὰ αὐτούς; Πᾶς τις πρέπει ἀναγκαίως νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι τὸ τοιοῦτον παιδίον δὲν ἦτο μόνον ἀφρονέστατον, ἀλλὰ καὶ μοχθηρότατον.

Τοῦναντίον δὲ ὑπόθεις ἕτερον παιδίον ἐπὶ τῶν αὐτῶν τούτων περιστάσεων, ὅτι αἰσθάνεται τὰ πρέποντα αἰσθήματα πρὸς τοὺς γονεῖς του· πᾶς τις βεβαίως ἐννοεῖ πῶς ἤθελε φέρεσθαι πρὸς αὐτούς. Καθὸ μὲν γονεῖς ἤθελε τοὺς ἀγαπᾶ, ἤθελε τοὺς τιμᾶ, καὶ ἤθελεν ὑπακούει εἰς αὐτούς· Ἐπειδὴ δὲ εἶναι οἱ ἐμφρονέστατοι καὶ ἐναρετώτατοι πάντων, ὅσους γνωρίζει, ἤθελε λαμβάνει αὐτῶν τὴν γνώμην καὶ τὴν συμβουλὴν πρὸ παντὸς ἄλλου, καὶ τὴν συναναστροφὴν αὐτῶν ἤθελε προτιμᾶ πάσης ἄλλης ὁποιασδήποτε. Ἐπειδὴ δὲ ἠγωνίσθησαν ὅλαις δυνάμεσι διὰ νὰ ἐπαυξήσωσι τὴν εὐδαιμονίαν του, ἤθελε καὶ αὐτὸ εὐγνωμονεῖ πρὸς αὐτούς, ἤθελε προσπαθεῖ, κατὰ πάντα νὰ τοὺς εὐχαρισῇ, καὶ ἤθελε προκρίνει πολὺ περισσότερον τὴν εὐαρέστησιν ἐκείνων, παρὰ τὴν ἑαυτοῦ ἢ ὁποιοῦδήποτε ἄλλου τῶν γνωρίμων του. Τώρα λοιπὸν

στοχάζομαι ὅτι πᾶς τις, εἴτε νέος εἴτε γέρον, πρέπει ἀναγκαίως νὰ ἴδῃ ὅτι οὗτος εἶναι ὁ τρόπος, καθ' ὃν τὸ τοιοῦτον παιδίον ὀφείλει νὰ φέρηται πρὸς τοὺς τοιούτους γονεῖς.

Ἄς ἐφαρμόσωμεν δὲ τώρα τὰς παρατηρήσεις ταύτας καὶ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων πρὸς τὸν Θεὸν σχέσεων. Πᾶς τις βεβαίως βλέπει, ὅτι ἔχομεν ἀπείρως ὑψηλότερας ὑποχρεώσεις νὰ ἀγαπῶμεν καὶ νὰ ὑπακούωμεν εἰς τὸν Θεόν, παρ' ὅσας δυνάμεθα ποτε νὰ ἔχωμεν πρὸς οἰονδήποτε ἢ πρὸς ἅπαντα τὰ ἄλλα ὄντα.

α. Οὗτος εἶναι ὁ Πλάστης ἡμῶν καὶ ὁ Συντηρητής. Ὑπ' αὐτοῦ ἡμεῖς, μεθ' ὅλων τῶν δυνάμεων ὅσας ἔχομεν, ἐπλάσθημεν κατ' ἀρχὰς ἐκ τοῦ μηδενός, καὶ ὑπ' Αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν στιγμὴν συντηρούμεθα. Ἄνευ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, ἡμεῖς δὲν ἠδυνάμεθα μήτε νὰ βλέπωμεν, μήτε ν' ἀκούωμεν, μήτε νὰ γευώμεθα, μήτε νὰ ἀπτώμεθα· δὲν ἠδυνάμεθα μήτε νὰ διανοώμεθα μήτε νὰ μνημονεύωμεν, μήτε νὰ εὐαρεστώμεθα μήτε νὰ δυσαρεστώμεθα, μήτε ν' ἀγαπῶμεν, μήτε ν' ἀγαπώμεθα. Πάντα δὲ ὅσα ἔχομεν εἶναι ἰδικά του, καὶ πᾶν ὅ,τι εἴμεθα γίνεται ἐκ τοῦ μηδενός διὰ μόνου τοῦ θελήματος αὐτοῦ. Βεβαίως λοιπὸν τὸ Ὄν, οὗ ἐσμὲν κατὰ τοσοῦτον εἰδικὸν τρόπον, εἶναι

ἄξιον τῆς ἡμετέρας εὐλαθείας. Ὁ κατὰ πᾶσαν στιγμὴν συντηρῶν ἡμᾶς, πρέπει καὶ κατὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ ᾔηται παρὼν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ.

Περιπλέον δὲ ἀναθεωρήσατε τὰ προσόντα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐρωτήσατε, ἐὰν πρέπη ἀδιαλείπτως νὰ διανοώμεθα περὶ αὐτοῦ, καὶ τίνι τρόπῳ ὀφείλομεν νὰ διανοώμεθα περὶ αὐτοῦ. Οὗτος εἶναι ἀπείρως πιστὸς, σοφὸς, δίκαιος, ἅγιος καὶ εὐσπλαγχνος. Ἐὰν ἡμεθα ὑπόχρεοι ἐκ τῆς ἠθικῆς ἡμῶν φύσεως ν' ἀγαπῶμεν καὶ νὰ σεβώμεθα τὰ προσόντα ταῦτα, πανταχοῦ ἐπὶ τῆς γῆς· ἐὰν ἡμεθα ἰδίως ὑπόχρεοι νὰ σεβώμεθα αὐτὰ, ὅταν τὰ βλέπωμεν εἰς τοὺς ἡμετέρους γονεῖς, πόσῳ μᾶλλον εἴμεθα ὑπόχρεοι νὰ ἀγαπῶμεν καὶ νὰ σεβώμεθα αὐτὰ εἰς τὸν Πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὸν ἔχοντα αὐτὰ κατὰ βαθμὸν τοσοῦτον ὑψηλότερον παντὸς ὄντος ἐπὶ τῆς γῆς, ὅσον ὁ Κτίστης εἶναι ὑπέρτερος πάντων τῶν ἑαυτοῦ κτισμάτων.

Πρὸς τούτοις πάντα ταῦτα τὰ προσόντα τοῦ Δημιουργοῦ ἐνεργοῦνται, ἀπ' ἀρχῆς, ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας εὐδαιμονίας. Ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν τὸ μέλλον, ὅπως ὁ τυφλὸς ἀγνοεῖ τὰ περὶ αὐτοῦ· καὶ ὁμοίως ὁ Θεὸς ὠκονόμησε τὰ πάντα ὑπὲρ ἡμῶν. Κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ὑποκείμεθα εἰς τὸν θάνατον ἐξίσου μὲ τὸν νοσοῦντα κινδυνωδестаτὴν νόσον·

καὶ ὁμοῦς ὁ Θεὸς διατηρεῖ τὴν ζωὴν ἡμῶν μέχρι τῆς παρούσης στιγμῆς. Ἡμεῖς δὲν ἔχομεν οὐδεμίαν δύναμιν νὰ δημιουργήσωμέν τι πέραν ἡμῶν· καὶ ὁμοῦς ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν περικαλλῆ τοῦτον κόσμον, παρασκευάσας αὐτὸν πρὸς τὸ ἡμέτερον ἰδίως συμφέρον. Μετ' ὀλίγον δὲ μέλλομεν ν' ἀποθάνωμεν· ἡτοίμασε δὲ εἰς τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν κόσμον μακαριότητος, ἀπείρως ἐνδοξότερον καὶ ἐξοχώτερον παρ' ὅ, τι δήποτε ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν. Ὅτε δὲ ἤμεθα ἅπαντες ἀμαρτωλοὶ, καὶ ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν δικαίαν αὐτοῦ ὀργήν, οὕτως ἠγάπησε τὸν κόσμον, ὥστ' ἐξαπέστειλε τὸν Υἱόν του· τὸν ἀγαπητὸν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Τώρα λοιπὸν πάντα ταῦτα εἶναι βεβαίως ἄξια τῆς ἡμετέρας ἀγάπης καὶ εὐχαριστίας. Καὶ ἐὰν ἡ ἀγάπη ἡμῶν καὶ εὐχαριστία πρέπει νὰ ᾖ ἀνάλογα πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ εὐεργέτου, καὶ πρὸς τὰ γενόμενα εὐεργετήματα, τότε βεβαίως πρέπει ν' ἀγαπῶμεν τὸν Πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν οὐρανοῖς, ἀπείρως περισσότερον παντὸς ἄλλου· τοῦτέστι πρέπει ν' ἀγαπῶμεν αὐτὸν ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας, τουτέστι καθ' ὑπέρτατον βαθμόν.

Ὑποθεθέντος δὲ τώρα ὅτι ἔχομεν ἀληθῶς τὰ αἰσθήματα τῆς εὐλαβείας καὶ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς

εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεόν, τῶν ὁποίων εἶναι ἄξιος, τίνι τρόπῳ ἤθελεν εἶσθαι πρέπον νὰ δεικνύωμεν αὐτά; Εἶναι προφανέστατον ὅτι, ἀφοῦ πάντα τὰ περίξ ἡμῶν εἶναι ἔργα τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶναι οὕτω συντεταγμένα, ὥστε νὰ ἀναπολῶσιν αὐτὸν ἀδιαλείπτως εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν, τὰ πάντα ἤθελον μᾶς κινεῖ εἰς τὸ νὰ διαλογιζώμεθα περὶ αὐτοῦ. Ἐνῷ δὲ διαλογιζώμεθα οὕτω περὶ αὐτοῦ, τὰ Θεῖα προσόντα ἤθελον διηνεκῶς ἐμποιεῖ εἰς ἡμᾶς ἐκπληξιν, θαυμασμόν καὶ ἀγάπην. Ἐπειδὴ δὲ πᾶν πρᾶγμα γίνεται ὑπὲρ ἡμῶν, πᾶσα παρ' αὐτοῦ διδομένη χάρις ἤθελε μᾶς κινεῖ εἰς εὐγνωμοσύνην καὶ προσκύνησιν. Δὲν εἶναι δὲ τοῦτο τὸ μόνον. ἀλλ' ἐπειδὴ πάντα τὰ ἀξιολάτρευτα προσόντα τῆς Θεότητος εἶναι ἀπείρως ὑπέρτερα πάσης ἄλλης ἀγαθότητος ἐπιδεικνυομένης ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ἀπείρως σχετικώτερος πρὸς ἡμᾶς παρ' ὅσον εἶναι ὁποιονδήποτε κτίσμα· ὅχι μόνον σταθερὰ ἤθελον εἶσθαι τὰ αἰσθήματα ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἀπείρως ἐντονώτερα παρ' ὅσα τρέφομεν πρὸς ἄλλο οἶονδήποτε ἢ καὶ πρὸς πάντα τὰ ἄλλα ὄντα.

Πάλιν δὲ, ὑποτεθέντος ὅτι πάντα ταῦτα ἔχουσιν οὕτως, εἶναι πρόδηλον ὅτι τοιαῦτα αἰσθήματα ἤθελον ἔχει ἰσχυράν ἐπὶ τὰς πράξεις ἡμῶν ἐπί-

δρασιν. Οὕτω δ' ἀγαπῶντες ὃν δίκαιον, καὶ εὐ-
 σπλαγχνον καὶ ἅγιον, ἠθέλομεν ἐπιθυμεῖ νὰ διά-
 γωμεν δικαίως, φιλοφρόνως καὶ εὐσεβῶς. Καὶ
 ἀγαπῶντες αὐτὸν οὕτως ἐντόνως καὶ εὐγνωμόνως
 ἠθέλομεν ἐπιθυμεῖ πρὸ πάντων ν' ἀγαπώμεθα
 ὑπ' αὐτοῦ. διότι τοιαύτη εἶναι ἡ φύσις αὐτῆ πά-
 σης εὐμενοῦς παθήσεως. Ἐντεῦθεν ἐν παντὶ πρά-
 ματι ἠθέλομεν προσπαθεῖ νὰ πράττωμεν τοιοῦτο-
 τρόπως, ὅπως ἡξέυρομεν ὅτι πράττοντες ἠθέ-
 λομεν εὐαρεστήσει αὐτόν. Ἐντεῦθεν ἠθέλομεν ἐπι-
 μελεῖσθαι, πρὸ πάντων, νὰ γνωρίζωμεν καὶ νὰ
 ποιῶμεν τὸ θέλημα αὐτοῦ. Καὶ ἐὰν ἔχωμεν πρὸς
 αὐτόν τὰ αἰσθήματα ταῦτα, οὐδέποτε ἠθέλομεν
 προτιμᾶ ἄλλο τι περισσότερον αὐτοῦ. Πρὸς πάντα
 δὲ τὰ θέλητρα τῆς ἡδονῆς, ἢ τοῦ συμφέροντος
 ἢ τοῦ πάθους, ἤθελεν εἶσθαι μᾶλλον ἢ ἀποχρῶσα
 ἀπάντησις τοῦτο· «Καὶ πῶς ποιήσω τὸ ῥῆμα τὸ
 πονηρὸν τὸ μέγα τοῦτο, καὶ ἀμαρτήσομαι ἐναν-
 τίον τοῦ Θεοῦ;» (α)

Ἐντεῦθεν προσέτι ἐπειδὴ ἡ ὑπερτάτη ἡμῶν
 ἐπιθυμία ἤθελεν εἶσθαι ἡ πρὸς τὸν Θεὸν εὐαρέ-
 στησις, εἰς οὐδὲν ἄλλο ἠθέλομεν ἐπασχολεῖ τὴν
 ἡμετέραν διάνοιαν τοσοῦτον προθύμως, φαιδρῶς,

(α) Γεν. λβ'. 9.

καὶ αὐθορμήτως, ὅσον εἰς τὴν μελέτην τοῦ θελήματος αὐτοῦ, ὅπως γίνεται πρὸς ἡμᾶς γνωστὸν καὶ ἐκ τῶν Θείων ἔργων καὶ ἐκ τῆς Γραφῆς. Ἡθέλομεν δὲ χαίρει παρατηροῦντες τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ πρὸς τε τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ἔθνη, διὰ νὰ μάθωμεν τοὺς νόμους, καθ' οὓς κυβερνᾷ τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἰδίως δὲ ἠθέλομεν ἐρευνᾷ μετὰ σπουδῆς ἐντόνου τὸν γραπτὸν αὐτοῦ λόγον, διὰ νὰ γνωρίσωμεν τὸ περὶ ἡμῶν θέλημά του ἐνταῦθα, καὶ τί ἡτοίμασαν εἰς ἡμᾶς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Ἀφοῦ δὲ γνωρίσωμεν ἅπαξ τὸ θέλημα τοῦτο, ἡ πρώτη καὶ συντονωτάτη ὁρμὴ τῶν ἡμετέρων καρδιῶν ἤθελεν εἶσθαι αὕτη, τὸ ὑπακούειν εἰς αὐτὸ, ἄνευ τινὸς φροντίδος περὶ τοῦ ποῖαι, ἢ πόσαι, ἢ πόσον ἰσχυραὶ ὁρμαὶ τυχὸν ὑπάρχουσι πρὸς τὸ ἐναντίον.

Πάλιν δὲ, ἐὰν οὕτως ἔχη τὸ πρᾶγμα, ἐπειδὴ πᾶν ποίημα τοῦ Θεοῦ διδάσκει τὰ προσόντα αὐτοῦ, καὶ οὕτω φύσει ὠρίσθη διὰ νὰ ἄγῃ τοὺς λογισμοὺς ἡμῶν πρὸς αὐτόν, τὸ ἰσχυρότατον πρὸς τὴν μάθησιν κέντρον ἤθελεν εἶσθαι ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ μάθωμέν τι πλείότερον περὶ τῶν ἔργων καὶ τοῦ χαρακτῆρος ἐκείνου, ὅστις ἐπλασεν ἡμᾶς, καὶ ἐποίησε τὰ πάντα. Περιπλέον δὲ, ἐπειδὴ τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι τὸ ἰσχυρότατον κέντρον πρὸς τὴν

αὔξησιν τῶν ἡμετέρων γνώσεων, τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι καὶ τὸ φυσικὸν τέλος, εἰς τὸ ὁποῖον ὅλη ἡμῶν ἡ μάθησις ἤθελεν ἀποβλέπει. Τὰ χρώματα τοῦ οὐρανίου τόξου, ἡ εὐωδία τοῦ ῥόδου, τὸ ὕψος τῆς ἀνεμοζάλης, ἡ βροντὴ τοῦ καταρράκτου ἤθελον εὐθέως καὶ τὴν αὐτὴν στιγμὴν διεγείρει τῆς θρησκείας τὸ αἶσθημα, καθὼς καὶ τὸ τοῦ κάλλους καὶ τοῦ ὕψους. Οὕτως ἠθέλομεν ζῆ εἰς διηνεκὴ καὶ εὐφρόσυνον συναίσθησιν τῆς ἀληθείας ταύτης, ὅτι ἐν τῷ Θεῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν.

Πρὸς τούτοις δὲ, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς συγκατέβη ν' ἀποκαλύψῃ ἑαυτὸν ἐγγύτερον διὰ γραπτοῦ λόγου· ἐπειδὴ δι' αὐτοῦ μετέδωκεν εἰς ἡμᾶς λαμπροτέραν γνῶσιν τοῦ χαρακτῆρός του, καὶ ὑπόδεχσε νὰ συνομιλήσῃ μεθ' ἡμῶν κατὰ τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν, καὶ μᾶς ἔδωκε περιπλέον θεῖον παράδειγμα τοῦ τρόπου, καθ' ὃν θέλει νὰ ζῶμεν, καὶ ἐγνωστοποίησεν εἰς ἡμᾶς ὅτι εὐαρεστεῖται νὰ συνομιλῶμεν μετ' αὐτοῦ διὰ προσευχῆς καὶ μελέτης, καὶ νὰ συγκοινωνῶμεν μετ' αὐτοῦ ἐκφέροντες πᾶν αἶσθημα θεοσεβοῦς πνεύματος· ἐκ τούτων γίνεται κατάδηλον, ὅτι μετὰ τοῦ προσήκοντος καὶ υἱικοῦ ἥθους ταῦτα ἤθελον εἶσθαι τὰ ἐκλεκτότατα προνόμια, καὶ ἤθελον εἶσθαι εἰς ἡμᾶς τοσοῦτον φυσικά, ὅσον εἶναι καὶ ἡ πρὸς ἀλ-

λήλους συναναστροφή οικειοτάτων φίλων, ἢ ἡ τῶν τέκνων πρὸς τοὺς προσφιλεστάτους καὶ φιλοστοργοτάτους γονεῖς.

Ὅτι δὲ τοιαῦτα εἶναι τὰ προσήκοντα αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα τοιοῦτον πλάσμα, οἷος ὁ ἄνθρωπος, πρέπει νὰ τρέφῃ πρὸς τοιοῦτον Πλάστην, οἷος ὁ Θεός, τοῦτο εἶναι, στοχάζομαι, τοσοῦτον προφανές, ὥστε δὲν εἶναι χρεῖα ἀποδείξεως. Δὲν θέλω δ' ἐξετάσει ἐνταῦθα τὸ ζήτημα τοῦτο πόσον βλέπομεν τὰ αἰσθήματα ταῦτα παραδειγματιζόμενα εἰς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων. Νομίζω δὲ ὅτι θέλει διὰ μιᾶς ὁμολογηθῇ, ὅτι ὁ κόσμος δὲν ἐμφαίνει εἰμὴ μικρὰν μόνον ἔνδειξιν τῆς καθολικότητος τῶν τοιούτων ἠθικῶν διαθέσεων. Ὅλοι οἱ αἰῶνες καὶ ὅλα τὰ ἔθνη συνάδουσι κατὰ τὴν πεποιθήσιν ταύτην, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἁμαρτωλός, καὶ ὅτι τὰ πρὸς τὸν Θεὸν ἠθικὰ αὐτοῦ αἰσθήματα διαφέρουσι πολὺ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα εἶναι εἰς ἄκρον ὑπόχρεως ν' ἀποδίδῃ πρὸς τοιοῦτον Πλάστην.

Ἰποθεθέντος δὲ ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, εἶναι πρέπον νὰ ἐξετάσωμεν, ὁποῖαι εἶναι αἱ προσήκουσαι διαθέσεις, τὰς ὁποίας ὀφειλομεν νὰ ἔχωμεν πρὸς τὸν Θεόν, ἀφοῦ κατέστημεν ἁμαρτωλοὶ ἐναντίον αὐτοῦ.

α. Εἶναι φανερόν ὅτι, ἂν καὶ ἡμεῖς μετεβλήθημεν, ὁ Θεὸς δὲν μετεβλήθη. Τὰ προτόντα αὐτοῦ εἶναι τὰ αὐτὰ, καὶ εἶναι τοσοῦτον ἐράσμια, καὶ ἡ πρὸς ἡμᾶς διαγωγὴ τοῦ τοποῦτον δικαία καὶ τοσοῦτον ἀγαθὴ, ὅσον ἦσαν καὶ πρότερον. Ἡμεῖς λοιπὸν ἔχομεν τὰς αὐτὰς ἀκριβῶς, ὡς καὶ πρότερον, ὑποχρεώσεις τοῦ ν' ἀγαπῶμεν καὶ νὰ ὑπακούωμεν εἰς αὐτόν, καὶ ν' ἀγωνιζώμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν αὐτὴν ἠθικὴν τελειότητα, καθὼς καὶ ἐὰν μηδέποτε εἴχομεν τολμήσει τινὰ παράβασιν.

β'. Ἄν ὁ Θεὸς ᾖ οὕτως ἀμεταβλήτως δίκαιος, καὶ ἅγιος, καὶ ἀγαθός, ἡ ἡμετέρα κατ' αὐτοῦ ἁμαρτία πρέπει βεβαίως νὰ ᾖ ἀναπολόγητος. Τοῦτο λοιπὸν εἶναι καθῆκον ἡμῶν νὰ ὁμολογήσωμεν, καὶ αὐτόν μὲν νὰ δικαιώσωμεν, ἡμᾶς δὲ αὐτοὺς νὰ καταδικάσωμεν. Ὁφείλομεν δὲ, εὐλικρινῶς θλιβόμενοι διὰ πάντα τὰ παρελθόντα ἡμῶν ἁμαρτήματα, ν' ἀποσπασθῶμεν παντὸς πράγματος, τὸ ὁποῖον, ἐλύπησεν αὐτόν, καὶ ν' ἀφοσιωθῶμεν, ὅπως ἐξ ἀρχῆς ἦτο τὸ χρέος ἡμῶν, εἰς εἶον εὐλικρινοῦς καὶ υἱικῆς καὶ καθολικῆς ὑπακοῆς. Τοῦτο εἶναι ἡ ἐν τῇ Γραφῇ λεγομένη μετάνοια.

γ'. Πρὸς τούτοις δὲ, ἐὰν ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς Οὐρανοῖς ἐπρομήθευσεν εἰς ἡμᾶς ὁδὸν ἀφείσεως, δι' ἧς μόνης θέλει ἀποδεχθῇ ἡμᾶς, ἀφοῦ

ἡμαρτήσαμεν κατ' αὐτοῦ, πρέπει νὰ ζητῶμεν, μετὰ πάσης σπουδῆς καὶ εἰλικρινείας, νὰ γνωρίσωμεν ποία εἶναι ἡ ὁδὸς αὕτη, καὶ νὰ ὑποβάλωμεν ἑαυτοὺς ὑπὸ τοὺς σοφοὺς καὶ εὐσπλάχνους ὄρους, τοὺς ὁποίους ὥρισε πρὸς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. Ἐὰν δὲ παραμελήσωμεν τοῦτο, εἴμεθα ἔνοχοι ὅχι μόνον διὰ τὰ παρελθόντα κατὰ τοῦ Θεοῦ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπιμένομεν εἰς τὴν αὐτὴν ἁμαρτωλὴν κατάστασιν, ἂν καὶ ὁ Πλάστης ἡμῶν ἐπρομήθευσεν μέσον ἀπαλλαγῆς ἀπ' αὐτὴν, καὶ ὁδὸν ἀφέσεως, πληρεστάτης, καὶ ἐλευθέρας, καὶ ὑπὸ ὄρους τοὺς ἐλλογωτάτους καὶ εὐσπλαγχνικωτάτους τῶν ὅσων ὁ νοῦς ἡμῶν ἠδύνατο νὰ ἐπινοήσῃ. Περὶ τῆς μοχθηρίας τοιαύτης διαγωγῆς ἡ Ἱερὰ Γραφή λαλεῖ πάντοτε μὲ λέξεις ὀριστικωτάτας.

« Εἰμὴ ἤλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς μάαρτίας αὐτῶν. » « Αὕτη δέ ἐστίν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς· Ἦν γὰρ πονηρὰ αὐτῶν τὰ ἔργα. » (α)

Ἐκ τῶν ἤδη εἰρημένων γίνεται προφανέστατον

ὅτι αἱ πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν σχέσεις ἐπιβάλλουσιν ἐφ' ἡμᾶς τὰ ἐπόμενα χρέη.

α'. Νὰ ἀγαπῶμεν αὐτὸν κατὰ τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο· νὰ μὴν ἀγαπῶμεν δὲ ἄλλο τι κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ἢ κατὰ τοιούτον βαθμὸν, ὅστις δύναται νὰ παρεμποδίσῃ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην ἡμῶν.

β'. Νὰ ὑπακούωμεν εἰς αὐτὸν κατὰ πάντα μετ' ἐντελεστάτης ἀφοσιώσεως, καὶ ἂν τοῦτο ᾖ ἐναντίον πρὸς τὰς ἡμετέρας ἐπιθυμίας καὶ τὰ πάθη καὶ τὰς θελήσεις, καὶ ἂν ἅπαντα τὰ ἄλλα ὄντα τοῦ σύμπαντος ἀντετάττοντο πρὸς ἡμᾶς.

γ'. Νὰ τρέφωμεν διηνεκῶς διάθεσιν συντριβῆς καὶ μετανοίας, ἕνεκα τῶν ἀναριθμῆτων παρελθόντων καὶ παρόντων ἁμαρτημάτων ἡμῶν.

δ'. Νὰ ἀποδεχθῶμεν τὸ ἔλεος, τὸ ὁποῖον ἐπρομήθευσε, κατὰ τοὺς ὁποίους ὥρισεν ὅρους· Ἡ, ἐν γένει, νὰ ζῶμεν βίον θεοσεβείας, καὶ μετανοίας καὶ πίστεως τῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἐξ ἐναντίας δὲ τὰ πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν καθήκοντα ἀπαγορεύουσι.

ε'. Τὴν εἰδωλολατρείαν, ἢ τὸ νὰ ἀγαπῶμεν ἄλλο τι μᾶλλον παρ' αὐτὸν, ἢ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ παρεμποδίζηται ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν ἀγάπη.

β'. Τὸ νὰ ἐνδίδωμεν εἰς τινὰ ἐπιθυμίαν ἢ ἡμῶν ἢ ἄλλου τινὸς, ἀντιμαχομένην πρὸς τὰς ἐντολάς αὐτοῦ.

γ'. Τὸ νὰ ζῶμεν ἀμετανοήτως ἐν γένει, ἢ νὰ παραμελῶμεν τὴν μετάνοιαν δι' ὅποιονδῆποτε ἁμάρτημα ἐναντίον αὐτοῦ.

δ'. Τὸ νὰ ζῶμεν ἀμελοῦντες τὴν ὑπ' αὐτοῦ ὀρισθεῖσαν ὁδὸν τῆς σωτηρίας.

Ἡ ἐν γένει, τὰ πρὸς αὐτὸν καθήκοντα ἡμῶν ἀπαγορεύουσι εἶον ἀλογιστίας, τρυφῆς, βλασφημίας, ἀθρησκείας, μὲ ὅτιδῆποτε καὶ ἂν ὀνομασθῇ αὕτη ὄνομα, ἢ ὑπὸ οἷονδῆποτε καὶ ἂν καλυφθῇ πρόσχημα.

Τελευταῖον δὲ, ἐπειδὴ πᾶσα πρᾶξις ἡμῶν πρέπει, κατὰ τινὰ τρόπον, ἢ νὰ συμφωνῇ ἢ νὰ διαφωνῇ πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὰ πρὸς τὸν ἄνθρωπον καθήκοντα καθίστανται ὡσαύτως καθήκοντα καὶ πρὸς τὸν Θεόν· τούτέστιν, ὅτιδῆποτε ὀφείλωμεν νὰ πράξωμεν ἕνεκα τῶν ἡμετέρων πρὸς τὸν ἄνθρωπον σχέσεων, ὀφείλωμεν ὡσαύτως νὰ πράξωμεν αὐτὸ καὶ ἕνεκα τῶν πρὸς τὸν Θεὸν σχέσεων, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ τοῦτο παρ' ἡμῶν. Ἐντεῦθεν ἐλέπομεν ὅτι ὑπάρχει τις διαφορὰ μεταξὺ τῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἀπλῶς καθηκόντων, καὶ τῶν πρὸς τὸν ἄνθρωπον, τὰ ὅποια εἶναι ὡσαύτως καὶ

πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα. Τὰ μὲν πρῶτα δὲν
 δύνανται νὰ ἐπιβληθῶσιν ὑπὸ ἀνθρωπίνων νόμων·
 τὰ δὲ ἄλλα δύνανται νὰ ἐπιταχθῶσι ὑπ' αὐτῶν,
 καὶ οἱ παραβαίνοντες αὐτὰ δύνανται νὰ τιμωρηθῶσι
 δικαίως. Τιμωροῦνται ὁμῶς κατὰ τὸν ἀνθρώπινον
 νόμον, ὅχι διότι λυποῦσι τὸν Θεὸν πράττοντες
 οὕτως, ἀλλὰ διότι παραβαίνουσι τὰς ὑποχρεώσεις,
 τὰς ὁποίας ἔχει ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν πλησίον του.

Ἑρωτήματα.

1 Αἰσθάνεσαι ποτε τοσοῦτον τὰ χρέη σου τοῦ ν'
 ἀγαπᾶς καὶ νὰ ὑπηρετῇς τὸν Θεόν, ὅσον αἰσθά-
 νεσαι τὰ χρέη σου τοῦ νὰ ἀγαπᾶς καὶ νὰ ὑπα-
 κούης εἰς τοὺς γονεῖς σου;

2 Πῶς ἤθελε φέρεσθαι μοχθηρὸν καὶ παρήκοον
 παιδίον πρὸς γονεῖς φιλοστόργους καὶ ἀγαθοὺς;

3 Πῶς ἤθελε φέρεσθαι ἀγαθὸν καὶ εὐπειθὲς παι-
 δίον πρὸς ἀγαθοὺς καὶ φιλοστόργους γονεῖς;

4 Τίς εἶναι ἀληθέστατα ἡ γονεὺς ἡμῶν, ὁ Θεὸς ἢ
 ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ;

5 Τίς εἶναι ὁ εὐμενέστατος, ὁ σοφώτατος καὶ ὁ ἄρι-
 στος πρὸς ἡμᾶς, ὁ Θεὸς ἢ οἱ ἐπὶ τῆς γῆς γονεῖς ἡμῶν;

6 Τίνα ἔχομεν τὰς μεγίστας ὑποχρεώσεις νὰ
 ἀγαπῶμεν, τὸν Θεὸν ἢ τοὺς γονεῖς ἡμῶν;

7 Πῶς ἄρά γε φερόμεθα πρὸς τὸν Θεόν; ὡς

φιλόστοργα καὶ εὐπειθῇ τέκνα, ἢ ὡς ἀχάριστα καὶ ἀπειθῇ τέκνα;

5 Εἰπέ τινὰς τῶν λόγων, διὰ τοὺς ὁποίους ὀφείλομεν ν' ἀγαπῶμεν καὶ νὰ ὑπακούωμεν εἰς τὸν Θεόν.

9 Πῶς ἤθελε πράττει ὁ ἀληθῶς ἀγαπῶν καὶ ὑπηρετῶν τὸν Θεόν;

10 Ἐὰν ἀληθῶς ἀγαπῶμεν τὸν Θεόν, τί πρέπει νὰ ἐπιθυμῶμεν εἰς ὅ,τι πράττωμεν;

11 Τὸ ὅτι εἴμεθα ἁμαρτωλοὶ δικαιολογεῖ ἄρά γε ἡμᾶς παραβαίνοντας τὰ χρέη τοῦ ἀγαπᾶν καὶ ὑπακούειν εἰς αὐτόν;

12 Ἐὰν καὶ ἁμαρτωλοὶ ὄντες ἔχωμεν τὰς αὐτὰς ὑποχρεώσεις τοῦ ν' ἀγαπῶμεν αὐτόν, ὅσας καὶ πρότερον, δὲν ἔχομεν ἄρά γε καὶ ἄλλην τινὰ ὑποχρέωσιν; Ποία εἶναι αὕτη;

13 Ὑπὸ τίνος ὑποχρεώσεις ἐτέθημεν ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου, ὅτι ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς τὸν Υἱόν του διὰ ν' ἀποθάνῃ ὑπὲρ ἡμῶν;

14 Ὑπόθεσ ὅτι δὲν μετανοοῦμεν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ πιστεύομεν εἰς Χριστόν· θέλει εἶσθαι ἄρά γε καλλιτέρα ποσῶς ἡ κατάστασις ἡμῶν παρ' ὅ,τι ἤθελεν εἶσθαι, ἐὰν δὲν ἦτο διωρισμένος μηδεὶς Σωτὴρ;

15 Θέλει εἶσθαι ἄρά γε χειροτέρα ποσῶς ἡ κατάστασις ἡμῶν ἔνεκα τούτου; Διὰ τί;

16 Ὅποιαν ἡ Γραφή περιστάνει τὴν μεγάλην διαφορὰν τὴν μεταξὺ τῆς ἐνοχῆς τῶν ἐθνικῶν καὶ τῆς τῶν ἐχόντων τὸ Εὐαγγέλιον;

17 Μνημόνευσον κατὰ τάξιν τὰ καθήκοντα, τὰ ὅποια ὀφείλομεν πρὸς τὸν Θεόν;

18 Τί εἶναι ἡ εἰδωλολατρεία;

19 Δύναται νὰ ᾔηται εἰδωλολάτρης ὁ μὴ προσκυνῶν ὁμοιώματα;

20 Ὄταν ἐπιθυμῶμεν πολὺ νὰ πράξωμέν τι, εἶναι τοῦτο λόγος ἀποχρῶν διὰ νὰ πράξωμεν αὐτό; διὰ τί; Τί πρέπει νὰ περιορίζῃ τὰς ἐπιθυμίας ἡμῶν;

21 Δυνάμεθα ν' ἀγαπῶμεν τὸν Θεόν, ἐὰν ἀλογίστως καὶ ἄνευ λύπης ἁμαρτάνωμεν κατὰ τοῦ Θεοῦ; Τί πρέπει νὰ αἰσθανώμεθα, ὡς ἂν ἁμαρτάνωμεν κατ' αὐτοῦ;

22 Δυνάμεθα ν' ἀγαπῶμεν τὸν Θεόν, ἐὰν ψευδῶμεθα, καὶ αἰσχρολογῶμεν, καὶ λαμβάνωμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ;

23 Φέρε παράδειγμα πράξεώς τινος, ἥτις εἶναι καθήκον μόνον πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἑτέρας τινός, ἥτις εἶναι καθήκον πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀπαιτεῖται ὡσαύτως καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

24 ἔχει τις δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ τὰ καθήκοντα ταῦτα, τὰ ὅποια εἶναι μόνον καθήκοντα πρὸς τὸν Θεόν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ.

ΤΜΗΜΑ Α'.

Περὶ φύσεως τῆς προσευχῆς.

Ἐπειδὴ τὰ πρὸς τὸν Θεὸν εὐσεβῆ αἰσθήματα εἶναι ἀναγκαιότατα πρὸς διάπλασιν ἐναρέτου χαρακτῆρος, ὁ Θεὸς ἠδόκησε νὰ διορίσῃ εἰδικά τινα μέσα συνεργοῦντα πρὸς τὴν ἐξάσκησιν αὐτῶν. Ταῦτα δὲ εἶναι ἡ προσευχή, καὶ ἡ ἀγίασις τῆς Κυριακῆς. Ἐν τῷ παρόντι κεφαλαίῳ θέλομεν ὁμιλήσει περὶ τῆς προσευχῆς.

Θέλομεν δ' ἐξετάσει α'. τὴν φύσιν β'. τὴν ὑποχρέωσιν γ'. τὴν ὠφέλειαν τῆς προσευχῆς.

Ἡ προσευχή εἶναι ἄμεσος κοινωνία τοῦ ἡμετέρου πνεύματος πρὸς τὸν πνευματικὸν καὶ ἀόρατον Δημιουργόν. «Πνεῦμα ὁ Θεός· καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν.» (α)

Καθὼς δὲ παιδίον εὐπειθὲς καὶ φιλόστοργον ἐξαγορεύεται ἀπάσας τὰς ἑαυτοῦ μερίμνας καὶ θλίψεις καὶ χρείας, καὶ ὁμολογεῖ ἀπάσας τὰς ἑαυτοῦ πλάνας, ἐνώπιον ἐμφρόνων καὶ ἐναρέτων καὶ προσφιλεστάτων γονέων· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς προσκαλεῖ πάντας ἡμᾶς νὰ πλησιάζωμεν καὶ νὰ κοινωνῶμεν μετ' αὐτοῦ διὰ προσευχῆς καὶ δεήσεως. Αὕτη δὲ εἶναι ἔκφρασις προσκυνήσεως, ὁμολογία τῶν ἡμετέρων ὑποχρεώσεων, προσφορά εὐχαριστιῶν, ἐξομολόγησις τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἐξομολόγησις τῆς ἡμετέρας ἀποφάσεως πρὸς ἐπανόρθωσιν ζωῆς, ἱκεσία περὶ ἀναγκαίων εἰς ἡμᾶς ἐλεῶν κοσμικῶν τε καὶ πνευματικῶν.

Τοῦτο τὸ ἦθος τῆς διανοίας, τὸ ὁποῖον ἀρμόζει πρὸς ἡμᾶς ὡς ἱκέτας, ὑποθέτει πάντοτε σπουδαιότητα πεποιθήσιν περὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν προσόντων τοῦ Θεοῦ, καὶ περὶ τῶν ὁποίων συντηρεῖ πρὸς ἡμᾶς σχέσεων· πεποιθήσιν περὶ τῶν ὁποίων ἡμεῖς ἔχομεν πρὸς αὐτὸν σχέσεων καὶ ὑποχρεώσεων· περιπαθῇ συναίσθησιν τῆς ἁμαρτωλότητος, τῆς ἀσθενείας καὶ τῆς ἀθλιότητος ἡμῶν. εἰλικρινῇ εὐχαριστίαν δι' ὅσα παρ' αὐτοῦ ἐλάβομεν ἐλέη· ἐδραίαν καὶ ἀπεριόριστον ἀπόφασιν νὰ φυλάττωμεν ἀπάσας τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ· ἐντελεστάτην ἀφοσίωσιν εἰς τὸ θέλημα αὐτοῦ· ἀδιάσειστον πίστιν εἰς τὴν

φιλαλήθειαν αὐτοῦ· ἐπίμονον ἐπιθυμίαν νὰ εἰσακουσθῶσιν αἱ περὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν δεήσεις ἡμῶν· καὶ ψυχὴν εἰρηνικὴν πρὸς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Δὲν λέγομεν δὲ ὅτι ἅπασαι αἱ διαθέσεις αὗται πρέπει πάντοτε νὰ ἐξασκῶνται συγχρόνως, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖναι, ὅσαι ἀρμόζουσι πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἡμετέρων δεήσεων· καὶ ὅτι πρέπει τότε νὰ μὴ συναισθανώμεθα τι διαμαχόμενον πρὸς ταύτας. Τὴν ἐν τούτῳ τῷ πνεύματι προσφερομένην προσευχὴν ὑπεσχέθη νὰ εἰσακούῃ ὁ Θεός.

Ἡ προσευχὴ διαιρεῖται συνήθως εἰς προσευχὴν κατ' ἰδίαν, κατ' οἶκον καὶ δημοσίαν.

α. Ἐπειδὴ εἰς τὴν κατ' ἰδίαν προσευχὴν ὁ σκοπὸς ἡμῶν εἶναι νὰ κοινωνῶμεν προσωπικῶς καὶ ἀμέσως πρὸς τὸν Θεόν, ἔχομεν ἐντολὴν, ἐπὶ τῶν ταιούτων περιστάσεων, νὰ εἰσερχώμεθα εἰς τὸ ἡμέτερον ταμεῖον, καὶ νὰ κλείωμεν τὴν θύραν, καὶ νὰ προσευχώμεθα πρὸς τὸν Πατέρα ἡμῶν ἐν τῷ κρυπτῷ. Ἡ ἐκθεσις τῶν ἡμετέρων χρειῶν πρέπει νὰ ᾖ σπουδαία, ἀλλ' ἀπεριόριστος καὶ λεπτομερής. Πρὸς τούτοις δὲ, ἐπειδὴ ἢ πρὸς τὸν Θεὸν αὕτη κοινωνία εἶναι ὠρισμένη ὥς τὸ μέγα μέσον τοῦ ν' ἀντέχωμεν πρὸς τὴν διηνεκῇ κατάθλιψιν τὴν ἐκ τῶν βλεπομένων καὶ προσκαίρων πραγμάτων ἐνεργουμένην, πρέπει νὰ ᾖ συνεχὴς καὶ κανονικὴ.

Οὕτω λέγει καὶ ὁ Δαβὶδ ἐν καιρῷ θλίψεως, « Ἐσπέρας καὶ πρωὶ καὶ μεσημβρίας διηγήσομαι, καὶ ἀπαγγελῶ (τὰς ὀδύνας μου), καὶ εἰσακούσεται τῆς φωνῆς μου. » (α)

Β'. Ἐπειδὴ ἡ μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων καὶ ἀδελφῶν σχέσις εἶναι ἡ οἰκειοτάτη καὶ προσφιλεστάτη τῶν ὧν ἔχομεν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ ἐπειδὴ, ἕνεκα τῆς οἰκειότητος ταύτης, ὅλων σχεδὸν τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν θλίψεων, τὰς ὁποίας ἀτομικῶς ὑπομένομεν, γίνονται συγκοινωνοὶ καὶ οἱ οὕτω συνδεδεμένοι μεθ' ἡμῶν, εἶναι ἰδίως προπωδέσαστον νὰ ἐκφέρωμεν ὁμοῦ πάντες τὰς ἡμετέρας ἐπιθυμίας καὶ ἀνάγκας καὶ εὐχαριστίας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Τοιοῦτον δὲ πρὸς τούτοις εἶναι τὸ ἠθικὸν τοῦ καθήκοντος τούτου ἀποτέλεσμα καὶ ἐπὶ τοὺς γονεῖς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα, ὥς καθίσταται αὐτὸ ὑποχρεωτικὸν εἰς πάντας τοὺς ἔμφρονας γονεῖς.

Γ'. Ὡς μέλη δὲ τῆς αὐτῆς κοινότητος ἀπολαύομεν διηνεκῶς κοινωνικὰ ἀγαθὰ παρὰ τοῦ ἡμετέρου Πλάστου. Εἶναι λοιπὸν πρέπον καὶ ὡς κοινότητες νὰ ἀναγνωρίζωμεν αὐτά. Ἡ θρησκεία δὲ εἶναι, ἐν μέρει, καὶ κοινωνικὸν στοιχεῖον· αὕτη

(α) Ψαλμ. ιδ', 17.

συντείνει εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγαθοεργίας. Ὅθεν ἐξασκεῖται ἐκ τῆς συναθροίσεως ἡμῶν ὡς θρησκευτικῆς κοινότητος. Τοσοῦτον δὲ τοῦτο συντελεῖ εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῶν χρηστῶν ἡθῶν τῆς κοινωνίας, ὥστε οὐδαμοῦ οὐδεμίᾳ προσπάθειᾳ κατάρθωσέ τι πρὸς τὴν ἠθικὴν βελτίωσιν τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς αὐτῆς. Δὲν εἶναι βεβαίως ἀνάγκη νὰ εἴπωμέν τι περισσότερον περὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς δημοσίας λατρείας.

Ἑρωτήματα.

1 Διὰ ποῖον λόγον ἀπαιτεῖ ὁ Θεὸς νὰ προσευχώμεθα;

2 Εἰπέ μὲ λέξεις ἰδικάς σου, τί ἐστὶ προσευχή.

3 Τί τῆς συνήθους ἡμῶν συναναστροφῆς ὁμοιάζει μὲ προσευχήν;

4 Τί ἐννοεῖς λέγων τὴν *σχέσιν*, τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς συντηρεῖ πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὴν *σχέσιν*, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς συντηροῦμεν πρὸς αὐτόν;

5 Τί ἐννοεῖς λέγων περιπαθῇ συναίσθησιν τῆς ἀμαρτωλότητος ἡμῶν;

6 Ποῖα ἐλέη λαμβάνομεν παρὰ τοῦ Θεοῦ; Μνημόνευσόν τινα ἐξ αὐτῶν.

7 Τὶ ἐννοεῖς λέγων ἀδιάσειστον πίστιν εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν φιλαλήθειαν;

8 Τὶ ἐννοεῖς λέγων ἀφοσίωσιν εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ;

9 Τὶ ἐννοεῖς λέγων ψυχὴν εἰρηνικὴν πρὸς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος;

10 Ποῦ μνημονεύεται τό· «Ἐὰν δὲ μὴ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ πατὴρ ἡμῶν ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν.»

11 Ὑπόθεσ ὅτι, ἐνῶ προσευχόμεθα, εἴμεθα ὠργισμένοι ἢ ἐπιθυμοῦμεν ἐκδίκησιν ἐναντίον ἀνθρώπου τινὸς, θέλει εἰσακούσει ὁ Θεὸς τὰς δεήσεις ἡμῶν;

12 Ἑρμηνευσον μὲ λέξεις ἰδικάς σου ὅποια πρέπει νὰ ᾔῃαι τὰ αἰσθήματα ἡμῶν, ὡςάκις προσευχόμεθα εἰς τὸν Θεόν.

13 Πῶς πρέπει νὰ φέρονται οἱ νέοι, ὅταν οἱ γονεῖς των προσεύχωνται κατ' οἶκον;

14 Ὁφείλουσιν ἄρά γε πάντες οἱ γονεῖς νὰ προσεύχωνται μετὰ τῶν τέκνων των;

ΤΜΗΜΑ Β'.

Περὶ χρέους τῆς προσευχῆς.

Τοῦτο εἶναι τρανώτατον ἐκ τῶν ἡμετέρων σχέσεων πρὸς τὸν Θεόν.

α. Ἡμεῖς εἴμεθα ὅλως ἀσθενεῖς, ὅλως ἀγνώτες τοῦ μέλλοντος, καὶ οὐσιωδῶς ἐξηρητημένοι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ δι' αὐτὴν ἡμῶν τὴν ὑπαρξιν, καὶ φυσικῶ τῷ λόγῳ, διὰ πᾶν ἄλλο ἀγαθόν, τὸ ὅποῖον παρακολουθεῖ τὴν ὑπαρξιν. Τί ἄλλο λοιπὸν πεπωδέστερον, παρὰ τὸ νὰ ἱκετεύωμεν καθ' ἐκάστην τὸν Πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς περὶ τῶν ἀγαθῶν, τῶν ὁποίων κατὰ πᾶσαν στιγμὴν ἔχομεν χρεῖαν, καὶ μετὰ ταπεινοφροσύνης καὶ εὐχαριστίας νὰ ὁμολογῶμεν τὰ ἐλέη, τὰ ὁποῖα χωρὶς τίνος ἀξιώσεως ἡμετέρας λαμβάνομεν κατὰ πᾶσαν στιγμὴν;

β'. Οὕτω δ' ἔχει μάλιστα τὸ πρᾶγμα, ὅταν ἐνθυμώμεθα ὅτι εἴμεθα ἁμαρτολοὶ, ὅτι ἀπωλέσαμεν πᾶσαν ἀξίωσιν ἐπὶ τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι εἴμεθα τῆς ὀργῆς αὐτοῦ ἄξιοι· ὅτι ἔχομεν χρεῖαν ἀφέσεως διὰ τὰ καθημερινὰ ἡμῶν παραπτώματα, καὶ τῶν καθαρτηρίων ἐνεργειῶν τοῦ πνεύματος αὐτοῦ διὰ νὰ μᾶς καθαρίσωσι τῶν ἁμαρτωλῶν ἡμῶν διαθέσεων, καὶ νὰ μᾶς καταρτίσωσι πρὸς ἀγίαν καὶ μακαρίαν ἀθανασίαν.

γ'. Ἔτι δὲ σαφέστερον ἀναδεικνύεται τὸ πρεπῶδες τῆς προσευχῆς, ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἡ ἑξὺς αὕτη τοῦ ἐλπίζειν ἐπὶ τὸν Θεὸν εἶναι ἀναγκαία πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ἡμῶν καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ, καὶ ὅτι τὸ ἥθος τῆς διανοίας, τὸ ὁποῖον ἡ προσευχὴ προϋποθέτει, εἶναι οὐσιωδῶς ἀναγκαῖον πρὸς τὴν ἐπίδοσιν ἡμῶν εἰς τὴν ἀρετὴν.

Τὸ χρέος τῆς προσευχῆς διδάσκουσιν ἀφθόνηες καὶ αἱ Ἱεραὶ Γραφαί.

α Πολλάκις προστάττουσιν αὐτὴν ῥητῶς. Τοῦτο γίνεται προφανές ἐκ τῶν τοιούτων ἐδαφίων, ὅποια εἶναι τὰ ἑξῆς· « Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε. Ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε· ταῦτα γὰρ θέλημα Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ εἰς ἡμᾶς. » « Ἐν παντὶ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει μετὰ εὐχαριστίας τὰ αἰτήματα ὑμῶν γνωρίζεσθω πρὸς τὸν Θεόν. » « Παρακαλῶ οὖν πρῶτον πάντων ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχάς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας, ὑπὲρ πάντων τῶν ἀνθρώπων· — τοῦτο γὰρ καλὸν καὶ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ. » Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἶπε καὶ παραβολὴν « πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἐκκακεῖν. » (α)

β'. Ὁ Θεὸς κηρύττει ἐν ταῖς Ἱεραῖς Γραφαῖς

(α) Α' Θεσσ. ε'. 17. Φιλιπ. δ'. 6. Α' Τιμοθ. β'. 1 — 3
Αευκ. ιη'. 1.

ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν ὅρον θέλει δωρεῖ τὰ ἐλέη του εἰς τοὺς ἀνθρώπους.

« Εἰ δέ τις ὑμῶν λείπεται σοφίας, αἰτεῖτω παρὰ τοῦ διδόντος Θεοῦ πᾶσιν ἀπλῶς, καὶ μὴ ὀνειδίζοντος· καὶ δοθήσεται αὐτῷ. » « Πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίου ἐνεργουμένη. » « Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε, καὶ εὐρήσετε· κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν. Ἡ τίς ἐστὶν ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃν ἐὰν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσῃ αὐτῷ; καὶ ἐὰν ἰχθὺν αἰτήσῃ, μὴ ὄφιν ἐπιδώσῃ αὐτῷ; Εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν; » (α)

Ἡ Ἱερὰ Γραφή κηρύττει ὅτι ἡ ἑξὺς τοῦ προσεύχεσθαι εἶναι τὸ σημεῖον, δι' οὗ διακρίνονται οἱ εὐσεβεῖς ἀπὸ τῶν ἀσεβῶν. « Λέγει δὲ ὁ ἀσεβὴς, — τί ἱκανὸς ὅτι δουλεύσωμεν αὐτῷ; Καὶ τίς ἡ ὠφέλεια ὅτι ἀπαντήσωμεν αὐτῷ; » (β)

Τούναντίον δὲ ὅσοι εἶναι ἀποδεκτοὶ εἰς τὸν

(α) Ἰακ. ἁ, 5. ἐ. 17. Ματθ. ζ'. 7.

(β) Κατὰ τὸ Ἑβρ. (Ἰωβ, κᾴ, 15.) Τί εἶναι ὁ Παντοδύναμος διὰ να τὸν δουλεύωμεν; Καὶ ποίαν ὠφέλειαν θέλομεν ἔχει, ἐὰν τὸν ἐπικαλώμεθα; » Καὶ ἐν Ψαλ. ἰ. 4, Ἑβρ. κείμε. « Ὁ ἀσεβὴς διὰ τὴν ἀλαζονείαν τοῦ προσώπου του, ὃν θέλει ζητήσῃ τὸν Κύριον, ὅλοι του οἱ διαλογισμοὶ εἶναι ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός. »

Θεὸν ὀνομάζονται «Οἱ ἐπικαλούμενοι αὐτόν,» καὶ
 «Οἱ ἐκζητοῦντες αὐτόν.»

δ'. Εὐρίσκομεν δὲ ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ πλῆθος
 παραδειγμάτων εἰδικῶν ἀπαντήσεων πρὸς δεήσεις
 ἐπὶ πολυειδῶν περιστάσεων. Μάρτυρες τούτου
 εἶναι ἡ δεήσις τοῦ Ἀβραάμ ὑπὲρ τῶν Σοδόμων·
 ἡ δεήσις τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὅτε ἦσαν αἰχμάλωτοι
 ἐν Αἰγύπτῳ· ἡ δεήσις τοῦ Μωϋσέως ὑπὲρ τῶν
 Ἰσραηλιτῶν εἰς τὴν ἔρημον· ἡ δεήσις τοῦ Ἡλίου
 ὑπὲρ ἀνομβρίας καὶ ἐροχῆς· ἡ δεήσις τοῦ Νεεμῖα
 ὑπὲρ τῆς καθόδου τῶν Ἰουδαίων· ἡ δεήσις τοῦ
 Δανιὴλ ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ πράγματος· καὶ διὰ τὴν
 λάβην θεῖον φωτισμὸν περὶ τῶν βουλῶν τοῦ Θεοῦ·
 καὶ μυρία ἄλλαι. Ὅ,τι δ' ὁ Θεὸς ἐνεθάρρυνεν
 οὕτω, δὲν εἶναι χρέος ἀπλῶς, ἀλλ' εἶναι ἄκρως
 ἀνεκτίμητον καὶ ἄρρητον προνόμιον. Ἐν συν-
 τόμῳ δὲ, τί ἄλλο δύναται νὰ ᾔῃαι προνόμιον
 τόσον πολύτιμον, ὅσον ἡ παρεχομένη εὐκαιρία
 εἰς τυφλόν, ἀμαρτωλόν, ἀσθενῆ ἄνθρωπον τοῦ νὰ
 προσέλθῃ μετὰ πασῶν τῶν χρειῶν, τῶν μεριμνῶν
 καὶ τῶν θλίψεων τοῦ πρὸς Δημιουργὸν ἀπείρως
 σοφόν, ἀγαθόν καὶ ἐλεήμονα, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ
 τὴν βεβαίωσιν ἐκείνην· «Τὸν ἐρχόμενον πρὸς με
 οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω,» (α) καὶ ὅτι οὗτος θέλει λά-

βει ὅ,τι προσηκόντως αἰτῇ, ἐὰν τοῦτο εἶναι τὸ συμφορώτατον εἰς αὐτόν, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ἔτι μᾶλλον θέλει ἀνταμείψει τὸν τοιοῦτον καὶ διὰ αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ἦλθε πρὸς αὐτόν.

Ἑρωτήματα.

1 Ἐξήγησον μὲ λέξεις ἰδικάς σου, διὰ τί ὀφείλομεν νὰ προσευχώμεθα εἰς τὸν Θεόν, διὰ τὸν λόγον ὅτι εἵμεθα πλάσματα αὐτοῦ;

2 Ἐξήγησον μὲ λέξεις ἰδικάς σου, διὰ τί ὀφείλομεν νὰ προσευχώμεθα εἰς τὸν Θεόν, διὰ τὸν λόγον ὅτι εἵμεθα ἁμαρτωλοί;

3 Πόσον χρήσιμοι εἶναι αἱ διαθέσεις τῆς διανοίας, τὰς ὁποίας ἡ προσευχὴ ἀπαιτεῖ;

4 Τίς ἠθέλην εἶσθαι ἡ διαφορὰ ἡ μεταξὺ ἀνθρώπου ἔχοντος τὰς διαθέσεις ταύτας καὶ ἀνθρώπου μὴ ἔχοντος αὐτάς;

5 Τίς εἶναι ἡ παραβολή, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐδίδαξε τοὺς ἀνθρώπους ἀδιαλείπτως νὰ προσεύχωνται, καὶ νὰ μὴν ἀποκάμνωσι; Δύνασαι νὰ ἀπαγγείλῃς αὐτήν;

6 Ποίας ἐνθαρρύνσεις παρέχει ἡ Ἱερὰ Γραφή πρὸς τὴν προσευχήν;

7 Διὰ τί ἡ Ἱερὰ Γραφή παριστάνει τὴν προσευ-

χὴν ὡς τὸ σημεῖον, δι' οὗ διακρίνονται οἱ εὐσεβεῖς ἀπὸ τῶν ἀσεβῶν;

8 Ποίαν ἐνθάρρουνσιν πρὸς τὴν προσευχὴν λαμβάνομεν ἐκ τῆς δέησης τοῦ Ἀβραάμ;

9 Τί λέγει ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Μωϋσῆν περὶ τῆς προσευχῆς τῶν υἱῶν τοῦ Ἰσραὴλ ἐν Αἰγύπτῳ;

10 Τί λέγει ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος περὶ τῆς προσευχῆς τοῦ Ἡλίου;

11 Ποῦ εὐρίσκεται ἡ δέησις τοῦ Νεεμίου περὶ τῆς καθόδου τῶν Ἰουδαίων, καὶ πῶς ἐπληρώθη ἡ δέησις αὕτη;

12 Πῶς ἐπληρώθη ἡ δέησις τοῦ Δανιὴλ περὶ θεοῦ φωτισμοῦ;

13 Ἐπραξε καλῶς ὁ Δανιὴλ προσευχηθεὶς εἰς τὸν Θεόν, ὅτε τοῦ βασιλέως ὁ νόμος ἀπηγόρευε τοῦτο εἰς αὐτόν;

14 Τί μανθάνομεν ἐκ τούτου;

15 Δὲν ἤθελες χάσει πολλὰ, ἐὰν μὴδέποτε ἐζήτεις τι παρὰ τῶν γονέων σου, καὶ μὴδέποτε εὐχαρίστεις αὐτοὺς δι' ὅποιονδήποτε πρᾶγμα;

16 Δὲν θέλουν βεβαίως χάσει πολὺ περισσώτερα οἱ μὴδέποτε αἰτοῦντές τι παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴδέποτε εὐχαριστοῦντες αὐτόν δι' ὅποιονδήποτε πρᾶγμα;

ΤΜΗΜΑ Γ'.

Περὶ ὠφελείας τῆς προσευχῆς.

Μετὰ τὰ ἤδη εἰρημένα, ὀλίγα μόνον εἶναι ἀνάγκη νὰ προσθέσωμεν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Θέλομεν δὲ παρατηρήσει μόνον, ὅτι ἡ ὠφέλεια τῆς προσευχῆς δύναται νὰ δειχθῇ.

Α'. Ἐκ τῶν διαθέσεων τῆς διανοίας, τὰς ὁποίας, ὡς προείπομεν, αὐτὴ ὑποθέτει. Πᾶς τις πρέπει βεβαίως νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι τὸ τοιαύτας διαθέσεις ἐμποιοῦν πρέπει βεβαίως νὰ ἦναι τὰ μέγιστα χρήσιμον εἰς ἠθικὸν καὶ ὑπεύθυνον πλάσμα.

Β'. Ὁ Θεὸς αὐτὴν ὥρισεν ὡς ὅρον καθ' ὃν μόνον δυνάμεθα νὰ προσδοκῶμεν τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα ἐπηγγέλθη. Ἄν δὲ καὶ «ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους» κηρύττει ὅμως ὅτι εἰς τοὺς προσευχομένους θέλει παρέχει ἐλέη, τὰ ὁποῖα δὲν θέλει παρέχει εἰς τοὺς μὴ προσευχομένους.

Τὸ οὕτω δὲ πράττειν εἶναι βεβαίως ἐλλογώτατον. Ὁ γεννήτωρ δύναται νὰ χορηγῇ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν, καὶ ἐνδύματα καὶ προστασίαν εἰς πάντα τὰ τέκνα του· ἀλλ' ἤθελεν εἶσθαι ἀδίκος καὶ ἄφρων, ἐὰν δὲν ἐδείκνυε διαφορὰν διαγωγῆς

πρὸς τὰ τέκνα του, κατὰ τὸν χαρακτῆρα ἐκάστου·
τούτέστιν, ἐὰν διὰ τῆς διαγωγῆς του δὲν ἐδεί-
κνυσεν ἐπιδοκιμασίαν μὲν πρὸς τὰ εὐπειθῆ καὶ εὐ-
γνώμονα τέκνα του, ἀποδοκιμασίαν δὲ πρὸς τὰ
ἀπειθῆ καὶ ἀχάριστα.

• Ὅτι ὁμῶς ὁ ἄνθρωπος θέλει λαμβάνει τὰ πάν-
τα, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν
τρόπον, καθ' ὃν αἰτεῖ αὐτὰ, περὶ τούτου δὲν γί-
νεται λόγος. Λέγεται δὲ μόνον, ὅτι ὁ αἰτῶν μετὰ
τοῦ προσήκοντος ἡθους, καὶ παραδίδων μετὰ θεο-
σεβοῦς ὑποταγῆς ὅλα του τὰ πράγματα εἰς τὸν
πάνσοφον, οἰκτίρμονα καὶ πιστὸν Θεόν, βεβαιου-
ται ὅτι ὁ Θεὸς θέλει φροντίζει περὶ αὐτῶν, καὶ
τὰ οἰκονομεῖ πρὸς τὸ ἄριστον συμφέρον τοῦ ἰκε-
τεύοντος. Οὐδεὶς δὲ ἄνθρωπος ἔμφρων καὶ Θεο-
σεβῆς ἠδύνατο νὰ αἰτήσῃ ἄλλο τι παρὰ τοῦτο.
Τὸ νὰ εἰσακουσθῶσι λοιπὸν αἱ δεήσεις ἡμῶν περὶ
εἰδικῶν τινῶν κοσμικῶν ἀγαθῶν, τοῦτο πρέπει
νὰ ἐλπίζεται μόνον ὡς ἐνδεχόμενον· τούτέστιν,
ἅταν μόνον συντελῇ πρὸς τὸ ἄριστον ἡμῶν συμ-
φέρον. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ, τούτέ-
στιν ἡ ἠθικὴ ἡμῶν προκοπὴ, συντελοῦσιν ἀναν-
τιρρήτως εἰς τὸ ἠθικὸν ἡμῶν συμφέρον, ὅστις αἰτεῖ
ταῦτα θέλει βεβαίως εἰσακουσθῆ, βοηθούμενος
εἰς τὴν προσωπικὴν πρόοδον του εἰς τὴν ἀρετὴν.

Ἐπειδὴ δὲ πάντων των ἀνθρώπων αἱ πρὸς τὸν Θεὸν σχέσεις εἶναι οὐσιωδῶς αἱ αὐταί, πάντες ἐξίσου ἔχουσι τῆς προσευχῆς χρεῖαν, καὶ πάντες ἐξίσου θέλουν ἀπολεσθῆ, ἐὰν ζῶσιν ἄνευ προσευχῆς. Εἶναι λοιπὸν καθήκον πάντων τῶν ἀνθρώπων, καὶ νεωτέρων καὶ πρεσβυτέρων, σοφωτέρων καὶ ἀσοφωτέρων, τὸ προσεύχεσθαι. Οὐδεμία δὲ κατὰσπευσις ἑτέρου τινὸς καθήκοντος, οὐδὲν βάρος ἄλλης τινὸς εὐθύνης, δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τὴν παραμέλησιν τῆς προσευχῆς. Διότι ὅσῳ πολυαριθμότερα καὶ ἐμβριθέστερα εἶναι τὰ ἡμέτερα καθήκοντα, τόσον εἶναι δεινότερα καὶ ἡ εὐθύνη ἡμῶν, καὶ τόσῳ μεγαλειτέρην ἔχομεν χρεῖαν τῆς Θεῆς βοηθείας. Οὐδὲ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας δικαιολογεῖ ποσῶς τὴν παραμέλησιν ταύτην, πλὴν ἐὰν ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ ἀσθένεια καὶ ἡ ἀμηχανία ἡμῶν εἶναι λόγος ἀποχρῶν, ὥστε νὰ μὴ προστρέχωμεν διὰ βοήθειαν πρὸς τὸ ὄν ἐκεῖνο, παρ' ᾧ, κατ' ἀνάγκην τῆς φύσεως αὐτοῦ, ὑπάρχουσιν ἀνεξάντλητοι θησαυροὶ ἀπείρου σοφίας καὶ αἰωνίου δυνάμεως.

Ἑρωτήματα.

I Δὲν θέλεις ἄράγε ἐπιθυμεῖ, ὅταν προσεγγίξῃς εἰς τὸν θάνατον, νὰ εἶχες ἐξασκήσει τοιαύ-

τας διαθέσεις, ὁποῖαι ἀπαιτοῦνται παρ' ἡμῶν, ὅταν προσευχώμεθα;

2 Ἐχεις τινὰ λόγον νὰ ἐλπίζῃς ὅτι θέλουν συγχωρηθῇ αἱ ἁμαρτίαι σου, καὶ ὅτι θέλεις εἶσθαι κατηρτισμένος διὰ τὸν οὐρανὸν, ἐὰν δὲν προσεύχεσαι; Διὰ τί;

3 Δὲν εἶναι ἄράγε δίκαιον νὰ παρέχῃ ὁ Θεὸς εἰς τοὺς προσευχομένους χάριτας, τὰς ὁποίας δὲν ἤθελε παρέχει εἰς τοὺς μὴ προσευχομένους;

4 Ἐπαγγελλόμενος ὁ Θεὸς ὅτι θέλει εἰσακούει δέησιν, ἐννοεῖ ἄράγε ὅτι πάντοτε θέλει χορηγεῖ εἰς ἡμᾶς ὅτι καὶ ἂν αἰτῶμεν;

5 Τί δὲ ἐννοεῖ;

6 Ποῖα ἀγαθὰ ἐπαγγέλλεται, χωρὶς ἐξαιρέσεως ὅτι θέλει παρέχει εἰς ἡμᾶς, ἐὰν αἰτῶμεν αὐτά;

7 Ἐχουσιν ἄράγε καὶ οἱ νέοι χρεῖαν προσευχῆς, ὅσον καὶ οἱ πρεσβύτεροι;

8 Ἡ ἐργασία ἡμῶν εἶναι ἄράγε δικαιολόγημα, ὅταν δὲν ἀφιερώνωμεν καιρὸν τινα εἰς τὸ προσεύχεσθαι; Διὰ τί;

9 Αἱ μελέται ἡμῶν δικαιολογοῦσιν ἄραγε τὴν παραμέλησιν τῆς προσευχῆς;

10 Τὸ παιγνίδιον ἡμῶν δικαιολογεῖ ποσῶς τὴν ἀμέλειαν ταύτην;

11 Δικαιολογεῖ ἄράγε τὴν παραμέλησιν τῆς

προσευχῆς τοῦτο, τὸ ὅτι δὲν ἔχομεν ὁρεξιν νὰ
προσευχώμεθα;

12 Δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν τὸν ἡμέτερον
χαρακτῆρα ἐκ τῶν ἑξῶν ἡμῶν περὶ ταῦτα;

13 Ἐὰν προσευχώμεθα χωρὶς τινος τῶν προ-
σηκουσῶν διαθέσεων τῆς διανοίας, ὠφελεῖ ποσῶς
ἡ προσευχή;

14 Ὑπάρχει ἄνθρωπος, ὅστις δὲν ὀφείλει νὰ
προσεύχηται;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

• ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΗΡΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΣΑΒΒΑΤΟΥ ΗΤΟΙ

ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ.

Ἄν καὶ τὸ Σάββατον εἶναι ῥητὸν θεσμοθέτημα, καὶ τῆς ἰσχύος αὐτοῦ ἡ ἀπόδειξις πρέπει νὰ ζητηθῇ ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ, ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ τρανώταται ἐνδείξεις, ὅτι μερίς τις τοῦ καιροῦ ἡμῶν ἀνάγκη νὰ ὀρισθῇ πρὸς ἀνάπαυσιν ἀπὸ τῶν ἐργασιῶν. Καὶ τὰ ἄλογα ζῶα καὶ οἱ ἄνθρωποι, οἵτινες ἀναπαύονται μίαν ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος, εἶναι ἱκανώτεροι νὰ ὑπομένωσι ταλαιπωρίαν, καὶ ἐκτελοῦσι πλειότεραν ἐργασίαν ἐντὸς ἐνὸς ἔτους, παρὰ τοὺς ἐργαζομένους καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀνευ διακοπῆς.

Ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ θέλομεν ἐρευνήσαι τὰς περὶ τούτου διδασκαλίας τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, πρῶτον μὲν περὶ τῆς καθιερώσεως τῆς ἡμέρας αὐτῆς, δεύτερον δὲ περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν πρέπει νὰ τηρῇται.

ΤΜΗΜΑ Α'.

Περὶ τῆς καθιερώσεως τοῦ Σαββάτου.

Ἡ πρώτη περὶ τούτου μνεία εὑρίσκεται ἐν τῇ βίβλῳ τῆς Γενέσεως, Β'. 1—3.

«Καὶ συνετελέσθησαν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, καὶ πᾶς ὁ κόσμος αὐτῶν. Καὶ συνετέλεσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἃ ἐποίησε· καὶ κατέπαυσε τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἐποίησε. Καὶ ἡλόγησεν ὁ Θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἐβδόμην, καὶ ἡγίασεν αὐτήν, ὅτι ἐν αὐτῇ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο ὁ Θεὸς ποιῆσαι.»

Τώρα λοιπὸν παρατηρητέον περὶ τοῦ ἐδαφίου τούτου.

Ἐπειδὴ τὸ Σάββατον ἐδόθη εἰς τοὺς προπάτορας ἡμῶν, ἐδόθη εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος.

β'. Ὁ Θεὸς ἡλόγησεν αὐτὸ, τοῦτέστιν ὥρισε τὴν ἡμέραν ταύτην ὡς εἰδικὴν εὐλογίαν πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ἠγίασεν αὐτὸ, τοῦτέστιν ἀπεχώρισε τὴν ἡμέραν ταύτην ἀπὸ τῆς κοσμικῆς εἰς ἱσρὰν χρῆσιν.

γ'. Ἡ φύσις τῆς διατάξεως ταύτης εἶναι γενική· ὁ Θεὸς ἡγίασε τὴν ἡμέραν τὴν ἐβδόμην· ἡ πράξις αὕτη δὲν ἔχει ἀναφορὰν πρὸς οὐδένα εἰ-

δικῶς λαόν, ἀλλὰ μόνον πρὸς τὴν ἡμέραν αὐτήν.

δ'. Ὁ σκοπὸς, διὰ τὸν ὁποῖον ὠρίσθη ἡ ἡμέρα αὕτη, εἶναι γενικός. Ἐὰν ὁ σκοπὸς αὐτῆς εἶναι ἡ ἀνάπαυσις, ἅπαντες ἔχουσι χρεῖαν ταύτης· ἔάν δὲ ᾗναι ἠθικὴ ἀσκησις, ἥτοι χρῆσις τῆς ἡμέρας εἰς θρησκευτικὰς ἐργασίας, ἅπαντες ἐξίσου ἔχουσιν ἀνάγκην τῆς τοιαύτης ὑπηρεσίας.

ὑπάρχουσι δὲ τεκμήριά τινα, ὅτι ἡ ἡμέρα αὕτη ἐτηρεῖτο, καὶ πρὶν ὁ Νόμος δοθῆ.

α. Γεν. Δ', 3. «Καὶ ἐγένετο μεθ' ἡμέρας, ᾗνεγκε Κάϊν ἀπὸ τῶν καρπῶν τῆς γῆς θυσίαν τῷ Κυρίῳ.» Ἡ φράσις Μεθ' ἡμέρας, (1) φαίνεται εἰκότως νὰ ὑποδηλοῖ τὸ Σάββατον, ἥτοι τὸ τέλος τῆς ἐβδομάδος.

β'. Ὁ Νῶε φαίνεται ὅτι ἐφύλαττε τὴν διαίρεσιν τοῦ χρόνου εἰς ἐβδομάδας. Τοῦτο γίνεται φανερόν ἐκ τῶν χρονικῶν περιόδων, τὰς ὁποίας ἄφινε νὰ παρέρχωνται, πρὸ τῆς ἐξαποστολῆς τῆς περιστερᾶς (α). Πρὸς τούτοις δὲ αὐτὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κιβωτὸν ἑπτὰ ἡμέρας, πρὶν ἐπέλθῃ ὁ κατακλυσμός· « (6)

(1) Ἑβρ. εἰς τὸ τέλος τῶν ἡμερῶν.

(α) Γεν. ἡ. 10—12.

(6) Γεν. ζ'. 4—10.).

Δευτέρα δὲ μνεία τοῦ Σαββάτου γίνεται ὀλίγον ὕστερον μετὰ τὴν ἔξοδον τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐκ τῆς Αἰγύπτου. « Ἐγένετο δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ, συνέλεξαν τὰ δέοντα διπλᾶ, δύο γομὸν τῷ ἐνί. εἰσῆλθον δὲ πάντες οἱ ἄρχοντες τῆς συναγωγῆς, καὶ ἀνήγγειλαν Μωϋσῇ· Εἶπε δὲ Μωϋσῆς πρὸς αὐτούς· τοῦτο τὸ ῥῆμά ἐστιν ὃ ἐλάλησε Κύριος· Σάββατον ἀνάπαυσις ἀγία τῷ Κυρίῳ, αὐριον. » (α)

Ἐπὶ τοῦ ἐδαφίου τούτου παρατηρῶ.

α. Ἐπειδὴ τοῦτο συνέβη πρὶν ὁ Νόμος δοθῇ, ἢ περὶ τοῦ Σαββάτου ὑποχρέωσις ἀναγνωρίζεται καὶ χωρὶς ν' ἀποβλέψωμεν πρὸς τὸν Νόμον.

β'. Ὁ Μωϋσῆς ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Σαββάτου ὡς θεσμοῦ, τὸν ὁποῖον ὤφειλον νὰ γνωρίζωσι, καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔπρεπε νὰ περιμένωσι τὸ γινόμενον συμβάν. Ἐλέγχει δὲ αὐτοὺς ὡς ἁμαρτάνοντας ἐναντίον τῆς ἑαυτῶν γνώσεως, ἂν καὶ προλαβόντως δὲν εἶχε δώσει εἰς αὐτοὺς μηδεμίαν ὁδηγίαν περὶ τοῦ Σαββάτου.

Πρὸς τούτοις δὲ ἡ διαίρεσις τοῦ χρόνου καθ' ἐβδομάδας ἦτο κοινοτάτη μεταξὺ πάντων τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν. Τοῦτο, κατὰ τὰ φαινόμενα, ὑποδηλοῖ ὅτι ἅπαντα ἐδέχθησαν τὸν θεσμόν τοῦτον

(α) 'Εξ. ις'. 22—23.

ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς, ἃν καὶ βαθμηδὸν ἡ θρησκευτικὴ τήρησις αὐτοῦ παρημελήθη.

Ἐκ τούτων τῶν γεγονότων δυνάμεθα, στοχάζομαι, νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι τὸ Σάββατον ἐδόθη κατ' ἀρχὰς εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ ὅτι ἐφυλάττετο ὑπὸ τῶν Ἑβραίων, πρὶν ὁ Νόμος δοθῇ, καὶ ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἡ τήρησις αὐτοῦ ἦτο πιθανῶς παγκόσμιος.

Περὶ τοῦ Μωσαϊκοῦ Σαββάτου.

Ἡ ἐντολὴ περὶ τῆς τηρήσεως τοῦ Σαββάτου, ὅτε ὁ Νόμος ἐδόθη, εἶναι αὕτη· « Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων, τοῦ ἀγιάζειν αὐτήν· ἐξ ἡμέρας ἔργᾱ, καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου· τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου· οὐ ποιήσεις ἐν αὐτῇ πᾶν ἔργον, σὺ καὶ ὁ υἱός σου καὶ ἡ θυγάτηρ σου, ὁ παῖς σου καὶ ἡ παιδίσκη σου, ὁ βοῦς σου καὶ τὸ ὑποζύγιόν σου καὶ πᾶν κτῆνος σου, καὶ ὁ προσήλυτός σου (α) ὁ παροικῶν ἐν σοί. ἐν γὰρ ἐξ ἡμέραις ἐποίησε Κύριος τόν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, καὶ κατέπαυσεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ·

(α) Ἑβραϊκ· « καὶ ὁ ξένος σου, ὅστις εἶναι εἰς τὰς πόλεις σου.»

διὰ τοῦτο ὑψόγησε Κύριος τὴν ἡμέραν τὴν ἐβδόμην, καὶ ἡγίασεν αὐτήν.» (α)

Ἐκτὸς δὲ τῆς τηρήσεως τοῦ Σαββάτου ὡς ἀναπαύσεως ἡμέρας, διετάχθη προσέτι καὶ ὡς ἡμέρα θρησκευτικῶν ὑπηρεσιῶν. Ἐξ ἡμέρας ποιήσεις ἔργα, καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ Σάββατα ἀνάπαυσις, κλητὴ ἁγία τῷ Κυρίῳ. (β) » Οὕτως ἐτηρεῖτο τὸ Σάββατον ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν Ἀποστόλων. « Μωϋσῆς γὰρ ἐκ γενεῶν ἀρχαίων κατὰ πόλιν τοὺς κηρύσσοντας αὐτὸν ἔχει ἐν ταῖς συναγωγαῖς κατὰ πᾶν Σάββατον ἀναγινωσκόμενος.» (γ)

Τώρα λοιπὸν καθ' ὅσον τὸ παράγγελμα τοῦτο ἀνήκει εἰς τὸν νόμον τῶν δέκα ἐντολῶν, αἵτινες θεωροῦνται ἅπασαι καθολικῶς ὑποχρεωτικά· ἐπειδὴ οἱ διδόμενοι λόγοι εἶναι οἱ αὐτοὶ μὲ τοὺς διδομένους περὶ τῆς πρώτης τοῦ Σαββάτου καθιερώσεως· καὶ ἐπειδὴ πολλάκις ἀναφέρονται πρὸς αὐτὸν οἱ προφῆται ὡς ἓνα τῶν ἠθικῶν νόμων τοῦ Θεοῦ, ἐκ τούτων συμπεραίνομεν ὅτι ἡ ὑποχρέωσις αὐτοῦ εἶναι ἀμετάβλητος.

(β) Ἐξ. κ'. 8 — 11.

(β) Λευϊτ. κγ'. 3.

(γ) Πράξ. ιε'. 21.

Περὶ τῆς Κυριακῆς τῶν Χριστιανῶν.

Ἐὰν ἡ ἐντολὴ ἡ περὶ τηρήσεως τοῦ Σαββάτου εἶναι καθολικῶς ὑποχρεωτικὴ, τὸ μόνον, τὸ ὁποῖον ὑπολείπεται ζήτημα, εἶναι τοῦτο· διὰ τί οἱ χριστιανοὶ τηροῦσιν ἀντὶ τῆς ἐβδόμης τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος;

Ὁ λόγος τούτου εὐρίσκεται εἰς τὰ παραδείγματα τῶν θεοπνεύστων Ἀποστόλων καὶ τῶν πρώτων Χριστιανῶν.

Ὅτι οἱ πρώτοι Χριστιανοί, μετὰ τοῦ κύρους τῶν Ἀποστόλων, ἐσυνείθιζον νὰ συνέρχωνται κατὰ ῥητὴν ἡμέραν, διὰ νὰ λατρεύωσι τὸν Θεὸν καὶ νὰ ἐορτάζωσι τὸ Κυριακὸν δεῖπνον, εἶναι προφανὲς ἐκ τῆς Ἀ. Κορινθ. ια', 20. καὶ ιδ', 23—40. Καὶ ὅτι αἱ συναθροίσεις αὗται ἐγένοντο τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἐβδομάδος, εἶναι κατὰδῆλον ἐκ τῆς Ἀ. Κορινθ. ις'. 1—2. Πράξ. κ', 6—11. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ἐγράφη ἡ Ἀποκάλυψις, ἡ ἡμέρα αὕτη ὠνομάζετο ἤδη μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο, διὰ τοῦ ὁποίου ἔκτοτε μέχρι τῆς σήμερον διακρίνεται. «Ἐγενόμην ἐν πνεύματι ἐν τῇ Κυριακῇ ἡμέρᾳ.» (α)

Ἀπὸ ταύτης δὲ τῆς περιόδου συχνότατα μνη-

(α) Ἀποκ. α'. 10.

μονεύεται παρὰ πάντων τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἡμέρα αὕτη, ὡς ἡ ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Τοσοῦτον δὲ γενικὸν ἦτο τὸ ἔθος τοῦ τηρεῖν αὐτήν, ὡς ἡμέραν θρησκευτικῆς λατρείας, ὥστε ἀνεφέρετο καὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων διοικητῶν, καὶ ἐχρησίμευεν ὡς σὺνήθης μέσον ἐξελέγξεως τῶν ἀνθρώπων ὡς χριστιανῶν.

Τώρα λοιπὸν, τῶν θεοπνεύστων ἀνδρῶν τὸ παράδειγμα μόνον ἐξαρκεῖ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ τήρησις τῆς ἡμέρας ταύτης εἶναι εὐπρόσδεκτος εἰς τὸν Θεόν. Μάλιστα δὲ, ἐπειδὴ αὕτη ἐφυλάττετο ἀποκλειομένης τῆς ἄλλης, ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ἔχομεν ἠθικὴν ὑποχρέωσιν νὰ μιμώμεθα τὸ παράδειγμα ἐκείνων. Τοῦτο δ' ἔχει οὕτω μάλιστα, ἐπειδὴ τὴν πρώτην ἡμέραν φυλάττοντες μᾶλλον παρὰ τὴν ἐβδόμην δυνάμεθα πολὺ καλλίτερον νὰ κατορθώσωμεν τὸν σκοπὸν, πρὸς τὸν ὁποῖον ἡ ἡμέρα αὕτη καθιερώθη.

Ἑρωτήματα.

1 Τὸ ἐννοεῖς λέγων, ὅτι τὸ Σάββατον εἶναι ῥητὸν θεσμοθέτημα;

2 Ἀπάγγειλον τὸ ἐδάφιον, ὅπου πρῶτον μνημονεύεται ἡ καθιέρωσις τοῦ Σαββάτου.

3 Διὰ τί ὑποθέτομεν, ὅτι ἐδόθη πρὸς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος;

4 Τί ἐννοεῖς λέγων ἀγιάζειν τὸ Σάββατον;

5 Ποίους λόγους ἔχομεν, διὰ νὰ εἰκάζωμεν ὅτι τὸ Σάββατον ἐτηρεῖτο καὶ πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Μωϋσέως;

6 Τί μανθάνομεν ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν μνημονεύεται τὸ Σάββατον πρῶτον εἰς τὴν ἔρημον;

7 Εἰπέ τὴν ἐν τῷ Νόμῳ ἐντολὴν, δι' ἧς ἐπιτάσσεται ἡ τήρησις τοῦ Σαββάτου;

8 Πῶς ἄλλως ἐτήρουν οἱ Ἰουδαῖοι τὸ Σάββατον, πλὴν τῆς τηρήσεως αὐτοῦ ὡς ἡμέρας ἀναπαύσεως;

9 Ποῖον παράδειγμα παρέχουσιν οἱ θεόπνευστοι Ἀπόστολοι περὶ τῆς ἡμέρας τῆς ἀφιερωτέας εἰς ὀρησκειτικὴν λατρείαν;

10 Ποῖον παράδειγμα παρέχουσιν οἱ πρῶτοι χριστιανοί, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ μεταγενέστεροι;

11 Ἐὰν εἶναι εἰς τὴν ἡμετέραν ἐξουσίαν νὰ φυλάττωμεν εἴτε τὴν πρώτην εἴτε τὴν ἐβδόμην ἡμέραν, ποίαν τῶν δύο ἡμεῖς, ὡς Χριστιανοί, πρέπει νὰ προτιμήσωμεν;

ΤΜΗΜΑ Β'.

Περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν πρέπει τὰ τηρῆται
ἡ Κυριακή.

Α'. Ὁ περὶ Σαββάτου νόμος (ἐφαρμοσθεῖς ὕστερον, κατὰ θεῖον κῦρος εἰς τὴν Κυριακὴν) ἀπαγορεύει πᾶσαν ἐργασίαν σωματικὴν τε καὶ διανοητικὴν, τῆς ὁποίας τὸ ἄμεσον ἀντικείμενον δὲν εἶναι ἡ τοῦ Θεοῦ λατρία ἢ ἡμετέρα θρησκευτικὴ προκοπή. «Ἐξ ἡμέρας ἐργᾶ, καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου· τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου· Οὐ ποιήσεις ἐν αὐτῇ πᾶν ἔργον.» Αἱ μόναι ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνος τούτου εἶναι αἱ γενόμεναι ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, τοῦτέστιν ἐργασίαι ἀνάγκης, ἢ ἐλέους. Δὲν ἔχομεν δὲ οὐδὲν δικαίωμα νὰ ἐργαζώμεθα τὰς συνήθεις ἡμῶν ἐργασίας εἴτε διὰ τῶν σωματικῶν εἴτε διὰ τῶν διανοητικῶν γινόμενας δυνάμειων, μηδὲ νὰ περιοδεύωμεν κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν. Αὕτη καθιερώθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ἑαυτόν.

Β'. Ἀπογορεύει προσέτι τὴν ἐργασίαν τῶν τέκνων καὶ τῶν ὑπηρετῶν, ἐν ἐνὶ λόγῳ πάντων, ὅσοι εἶναι τεταγμένοι ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν ἡμῶν. Ἡ ἐντολὴ περιλαμβάνει καὶ τοὺς υἱοὺς ἡμῶν καὶ τὰς θυγατέρας καὶ τοὺς ὑπηρέτας καθὼς καὶ ἡμᾶς

αὐτοὺς. Ἄπαντες οὗτοι ἔχουσι τὰς αὐτὰς πρὸς τὸν Θεὸν σχέσεις, τὰς ὁποίας ἔχομεν καὶ ἡμεῖς· καὶ δὲν ἔχομεν οὐδὲν δικαίωμα νὰ σφετεριζώμεθα τὸν χρόνον, τὸν ὁποῖον ἐκεῖνος ἀφιέρωσεν ἤδη εἰς ἑαυτόν. Καὶ ἔτι μᾶλλον, ὁ ἀρχηγέτης τοῦ οἴκου ὀφείλει νὰ φροντίζῃ, ὥστε οἱ ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ τεταγμένοι ν' ἀπέχωσιν ἀπὸ τῆς ἐργασίας, καὶ νὰ ἀγιάζωσι τὴν ἡμέραν ταύτην.

γ'. Ἡ ἐντολὴ αὕτη τοῦ Θεοῦ ἀπαγορεύει καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τὴν ἐργασίαν κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν. Καὶ αὐτὰ ἔχουσιν ἐξίσου μὲ ἡμᾶς δικαίωμα ν' ἀναπαυθῶσιν.

δ'. Ἡ ἐντολὴ παραγγέλλει κατὰπαυσιν· ὁθεν ἐπίσης ἀπογορεύει τὴν χρῆσιν τοῦ καιροῦ καὶ εἰς θήρευσιν ἡδονῶν καὶ εἰς θήρευσιν πλούτου. Εἶναι ἐπίσης θεβήλωσις τῆς Κυριακῆς τὸ νὰ δαπανῶμεν τὸν καιρὸν εἰς ἐπισκέψεις, εἰς περιοδείας, εἰς ἱππασίας ἢ εἰς ἄλλα εἶδη τέρψεων, καθὼς καὶ εἰς ἐργασίας.

Τοῦναντίον δὲ ἡ περὶ τῆς τηρήσεως τοῦ Σαββάτου (ἥτοι τῆς Κυριακῆς) ἐντολὴ παραγγέλλει νὰ ἀγιάζωμεν τὴν ἡμέραν ταύτην, τοῦτέστι ν' ἀφιερώνωμεν αὐτὴν εἰς θρησκευτικὰς ἀσχολίας. Ἡ κατὰπαυσις ἀπὸ τῶν ἐργασιῶν παραγγέλλεται· ἀλλὰ δὲν εἶναι τοῦτο τὸ ὅλον· ὀφείλομεν νὰ δα-

πανῶμεν αὐτὴν καὶ εἰς τῆς θρησκείας τὰ ἔργα. Ἐκ τούτων δὲ εἶναι τὰ ἐξῆς.

α'. Ανάγνωσις τῶν Γραφῶν, μελέτη καὶ προσευχὴ κατ' ἰδίαν.

β'. Θρησκευτικὴ εἰδικῶς διδασκαλία τῶν νέων καὶ πάντων τῶν εἰς τὴν ἡμετέραν ἐπιστάσιαν ἐπιτετραμμένων. Ὅθεν ὀφείλομεν νὰ διευθετῶμεν τὰ τοῦ οἴκου ἡμῶν οὕτως, ὥστε νὰ συνάδωσι πρὸς τὸ καθῆκον τοῦτο.

γ'. Δημοσία λατρεία. Αὕτη, κατὰ τὴν Μωσαϊκὴν καὶ τὴν Χριστιανικὴν οἰκονομίαν, ἀπετέλει πάντοτε οὐσιῶδες μέρος τῶν καθηκόντων τῆς ἡμέρας ταύτης.

Ἡ Κυριακὴ εἶναι ἐν ἑβδομον μέρος τοῦ χρόνου, μία ὁλόκληρος ἡμέρα. Ὅθεν τὸ ὅλον αὐτῆς πρέπει νὰ καθιερόνηται εἰς τὴν διακονίαν τοῦ Θεοῦ. Ἡ χρῆσις δὲ μέρους τινὸς αὐτῆς εἰς ἐργασίαν ἢ διασκεδάσεις, ἢ εἰς εὐτελεῖς ἢ κοσμικὰς συναναστροφὰς ἢ ἀναγνώσεις, εἶναι παράβασις τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ. Ἀρχὴ δὲ καὶ τέλος τῆς Κυριακῆς δὲν εἶναι ὁ ἥχος τοῦ κώδωνος τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ εἶναι ὁλόκληρος ἡ ἡμέρα.

Πρὸς τούτοις δὲ ἡ ἡμέρα αὕτη ὠρίσθη δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἄρχοντες καὶ νομοθέται ἔχουσιν ἐπίσης μέγα χρέος νὰ τηρῶσιν αὐτὴν καθὼς καὶ

ιδιώται, καὶ πλούσιοι καὶ δυνατοί, καθὼς καὶ πένητες καὶ ἀπ' ἄλλων ἐξηρητημένοι. Οὐδεὶς, ὅσονδ' ἴποτε ἀσήμεντος, εἶναι ἀπηλλαγμένος τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης. Τὸ παιδίον ἐπιτάττεται νὰ τηρῇ ἀγίαν τὴν ἡμέραν ταύτην ἐπίσης, καθὼς καὶ οἱ γονεῖς αὐτοῦ· καὶ ἁμαρτάνει ἐπίσης εἰς τὸν Θεὸν παῖζον, καθὼς καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐργαζόμενοι, κατὰ τὴν ἀγίαν ἡμέραν τοῦ Κυρίου.

Τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἐπεθύμουν νὰ ἐγγαράξω θαθέως εἰς τὴν διάνοιαν ἰδίως τῶν νέων. Ἐν τῶν πρώτων τεκμηρίων ὅτι οἱ νέοι ἐκκλίνουσιν εἰς τὴν κακοήθειαν, εἶναι ἡ καταφρόνησις τῆς Κυριακῆς καὶ ἡ παραμέλησις τῆς θρησκευτικῆς λατρείας. Ὁ νέος, ὅστις ἀτιμάζει τὴν ἀγίαν ταύτην ἡμέραν, εἶναι σπάνιον νὰ μὴν ἐξοκείλῃ εἰς τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν ἀπώλειαν. Πᾶς λοιπὸν νέος, εἰς οἵα σδ' ἴποτε περιστάσεις καὶ ἂν εὕρισκῃται, ἅς τηρῇ ἀγίαν τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου, καὶ ἅς ἀποφεύγῃ ὅλαις δυνάμεσι τὴν συναναστροφὴν ἐκείνων, ὅσοι κλίνουσιν εἰς τὴν παράβασιν αὐτῆς.

Ερωτήματα.

1 Ποίαν ἐργασίαν συγχωρεῖται νὰ ἐργαζώμεθα τὴν Κυριακὴν ;

2 Ὑπόθεε ὅτι παρημελήσαμεν ἔργον τι ἀναγ-

καίον τὸ Σάββατον· συγχωρεῖται νὰ κάμωμεν αὐτὸ τὴν Κυριακὴν; Διατί;

3 Ὑπόθες ὅτι προσκαλῶ ἄλλον τινὰ διὰ νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ ἐμοῦ τὴν Κυριακὴν· τίς εἶναι ὁ πταίστης, ἐκεῖνος ἢ ἐγώ;

4 Πρέπει νὰ καταναλίσκωμεν τοσοῦτον καιρὸν εἰς παρασκευασίαν φαγητῶν τὴν Κυριακὴν, ὅσον κατὰ τὰς ἄλλας ἡμέρας; Διὰ τί;

5 Εἰς ποίας ἐργασίας συγχωρεῖται νὰ μεταχειρίζομεθα τὰ κτήνη τὴν Κυριακὴν;

6 Τὰ κτήνη δὲν δύνανται νὰ ἔχωσι θρησκείαν· διὰ τί λοιπὸν πρέπει ν' ἀναπαύωνται τὴν Κυριακὴν;

7 Διὰ τί δὲν πρέπει νὰ διασκεδάζωμεν τὴν Κυριακὴν, ἀφοῦ ἡ διασκεδάσις εἶναι εἶδος ἀναπαύσεως καὶ φέρει ἀναψυχὴν εἰς τὴν διάνοιαν;

8 Τίς ὁ μέγας σκοπὸς, διὰ τὸν ὁποῖον ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἁγίαν ταύτην ἡμέραν;

9 Πῶς πρέπει νὰ διαιρῶνται τὰ καθήκοντα τῆς Κυριακῆς;

10 Ὅφείλουσιν ἄρά γε καὶ οἱ νεώτεροι νὰ φυλάττωσι τὴν Κυριακὴν, καθὼς οἱ πρεσβύτεροι;

11 Εἶναι πρόπον ἄρά γε νὰ παίζωσιν οἱ νέοι, ἢ νὰ ὁμιλῶσι περὶ τῶν παιγνιδίων των, ἢ νὰ ἀναγινώσκωσι βιβλία εὐτελεῖ, ἢ νὰ περιφέρωνται εἰς τοὺς ἀγροὺς, τὴν Κυριακὴν; Διὰ τί;

12 Διὰ τί δὲν συγχωρεῖται νὰ πράττωμεν οὕτως, ὅταν δὲν ἤμεθα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ὅταν οἱ γονεῖς ἡμῶν δὲν μᾶς βλέπωσιν ;

13 Εἶναι πρέπον νὰ συνέρχωνται οἱ νομοθέται καὶ νὰ νομοθετῶσι τὴν Κυριακὴν ;

14 Ὑπόθεσις ὅτι εἷς τις τῶν συντρόφων σου ἀπέκτησε τὴν ἑξίν τοῦ νὰ δαπανᾷ τὴν Κυριακὴν εἰς διασκεδάσεις· τί ἤθελες φρονεῖ περὶ αὐτοῦ, ἐὰν εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ διδαχθῇ τί ἦτο τὸ ὀρθότερον ;

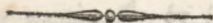
15 Ἐγνώρισάς ποτε παιδίον ἐνάρετον, τὸ ὁποῖον εἶχε τὴν ἑξίν νὰ καταπατῇ τὴν Κυριακὴν ;

16 Εἰπέ με πῶς ὀφείλεις νὰ τηρῇς τὴν Κυριακὴν, ἀπὸ πρωΐας μέχρι τῆς ἐσπέρας ;

Ἀφοῦ ἐξετάσαμεν τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου, μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ταῦτα δὲ δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν εἰς δύο κεφάλαια·

α'. Καθήκοντα Ἀμοιβαῖα.

β'. Καθήκοντα Φιλανθρωπίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΠΕΡΙ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ ΑΜΟΙΒΑΙΩΝ.

Τὰ καθήκοντα ταῦτα δύνανται νὰ σαφηνισθῶσιν ἐκ διαφορῶν σκέψεων.

α. Ὄταν παρατηρῶμεν τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ πρὸς τὰ ἔθνη, βλέπομεν ἐκπληκτικωτάτην ποικιλίαν εἰς τὰ ὅποια ὁ Θεὸς ἐπόρισε μέσα πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν αὐτῶν. Ὁ μὲν ἔχει πλειοτέραν ἰσχὺν, ὁ δὲ πλειότερον κάλλος, ὁ δὲ ὀξυτέραν φιλοκαλίαν, ὁ δὲ μεγαλειτέραν ζωηρότητα φαντασίας, ὁ δὲ βαθύτερον πλοῦτον, καὶ οὕτως ἐπ' ἄπειρον. Κατὰ ταύτην λοιπὸν τὴν ἔποψιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τρανώτατα ἄνιστοι.

Κατ' ἄλλην δ' ἔποψιν ἅπαντες εἶναι ἴσοι. Δωρὴν ὁ Θεὸς τὰ χαρίσματα ταῦτα διαφορῶς εἰς ἓνα ἕκαστον, ὅπως εὐδοκῇ, καὶ θεωρῶν ἓνα ἕκαστον ὑπεύθυνον διὰ τὴν χρῆσιν αὐτῶν, ἔδωκεν εἰς ἓνα ἕκαστον καὶ τὸ δικαίωμα νὰ πορίζηται ἐκ τῶν χαρισμάτων τούτων ὅσῃν δύνανται εὐδαιμο-

γίαν· ἀρκεῖ μόνον νὰ τὰ μεταχειρίζηται οὕτως, ὥστε νὰ μὴ βλάβῃ τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ πλησίον του. Κατὰ τοῦτο λοιπὸν, τοὔτέστι κατὰ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ μεταχειρίζηται ἕκαστος πρὸς τὴν ἑαυτοῦ εὐδαιμονίαν, χωρὶς τινος βλάβης τοῦ πλησίον του, οἷονδὴποτε χάρισμα ἔλαβε παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἅπαντες οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐντελέστατα ἴσοι.

Τοῦτο δύναται νὰ διασαφηθῇ ἐκ τινος προχείρου παραδείγματος. Ὑπόθεσ ὅτι πατήρ τις ἔμφρων καὶ φιλόστοργος, παρατηρήσας τὰς διαφόρους διαθέσεις τῶν τέκνων του, παρέχει εἰς αὐτὰ διάφορον περιουσίαν, κατὰ τὰς ἑξεῖς καὶ τὸν χαρακτῆρα ἐνὸς ἐκάστου. Εἰς τοῦτο μὲν δίδει οἰκίας, εἰς ἐκεῖνο δὲ γῆν, εἰς ἄλλο δὲ χρήματα, εἰς ἄλλο δὲ μάθησιν. Ὁ σκοπὸς δὲ αὐτοῦ προφανέστατα εἶναι οὗτος, τὸ νὰ πορίζηται ἕκαστος ὅσῃν δύναται εὐδαιμονίαν ἐκ τῆς εἰδικῆς μερίδος, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν. Ἀλλ' ἡ διαφορὰ αὕτη τῶν δωρημάτων δὲν παρέχει εἰς οὐδένα τῶν ἀδελφῶν δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνει εἰς τὴν περιουσίαν, ἥτοι τοὺς πόρους τῆς εὐδαιμονίας τοῦ ἄλλου. Μάλιστα δὲ, ἐὰν ὁ πατήρ ἔδωκεν εἰς ἓνα πλείότερα παρὰ εἰς ἄλλον, ἡ ἀνισότης αὕτη δὲν ἤθελε χορηγεῖ οὐδένα λόγον εἰς τὸν λαβόντα τὴν μεγίστην δωρεάν,

ὥστε νὰ καθιστᾷ ἔτι μεγαλητέραν τὴν ἀνισότητά διὰ καταδυναστείας καὶ ἀρπαγῆς.

Τώρα λοιπὸν ὁ τῆς ἀμοιβαιότητος νόμος διδάσκει νὰ φυλάττωμεν τὴν διάκρισιν ταύτην εἰς ὅλας ἡμῶν τὰς σχέσεις πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Παραγγέλλει δὲ, ἐπειδὴ ἅπαντες ἔχομεν τὸ δικαίωμα ν' ἀπολαύωμεν ἀνενοχλήτως τὰ ὅποια ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς ὁ Θεὸς μέσα πρὸς τὴν ἡμετέραν εὐδαιμονίαν, νὰ ἐπιτρέπωμεν εἰς ἕκαστον ν' ἀπολαύῃ ἀνενοχλήτως τὰ ὅποια ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὁ Θεὸς μέσα πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν του. ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ μεταχειριζώμεθα τὰς ἡμετέρας αἰσθήσεις, τὰ μέλη, τὸν νοῦν, τὰ κτήματα, τὴν ὑπόληψιν κλ., ὅπως ἡμεῖς θέλωμεν, ἐὰν οὕτω ποιοῦντες δὲν ἐνοχλῶμεν ἄλλον τινά· καὶ ὀφείλομεν ν' ἀφίνωμεν καὶ πάντα ἄλλον νὰ ἀσκῇ ἀνενοχλήτως τὸ αὐτὸ δικαίωμα. Ἐὰν δὲ πράττωμεν ἄλλως· ἐὰν, διὰ ν' αὐξήσωμεν τὴν ἡμετέραν εὐδαιμονίαν, καταπατῶμεν τὸ δικαίωμα, τὸ ὅποion ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τὸν πλησίον ἡμῶν ν' αὐξάνῃ τὴν ἑαυτοῦ εὐδαιμονίαν, τότε παραβαίνομεν τὸν νόμον τῆς ἀμοιβαιότητος.

Τὸ καθῆκον τοῦτο ἐπικυροῦσιν αἱ Γραφαὶ διὰ τῆς ἐντολῆς ταύτης· «Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν.»

Ὁ Κύριος ἡμῶν διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ εὐ-
σπλάγγνου Σαμαρείτου διδάσκει τίς εἶναι ὁ πλη-
σίον ἡμῶν. Οὗτος εἶναι ὁ ἄλλοδαπός. ὁ ἀτομικός
ἢ ὁ ἐθνικός ἐχθρός, καὶ ἐν γένει πᾶς ἄνθρωπος
οἰοσδήποτε, εἰς οἰασδήποτε περιστάσεις καὶ ἂν
εὗρεθῇ.

Τί δὲ σημαίνει τὸ νὰ ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον
ὡς ἡμᾶς αὐτούς; Ἄς ἐρωτήσωμεν τί σημαίνει
τὸ νὰ ἀγαπῶμεν ἡμᾶς αὐτούς. Ἀποκρινόμεθα δέ·
πᾶς τις ἀγαπᾷ ν' ἀπολαύῃ ἀνενοχλήτως ὅσα
μέσα εὐδαιμονίας ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὁ Θεός· συναι-
σθάνεται δὲ λύπην ἐκ τῆς ἀδικίας, ἐὰν ἄλλος τις
τοῦ προσβάλλῃ τὸ δικαίωμα τοῦτο. Κατὰ τοῦτον
τὸν τρόπον ἕκαστος ἀγαπᾷ ἑαυτόν· Τώρα λοιπὸν
ὀφείλει κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον νὰ ἀγαπᾷ καὶ τὸν
πλησίον του· τοῦτέστιν ὀφείλει νὰ ἐπιθυμῇ ὥστε ὁ
πλησίον του ν' ἀπολαύῃ ἀνενοχλήτως τὰ χαρί-
σματα τῆς Θείας Προνοίας, ὅπως ἐπιθυμεῖ νὰ τὰ
ἀπολαύῃ καὶ αὐτός· καὶ νὰ λυπῇται, ὅταν προσ-
βάλλωνται τοῦ ἄλλου τὰ δικαιώματα, ὅπως λυ-
πεῖται καὶ ὅταν προσβάλλωνται τὰ ἰδικά του·
Ὅταν δ' ἔχῃ τοιαῦτα αἰσθήματα, ἤθελεν ἀποστρέ-
φестhai ἐπίσης καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἄλλου
καὶ τῶν ἰδικῶν του τὴν παραβίασιν· ἤθελε δὲ
ἀγαπᾷ καὶ τοῦ ἄλλου τὰ δικαιώματα, ὅσον ἀγα-

παῖ καὶ τὰ ἰδὲικά του· τούτέστιν ἤθελεν ἀγαπᾶ
τὸν πλησίον του ὡς ἑαυτόν.

Ἡ αὐτὴ δὲ ἐντολὴ ἐκφράζεται εἰς ἄλλα χωρία
καὶ κατ' ἄλλον τρόπον.

« Πάντα οὖν ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν
οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς· οὗ-
τος γάρ ἐστιν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται. » (α)

Τούτέστιν ἐὰν ἐπιθυμῶμεν νὰ μάθωμεν μετὰ
πόσης ἀκριβείας ὀφείλομεν νὰ σεβώμεθα τὰ δι-
καιώματα τῶν ἄλλων, δυνάμεθα νὰ πληροφορη-
θῶμεν περὶ τούτου, ἐὰν ἀναλογισθῶμεν πόσον
ἀκριβῶς ἡμεῖς θέλομεν νὰ σέβωνται οἱ ἄλλοι τὰ
ἡμέτερα δικαιώματα. Ἀλλὰ ἡ ἐντολὴ αὕτη προ-
χωρεῖ, στοχάζομαι, ἔτι περαιτέρω· ὑποχρεώ-
νει πάντα ἄνθρωπον, ν' ἀρχίξῃ τοιαύτην δια-
γωγὴν, χωρὶς ν' ἀποβλέψῃ εἰς τὴν πρὸς ἑαυ-
τὸν διαγωγὴν τῶν ἄλλων. Ἐὰν δὲ παραπο-
νώμεθα ὅτι ἄλλος τις παρέβη πρὸς ἡμᾶς τὸν
νόμον τῆς ἀμοιβαιότητος, παραγγέλλει εἰς ἡ-
μᾶς, πρὶν ἐπαγάγωμεν προσωτέρω τὴν ἀξίω-
σιν ταύτην, νὰ δεῖξωμεν πρὸς αὐτὸν διαγωγὴν
σύμφωνον μὲ τὴν ἀρχὴν ταύτην. Πᾶς τις βεβαίως
πρέπει νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι ἐὰν ὑπηκούετο ἡ ἐντολὴ

(α) Ματθ. ζ'. 12.

αὕτη, ἐκδίκησις καὶ ἀντεκδίκησις ἤθελεν ἐκλείψει πάραυτα· καὶ, ἀφοῦ τὰ ἀδικήματα ὅλα παραμείνωσιν εἰς τὴν θύραν τοῦ πρώτου παραβάτου, καὶ ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ὑπάρχη σθερὸν τῆς δικαιοσύνης τὸ παράδειγμα, δὲν ἤθελεν ἀφεθῇ εἰς τὸν ἀδικήσαντα οὐδὲ σκιά ἀπολογίας. Ἡ τοιαύτη διαγωγὴ ἤθελε συντελέσει τὰ μέγιστα πρὸς τὴν ἐξορίαν τῆς βίας καὶ τῆς ἀκουργίας ἀπὸ τὴν γῆν.

Ἐκ τῶν ἤδη εἰρημένων γίνεται προφανές, ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐντολῆς ταύτης εἶναι καθολικὴ. Ὑποχρεώνει πάντας τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐπὶ πάσης περιστάσεως. Ἐφαρμόζεται ἐπίσης καὶ εἰς τὸν δυνατὸν καὶ εἰς τὸν ἀδύνατον, καὶ εἰς τὸν πλούσιον καὶ εἰς τὸν πένητα, καὶ εἰς τὸν νεώτερον καὶ εἰς τὸν πρεσβύτερον. Ὅσω πλουσιώτερα εἶναι τὰ χαρίσματα τὰ ὅποια ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς ὁ Θεός, τόσω μεγαλῆτερον λόγον ἔχομεν, διὰ νὰ στέργωμεν εἰς τὸν ὑμέτερον κλῆρον, καὶ νὰ προσπαθῶμεν νὰ γινώμεθα καὶ πρὸς ἄλλους ὠφέλιμοι. Ἐὰν ὁ Θεὸς ἐδείχθη πλουσιοπάροχος πρὸς ἡμᾶς, δὲν ἔχομεν ἐκ τούτου οὐδένα λόγον, ὥστε ν' ἀποσερῶμεν ἄλλον τὸ μικρὸν ἐκεῖνο ἀγαθόν, τὸ ὅποιον ἠδόκησεν ὁ Θεὸς νὰ δωρήσῃ εἰς αὐτόν. Ἐφαρμόζεται δὲ τοῦτο καὶ εἰς τὰ παιδιά, καθὼς καὶ εἰς τοὺς ἀνδρας.

Τὸ παιδίον, τὸ ὁποῖον ἄρπάζει τοῦ συντρόφου τοῦ τὸ σφαιρίδιον, ἢ τὸν αἰτὸν, διότι εἶναι ἰσχυρότερον, ἢ τοῦ ἀφαιρεῖ αὐτὰ δι' ἀπάτης, διότι εἶναι μεγαλῆτερον καὶ ὀξυνούτερον, παραβαίνει ἐπίσης τὸν νόμον τοῦτον, καθὼς καὶ ὁ ἀνὴρ, ὅστις κλέπτει χρήματα ἢ ἄλλα πράγματα ξένα.

Ἐφαρμόζεται δὲ ἡ ἐντολὴ αὕτη καὶ εἰς τὰ ἔθνη, ὅπως καὶ εἰς τὰ ἄτομα· τοῦτέστι εἶναι δεδομένη εἰς τὸν ἄνθρωπον, καθὼς ἄνθρωπον, ὑποοίασθ' ὅποτε περιστάσεις καὶ ἂν εὔρεθῃ. Τὰ ἔθνη ὀφείλουσι νὰ ἀγαπῶσι καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν τὰ δικαιώματα, ὅπως ἀγαπῶσι τὰ ἰδικά των· καὶ νὰ μὴν ἀπαιτῶσι παρὰ τῶν ἄλλων ἄλλο τι, εἰμὴ ὅ,τι καὶ αὐτὰ ἐμπράκτως δεικνύωσιν ὅτι παραχωροῦσι πρὸς τὰ ἄλλα. Εἶναι δὲ πολὺ μεγαλῆτερον τὸ κακὸν, ὅταν ἡ καταδυναστεία, καὶ τὸ ψεῦδος καὶ ἡ ἀπάτη ἐνεργῶνται ὑπὸ ἐθνῶν, παρ' ὅταν τὰ αὐτὰ ταῦτα κακουργήματα τολμῶνται ὑπὸ ἀτόμων· ἐπεὶ δὲ κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν ἡ προξενουμένη ζημία καὶ ἡ διαφθορὰ τῶν ἠθικῶν αἰσθημάτων εἶναι πολὺ μεγαλῆτέρα. Καὶ διὰ τὸ τοιοῦτον κακὸν ἀμφοτέροι καὶ ἄρχοντες καὶ λαὸς θέλουν δώσει λόγον ἐνώπιον Θεοῦ.

Τελευταῖον δὲ, καθ' ὅσον ἅπαντες εἴμεθα πλάσματα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἅπαντες ἐξίσου εἴμεθα ὑπὸ

τὴν προστασίαν αὐτοῦ, πᾶς ὅστις παραβαίνει τὸν νόμον τῆς ἀμοιβαιότητος, ὅχι μόνον πράττει κακὸν πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἀμαρτάνει καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ. Χρεωστοῦμεν ν' ἀπονέμωμεν δικαιοσύνην πρὸς τὸν πλησίον ἡμῶν; ὅχι μόνον διότι εἶναι πλησίον ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι πλάσμα Θεοῦ, καὶ διότι ὁ Θεὸς προσέταξε νὰ διαγώμεν οὕτως. Οὐδὲν λοιπὸν ἔργον ἀδικίας, εἴτε παρὰ νεωτέρου εἴτε παρὰ πρεσβυτέρου, εἴτε παρ' ἀτόμων εἴτε παρ' ἔθνων ἐνεργούμενον, εἶναι εὐτελές ἀδίκημα· καθότι εἶναι παράβασις τῶν ἡμετέρων ὑποχρεώσεων πρὸς τὸν πλάστην ἡμῶν, καὶ οὗτος θέλει βεβαίως τιμωρήσει αὐτήν, εἴτ' ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, εἴτε ἐν τῷ μέλλοντι.

Ἐρωτήματα.

1 Φέρε παραδείγματα, ἐξ ὧν γνωρίζεις, τῆς διαφορᾶς τῶν χαρισμάτων τοῦ Θεοῦ πρὸς διαφόρους ἀνθρώπους.

2 Ἡ διαφορὰ αὕτη παρέχει ἄρά γε εἰς τινα τὸ δικαίωμα νὰ προσβάλλῃ τὰ χαρίσματα, τὰ ὅποια ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς ἄλλους; Διασάφησον τοῦτο· φέρε παραδείγματα.

3 Διασάφησον τοῦτο ἐκ παραδειγμάτων τοιού-

των, οἷα τὰ ἐφεξῆς. Ὑπόθες, ὅτι ἄνθρωπός τις ἔχει ἀγρὸν μεγαλῆτερον ἑνὸς ἄλλου, ἢ ὅτι εἶναι ἰσχυρότερος αὐτοῦ, ἢ ὅτι ἐν μειράκιον ἔχει ἀετὸν μεγαλῆτερον ἐκείνου, τὸν ὅποιον ἔχει ἕτερον μειράκιον.

· 4 Τίς ὁ Πατὴρ ἡμῶν, καὶ ὁ παρέχων εἰς ἡμᾶς τὰ πάντα, ὅπως θέλη; Τί πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τούτου;

5 Διασάφησον μὲ λέξεις ἰδικάς σου τί ἐννοεῖς λέγων « νόμον τῆς ἀμοιβαιότητος. » Δεῖξον ἐκ παραδειγμάτων, πῶς ἤθελες διάγει, ἐὰν ὑπήκουες εἰς αὐτὸν, καὶ πῶς, ἐὰν παρήκουες;

6 Ἀπάγγειλον μὲ λέξεις ἰδικάς σου τὴν παραβολὴν τοῦ εὐσπλάγχχνου Σαμαρείτου.

7 Ὅταν παρατηρήσωμεν τὸ ἐρώτημα, πρὸς τὸ ὅποιον ἐδόθη ὡς ἀπάντησις ἡ παραβολὴ αὕτη, καὶ τὸ παράγγελμα τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ τέλος αὐτῆς, τί στοχαζόμεθα ὅτι ἤθελεν ὁ Χριστὸς νὰ διδάξῃ ἡμᾶς δι' αὐτῆς;

8 Φέρε παράδειγμα τοῦ πῶς πρέπει ν' ἀγαπᾷς τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν.

9 Διασάφησον ἐκ παραδείγματος, πῶς ἐννοεῖς τὴν ἐντολὴν ταύτην· « πάντα ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς. »

10 Ὑπόθεις ὅτι ἄλλος τις ἔδειξε πρὸς σέ δυσμένειάν τινα, πῶς πρέπει σὺ νὰ μεταχειρισθῇς αὐτόν, ὅταν ἀπαιτῇς παρ' αὐτοῦ ἱκανοποίησιν;

11 Σὺ αἰσθάνεσαι ὅτι εἶναι κακὸν τὸ νὰ σέ κακοποιήσῃ τις· πῶς τὸ αἶσθημα τοῦτο σέ διδάσκει νὰ μεταχειρισθῇς αὐτόν;

12 Ἐάν ὁ Θεὸς σ' ἔδωκε πλειοτέραν ἰσχὺν, πλειότερον πλοῦτον, ἢ πλειοτέραν μάθησιν, παρ' ὅσον ἔδωκεν εἰς ἄλλον, τί δικαίωμα σοὶ παρέχει αὕτη ἢ ὑπεροχὴ ἐπὶ τῶν μικροτέρων ἀγαθῶν αὐτοῦ τοῦ ἄλλου;

13 Ποίαν ἐξ ἐναντίας ὑποχρέωσιν πρὸς αὐτόν σοὶ ἐπιβάλλει;

14 Ἐάν ἡμεθα ἰσχυρότεροι ἢ σοφώτεροι τῶν ἡμετέρων γειτόνων, ἔχομεν ἄρά γε ἐκ τούτου δικαίωμα νὰ προσβάλλωμεν τὰ μέσα τῆς εὐδαιμονίας, τὰ ὅποια ἐδώρησεν εἰς αὐτοὺς ὁ Θεός; Διὰ τί;

15 Ἐάν παραβαίνωμεν τὰ καθήκοντα τῆς ἀμοιβαιότητος, ἀμαρτάνομεν ἄρά γε εἰς τὸν Θεόν; Διὰ τί; Ἐξήγησον τὸ πρᾶγμα μὲ λέξεις ἰδικάς σου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ, ΚΑΙ

ΤΩΝ ΤΡΟΠΩΝ, ΚΑΘ' ΟΥΣ ΕΝΔΕΧΕΤΑΙ

ΝΑ ΠΑΡΑΒΙΑΣΘΗ.

Εἵπομεν ἀνωτέρω, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ἔχει ἴσον δικαίωμα νὰ μεταχειρίζηται ὅσα μέσα εὐδαιμονίας ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν ὁ Θεὸς, ὅπως θέλῃ· ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ μεταχειρίζεται αὐτὰ οὕτως, ὥστε νὰ ἐνοχλῇ τὸν πλησίον του. Μεταξὺ τῶν χαρισμάτων τούτων εἶναι τὰ μέλη, αἱ δυνάμεις, ὁ νοῦς, ἡ συνείδησις ἡμῶν κτλ. τοῦτέστιν ἅπαντες ἔχομεν δικαίωμα νὰ μεταχειριζώμεθα τὰς διαφόρους δυνάμεις τοῦ σώματος ἡμῶν, καὶ τὴν διάνοιαν καὶ τὸ συνειδὸς, ὅπως θέλομεν· ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ παρενοχλῶμεν τὸ δικαίωμα τὸ ὁποῖον ἔχει καὶ πᾶς ἄλλος ἄνθρωπος, νὰ μεταχειρίζηται τὰ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν ἰδικά του μέσα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Πᾶς ἄνθρωπος ἔχει δικαίωμα νὰ μεταχειρίζηται τοὺς

ὀφθαλμοὺς, τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας του, ὅπως συντελῇ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ εὐδαιμονίαν, ἂν μόνον οὕτω ποιῶν δὲν παρενοχλῇ ἄλλους. Πᾶς ἄνθρωπος ἔχει δικαίωμα νὰ σπουδάζῃ ὅ,τι θέλῃ, καὶ νὰ κοινοποιῇ ὅτι φρονῇ ὡς ἀληθὲς πρὸς τοὺς θέλοντας ν' ἀκούωσιν αὐτό· καὶ νὰ λατρεύῃ τὸν Θεὸν τοιοῦτοτρόπως, ὅπως πιστεύῃ ὅτι εἶναι εὐάρεστον εἰς αὐτόν, ἀρκεῖ μόνον νὰ πράττῃ ταῦτα, χωρὶς νὰ προσβάλλῃ τὰ δικαιώματα τοῦ πλησίον του.

• Αἱ μόναι φαινόμεναι ἐξαιρέσεις τοῦ γενικοῦ τούτου κανόνος εἶναι αἱ ἐξαγόμεναι ἐκ τῆς σχέσεως τῶν γονέων καὶ τέκνων.

α'. Οἱ γονεῖς εἶναι ὑπόχρεοι νὰ συντηρῶσι τὰ τέκνα των, καὶ εἶναι ὑπεύθυνοι διὰ τὰς πράξεις αὐτῶν. Ὅθεν ἔχουσι καὶ τὸ δικαίωμα νὰ περιορίζωσι τὰς πράξεις αὐτῶν. Εἶναι ὑπεύθυνοι εἰς τὸν Θεὸν διὰ τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἀγωγὴν τῶν τέκνων των· ὅθεν ἔχουσι καὶ δικαίωμα νὰ διορίζωσι τί πρέπει ν' ἀναγινώσκωσιν αὐτὰ, καὶ ποίαν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν πρέπει νὰ λάβωσιν κατὰ τὴν παιδικὴν των ἡλικίαν.

β'. Οἱ γονεῖς ἔχουσι δικαίωμα ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ τέκνου των, ἕως ὅτου φθάσῃ εἰς ἡλικίαν, καὶ κατασταθῇ ἱκανὸν νὰ φροντίζῃ περὶ

ἑαυτοῦ. Τὸ δικαίωμα τοῦτο δύνανται νὰ μεταβιβάσωσι καὶ εἰς ἄλλον, καθὼς, λόγου χάριν, εἰς τὸν ἀναδεχόμενον νὰ διδάξῃ αὐτὸ ἐπιστήμην τινὰ ἢ τέχνην. Ἐπειδὴ δὲ τὸ δικαίωμά των περιορίζεται ὑπὸ τῆς ἡλικίας τοῦ τέκνου των, δὲν δύνανται νὰ μεταβιβάσωσιν αὐτὸ διὰ περισσώτερον καιρὸν παρ' ὅσον εἶναι καὶ εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν. Τὸ δικαίωμα τοῦτο τῶν γονέων ἐπὶ τοῦ τέκνου των παύει, ἅμα τοῦτο φθάσῃ εἰς νόμιμον ἡλικίαν. Μετὰ ταῦτα δὲ, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ φυσικὸν δικαίωμα, γονεῖς καὶ τέκνα ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους τὰς αὐτὰς σχέσεις, τὰς ὁποίας ἔχουσι καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους.

Τὸ δικαίωμα τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας δυνατὸν νὰ παραβιασθῇ πρῶτον μὲν ὑπὸ ιδιωτῶν, δεύτερον δὲ ὑπὸ τῆς κοινωρίας.

ΤΜΗΜΑ Α'.

Περὶ παραβιάσεως τῆς προσωπικῆς

ἐλευθερίας ὑπὸ ιδιωτῶν.

Εἰς τρόπον τῆς παραβιάσεως ταύτης εἶναι ἡ δουλεία, ἥτοι ἡ χρῆσις ἄλλου τινὸς ἀνθρώπου ὡς δούλου ἥτοι ἀνδραπόδου. Αὕτη δὲ στηρίζεται ἐπὶ

τῆς δοξασίας ταύτης, ὅτι ὁ δεῖνα πληρώσας χρήματα εἰς τὸν δεῖνα, δύναται οὕτω νὰ ἀποκτήσῃ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ μεταχειρίζηται τὰς σωματικὰς καὶ διανοητικὰς δυνάμεις τρίτου τινὸς προσώπου, καὶ νὰ περιορίζῃ τὰς ἠθικὰς δυνάμεις αὐτοῦ, ὅπως θέλῃ. Τοῦτο δὲ ὑποθέτει ὅτι ἄνθρωπος πρὸς τις δὲν ἔχει οὐδόλως δικαίωμα νὰ μεταχειρίζηται τὰ μέλη, τὸν νοῦν καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις του πρὸς τὴν ἑαυτοῦ εὐδαιμονίαν, ἀλλὰ μόνον ὅπως συμβάλλῃ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν ἐνός τινος ἄλλου. Πρὸς τοῦτοις ὑποθέτει ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύναται ν' ἀποκτήσῃ τὸ δικαίωμα τοῦτο ὅχι μόνον ἐπὶ ἐνός μόνου ἀτόμου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πολλῶν ἄλλων, ὅσους δύναται ν' ἀγοράσῃ.

Εἶναι δὲ προφανές ὅτι ἡ δουλεία ἐμπεριλαμβάνει δικαίωμα καὶ ἐπὶ τῆς διανοίας καὶ τοῦ συνειδότος τῶν δούλων· διότι ἐὰν αὕτη ὑπάρχῃ, πρέπει νὰ ἐμπεριλαμβάνῃ πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀναγκαῖον εἰς τὴν ὑπαρξίν καὶ διηνεκῇ διάρκειάν της. Καὶ ὅτι ὁ περιορισμὸς οὗτος νομίζεται ἀναγκαῖος, εἶναι φανερόν ἐντεῦθεν, ὅτι ἐπὶ ἀπειλουμένης ἀνταρσίας δούλων, ὁ κύριος πάντοτε μετεχειρίσθῃ αὐτὸν, καὶ ἀντεποιήθῃ τὸ δικαίωμα τοῦ πράττειν οὕτως.

Τὰ παραγγέλματα τοῦ Εὐαγγελίου ὅλα ἐξίσου

ἀντιμάχονται πρὸς τὴν ὑπαρξίν τῆς δουλείας.

Ἡ ἐντολὴ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας εἶναι, « Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. » Τὴν ἔγνοιαν τῆς ἐντολῆς ταύτης ἐξηγήσαμεν ἀνωτέρω. Αὕτη λοιπὸν βεβαίως ἀπαγορεύει ὅλως διόλου τὴν δουλείαν, πλὴν ἐὰν δύναται ν' ἀποδειχθῇ ὅτι ὅστις εἶναι δοῦλος δὲν εἶναι πλησίον ἡμῶν. Πᾶς τις δὲ πρέπει βεβαίως νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἐὰν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην ὑπῆκουον οἱ ἄνθρωποι ἀπανταχοῦ, δὲν ἠδύνατο πλέον οὐδὲ στιγμὴν νὰ ὑπάρξῃ δουλεία πραγματικῶς, ἂν καὶ ἤθελεν ἴσως ὑπάρξει ὀλίγον τινα χρόνον κατ' ἐπιφάνειαν.

Πάλιν δὲ, πᾶς τις βλέπει ὅτι ἡ δουλεία τῶν λευκῶν ἀνθρώπων ἀντιμάχεται πρὸς τὰ παραγέλματα τῆς θρησκείας. Ἄπαντες οὕτω κρίνομεν περὶ τῆς δουλείας τῆς πρότερον ἐπικρατούσης εἰς τὰ ἀρκτῶα κράτη τῆς Ἀφρικῆς· ἀλλ' ἄρα γε τοῦ χρώματος ἡ διαφορὰ μεταβάλλει ποσῶς τὸ ἠθικὸν δίκαιον καὶ τὴν ἠθικὴν ὑποχρέωσιν;

Ἐὰν δὲ εἴπῃ τις ὅτι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀνεγνώριζε τὴν δουλείαν, ἀποκρινόμεθα ὅτι ἡ περίοδος ἐκείνη ἦτο σχετικῶς περίοδος ἠθικοῦ σκότους· καὶ δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ ζητῶμεν ἐκεῖθεν φωτισμὸν, ἐνῶ εὕρισκόμεθα εἰς τὸ καθαρώτερον φῶς τοῦ Εὐαγγελίου. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη

ἐπέτρεπε καὶ τὸ διαζύγιον εἰς πολλὰς περιπτώσεις, ἀλλ' ἡ Νέα δὲν τὸ ἐπιτρέπει, πλὴν εἰς μίαν μόνην.

Ἐὰν δὲ εἴπῃ τις, ὅτι ἡ Νέα Διαθήκη δὲν ἀπαγορεύει τὴν δουλείαν, ἀποκρινόμεθα ὅτι ἡ πρώτη ἐντολὴ τῆς Νέας Διαθήκης εἶναι τοιαύτη, ὥστε, ἔὰν ὑπηκούετο ἀπανταχοῦ, ἡ δουλεία ἦτον ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ. Εἶναι δὲ ἀδίκον νὰ λέγῃ τις, ὅτι δὲν ἀπαγορεύει αὐτήν, διότι δὲν προβάλλει ἐκεῖνον εἰδικῶς τὸν τρόπον τῆς ἐκριζώσεως αὐτῆς, τὸν ὁποῖον ἡμεῖς ἠδυνάμεθα νὰ ἐκλέξωμεν.

Ἄλλ' ὅμως, καίτοι τοιούτου ὄντος τοῦ νόμου τῆς φύσεως καὶ τῆς Ἀποκαλύψεως, πρέπει νὰ εἴπωμεν ὅποια φαίνονται νὰ ἦναι τὰ καθήκοντα τῶν κυρίων καὶ τῶν δούλων, ὑποτεθέντος ὅτι ἡ σχέσις αὕτη εἶναι καθιδρυμένη ὑπὸ παλαιῶν ἡθῶν ἢ νόμων.

α. Καθῆκον τοῦ κυρίου εἶναι ν' ἀναγνώρισῃ τοῦ δούλου τὸ δικαίωμα ἐπὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὅποια ὁ Θεὸς ἐδῶρσεν εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους ὁμοίως. Ἐντεῦθεν, ἔὰν ὁ δοῦλος ἦναι ἱκανὸς νὰ φροντίζῃ περὶ ἑαυτοῦ, ὁ κύριος ὀφείλει ἢ ν' ἀπελευθερώσῃ αὐτὸν ἀμέσως, ἢ συγχωρῶν εἰς αὐτὸν τοσοῦτον μισθὸν, ὅσον εἶναι δίκαιον, νὰ τὸν καταστήσῃ ἱκανὸν, προϊόντος τοῦ χρόνου, ν' ἀπελευθερώσῃ αὐτὸς ἑαυτόν.

Τίς δὲ τῶν δύο τούτων τρόπων ἤθελεν εἶσθαι ὁ δικαιότερος, τοῦτο πρέπει βεβαίως ν' ἀποφασισθῇ ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν περιστάσεων ἐκάστου ἰδιαιτέρου παραδείγματος.

Ἐὰν ὁ δούλος δὲν ᾔηται ἱκανὸς νὰ φροντίζῃ περὶ ἑαυτοῦ, τὸ καθῆκον τοῦ κυρίου εἶναι νὰ ὑψώσῃ τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ καὶ νὰ ἐξασκῇ τὸν νοῦν του, ἕως νὰ τὸν καταστήσῃ τοιοῦτον. Ἄμα δὲ τοῦτο κατορθωθῇ, τὸ καθῆκον τοῦ κυρίου εἶναι τὸ αὐτὸ, τὸ ὅποιον ἦτο καὶ ἐπὶ τῆς προεξημενένης περιστάσεως.

Τοῦ δούλου δὲ πάλιν τὸ καθῆκον εἶναι ὑποταγὴ καὶ εὐπειθεία, ὅσάκις ἡ εὐπειθεία αὕτη δὲν ἀντιμάχεται πρὸς τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ. Ὅτι δὲ ὁ κύριος μεταχειρίζεται παράνομον ἐξουσίαν, τὸ γινόμενον τοῦτο δὲν παρέχει οὐδόλως εἰς τὸν δούλον δικαίωμα ἐκδικήσεως. Καὶ οἱ δούλοι εἶναι ὑπόχρεοι νὰ διάγωσιν οὕτω, διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἡ πρῶτης αὕτη καὶ ὑπομονὴ καὶ εὐπειθεία ὑπὸ τὴν ἀδικίαν εἶναι εὐάρεστα εἰς τὸν Θεόν, ὅστις μέλλει ν' ἀποδώσῃ εἰς ἕκαστον κατὰ τὰ ἔργα του.

Πρὸς τούτοις δὲ εἶναι καθῆκον ἡμῶν νὰ γνωστοποιήσωμεν πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ὅσοι ᾔηται πρόθυμοι νὰ μᾶς ἀκούσωσιν, ὅ,τι ἡμεῖς φρονῶμεν ὅτι εἶναι καθῆκον αὐτῶν πρὸς τὸν Θεόν· ἀφοῦ

πράττωμεν οὕτως, ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ἡμετέρα εὐθύνῃ περὶ τῶν πράξεων αὐτῶν παύει. Ἐὰν δὲ οὗτοι δὲν θέλωσι νὰ δώσωσιν εἰς τοὺς λόγους ἡμῶν ἀκρόασιν, ἢ εὐθύνῃ τῆς διαγωγῆς των μένει εἰς αὐτοὺς μόνους. Πολὺ δ' ὀλιγωτέραν ἔχομεν ἐξουσίαν νὰ μεταχειρισθῶμεν πρὸς αὐτοὺς φράσεις ἐπαχθεῖς, ἢ νὰ κινῶμεν τοὺς ἀνθρώπους εἰς πόλεμον καὶ χύσιν αἱμάτων. Τοῦ Εὐαγγελίου τὰ παραγγέλματα διδάσκουσιν ἡμᾶς νὰ πράττωμεν καλὸν πρὸς ἀμφοτέρους, καὶ πρὸς τὸν κύριον καὶ πρὸς τὸν δοῦλον. Ἐὰν δ' ἐπιχειρῶμεν νὰ πράττωμεν καλὸν πρὸς αὐτοὺς κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον, στοχάζομαι ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ δικαιολογήσωμεν τὴν διαγωγὴν ἡμῶν ταύτην δι' εὐαγγελικῶν ἀρχῶν.

Ἑρωτήματα.

1 Ἐὰν τις ἤθελε φυλακίσει ἄλλον ἐντὸς τῆς οἰκίας του, κατὰ τί ἤθελε παραβῇ τὸν νόμον τῆς ἀμοιβαιότητος;

2 Ἰπόθετις ὅτι δὲν ἄφινεν αὐτὸν νὰ ἀπέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀγροῦ του, ποία παράβασις ἤθελεν εἶσθαι αὕτη;

3 Τίνι τρόπῳ τὸ σύστημα τῆς δουλείας πα-

ραβιάζει τὸ δικαίωμα τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας;

4 Ἡδύνατο νὰ ὑπάρξῃ δουλεία, ἐὰν εἰς ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους ἐπετρέπετο ἴσον δικαίωμα ἐπὶ τῶν δυνάμεων τοῦ σώματος καὶ τῆς διανοίας των;

5 Ἡδύνατο νὰ ὑπάρξῃ δουλεία, ἐὰν ἅπαντες ἐνόουν καὶ ἠγάπων τὰ δικαιώματα τῶν πλησίων των, ὅπως ἐννοοῦσι καὶ ἀγαπῶσι τὰ ἰδικά των;

6 Εἶναι δίκαιον νὰ ὑποδουλόνημεν ἀνθρώπους ἔχοντας τὸ ἡμέτερον χρῶμα;

7 Ἐπιφέρει ἄρά γε διαφορὰν τινα δικαίου ἢ τοῦ χρώματος διαφορά;

8 Ὑπόθεσ ὅτι κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἐπετρέπετο ἡ δουλεία, γίνεται ἄρά γε εἰς ἡμᾶς νόμιμος ἐκ τούτου; Διὰ τί;

9. Ὑπόθεσ ὅτι ἦτο κύριος, καὶ κατεπείσθησεν ὅτι ἦτον ἐναντίον πρὸς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ τὸ νὰ ἔχῃ δοῦλον· τί ἐχρεώσταις νὰ κάμῃς;

10. Ὑπόθεσ ὅτι ὁ δοῦλος ἦτο τοσοῦτον ἀμαθής, καὶ ἀσυνείηστος νὰ φροντίζῃ περὶ ἑαυτοῦ, ὥστε νὰ μὴν ἦναι ἱκανός, ἐὰν ἀπελευθερόνετο, νὰ συντηρήσῃ ἑαυτὸν, τί ἐχρεώσταις τότε νὰ πράξῃς;

12 Ὑπόθεσ ὅτι ἐκράτεις αὐτὸν ὡς δοῦλον διὰ τὸ ἰδικόν του συμφέρον, καὶ διὰ νὰ ἐκπληρώσῃς τὸν νόμον τῆς ἀμοιβαιότητος· ἤθελες

εἶσθαι ἔνοχος εἰς τὸ ἀδίκημα τῆς δουλείας; Διὰ τί;

12. Ἐὰν ᾗσιν δοῦλος, τί ἤθελεν εἶσθαι τὸ καθήκον σου πρὸς τὸν κύριόν σου καὶ πρὸς τὸν Θεόν;

13. Ὑπόθες ὅτι ἡ δουλεία εἶναι κακόν· ἔχομεν ἄρά γε ἐκ τούτου δικαίωμα νὰ ὑβρίζωμεν τοὺς ἔχοντας δούλους; Διὰ τί;

14. Ὑπόθες ὅτι ἡ δουλεία εἶναι κακόν· ἔχομεν ἄρά γε ἐκ τούτου δικαίωμα νὰ πράττωμεν ἢ νὰ λέγωμεν τοιαῦτα, τὰ ὅποια ἤθελον κινεῖ κυρίους καὶ δούλους εἰς ἐχθροπάθειαν πρὸς ἀλλήλους;

ΤΜΗΜΑ 6'.

Περὶ παραβιάσεως τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας ὑπὸ τῆς κοινωνίας.

Κοινωνίαν λέγοντες ἐννοοῦμεν ἀριθμὸν τινα ἀνθρώπων ὁμοῦ συνηθροισμένων, καὶ συμφωνούντων νὰ κυβερνῶνται καθ' ὠρισμένους τινὰς νόμους. Οὕτω μία οἰκογένεια εἶναι κοινωνία κυβερνωμένη κατὰ τοὺς ὑπὸ τῶν γονέων τιθεμένους νόμους. Οὕτω συγκροτοῦσιν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἑταιρίας πρὸς κατόρθωσιν σκοποῦ τινος, ὅποῃαι, λόγου χάριν, εἶναι αἱ φιλοσοφικαὶ καὶ αἱ φιλανθρωπικαὶ ἑταιρίαι. Οὕτω καὶ τὰ ἔθνη εἶναι ἑταιρίαι.

ἤτοι κοινωνίαι, συγκείμεναι ἐξ ἀνθρώπων, συνδεδεμένων ὑπὸ τινων ὀρισμένων νόμων πρὸς ἐκτέλεσιν ὀρισμένων τινῶν σκοπῶν.

Εἵπομεν ἤδη ἀνωτέρω, ὅτι ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς ἕκαστον ἄνθρωπον ὅποια μέσα ἡδόκησε πρὸς εὐδαιμονίαν αὐτοῦ, καὶ παρέσχεν εἰς πάντας ἴσα δικαιώμα νὰ μεταχειρίζονται τὰ μέσα ταῦτα ὅπως θέλωσιν, ἀρκεῖ μόνον ἡ χρῆσις αὐτῶν νὰ μὴ παρενοχλῇ τοὺς γείτονάς των. Ἐνόσω λοιπὸν μεταχειρίζονται αὐτὰ χωρὶς βλάβης ἄλλου τινός, δὲν εἶναι εἰς οὐδένα ὑπεύθυνοι· ἐὰν δέ τις παρεμποδίξῃ τὴν ἀθώαν αὐτῶν χρῆσιν, τοῦτο εἶναι τυραννία ἥτοι καταδυναστεία.

Εἶναι δὲ φανερόν, ὅτι τοιαύτην παρεμπόδισιν δυνατόν νὰ πράξῃ καὶ κοινωνία, καθὼς καὶ ἀπλοῦς τις ιδιώτης. Οὕτω μία ὁλόκληρος οἰκογένεια, (καθὼς καὶ ἐν μόνον μέλος αὐτῆς) δυνατόν ν' ἀποφασίσῃ νὰ καταπιέσῃ ἐν ἄλλο μέλος τῆς αὐτῆς οἰκογενείας. Οὕτω καὶ ἐν ὁλόκληρον ἔθνος, τὸ ὅποῖον εἶναι πολυανθρωποτέρα κοινωνία, δύναται ὡσαύτως ν' ἀποφασίσῃ νὰ βλάψῃ ἓνα ἢ πλειοτέρους ἀνθρώπους· τυυτέστι δύναται νὰ θέσῃ νόμους κωλύοντας τὴν ἀθώαν αὐτῶν σπουδὴν πρὸς τὴν ἑαυτῶν εὐδαιμονίαν, καὶ οὕτω νὰ γείνη καταδυναστείας ἔνοχον.

Ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἐνωθέντες συγκροτήσωσιν ἔθνος ἐκλέγουσιν ἀνθρώπους τινάς, διὰ νὰ θέσωσι νόμους καὶ διὰ νὰ ἐρμηνεύωσι καὶ νὰ ἐκτελῶσιν αὐτούς· οἱ τοιοῦτοι λέγονται ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἑλλάδι βουλευταὶ, γερουσιασταὶ, βασιλεὺς, δικασταὶ κτλ. Τὸ σύνολον δὲ αὐτῶν καλεῖται κυβέρνησις. Ὅθεν ἡ καταδυναστεία ἐν γένει ἐνεργεῖται ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων, ἂν καὶ πραγματικῶς δὲν δύναται νὰ ἐνεργηθῇ, εἰμὴ συγκαταθέσει τοῦ λαοῦ. Ἐνίοτε ὅμως γίνεται καὶ ὁ λαὸς καταδυναστείας ἔνοχος, καὶ ἐναντίον μάλιστα τῆς κυβερνήσεως· τοῦτο συμβαίνει ὡςάκις συναθροιζόμενος ὁ ὄχλος βλάβη ἢ παραγοχλῇ ἕνα ἢ πλειοτέρους ἀνθρώπους· καὶ ἡ τοιαύτη ὀχλαγωγία εἶναι ἐν τῶν ἐπαχθεστάτων καὶ ἐδελυρωτάτων εἰδῶν τῆς καταδυναστείας καὶ τυραννίας.

Κατὰ πολλοὺς δὲ τρόπους προσβάλλουσιν αἱ κοινωνίαι τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀνθρώπων.

α. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος φυλακίζεται χωρὶς νὰ πράξῃ τι κακούρημα, ἢ χωρὶς ἐλλόγου ὑποψίας κακούργηματος.

β. Ὅταν, καίτοι ἔνοχος ἴσως κακούργηματος, τιμωρῆται ἄνευ προηγηθείσης ἀδεκάστου κρίσεως. Πρὶν ἀποδειχθῇ τι κακούρημα, δὲν ὑπάρχει κατὰ τοῦ ἀνθρώπου ἄλλο τι, εἰμὴ ὑποψία. Καὶ ἂν ἐπι-

τραπή νὰ τιμωρῶνται οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ ἀπλῇ ὑποψίᾳ, τότε εἶναι πιθανὸν ὅτι καὶ οἱ ἀθῶοι θέλουν τιμωρεῖσθαι καθὼς οἱ ἔνοχοι· τοὔτέστι δὲν ὑπάρχει πλέον δικαιοσύνη.

γ'. Ὄταν ἀπαγορεύηται εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ νὰ ὑπάγῃ ὅπου θέλῃ, καὶ νὰ ἐνασχολῇται εἰς ὅ,τι θέλῃ, ἀρκεῖ μόνον νὰ πράττῃ οὕτω χωρὶς βλάβης ἄλλου τινός. Τοῦτο συμβαίνει ὅταν ἀπαγορεύηται εἰς τὸν ἄνθρωπον ν' ἀπέλθῃ ἀπὸ τινος τόπου, ἢ νὰ στήσῃ τὸ ἐργαστάσιόν του εἰς ἓν οἰονδήποτε μέρος. Ὅλαι αὗται αἱ παραβιάσεις τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας ἐνεργοῦνται εἰς πολλὰ μέρη τοῦ κόσμου.

Ἡ κοινωνία δύναται ὡσαύτως νὰ προσβάλλῃ καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς διανοίας τοῦ ἀνθρώπου.

α. Ἀπαγορεύουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ σπουδάζῃ ὅ,τι θέλῃ· καθὼς γίνεται εἰς τὴν Παπικὴν ἐπικράτειαν, ὅπου ἀπαγορεύεται ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἱερῶν Γραφῶν καὶ πολλῶν ἄλλων θρησκευτικῶν βιβλίων.

β'. Ἀπαγορεύουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ δημοσιεύῃ τὰς κρίσεις του ἐπὶ οἰονδήποτε ἀντικειμένου, χωρὶς νὰ προσβάλλῃ τὰ δικαίωματα τῶν ἄλλων. Οὕτως ἔπραξεν ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης, ὅτε ἀπηγόρευεν εἰς τὸν Γαλιλαῖον νὰ δημοσιεύσῃ

τοὺς περὶ τὴν ἀστρονομίαν στοχασμούς του· καὶ οὕτως εἰσέτι πράττει, ἀπαγορεύουσα τὴν διάδοσιν τῶν ἱερῶν Γραφῶν καὶ ἄλλων θρησκευτικῶν βιβλίων.

Ὅταν ὁμῶς δημοσιεύσῃ τινες βιβλία, τὰ ὁποῖα διεγείρουσι τὰ δυσμενῆ πάθη τῶν ἀνθρώπων, καὶ κινοῦσιν αὐτοὺς εἰς βιαιοπραγίας, ἢ ὅταν δημοσιεύσῃ πράγματα προσβάλλοντα τὴν ὑπόληψιν τῶν ἄλλων, εἶναι καθήκον τῆς κοινωνίας νὰ τιμωρῇ τοὺς ἐνόχους τῶν τοιούτων ἐπιβλαβῶν δημοσιεύσεων. Τοῦτο ὁμῶς πρέπει νὰ γίνηται μόνον, ἀφοῦ προηγηθῇ δίκη νόμιμος καὶ ἀδέκαστος, πρὸς τὴν ὁποίαν, καὶ εἰς ταύτην τὴν περίπτωσιν, καθὼς καὶ εἰς οἵανδήποτε ἄλλην, ἔχει πᾶς ἄνθρωπος πλήρες δικαίωμα.

Ἡ κοινωνία δύναται ὡσαύτως νὰ προσβάλλῃ καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν τοῦ πολίτου· ἐπεὶ δὲ ἡ ἀσκήσις τῆς ἠθικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἐν τῶν μέσων τῆς εὐδαιμονίας του, πᾶς ἄνθρωπος ἔχει δικαίωμα νὰ ἀσκῇ αὐτὴν ἐλευθέρως, ὅπως θέλῃ, χωρὶς βλάβης τοῦ πλησίον του. Ἡ κοινωνία δὲ προσβάλλει το δικαίωμα τοῦτο·

α. Ἀπαγορεύουσα τὴν χρῆσιν οἵουδήποτε τρόπου λατρείας πρὸς τὸν Θεόν, μὴ παρανοχοῦντος ἄλλους ἀνθρώπους.

β'. Ἐπιτάττουσα οἰονδήποτε τρόπον λατρείας· ἐπειδὴ ὁ ἐπιταττόμενος τρόπος δύναται νὰ φαίνεται εἰς ἐκείνους, ἐπὶ τοὺς ὁποίους ἐπιβάλλεται, ἐναντίος πρὸς τὰ χρέη των εἰς τὸν Θεόν.

γ'. Ἐπιβάλλουσα ποινὰς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἢ ἀποστεροῦσα αὐτοὺς τινὰ δικαιώματα διὰ τὸν λόγον ὅτι προτιμῶσι ταύτην μᾶλλον ἢ ἐκείνην τὴν θρησκείαν.

δ' Μεταχειρίζομένη οἰονδήποτε ἄλλην μέθοδον διὰ τῆς ὁποίας ἀνθρώποι θεοσεβεῖς ἀποστεροῦνται τινὰς εὐκολίας εἰς ζήτησιν τῆς εὐδαιμονίας των καθ' ἓνα τινὰ τρόπον, αἵτινες ἐπιτρέπονται εἰς ἄλλους ζητοῦντας τὴν εὐδαιμονίαν των κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον. Ἐὰν τὸ ὅλον τῆς θρησκείας εἶναι πρᾶγμα τῆς μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ σχέσεως, ἡ κοινωνία δὲν ἔχει οὐδὲν δικαίωμα νὰ παρεμβαίνει εἰς τοῦτο, εἰμὴ καθ' ὅσον αὐτὸ παρενοχλῇ τὰ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἀνθρώπον καθεήκοντα. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ περιπτώσει, ἡ παρέμβασις δὲν ἐπιτρέπεται διὰ τὸν λόγον ὅτι τὸ προκείμενον εἶναι ἀπλῶς καλὸν ἢ κακὸν θρήσκευμα, ἀλλὰ διότι εἶναι παραβίασις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ θρησκευτικὴ ἐλευθερία παραβιάζεται εἰς πολλοὺς τρόπους τῶν Μωαμεθανῶν, καὶ τῆς Δυτικῆς

ἐκκλησίας, ὅπου ἐπιτρέπεται ἓν μόνον εἶδος θρησκείας· καὶ προσέτι εἰς πολλοὺς τόπους τῶν Διαμαρτυρουμένων, ὅπου ἓν μόνον εἶδος θρησκείας καθιεροῦται ὑπὸ τοῦ νόμου, καὶ οἱ πᾶν ἄλλο πρεσβεύοντες ἀποστεροῦνται, ἕνεκα τούτου, πολλὰ τῶν νομίμων δικαιωμάτων των.

Ἑρωτήματα.

1 Ὑπόθεσις ὅτι ἐπεθύμεις νὰ σχηματίσῃς ἑταιρίαν τινά, πῶς ἤθελες σχηματίσει αὐτήν;

2 Ὑπόθεσις ὅτι ἑκατὸν ἄνθρωποι ἐρρίπτοντο εἰς νῆσόν τινα ἔρημον, καὶ ἐπεθύμουν νὰ συστήσωσι κυβέρνησιν, πῶς ἤθελον πράξει;

3 Ποίας γενικὰς ἀρχὰς ἤθελον παραδεχθῇ ὡς βάσιν πάντων τῶν νόμων των;

4 Δύναται ἄρά γε καὶ ὁ λαὸς, καθὼς αἱ κυβερνήσεις, νὰ γείνη ἔνοχος καταδυναστείας; Φέρε παράδειγμα.

5 Εἷς τινὰς ἐπικρατείας, ὅταν οἱ βασιλεῖς ἐδυσχερεστοῦντο κατὰ τινος ὑπηκόου, διέταττον τὴν διὰ βίου φυλάκισίν του· ἦτον ἄρά γε δίκαιον τοῦτο; Διὰ τί;

6 Ὑπόθεσις ὅτι ὑπῆρχον ὑποψίαι περὶ τινος ἀνθρώπου ὡς φονέως, δὲν ἐφαίνετο ὅμως οὐδεμία

ἀποδείξῃς κατ' αὐτοῦ· ἤθελεν εἶσθαι δίκαιον νὰ φυλακισθῇ, ἢ νὰ τιμωρηθῇ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον; διὰ τί;

7 Εἰς τινὰς ἐπικρατείας ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς πολίτας ν' ἀπέρχωνται εἰς ἄλλον τόπον, ἂν καὶ ἔμελλον νὰ ὠφεληθῶσι μεγάλως ἐκ τούτου· εἶναι δίκαιον τοῦτο; διὰ τί;

8 Διὰ τί δὲν πρέπει νὰ ἐπιτάττωσιν αἱ κυβερνήσεις ποῖα βιβλία πρέπει νὰ ἀναγινώσκη ὁ λαός;

9 Ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης ἐρράβδίσθησαν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, διότι ἐκήρυττον ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦτον ὁ Μεσσίας· Διὰ τί ἦτον ἄδικον τοῦτο;

10 Ὑπόθεσις ὅτι ἐδημοσιεύει τις βιβλίον, δι' οὗ προέτρεπε πάντας τοὺς ἀνθρώπους νὰ κλέπτωσι καὶ νὰ φονεύωσι· Πρέπει ἄρα γε νὰ ἐπιτραπῇ τοῦτο; Διὰ τί;

11 Ὑπόθεσις ὅτι ἀριθμός τις Μωαμεθανῶν ἤρχετο νὰ κατοικήσῃ εἰς μίαν τινὰ πόλιν τῆς Ἑλλάδος· ἦτο δίκαιον νὰ τοὺς ἀφήσωμεν νὰ οἰκοδομήσωσι τσαμίον, καὶ νὰ δημοσιεύσωσι τὸ κοράνιον, καὶ νὰ τελῶσι τὴν ψευδοθησκαίαν των;

12 Δὲν ὀφείλουσιν ἄρα γε ἅπαντες οἱ ἄνθρωποι νὰ λατρεύωσι τὸν Θεόν; καὶ δὲν ὀφείλομεν λοιπὸν ἡμεῖς νὰ ὑποχρεώνωμεν αὐτοὺς νὰ λατρεύωσι τὸν Θεόν; Ἐὰν ὁ ἡμέτερος τῆς τρόπος λατρείας

τοῦ Θεοῦ εἶναι ὀρθός, δὲν ὀφείλομεν νὰ τοὺς ἀναγκάσωμεν νὰ λατρεύσωσιν αὐτὸν κατὰ τὸν ἡμέτερον τρόπον;

13 Εἰς τινὰς ἐπικρατείας οἱ ἄνθρωποι ἀποστεροῦνται τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἔχωσιν τινὰ ὑπουργήματα, ἐὰν δὲν λατρεύωσι τὸν Θεὸν κατὰ τινὰ ὀρισμένον τρόπον· εἶναι δίκαιον τοῦτο; Διὰ τί;

14 Ἡ νομοθεσία τινῶν ἐπικρατειῶν ἀπαγορεύει εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ νὰ χαρίζωσι τὴν ιδιοκτησίαν των εἰς θρησκευτικὰ ἀντικείμενα· εἶναι δίκαιον τοῦτο; Διὰ τί;

15 Εἶναι δίκαιον νὰ φυγαδεύηται ὁ ἄνθρωπος ἐκ τῆς πατρίδος του ἕνεκα τῶν θρησκευτικῶν του δοξασιῶν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΕΡΙ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ.

ΤΜΗΜΑ Α'.

Περὶ φύσεως καὶ ἀρχῆς τοῦ δικαιώ-
ματος τῆς ιδιοκτησίας.

Δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας εἶναι τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ μεταχειρίζηται ὁ ἄνθρωπος πράγμα τι ὅπως θέλῃ, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ μεταχειρίζηται αὐτὸ οὕτως, ὥστε νὰ προσβάλλῃ τὰ δικαιώματα τοῦ πλησίον του. Οὕτως ἐάν τις ἔχῃ ἵππον ἰδικόν του, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μεταχειρίζηται αὐτὸν εἰς τὰς ἐργασίας του, ὅπως θέλῃ· καὶ οὐδεὶς, ἐκτὸς ἐν περιπτώσει ὑπερβολικῆς ὀμότητος, ἔχει δικαίωμα νὰ παρεμποδίσῃ τὴν τοιαύτην χρῆσιν τοῦ ἵππου. Δὲν ἔχει ὁμῶς καὶ τὸ δικαίωμα νὰ μεταχειρισθῇ τὸν ἵππον του οὕτως, ὥστε νὰ καταφάγῃ τὸν σῖτον τοῦ γείτονός του· καὶ ἡ τοιαύτη

διαγῶγῃ δὲν δικαιολογεῖται ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ἵππος ἦτον ἰδικός του, καὶ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ μεταχειρίζηται αὐτὸν ὅπως θέλῃ.

Θέλομεν δὲ ἐξετάσει τῶρα τοὺς τρόπους, καθ' οὓς δύναται ν' ἀποκτηθῇ τῆς ιδιοκτησίας τὸ δικαίωμα.

Οἱ τρόποι οὗτοι εἶναι εὐθεῖς ἢ πλάγιοι. Καὶ πρῶτον, περὶ τῶν εὐθέων.

Τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας δύναται ν' ἀποκτηθῇ·

α. Διὰ τῆς ἀμέσου δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ.

Ὅταν ὁ Θεὸς δώσῃ εἰς ἐμὲ ἐπιθυμίαν τινὸς πράγματος, καὶ θέσῃ αὐτὸ ἔμπροσθέν μου, καὶ δὲν ὑπάρχῃ οὐδὲν λογικὸν πλάσμα διαμφισβητοῦν τὴν ἀξίωσίν μου, δύναμαι νὰ λάβω καὶ νὰ μεταχειρισθῶ αὐτὸ ὅπως θέλω, ὑποκείμενος μόνον εἰς τὸν περιορισμὸν, τὸν ὅποῖον μοὶ ἐπιβάλλουσι τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὰ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καθήκοντά μου. Ἐπὶ ταύτης τῆς ἀρχῆς στηρίζεται τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ κυριεύω γαίας ἐρήμους καὶ οὐδενὸς οὔσας ιδιοκτησίαν, νὰ κυνηγῶ ἄγρια ζῶα, νὰ συλλέγω ἀγρίους καρπούς, νὰ ἀλιεύω εἰς ποταμοὺς ἢ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

β'. Διὰ τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν μου.

Ἐάν ἔχω γῆν ιδιόκτητον, καὶ διὰ τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν μου προάγῃ σῖτον, ὁ σῖτος οὗτος εἶναι ιδικός μου, καθὼς καὶ ἡ ἐργασία, διὰ τῆς ὁποίας προήχθη. Ἐάν ὁμως ἡ μὲν γῆ ἦναι ἄλλου τινὸς κτῆμα, ἡ δὲ ἐργασία ιδική μου, εἰς ἐμὲ ἀνήκει μόνον τοσαύτη μερίς τοῦ σίτου, ὅση συνεφωνήθη μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ ιδιοκτῆτου τῆς γῆς. Αὕτη δὲ εἶναι ἡ φύσις τῶν μισθώσεων ἥτοι τῶν ἐνοικιάσεων.

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τοὺς πλαγίους τρόπους, διῶν ἀποκτᾶται τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας· καὶ
 α. Δι' ἀνταλλαγῆς.

Ἐάν ἔχω τι κτῆμα ιδικόν μου, ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ μεταχειρίζωμαι αὐτὸ ὅπως θέλω, χωρὶς βλάβης ἄλλου· καὶ ἐπομένως, ν' ἀπαλλοτριώσω αὐτὸ, ἐάν νομίζω τοῦτο συμφέρον μου, λαμβάνων ἀντ' αὐτοῦ ἄλλο. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ πλησίον μου ἔχει τὸ αὐτὸ δικαίωμα, δυνάμεθα ν' ἀνταλλάξωμεν πρὸς ἀλλήλους τὴν κυριότητα τῶν ἡμετέρων ιδιοκτησιῶν. Ὅταν οἱ ιδιοκτῆται κάμνωσι τοιαύτην ἀνταλλαγὴν, ἡ ιδιοκτησία τῶν οὕτως ἀντηλλαγμένων πραγμάτων εἶναι δικαία.

β'. Διὰ δωρεᾶς.

Καθὼς καὶ ἐγὼ δύναμαι δικαίως ν' ἀπαλλοτριώσω, καὶ ἄλλος τις δικαίως νὰ δεχθῇ, τὴν

ιδιοκτησίαν μου, διῖσοδυνάμου ἀνταλλαγῆς· οὕτω δύναμαι, ἂν θέλω, ν' ἀπαλλοτριώσω αὐτὴν καὶ ἄνευ ἀνταλλάγματος· τοῦτέστι κινούμενος ὑπὸ αἰσθημάτων φιλανθρωπίας, ἀγάπης ἢ εὐγνωμοσύνης. Καὶ τοῦτο ὡσαύτως παρέχει ἰσχυρὸν δικαίωμα ἐπὶ τινος κτήματος.

γ'. Διὰ διαθήκης.

Καθὼς ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ διαχειρίζω τὴν ιδιοκτησίαν μου ὅπως θέλω, ἐνόσω ζῶ, καὶ δύναμαι κατ' ἀρέσκειαν ἢ ν' ἀνταλλάττω ἢ νὰ χαρίζω αὐτὴν πρὸ τῆς ἀποβιώσεώς μου· οὕτω δύναμαι καὶ νὰ χαρίσω αὐτὴν εἰς ἄλλον, ἐπὶ συνθήκῃ τοῦ νὰ μὴ λάβῃ κατοχὴν αὐτῆς, εἰμὴ ἀφοῦ ἀποθάνω.

δ'. Διὰ κληρονομίας.

Ἐπειδὴ πολλάκις ἀποθνήσκουσιν ἄνθρωποι χωρὶς διαθήκης, ἡ κοινωνία κρίνει κατ' εἰκασίαν περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν οὗτοι ἐπεθύμουν νὰ διαθέσωσι τὴν περιουσίαν των. Οὕτως ὑποτίθεται ὅτι σύζυγός τις καὶ πατὴρ ἤθελεν ἐπιθυμεῖ νὰ διαμοιρασθῇ ἡ περιουσία του μεταξὺ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων του· ἢ, ἂν δὲν ἔχῃ γυναῖκα καὶ τέκνα, μεταξὺ τῶν ἐγγυτάτων συγγενῶν του. Ἐπὶ τοιούτων λοιπὸν ἀρχῶν στηρίζονται οἱ περὶ κληρονομίας νόμοι εἰς πολλὰς ἐπικρατείας. Καὶ

οὗτος ὁ τρόπος παρέχει ἰσχυρὸν δικαίωμα ἐπὶ τινος ιδιοκτησίας.

έ. Διὰ κατοχῆς.

Ἐὰν κατέχη τις κτῆμα χωρὶς τινος ἰσχυροῦ δικαιώματος, ὅταν ἄλλος τις δὲν δύναται νὰ δείξῃ ἰσχυρότερόν τι δικαίωμα, ὀφείλομεν ν' ἀφήσωμεν ἀνενόχλητον τὴν κατοχὴν αὐτοῦ. Τοῦτο εἶναι ἐναργέστατον· διότι ὅστις τοῦ ἀφαιρέσῃ αὐτὸ, χωρὶς νὰ ἔχῃ ἄλλο ἰσχυρότερον δικαίωμα, ὑπόκειται καὶ αὐτὸς μετὰ ταῦτα εἰς τὴν αὐτὴν ὑπ' ἄλλου ἀφαίρεσιν, καὶ οὕτως ἐγείρονται ἀτελεύτητοι ἔριδες, ἐξ ὧν ἐπὶ τέλους δὲν προκύπτει οὐδεμία ὠφέλεια.

Δυνάμεθα δὲ νὰ συγκεφαλαιώσωμεν ἅπαντα τὰ εἰρημένα εἰς ὀλίγας λέξεις. Τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας δύναται κατ' ἀρχὰς ν' ἀποκτηθῇ ἢ διὰ δωρεᾶς παρὰ Θεοῦ, ἢ διὰ τῆς ἐργασίας τῶν ἡμετέρων χειρῶν. Ἐπειτα δὲ δύναται ν' ἀποκτηθῇ εἴτε δι' ἀνταλλαγῆς, εἴτε διὰ δωρεᾶς, εἴτε διὰ διαθήκης, εἴτε διὰ κληρονομίας, κατὰ τοὺς καθεστῶτας νόμους. Κατὰ πᾶσαν δὲ περίπτωσιν τῆς μεταβιβάσεως τῆς ιδιοκτησίας, ἡ συναίνεσις τοῦ πρώτου ιδιοκτῆτου, εἴτε ῥητὴ εἴτε ὑπὸ τῆς κοινῶνίας ἐρμηνευομένη, εἶναι ἀναγκαία διὰ νὰ καταστήσῃ τὴν μεταβίβασιν δικαίαν. Τελευταῖον

δὲ, καὶ ἂν τις δὲν ἀπέκτησεν ἰσχυρὸν δικαίωμα ἐπὶ τινος κτήματος, καὶ μόνῃ ὁμῶς ἡ κατοχὴ αὐτοῦ ἀρκεῖ νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ πάσης ἐνοχλήσεως, ἂν ἄλλος δὲν δύναται νὰ δείξῃ ὅτι ἔχει ἐπ' αὐτοῦ ἄλλο ἰσχυρότερον δικαίωμα.

Ἑρωτήματα.

1 Ἐπὶ τίνι δικαίωματι ἤθελες φονεύσει καὶ φάγει λαγῶν εἰς ἓν δάσος;

2 Ἐπὶ τίνι δικαίωματι ἤθελες κυριεύσει καὶ καλλιεργήσῃ νῆσόν τινα, τὴν ὁποίαν ἤθελε συμβῇ ν' ἀνακαλύψῃς.

3 Ἐπὶ τίνι δικαίωματι κατέχεις ὡς ἰδιοκτησίαν σου, τὰ ἐσοκλήματα τὰ ὁποῖα σὺ ἔθρεψας;

4 Ἐξήγησον τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας, τὸ ἀποκτώμενον δι' ἀνταλλαγῆς καὶ φέρε παράδειγμα.

5 Διὰ τί νὰ ἔχωσιν οἱ ἄνθρωποι δικαίωμα νὰ διατάττωσι πῶς πρέπει νὰ διατεθῇ ἡ περιουσία των μετὰ τὸν θάνατόν των;

6 Ὑπόθεσ ὅτι ἄνθρωπός τις κατέχει οἰκίαν τινα, ἐπὶ τῆς ὁποίας δὲν ἔχει οὐδὲν δικαίωμα, εἶναι δὲ ἄγνωστος ὁ ἀληθὴς ἰδιοκτήτης αὐτῆς· ἔχω ἐγὼ δικαίωμα νὰ ἐκβάλω αὐτὸν ἐκεῖθεν; Διὰ τί;

7 Ἐπαρίθμησον τοὺς τρόπους, καθ' οὓς δύναται ν' ἀποκτηθῇ νομίμως τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας, καὶ φέρε παραδείγματα πάντων αὐτῶν.

8 Ἐπαρίθμησον τὰ διάφορα κτήματά σου, καὶ ἐξήγησον τὸ δικαίωμα, δυνάμει τοῦ ὁποίου ἔχεις αὐτά.

ΤΜΗΜΑ Β'.

*Περὶ τῶν τρόπων, καθ' οὓς δύναται τὰ παρα-
βιασθῇ τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας.*

Τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας, καθὼς καὶ ἀνωτέρω εἵπομεν, εἶναι τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ μεταχειριζώμεθα πράγμα τι ὅπως θέλωμεν, ἂν μόνον δὲν μεταχειριζώμεθα αὐτὸ οὕτως, ὥστε νὰ ἐνοχλῶμεν τὸν πλησίον ἡμῶν. Τὸ δικαίωμα τοῦτο εἶναι ἀποκλειστικόν. Ἐνόσω ὁ ἄνθρωπος μεταχειρίζεται τὴν ιδιοκτησίαν του ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων, οὐδεὶς οἷσδ' ἥποτε ἔχει δικαίωμα νὰ τὸν προσβάλλῃ κατὰ τοῦτο. Τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐκτείνεται ἐπὶ πάντων τῶν κτημάτων του. Οὐδεὶς ἔχει δικαίωμα νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ οὐδὲ ἓν μέρος, ὅσονδ' ἥποτε καὶ ἂν ὑποτεθῇ μικρόν, καθὼς δὲν ἔχει δικαίωμα οὐδὲ νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὸ ὅλον. Εἴ-

ναι ἐπίσης παραβίαισι τοῦ δικαιώματος τῆς ιδιοκτησίας ἢ ἐνὸς μῆλου ἀφαίρεσις, καθὼς καὶ ἡ ἐνὸς ἵππου, καὶ ἡ ἀφαίρεσις δημοσίου κτήματος, καθὼς καὶ ἡ ιδιωτικοῦ κτήματος.

Εἵπομεν δὲ προσέτι, ὅτι οὐδεμία μεταβίβασις τῆς ιδιοκτησίας ἰσχύει, ἄνευ τῆς ἐκουσίου συναινέσεως τοῦ ιδιοκτήτου. Καὶ ἡ συναίνεσις δὲ αὕτη δέν ἰσχύει ἡθικῶς ἐὰν ἔγεινεν ἐξ αἰτίων παρανόμως ἐπαχθέντων ὑπὸ τοῦ λαμβάνοντος αὐτήν. Ἐὰν εἰς τινα ἐπαπειλῶ θάνατον, ἂν δὲν μὲ δώσῃ χρήματα, οὗτος ἐνδέχεται, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου, νὰ συγκατανεύσῃ εἰς τὴν αἴτησίν μου· ἀλλ' ἡ τοιαύτη συγκατάχευσις δὲν καθιστᾷ δικαίαν τὴν παράδοσιν τῶν χρημάτων του. Ὡσαύτως ἐὰν κάμω πρὸς τινα ψευδῇ παράστασιν πράγματός τινος, καὶ οὕτω τὸν καταπείσω, ὥστε νὰ δεχθῇ τὴν πρότασίν μου, ἡ ἀδικία εἶναι ἡ αὐτή. Εἰς μὲν τὴν μίαν περίπτωσιν ἡ πράξις μου εἶναι ἀρπαγὴ, εἰς δὲ τὴν ἄλλην ἀπάτη. Καὶ οὕτως ἐν γένει πᾶσα παράδοσις τῆς ιδιοκτησίας εἶναι ἡθικῶς ἄδικος, ὅσακις ἡ συναίνεσις τοῦ ιδιοκτήτου ἐκβιάζεται διὰ παρανόμου τινὸς πράξεως ἀπὸ μέρους τοῦ λαμβάνοντος αὐτήν.

Ὅθεν τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας δύναται νὰ παραβιασθῇ.

α. Δι' ἀφαιρέσεως τῆς ιδιοκτησίας ἄνευ τῆς γνώσεως τοῦ ιδιοκτῆτου, ἤτοι διὰ κλοπῆς. Δὲν μεταβάλλει δὲ τὴν φύσιν τῆς πράξεως ταύτης, τὸ νὰ λέγῃ τις ὅτι ὁ ιδιοκτήτης ἀδιαφορεῖ περὶ τούτου, ἢ ὅτι δὲν θέλει, ἢ ὅτι δὲν ἤθελε ἐναντιωθῆ ποσῶς. Τὸ ζήτημα εἶναι ἀπλῶς τοῦτο· συνήνεσεν ὁ ιδιοκτήτης εἰς τὴν παράδοσιν ταύτην; Ἐὰν δὲν συνήνεσεν, ἡ πράξις εἶναι κλοπή.

β'. Δι' ἀφαιρέσεως τῆς ιδιοκτησίας ἄλλου τινὸς κατὰ συναίνεσιν αὐτοῦ διὰ τῆς βίας ληφθεῖσαν, ἤτοι δι' ἀρπαγῆς.

Ἐνταῦθα, ἐπειδὴ ἔτυχε νὰ ἔχωμεν δύναμιν παράνομον ἐπὶ τῆς ζωῆς ἀνθρώπου τινὸς, προβάλλομεν εἰς αὐτὸν νὰ ἐκλέξῃ ἢ τὸν θάνατον ἢ τὴν παράδοσιν τῆς ιδιοκτησίας του. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο εἶναι βαρυτέρα παραβίασις τοῦ δικαιώματος τοῦ πολίτου, καὶ προσέτι ἐπιφέρει πάντοτε κίνδυνον ζωῆς, τιμωρεῖται μὲ μεγάλην αὐστηρότητα, πολλαχοῦ δὲ καὶ μὲ θάνατον.

γ'. Διὰ συναινέσεως δολίως λαμβανομένης, ἤτοι δι' ἀπάτης.

Αὕτη δὲ εἶναι δύο εἰδῶν·

Τὸ μὲν πρῶτον εἶναι, ὅταν δὲν προσφέρηται μηδὲν ἀντίτιμον· καθὼς ὅταν τις ἐπαίτης λαμβάνῃ χρήματα πλάττων ψεύδη.

Τὸ δὲ δεύτερον εἶναι, ὅταν τὸ προσφερόμενον ἀντίτιμον εἶναι διάφορον ἀφ' ὅ,τι παριστάνεται, ἢ ὅταν ἡ συναίνεσις λαμβάνηται διὰ δόλου ἀπὸ μέρους τοῦ λαμβάνοντος αὐτήν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ τελευταία αὕτη περίπτωσις ἐμπεριλαμβάνει τὸν μέγιστον ἀριθμὸν τῶν παραβιάσεων τοῦ δικαιώματος τῆς ιδιοκτησίας· καὶ ἐπειδὴ ἐξ αὐτῆς πηγάζουσιν αἱ πλεῖσται τῶν ἄλλων, θέλομεν πραγματευθῇ αὐτήν κατὰ πλάτος.

Θέλομεν δὲ διαιρέσει τὸ ἀντικείμενον τοῦτο εἰς τρία μέρη.

α'. Ὅταν τὸ ἀντίτιμον εἶναι ὑλικόν, καὶ ἡ παράδοσις παντοτεινή.

β'. Ὅταν τὸ ἀντίτιμον εἶναι ὑλικόν, καὶ ἡ παράδοσις δι' ὠρισμένον τινὰ χρόνον.

γ'. Ὅταν τὸ ἀντίτιμον δὲν εἶναι ὑλικόν.

Ἑρωτήματα.

1 Ἐὰν ἔχῃς ἰδικόν σου κτῆμά τι, τοῦ ὅλου εἶσαι κύριος ἢ μέρους τινός;

2 Ἐὰν ἔχῃς ἰδικόν σου κτῆμά τι, πόσον μέρος αὐτοῦ δύναται τις νὰ λάβῃ χωρὶς τῆς συναίνεσώς σου;

3 Πόσον μέρος δύνασαι νὰ λάβῃς ἐκ τοῦ κτή-

ματος ἄλλου τινός, χωρὶς τῆς συναινέσεως αὐτοῦ;

4 Ὑπόθεσις σωρὸν ξύλων ἀνηκόντων εἰς τὸ δημόσιον· ἤθελεν εἶσθαι διάφορος ἢ πρᾶξις, ἐὰν ἐλάβαντες ἐξ αὐτοῦ τοῦ σωροῦ, ἢ ἐξ ἄλλου ἀνήκοντος εἰς ἰδιώτην τινά;

5 Ὑπόθεσις ὅτι δι' ἀπειλῆς ἀναγκάζω τινά νὰ μὲ δώσῃ χρήματα· ὅποια ἡ φύσις τοῦ κακουργήματος τούτου;

6 Ὑπόθεσις ὅτι λαμβάνω χρήματα παρ' ἀνθρώπου τινός, λέγων τι ψεῦδος· ὅποια ἐγκλήματα πράττω;

7 Ὑπόθεσις ὅτι ἔκοπτες μῆλα ἀπὸ δένδρων ξένων, ἤθελεν εἶσθαι ἄρά γε ἰσχυρὸν δικαιολόγημα τὸ νὰ λέγῃς ὅτι ὁ ἰδιοκτῆτης δὲν ἤθελε πώποτε γνωρίσει τοῦτο; Τίς ἤθελε τὸ γνωρίζει;

8 Ἦθελες κάμει τινά ἐναντίωσιν, ἐὰν ἄλλος τις σοῦ ἀφῆρῃ πρᾶγμα ἰδικόν σου;

9 Ἐχεις δίκαιον νὰ λέγῃς, ὅτι ἄλλος τις δὲν θέλει ἐναντιωθῇ, ἐὰν τοῦ ἀφαιρέσης πρᾶγμα ἰδικόν του;

10 Ὑπόθεσις ὅτι πρεσβύτερός τις ἀδελφός ἀφῆρῃ μὲ εἶαν ἐν μῆλον τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ του, ὅποια ἤθελεν εἶσθαι ἢ πρᾶξις αὕτη;

11 Ὑπόθεσις ὅτι ἐν παιδίον ἤρπαξεν ἄλλου τινός παιδίου τὸν ἀετὸν καὶ ἔφρουγε, ὅποια ἤθελεν εἶσθαι ἢ πρᾶξις αὕτη;

12 Ὑπόθεσις ὅτι ἐν κοράσιον ἐλάβανε μίαν βελόνην ἐκ τῆς βελονοθήκης ἄλλου τινὸς κορασίου, ἄνευ τῆς γνώσεως τούτου· ὁποία ἤθελεν εἶσθαι ἡ τοιαύτη πράξις ;

13 Ὑπόθεσις τινὰ αἰτοῦντα χρήματα, διὰ νὰ ἀγοράσῃ ἰατρικὰ διὰ συγγενεῖς του ὡς νοσοῦντας, ἐνῶ οὗτοι ἦσαν ὑγιεῖς· ὁποία ἤθελεν εἶσθαι ἡ πράξις αὕτη;

14 Ὑπόθεσις ὅτι ἐπώλεις μάχαιραν ὡς καλὴν, ἐνῶ ἐγνώριζες ὅτι ἤθελε συντριφθῇ κατὰ τὴν πρώτην χρῆσιν αὐτῆς· ὁποία ἤθελεν εἶσθαι ἡ πράξις αὕτη ;

ΤΜΗΜΑ Γ'.

Περὶ τοῦ νόμου τῆς ιδιοκτησίας, ὅταν
τὸ ἀντίτιμον ᾖναι ὑλικόν, καὶ ἡ πα-
ράδοσις παρτοτεινὴ· ἥτοι περὶ
τοῦ νόμου τοῦ πωλεῖν
καὶ ἀγοράζειν.

Ἡ φύσις τοῦ νόμου κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύ-
την δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῆς
σχετικῆς πρὸς ἀλλήλους θέσεως τοῦ πωλητοῦ
καὶ τοῦ ἀγοραστοῦ. Ὅστις ἔχῃ χρεῖαν μιᾶς ὁκτῆς

τείου ἢ ἐνὸς πῆχους ὑφάσματος, δὲν ἡδύνατο νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Κίναν, οὐδὲ εἰς τὸ ἐργοστάσιον διὰ νὰ προμηθευθῇ αὐτό. Ὅθεν συμφέρει εἰς αὐτὸν νὰ πληρώσῃ ἄνθρωπόν τινα διὰ νὰ ἔχῃ αὐτὰ πρόχειρα, ὥστε, ὅταν θέλῃ, ν' ἀγοράζῃ ὅσῃν ποσότητα χρειάζεται. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀναλαμβάνει ὑπὲρ αὐτοῦ ὁ ἔμπορος· καὶ διὰ τοῦτο ἐπιμελεῖται νὰ γνωρίζῃ τὰς διαφόρους ποιότητας τῶν πραγμάτων, καὶ καταβάλλει τὸν καιρὸν καὶ τὰ χρήματά του εἰς ἀγορὰν καὶ φύλαξιν αὐτῶν, διὰ νὰ τὰ πωλῇ ἔπειτα εἰς τοὺς χρειαζομένους αὐτά. Τοῦτο εἶναι ὠφέλιμον εἰς ἀμφοτέρω τὰ μέρη. Ὁ μὲν ἔμπορος ὑποχρεοῦται νὰ μεταχειρίζεται ὅλην του τὴν ἐπιδεξιότητα ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος τοῦ ἀγοραστοῦ, ὁ δὲ ἀγοραστής ὑποχρεοῦται νὰ παραχωρῇ εἰς αὐτὸν ἀποχρῶσαν ἀμοιβὴν διὰ τὴν καταβολὴν τοῦ καιροῦ, τῆς ἐπιδεξιότητος καὶ τῶν χρημάτων του.

Ἐντεῦθεν ἔπεται.

α. Ὅτι ὁ ἔμπορος ἔχει χρέος νὰ πορίζῃ πράγματα τῆς αὐτῆς ποιότητος, ὅποια εἶναι ἢ τῶν συνήθως ποριζομένων ἐμπορευμάτων, κατὰ τὰς αὐτὰς τιμὰς. Οὗτος πληρόνεται διὰ τὴν πρὸς τὰς ἀγορὰς ἐπιδεξιότητά του, καὶ ἐὰν δὲν ἔχῃ τὸ προτέρημα τοῦτο, τὸ σφάλμα εἶναι ἰδικόν του,

καὶ ὀφείλει αὐτὸς νὰ ὑπομείνῃ τὰς ἐκ τούτου προκυπτούσας ζημίας.

Ἐὰν ἐξαπατηθεὶς ἡγόρασεν κακὸν πρᾶγμα, δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ πωλήσῃ αὐτὸ κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τιμὴν, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐπλήρωσε, τοσαύτην ποσότητα δι' αὐτὸ, ὅσην ἤθελε πληρώσει ἐὰν ᾗτο καλόν. Ἐὰν μὲν ἡγόρασεν αὐτὸ πολὺ εὐθηνά, ἔχει δικαίωμα ν' ἀπολαύσῃ αὐτὸς τὸν καρπὸν τῆς ἐπιδεξιότητός του· ἐὰν δὲ ᾗναι ἐλλιπὴς κατὰ τὴν ἀπαιτουμένην ἐπιδεξιότητα, πρέπει πάλιν αὐτὸς νὰ ὑπομείνῃ τὴν ζημίαν, πωλὼν αὐτὸ ὅχι καθ' ἣν τὸ ἡγόρασε τιμὴν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀξίαν του.

Ἡ μόνη δ' ἐξαίρεσις τοῦ κανόνος τούτου εἶναι, ὡσάκις εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ἀγοραστὴς ἀγοράζει μὲ ἰδιὸν του κίνδυνον· καθὼς ὅταν ἵππος τις πωλῇται ἐπὶ δημοπρασίας, καὶ δὲν λέγεται τίποτε περὶ αὐτοῦ. Τότε ἐννοεῖται, ὅτι πᾶς τις ἐξετάζει τὸ πωλούμενον καὶ ἀποφασίζει αὐτὸς ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ οὕτω προσφέρει τιμὴν.

β' Ὁ ἔμπορος ὅχι μόνον εἶναι ἐπὶ ὀφείλει, ἀλλ' ἔχει καὶ τὸ ἐλεύθερον νὰ πωλῇ κατὰ τὰς ἐπικρατούσας τιμὰς. Ὅτι μὲν εἶναι ἐπὶ ὀφείλει νὰ πωλῇ οὕτως, εἶναι φανερόν ἐκ τούτου, ὅτι προσπαθεῖ νὰ καταπείσῃ τοὺς πάντας ὅτι οὕτω πωλεῖ. Ὅτι

δ' ἔχει καὶ τὸ ἐλεύθερον νὰ πράττῃ τοῦτο εἶναι φανερόν ἐκ τούτου, ὅτι ἐὰν τῶν ἐμπορευμάτων του ἡ τιμὴ συμβῇ νὰ ἐκπέσῃ, πρέπει ἀναγκαίως νὰ πωλῇ καθ' ἣν τιμὴν πωλοῦσι καὶ οἱ ἄλλοι, ἢ ἄλλως οὐδεὶς ἀγοράζει παρ' αὐτοῦ. Ἐὰν λοιπὸν ἀναγκαίως ὑπομένη ζημίας ἐν καιρῷ ἐκπτώσεως τῆς τιμῆς, δύναται καὶ νὰ ἐπαυξάνῃ αὐτὴν ἀναλόγως, ἐν καιρῷ αὐξήσεως τῆς τιμῆς. Ἐὰν ἡγόρασα σῖτον ἑξ ὀραχμᾶς τὸ κοιλόν, καὶ ἡ τιμὴ αὐτοῦ ἐκπέσῃ εἰς πέντε, εἶμαι καὶ ἐγὼ ἀναγκασμένος νὰ τὸν πωλήσω πέντε· ἐὰν δὲ πάλιν ἡ τιμὴ αὐτοῦ αὐξηθῇ ἐπὶ δέκα, δύναμαι καὶ ἐγὼ νὰ τὸν πωλήσω πρὸς δέκα, χωρὶς ν' ἀποβλέψω πρὸς τὴν τιμὴν, καθ' ἣν ἐγὼ τὸν ἡγόρασα.

γ' Ὁ πωλητὴς ὁμοίως δὲν ἔχει οὐδὲν δικαίωμα νὰ ζητῇ νὰ καταπεῖθῃ τὸν ἀγοραστὴν δι' ἄλλων οἰωνοδήποτε λόγων, ἐκτὸς τῶν ὅσοι ἐξάγονται ἐκ τῆς ἀληθοῦς ἀξίας τοῦ προκειμένου πράγματος.

Δὲν ἔχει οὐδὲν δικαίωμα ν' ἀποτείνηται πρὸς τοὺς φόβους ἢ τὰς ἐλπίδας ἢ τὴν φιλαργυρίαν τοῦ ἀγοραστοῦ. Δὲν ἔχει οὐδὲν δικαίωμα νὰ διαδίδῃ ψευδεῖς φήμας περὶ τῆς ἀφθονίας ἢ τῆς σπανιότητος τοῦ προκειμένου πράγματος· μηδὲ ν' ἀγοράζῃ μεγάλην ποσότητα ἐξ αὐτοῦ, διὰ νὰ προξενήσῃ τεχνητὴν σπάνιν. Δὲν ἔχει οὐδὲν δι-

καίωμα νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς νεότητος, ἢ τῆς ἀπειρίας ἢ τῆς κενοδοξίας τοῦ ἀγοραστοῦ, καὶ νὰ προτρέπη αὐτὸν ν' ἀγοράσῃ μεγάλην ποσότητα, ἢ μὲ μεγάλην τιμὴν· μηδὲ νὰ ἐπιτηδεύῃ τὰ τεχνάσματα ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὅποια πολλάκις προσφεύγουσιν οἱ λεγόμενοι ἐπιδέξιοι πωληταί.

δ' Αἱ παρατηρήσεις αὗται ἰσχύουσιν ἐξίσου καὶ ἐπὶ τοῦ ἀγοραστοῦ. Ἀμφότερα τὰ μέρη ἔχουσιν ἴσας καὶ ἀντιστοιχοῦσας ὑποχρεώσεις. Ὁ ἀγοραστὴς ὀφείλει νὰ παραχωρῇ εἰς τὸν πωλητὴν δικαίαν ἀμοιβὴν διὰ τὸν κόπον, τὸν καιρὸν, τὴν χρηματικὴν δαπάνην του, καὶ διὰ τὸν ὅποιον ὑπέμεινε κίνδυνον ζημίας. Ἀπαγορεύεται δὲ εἰς αὐτὸν καὶ τὸ νὰ προσπαθῇ νὰ καταπείσῃ τὸν πωλητὴν εἰς τὰς προτάσεις του διὰ ψευδῶν εἰδήσεων, ἢ δι' ἄλλων τεχνασμάτων, δι' ὧν τινες ζητοῦσι πολλάκις νὰ ἐξουθενῶσι τὴν ἀξίαν τοῦ πράγματος, τὸ ὅποιον ἐπιθυμοῦν ν' ἀγοράσωσι. «Πονηρὸν, πονηρὸν, ἔρεϊ ὁ κτώμενος· καὶ πορευθεὶς, τότε καυχῆσεται. » (α)

Εἰς μάτην δὲ ἤθελε τις ἀπαντήσῃ πρὸς τὰς παρατηρήσεις ταύτας ὅτι, ἐὰν οἱ ἄνθρωποι ἔπραττον οὕτως, δὲν ἠδύναντο νὰ συντηρῶσι τὰς ἐαυ-

τῶν οἰκογενείας. Προτιμότερον γὰρ ἦναί τις πτω-
χός, παρὰ γὰρ διάγη ἀτίμως, καὶ γὰρ παρακούῃ
εἰς τὸν Θεόν· ἐκτὸς δὲ τούτου, δὲν εἶναι προφα-
νέστατον ὅτι ἀμφοτέροι, εἰάν ἔπραττον κατὰ τὰς
ἀρχὰς ταύτας, ἤθελον ἐπιτυχῆσαι καλλίτερον,
παρὰ προσπαθοῦντες γὰρ ἐξαπατήσωσιν ἀλλήλους·
Προσέτι δὲ, εἰάν τις ἐπιχειρῇ γὰρ μὲ ἀπατήσῃ, τοῦ-
το παρέχει εἰς ἐμὲ δίκαιον λόγον, ὥστε γὰρ μὴν
ἐμπορεύωμαι πλέον μετ' αὐτοῦ, ὅχι ὅμως καὶ γὰρ
προσπαθῶ γὰρ ἐξαπατήσω καὶ ἐγὼ ἐκεῖνον.

Ἐ Τὸ συμβόλαιον εἶναι τετελεσμένον, ἅμα οἱ
συναλλαττόμενοι ἐδήλωσαν πρὸς ἀλλήλους τὴν
θέλησίν των τοῦ γὰρ γεῖναι ἢ μεταβίβασιν τῆς ἰδιο-
κτησίας. Μετὰ τοῦτο δὲ, ὅλος ὁ κίνδυνος τῆς ζη-
μίας καὶ ὅλον τὸ ἐνδεχόμενον κέρδος μετεβιβά-
σθησαν ἀμοιβαίως, καὶ ἂν τὰ ἐμπορεύματα αὐτὰ
δὲν μετεκινήθησαν διόλου ἐκ τῆς θέσεώς των·
Ὅθεν, εἰάν πράγμα τι βλαφθῇ μετὰ τὴν πώλησιν,
καὶ πρὸ τῆς παραδόσεώς του, ὁ ἀγοραστὴς ὑποφέρει
τὴν ζημίαν, ἐκτὸς εἰάν ἢ παράδοσις εἶναι εἰς τῶν
ὄρων τῆς ἀγορᾶς· κατὰ τὴν τελευταίαν δὲ ταύ-
την περίπτωσιν ὅλη ἢ ζημία, πρὶν τῆς παραδό-
σεως, πίπτει ἐπὶ τὸν πωλητήν. Εἰάν μὲν ἀγορά-
σω ἐκ τοῦ ἐλαιοτριβείου ἕνα ἀσκὸν ἐλαίου, καὶ
συμβῇ καθ' ὁδὸν γὰρ χυθῇ τὸ ἔλαιον, ἢ ζημία εἴ-

ναι ιδική μου. Εάν δὲ αγοράσω τὸ ἔλαιον ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ μοὶ παραδοθῇ εἰς τὴν οἰκίαν μου, συμβῇ δὲ καθ' ὁδὸν νὰ χυθῇ τὸ ἔλαιον, ἡ ζημία τότε πίπτει ἐπὶ τὸν πωλητὴν.

5' Ὁ ἀγοραστὴς ὀφείλει νὰ γνωστοποιήσῃ εἰς τὸν πωλητὴν ἑκτακτὸν τινα αὐξήσιν τῆς ἀξίας τῶν ἐμπορευμάτων του. Εάν ἀγοράζῃ αὐτὰ χωρὶς τῆς γνωστοποιήσεως ταύτης, γίνεται ἔνοχος δόλου. Εάν ἡ ἀξία τῆς ιδιοκτησίας τοῦ γείτονός μου αὐξηθῇ κατὰ Θείαν πρόνοιαν, ἐνῶ εἶναι εἰς τὴν κατοχὴν αὐτοῦ, ἡ ἐκ τούτου ὀφείλεια δικαίως ἀνήκει εἰς αὐτὸν, ὅπως καὶ ἡ ιδιοκτησία αὐτή. Ἐγὼ δὲ δὲν ἔχω περισσότερον δικαίωμα ν' ἀποστερήσω αὐτὸν τὴν μίαν παρὰ τὴν ἄλλην.

Αἱ ἀρχαὶ αὗται, φοβοῦμαι, παραβλέπονται ὑπὸ τῶν πλείστων εἰς τὰς ἐμπορικὰς τῶν ἐργασίας. Αὗται παραβιάζονται, ὅταν οἱ ἄνθρωποι πωλῶσι πράγματα διαφόρου ποιότητος παρὰ τὴν ὁποίαν φανερόναι τὸ ὄνομά των· καθὼς ὅταν ὁ πωλούμενος οἶνος ἀναμιγνύηται μὲ νερόν ἢ ἄλλως πως νοθεύηται· ὅταν τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμὰ σμικρύνωνται· ἢ ὅταν ὑφασμά τι ὀνομάζεται ἄλλο παρὰ τὸ σύννηθες ὄνομά του, καθὼς ὅταν τὸ ἐκ βαμβακίου καὶ λίνου πωλῇται ὡς καθαρῶς λινοῦν ὑφασμα κλ. Εἰς μάτην ἤθελέ τις ζητεῖ νὰ ἐπικα-

λύψη τὰ ἀδικήματα ταῦτα, λέγων ὅτι τοιοῦτον εἶναι τὸ γενικὸν ἔθος, ὥς ἐάν ἡ γενικὴ μοχθηρία ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ τὴν κακίαν ἀρετήν. Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ εἶναι « Οὐκ ἐπιθυμήσεις » καὶ εἶναι ἀδιάφορον τίς ἢ πόσοι παρακούουσιν αὐτόν. Ὁ Θεὸς θέλει κρίνει ἕκαστον κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Ἑρωτήματα.

1 Ὑπόθεσ ὅτι ἦνοιγες ἐργαστήριον, τί ἔπρεπε δικαίως νὰ περιμένῃται ἀπὸ σοῦ;

2 Ποίαν ὠφέλειαν ὁ ἔμπορος προξενεῖ εἰς τὴν κοινωνίαν; ἐξήγησον τὴν ἔννοιάν σου μὲ λέξεις ἰδικάς σου.

3 Τί πληρόνεις δι' ἀγορὰν σφαιριδίων; πόσα ἤθελες δαπανήσῃ, ἐάν ἦσο ἠναγκασμένος νὰ ὑπάγῃς εἰς τὴν Μασσαλίαν διὰ ν' ἀγοράσῃς αὐτά;

4 Πόσον ἀγοράζεις τὰ βελόνια; πόσα ἤθελες δαπανήσῃ, ἐάν ἦτο χρεία νὰ ὑπάγῃς εἰς τὴν Ἀγγλίαν ν' ἀγοράσῃς αὐτά;

5 Ὑπόθεσ ὅτι ἠγόραζες ὕφασμά τι καὶ ἔπειτα ἔβλεπες ὅτι ἦτο βεβλαμμένον, εἶναι δίκαιον νὰ πωλήσῃς αὐτὸ ὡς καλόν; Διὰ τί;

6 Ὑπόθεσ ὅτι ἠγόραζες αὐτὸ ἐπὶ δημοπρασίας

ὡς βεβλαμμένον, καὶ ἔπειτα εὕρισκες ὅτι εἶναι καλόν· εἶσαι ὑπόχρεως νὰ πωλήσῃς αὐτὸ ὡς βεβλαμμένον; Διὰ τί;

7 Ὑπόθεσ ὅτι ἔρχεται τις εἰς τὸ ἐργαστήριόν σου ν' ἀγοράσῃ, ὅστις δὲν γνωρίζει τὴν ἀξίαν τῶν πραγμάτων· εἶναι δίκαιον ν' ἀπαιτῇς παρ' αὐτοῦ ὅσον σοὶ φανῇ; Διὰ τί;

8 Ὑπόθεσ ὅτι ἔρχεται τις εἰς τὸ ἐργαστήριόν σου ν' ἀγοράσῃ τι, εἶναι δίκαιον νὰ ζητῇς νὰ καταπείσῃς αὐτὸν ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι σπανιώτατον, καὶ οὕτω νὰ τὸν προτρέπῃς ν' ἀγοράσῃ περισσότερον, ἐνῶ τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές;

9 Ὑπόθεσ ὅτι γράφω πρὸς ἑμπορόν τινα νὰ μὲ στείλῃ ἐξ Ὀδησσοῦ ἐν φορτίον σίτου, καὶ συμβῇ καθ' ὁδὸν νὰ ναυαγήσῃ τὸ πλοῖον· τίνος εἶναι ἡ ζημία; Ὑπόθεσ δὲ ὅτι ὑπόσχεται νὰ μοι τὸ παραδώσῃ εἰς τὴν πατρίδα μου ἐπὶ ὠρισμένην τινὶ τιμῇ, καὶ ἐγὼ δέχομαι νὰ πληρώσω αὐτήν, τότε εἰς ποῖον πίπτει ἡ ἐκ τοῦ ναυαγίου ζημία; Διὰ τί;

10 Ὑπόθεσ ὅτι μανθάνω ὅτι ἐκηρύχθη πόλεμος, καὶ ἠξεύρω ὅτι ἐδιπλασιάσθη ἡ προτέρα ἀξία τοῦ ἀλευρίου· εἶναι δίκαιον ν' ἀγοράσω ἀλεύριον παρὰ τοῦ μὴ μαθόντος τὴν εἰδήσιν ἐκείνην, κατὰ τὴν προτέραν αὐτοῦ τιμὴν;

11 Ταχύτερον ἢ βραδύτερον ἤθελον πλουτή-

σει οἱ ἄνθρωποι, ἐὰν ἅπαντες ὑπήκουον εἰς τοὺς κανόνας τῆς ἀκριβεστάτης δικαιοσύνης;

ΤΜΗΜΑ Δ'.

*Περὶ τῆς προσωρινῆς μεταβιβάσεως τῆς
ιδιοκτησίας, ἥτοι περὶ δανείσεως.*

Πολλάκις ἐπιθυμεῖ τις νὰ μεταχειρισθῇ τὴν ιδιοκτησίαν ἄλλου τινὸς, δι' ὀρισμένον τινὰ χρόνον. Κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην ὀφείλει νὰ πληρώσῃ ἔλλογόν τι ποσὸν διὰ τὴν προσωρινὴν ταύτην κατοχὴν. Τὸ πληρονόμενον δὲ ποσὸν διὰ τὴν χρῆσιν ξένων χρημάτων λέγεται τόκος. Ὅ,τι δὲ πληρόνεται διὰ τὴν χρῆσιν ἄλλης ιδιοκτησίας ὀνομάζεται ἐροίκιον, μισθὸς κλ.

Αἱ ἀρχαὶ δὲ, καθ' ἃς ὀρίζεται ἡ ἀμοιβὴ αὕτη εἶναι αἱ ἐπόμεναι· ὁ δανειζόμενος πληρόνει πρῶτον μὲν διὰ τὴν χρῆσιν, δεύτερον δὲ διὰ τὸν κίνδυνον τῆς ιδιοκτησίας.

α. Διὰ τὴν χρῆσιν. Μία τις ιδιοκτησία εἶναι ἐπικερδესτέρα παρ' ἄλλην, τούτέστι δύναται νὰ φέρῃ περισσότερον κέρδος. Ἀγρός τις φέρει καρπὸν πλειότερον παρ' ὅσον φέρει ἄλλος τις ἀγρός. Καὶ

ἡ αὐτὴ δὲ ιδιοκτησία ἐνδέχεται κατὰ τινὰς περιστάσεις νὰ ἔχῃ πλειοτέραν ἀξίαν παρ' ὅσῃν ἔχει κατ' ἄλλας. Ὅταν πολλοὶ ἄνθρωποι ζητῶσι νὰ μισθώσωσιν ἀγροὺς, ἢ μίσθωσις ἀγροῦ τινος δύναται δικαίως νὰ ᾖται μεγαλειτέρα παρ' ὅταν πολλοὶ ἀγροὶ μένωσιν ἀμίσθωτοι, καὶ μηδεὶς ἐπιθυμῇ νὰ μισθώσῃ ἀγρόν.

Ε'. Διὰ τὸν κίνδυνον. Ὅταν ὁ ιδιοκτήτης δανείζῃ τὴν ιδιοκτησίαν του, κατὰ τινὰς περιστάσεις εἶναι πολὺ βεβαιότερον ὅτι θέλει λάβει αὐτὴν ὀπίσω ἀβλαβῇ παρὰ κατ' ἄλλας. Ὁ κίνδυνος ὅταν δίδῃ ἀγρόν ἐπὶ μισθῷ, εἶναι ὀλιγώτερος, παρ' ὅταν δίδῃ πλοῖον. Ὅταν δὲ ἐνοικιάζῃ οἶκον, ὁ κίνδυνος εἶναι ὀλιγώτερος παρ' ὅταν δανείζῃ ἵππον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ κίνδυνος οὗτος εἶναι μεγαλειότερος ἢ μικρότερος, ἢ διδομένη ἀμοιβὴ δικαίως αὐξάνεται ἢ ἐλαττοῦται. Ἐντεῦθεν ἡ τιμὴ δανείσματος τινος ὀρίζεται πάντοτε ἀναλόγως τῶν δύο τούτων περιστάσεων.

Τὸ δάνειον δὲ εἶναι δύο εἰδῶν. Δάνειον χρημάτων, καὶ δάνειον ἄλλης ιδιοκτησίας.

Περὶ δανείου χρημάτων.

α. Ὁ δανείζων ὀφείλει νὰ μὴν ἀπαιτῇ περισσότερον τῆς δικαίας ἀμοιβῆς διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ

κεφαλαίου του, καὶ διὰ τὸν κίνδυνον εἰς τὸν ὁποῖον ἐκτίθεται.

β'. Ὅφειλει νὰ μὴ μεταχειρίζεται παράνομα μέσα ὥστε νὰ κάμῃ τὸν δανειζόμενον ν' ἀποφασίσῃ. Καὶ ἐνταῦθα δὲ ἰσχύουσιν αἱ αὐταὶ ἀρχαί, αἵτινες κανονίζουν τὴν μόνιμον ἀνταλλαγὴν τῆς ἰδιοκτησίας.

γ'. Ὁ δανειζόμενος ὀφείλει νὰ πληρόνῃ τὸ δίκαιον ἀντίτιμον, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν. Καὶ εἰς αὐτὸν δ' ἐπίσης ἀπαγορεύεται τὸ νὰ μεταχειρίζεται ἄτιμα μέσα διὰ νὰ ἐπενεργήσῃ εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ δανειζόντος.

δ'. Ἐπειδὴ δὲ ὁ κίνδυνος τῆς ἰδιοκτησίας εἶναι εἰς τῶν λόγων, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ ἰδιοκτήτης λαμβάνει ἀμοιβὴν, ὁ δανειζόμενος δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ ἐκθέτῃ τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ ἄλλου εἰς οἰονδήποτε κίνδυνον μὴ προβλεπόμενον εἰς τὸ συμβόλαιον. Ὅθεν δὲν ἔχει οὐδὲν δικαίωμα νὰ καταθέτῃ αὐτὴν εἰς ἐμπορείαν ἢ εἰς ἄλλην ἐπιχείρησιν κινδυνωδεστέραν. Ἐὰν δὲ πράττῃ τοῦτο, μεταχειρίζεται αὐτὴν μὲ τρόπον τοιοῦτον, διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἐπλήρωσεν οὐδὲν ἀντίτιμον. Πρὸς τούτοις δὲ ὀφείλει νὰ φροντίζῃ μετὰ πάσης ἐπιμελείας ν' ἀποφεύγῃ τὰς ζημίας, ὅπως ἤθελε κάμει, καὶ ἐὰν ἡ ἰδιοκτησία ᾗτον ἰδική του καὶ

νὰ καταβάλλῃ τὴν αὐτὴν ἐπιμέλειαν πρὸς τὴν εὐτυχῇ διοίκησιν τῶν ὑποθέσεων του.

Ε. Ὅφειλει δὲ ν' ἀποδώσῃ τὸ δάνειον ἀκριβέστατα, κατὰ τοὺς ὠρισμένους ὅρους τοῦ συμβολαίου. Ὅθεν ὁφείλει νὰ πληρώσῃ ὅλον τὸ ποσόν, ὅσον ὑπεσχέθη, καὶ ἀκριβῶς κατὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὑπεσχέθη. Ἡ ἔλλειψις δὲ κατὰ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην περίπτωσιν εἶναι παράβασις τῆς συμφωνίας.

Πολλάκις ἐζητήθη τὸ ζήτημα τοῦτο· ἐάν ὁ ὀφειλέτης ἠθικῶς ἀπολύεται τοῦ χρέους του ἐξ ἀποδείξεως πτωχεύσεως. Ἐγὼ φρονῶ ὅτι δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένος αὐτοῦ, ἐάν ποτε ὕστερον ἔχῃ τὰ μέσα πρὸς ἀπόδοσιν αὐτοῦ. Ἰσως δὲ ἤθελέ τις εἰπεῖ, ὅτι τοῦτο εἶναι καταπίσις τῶν ὀφειλετῶν· ἀλλ' ἡμεῖς πάλιν ἐρωτῶμεν, δὲν εἶναι ἄρά γε ἡ ἐναντία ἀρχὴ καταπίσις τῶν δανειστῶν; καὶ τοῦ ἐνὸς τὰ δικαιώματα δὲν εἶναι ἐπίσης δικαιώματα, καὶ ἐπίσης πολύτιμα, καθὼς εἶναι καὶ τὰ τοῦ ἄλλου.

Περὶ δανείου ἄλλης ιδιοκτησίας.

Καὶ αἱ ἐπὶ τῆς περιπτώσεως ταύτης ἐφαρμοζόμεναι ἀρχαὶ ὁμοιάζουσι πολὺ μὲν τὰς προειρημένους.

Α. Ὁ Δανειστὴς ὁφείλει νὰ παρέχῃ πρᾶγμα, τὸ ὅποῖον, καθ' ὅσον αὐτὸς ἠξέυρει, χρησιμεύει

πρὸς τοὺς σκοποὺς τοῦ δανειζομένου· τοὔτέστιν, ἂν τὸ δανειζόμενον πράγμα ἔχη τι ἐσωτερικὸν ἐλάττωμα, ὀφείλει νὰ τὸ γνωστοποιήσῃ. Ἐὰν δανείζω ἵππον πρὸς ἄνθρωπόν τινα, ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ ἱππεύσῃ τεσσαράκοντα μίλια τὴν ἡμέραν, ἐνῶ γνωρίζω ὅτι ὁ ἵππος μου δὲν δύναται νὰ περιπατήσῃ πλείονερα τῶν τριάκοντα, τοὔτο εἶναι δόλος. Ὡσαύτως ἂν ἐνοικιάσω πρὸς τινα οἰκίαν, τῆς ὁποίας τὰ πέριξ ἡξεύρω ὅτι προξενούσι ἐνόχλησιν εἰς τοὺς ἐνοικοῦντας, ἢ ἡ ὁποία εἶναι ἐν μέρει ἀκατοίκητος ἕνεκα τοῦ καπνοῦ τῶν καπνοδοχῶν ἢ ἄλλου τινὸς αἰτίου, καὶ δὲν γνωστοποιήσω ταῦτα εἰς τὸν ἐνοικιαστήν, καὶ τοὔτο εἶναι δόλος. Ἡ ἐλάττωσις τῆς ἀξίας τῆς ιδιοκτησίας μου εἶναι ἰδική μου ζημία, καὶ δὲν ἔχω οὐδὲν δικαίωμα νὰ ἐπιβάλω αὐτὴν εἰς ἄλλον.

Β'. Οὕτως ὁ δανειστής ἔχει δικαίωμα ν' ἀπαιτῇ τὴν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐπικρατοῦσαν τιμὴν πηγάζουσαν ἐκ τῶν ὑπολογισμῶν τῆς χρήσεως, τοῦ κινδύνου, καὶ τῆς διαφορᾶς τῆς ποσότητος τοῦ πράγματος καὶ τῆς ἐπιζητήσεως αὐτοῦ. Τοὔτο στηρίζεται ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν τῶν ἀνωτέρω ἐξηγηθεισῶν.

Γ'. Ὁ δανειζόμενος ὀφείλει νὰ φροντίζῃ καὶ περὶ τῆς ιδιοκτησίας τοῦ ἄλλου, ὅπως ᾔθελε

φροντίζει περὶ τῆς ἰδικῆς του· νὰ μὴν ἐκθέτῃ αὐτὴν εἰς ἄλλον κίνδυνον παρὰ τὸν ὀριζόμενον ἢ ἐλλόγως ὑπονοούμενον εἰς τὴν συνθήκην· καὶ νὰ πληρόνῃ τὴν τιμὴν κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἐκτεθεῖσαν ἀρχήν.

Οὐδεὶς δὲ τῶν συμβαλλομένων ἔχει δικαίωμα νὰ ἐπενεργῇ εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἄλλου δι' οἷων-δήποτε λόγων ἐκτὸς τῆς ἀπλῆς ὑποθέσεως τῆς μεταβιβάσεως τῆς ιδιοκτησίας.

δ' Ὁ δανειζόμενος εἶναι ὑπόχρεως ν' ἀποδώσῃ τὸ ὅποιον ἐδανείσθη πρᾶγμα, συμφώνως ἀκριβέστατα μὲ τὴν συνθήκην. Τοῦτο δ' ἐμπεριλαμβάνει χρόνον καὶ κατάστασιν τοῦ πράγματος· Τοῦτέστι πρέπει νὰ τὸ ἀποδώσῃ κατὰ τὸν ὀρισμένον χρόνον, καὶ καθ' ἣν κατάστασιν παρέλαβεν αὐτὸ, ἐξαιρουμένης μόνον τῆς συνήθους τριβῆς καὶ φθορᾶς. Οὕτως ἐὰν ἐνοικιάσω οἰκίαν δι' ἓν ἔτος, ἐλάβω δὲ τὰς ζωγραφίας καὶ τοὺς τοίχους εἰς τοιοῦτον τρόπον, ὥστε διὰ νὰ ἐνοικιασθῇ πάλιν, ἀνάγκη νὰ δαπανηθῇ εἰς διόρθωσιν αὐτῆς τὸ ἥμισυ τοῦ πληρωθέντος ἐνοικίου, ἢ πρᾶξις αὕτη εἶναι αἰσχιστος δόλος· εἶναι ἡ αὕτη κακοήθεια, καθὼς καὶ ἐὰν ἐπλήρονον τὸ ὅλον, ἔπειτα δὲ ἤρπαζον ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ιδιοκτήτου τὸ ἥμισυ τῆς ὁποίας ἔλαβε ποσότητος.

Ἀναφύεται δ' ἐνταῦθα τὸ σπουδαῖον τοῦτο ζήτημα· ἐὰν συμβῇ ζημία, ἐνῶ ἡ ἰδιοκτησία εὐρίσκετο εἰς χεῖρας τοῦ δανεισθέντος, ἐπὶ τίνα τῶν δύο πρέπει νὰ πέσῃ; Ἡ ἀρχή, καθ' ἣν φρονῶ ὅτι πρέπει ν' ἀποφασισθῇ τοῦτο, εἶναι ἡ ἑξῆς.

α' Ἐὰν μὲν αὐτὴ συμβῇ ἐκ τῆς χρήσεως τῆς ὠρισμένης εἰς τὴν συνθήκην, ἀνήκει εἰς τὸν ἰδιοκτήτην· ἐπεὶ δὲ ὑποτίθεται ὅτι προέβλεπε τὸν κίνδυνον τοῦτον, καὶ ἔλαβεν ἀμοιβὴν δι' αὐτόν.

β' Ἐὰν δὲ ζημία συμβῇ ἐκ χρήσεως μὴ προβλεπομένης εἰς τὴν συνθήκην, τότε πίπτει ἐπὶ τὸν δανεισθέντα. Οὕτω, παραδείγματος χάριν, ἐὰν ἵππος τις, τὸν ὅποιον ἐδανείσθην, φοφῇσῃ, ἐνῶ τὸν μεταχειρίζομαι καλῶς, καὶ εἰς τὴν ἐν τῇ συνθήκῃ ὠρισμένην ἐργασίαν, τότε ὑποφέρει τὴν ζημίαν ὁ ἰδιοκτήτης. Ἐὰν δὲ φοφῇσῃ ἐκ βιαίας χρήσεως αὐτοῦ, τότε ὑποφέρω ἐγὼ τὴν ζημίαν. Ἐκεῖνος μὲν εἶναι ὑπόχρεως νὰ μοὶ χορηγήσῃ ἵππον ἐπιτήδειον εἰς τὴν ὠρισμένην ἐργασίαν μου· ἐγὼ δὲ εἶμαι ὑπόχρεως νὰ φροντίσω περὶ ἐπιτηδείου ἵππηλάτου.

γ' Τοῦναντίον δὲ πάλιν, ἐὰν συμβῇ τι κέρδος ἀπροσδόκητον· ἐὰν μὲν τὸ κέρδος προεβλέπετο εἰς τὴν συνθήκην, τὸ κέρδος ἀνήκει εἰς τὸν δανειζόμενον· ἐὰν δὲ ὅχι, δὲν ἔχει ἐπ' αὐτοῦ οὐδὲν

δικαίωμα· οὕτως ἐὰν ἐνοικιάσω ξένον τινὰ ἀγρὸν, εἰς ἐμὲ ἀνήκουσι, χωρὶς νὰ πληρώσω τι περισσότερον τοῦ συμφωνηθέντος ἐνοικίου, ὅλα τὰ ὠφελήματα ὅσα πηγάζουσιν ἐκ τῆς τιμῆς τοῦ αἵτου, ἢ ἐκ τῆς ἰδικῆς μου ἐπιδεξιότητος εἰς τὴν γεωργίαν. Ἐὰν δὲ ἀνακαλυφθῇ τι μεταλλεῖον εἰς τὸν ἀγρὸν, ἢ ἐκ τούτου ὠφέλεια δὲν ἀνήκει εἰς ἐμέ· διότι δὲν ἐνοικίασα τὸν ἀγρὸν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Περὶ ἐξασφαλίσεως.

Πάντοτε εἶναι ἐνδεχόμενον ἰδιοκτησίᾳ τις νὰ βλαφθῇ, ἢ ν' ἀπολεσθῇ, ὡς, λόγου χάριν, ἐκ πυρὸς ἢ τρικυμίας. Τὸ ἐνδεχόμενον τοῦτο λέγεται κίνδυνος. Ὅταν τις ἐξασφαλίζῃ τὴν ἰδιοκτησίαν ἄλλου τινὸς, συμφωνεῖ νὰ λάβῃ παρ' αὐτοῦ ποσότητά τινα χρημάτων, καὶ ν' ἀναδεχθῇ αὐτὸς τὸν κίνδυνον τοῦτον. Οὕτως ἡ οἰκία μου ἐνδέχεται νὰ κατακαῇ· εἰς δὲ τῶν γειτόνων μοι προτείνει, ἐὰν θέλω νὰ τὸν πληρόνω κατ' ἔτος εἴκοσι δίστηλα, νὰ μοι πληρώσῃ αὐτὸς τὴν ἀξίαν τῆς οἰκίας μου, ἐὰν συμβῇ νὰ κατακαῇ. Ὡσαύτως ἐὰν στέλλω τὸ πλοῖόν μου εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἢ εἰς οἰονδήποτε ἄλλο μέρος, πληρόνω ποσότητά τινα χρημάτων

εἰς τὸν ἐξασφαλιστήν· καὶ οὕτως ἀναδέχεται νὰ μοὶ πληρώσῃ τὴν ἀξίαν τοῦ πλοίου, ἐὰν ναυαγήσῃ ἢ ἀπολεσθῇ. Τοῦτο ὀνομάζεται ἐξασφάλισις. Ὅταν δὲ ἀριθμὸς τις ἀνθρώπων συμφωνήσωσι νὰ ἐξασφαλίζωσιν ὁμοῦ οἰκίας ἢ πλοῖα, αὕτη ὀνομάζεται ἐξασφαλιστικὴ ἐταιρεία.

Ὁ κενὸν ἐπὶ τῆς προκειμένης περιστάσεως εἶναι ἀπλοῦς. Ὁ ἐξασφαλιζόμενος ὀφείλει νὰ φανερώσῃ πληρέστατα εἰς τὸν ἐξασφαλιστὴν πάσαν γνωστὴν εἰς αὐτὸν περίστασιν, ἥτις δύναται νὰ τροποποιήσῃ τὴν ἀξίαν τοῦ κινδύνου· τοὔτέστιν ἡ ιδιοκτησία πρέπει νὰ ᾔναι, καθόσον αὐτὸς γνωρίζει, τοιαύτη, ὅποια λογίζεται ὅτι εἶναι· καὶ οἱ κίνδυνοι νὰ μὴν ᾔναι ἄλλοι, εἰμὴ οἱ ὑπ' αὐτοῦ φανερονόμενοι. Ἐὰν δὲ ἐκθέσῃ τὴν ιδιοκτησίαν εἰς ἄλλους κινδύνους, ἡ ἐξασφάλισις εἶναι ἄκυρος· καὶ ὁ ἐξασφαλιστής, ἐὰν μὲν ἡ ιδιοκτησία ἀπολεσθῇ, ἀπαρνεῖται νὰ πληρώσῃ αὐτήν· ἐὰν δὲ μείνῃ ἀβλαβῆς, δίδει ὀπίσω τὴν ληφθεῖσαν διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ἀμοιβήν. Ἐὰν δὲ συμβῇ ἡ ζημία ἐντὸς τῶν ὅρων τοῦ συμβολαίου, ὁ ἐξασφαλιστής ὀφείλει νὰ πληρώσῃ πληρέστατα καὶ πιστῶς τὴν ἐν τῷ συμβολαίῳ ὀριζομένην ποσότητα.

Περὶ δὲ τοῦ πληρωτέου ποσοῦ διὰ τὴν ἐξασφάλισιν, ὀλίγα μόνον εἶναι χρεία νὰ εἴπωμεν. Αὐτὸ

διαφέρει πάντοτε ἀναλόγως τοῦ κινδύνου, καὶ συνάγεται ἐκ τοσούτων ἀντιμαχομένων περιστάσεων, ὥστε περὶ αὐτοῦ πρέπει ἐκάστοτε νὰ συμφωνῶσι τὰ συναλλατόμενα μέρη.

Ἑρωτήματα.

1 Ἐξήγησον μὲ λέξεις ἰδικάς σου, τί ἐννοεῖς λέγων τόκον· φέρε παράδειγμα.

2 Δεῖξον διὰ παραδείγματος πρῶτον μὲν τί ἐννοεῖς λέγων ὅτι πληρώνεις διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ πράγματος, δεύτερον δὲ τί ἐννοεῖς λέγων ὅτι πληρώνεις διὰ τὸν κίνδυνον.

3 Ὑπόθεσ ὅτι εἶχες δύο οἰκίας, καὶ τὴν μὲν μίαν ἐνοικιάζεις διὰ κατοίκησιν, τὴν δὲ ἄλλην διὰ νὰ φυλάττωσι πυρίτιδα ἐντὸς αὐτῆς· διὰ ποίαν ἤθελες ἀπαιτήσῃ μεγαλῆτερον ἐνοίκιον; Διὰ τί;

4 Ὑπόθεσ ὅτι ἄνθρωπός τις εἶχε μεγάλην ἀνάγκην χρημάτων· διὰ τί δὲν εἶναι δίκαιον ν' ἀπαιτήσῃ παρ' αὐτοῦ τόκον διπλάσιον ἐκείνου, τὸν ὅποιον ἤθελες ἀπαιτήσῃ παρ' ἄλλου, ἐπὶ τῶν αὐτῶν περιστάσεων;

4 Διὰ τί δὲν εἶναι δίκαιον νὰ διαδώσω ψευ-

δὴ φήμην περὶ κηρύξεως πολέμου, διὰ ν' αὐξηθῇ ὁ τόκος τῶν χρημάτων, καὶ νὰ κερδήσω περισσότερα ἔνεκα τούτου;

6 Ὑπόθες ὅτι δανείζομαι χρήματα διὰ νὰ οἰκοδομήσω οἰκίαν, ἐπὶ ῥητῷ τόκῳ, καὶ ὑποθηκεύω αὐτὴν πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ δανείζοντος· διὰ τί δὲν εἶναι δίκαιον νὰ μεταχειρισθῶ αὐτὰ εἰς ναυπήγησιν πλοίου;

7 Ὑπόθες ὅτι δανείζομαι χρήματα, καὶ ὑπόσχομαι νὰ τὰ ἀποδώσω εἰς τὸν δανειστὴν αὐρίον. Ἐὰν τὰ ἀποδώσω μεθαύριον, εἶναι τοῦτο ἀκριβῶς τίμιον ἔργον;

8 Ἐὰν χρεωστῶ χρήματα, καὶ οἱ νόμοι δὲν μὲ ὑποχρεώνωσι νὰ τὰ πληρώσω· εἶμαι ἢ δὲν εἶμαι ἠθικῶς ὑπόχρεως νὰ τὰ πληρώσω;

9 Ὑπόθες ὅτι ἐνοικιάζω πρὸς τινα τὴν ἄμαξάν μου, ἥτις εἶναι πιθανὸν ὅτι θέλει συντριβῇ καθ' ὁδόν· εἶναι τοῦτο τίμιον ἔργον; Διὰ τί;

10 Ὑπόθες ὅτι λαμβάνω μὲ ἐνοίκιον ξένον τινὰ ἵππον, καὶ ἐλαύνω αὐτὸν τόσον ἀφροντίστως, ὥστε κινδυνεύει νὰ βλαφθῇ· εἶναι τοῦτο ἔργον τίμιον; Διὰ τί;

11 Φροντίζουσιν ἄρά γε οἱ ἄνθρωποι γενικῶς περὶ τῆς ξένης ιδιοκτησίας, ὅπως φροντίζουσι περὶ τῆς ἰδικῆς των; εἶναι τίμιον τοῦτο;

12 Ὑπόθες ὅτι λαμβάνω μὲ ἐνοίκιον ξένον
τινὰ ἵππον, διὰ τὰ ἵππεύσω πέντε μίλια, ἔπειτα
δὲ ἵππεύω δέκα, καὶ ὁ ἵππος βλάπτεται· εἰς
ποῖον ἀνήκει ἡ ζημία;

13 Ὑπόθες ὅτι λαμβάνω μὲ ἐνοίκιον ξένον
τινὰ ἵππον διὰ τὰ μοῦ σύρη τὴν ἄμαξαν, ἔπειτα
δὲ μεταχειρίζομαι αὐτὸν εἰς τὸ ἄροτρον, καὶ
βλάπτεται ἐκ τούτου· εἰς ποῖον ἀνήκει ἡ ζημία;

14 Ἐὰν ἐνοικιάσω οἰκίαν δι' ἓν ἔτος, συμβῇ
δὲ ν' ἀνοιχθῇ νέα τις ὁδὸς, ἣτις καθιστᾷ διπλα-
σίαν τὴν ἀξίαν αὐτῆς, πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ἔτους·
εἶμαι ὑπόχρεως τὰ πληρώσω περισσότερον ἐνοίκιον;

15 Ὑπόθες ὅτι ἤθελες τὰ ἐξασφαλίσῃς τὴν
οἰκίαν σου· τί ἤθελες πράττει;

16 Ὑπόθες ὅτι ἐγνώριζες ὅτι ἦτο πιθανὸν τὰ
προσβληθῇ ἡ οἰκία σου ὑπὸ τοῦ κεραυνοῦ· ἐχρεώ-
στεις τὰ γνωστοποιήσῃς τοῦτο;

17 Ἐὰν μετὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς οἰκίας σου
δὲν προφυλάττῃς αὐτὴν ἀπὸ τοῦ πυρὸς, εἶναι δί-
καιον τοῦτο; Διὰ τί;

ΤΜΗΜΑ Ε.

Περὶ ἀνταλλαγῆς, ὅταν τὸ ἀντίτιμον δὲν
ᾔναι ὑλικόν;

Τὸ προκείμενον ζήτημα εἶναι ἡ μεταξὺ κυρίου
καὶ ὑπηρετοῦ συμφωνία.

Πολλὰκις ὁ ἄνθρωπος ἔχει χρεῖαν τῆς ὑπηρεσίας
ἄλλου τινός. Ἐνίοτε μὲν ἔχει χρεῖαν βοήθειας εἰς τὰς
ἐργασίας τῆς οἰκογενείας· ἄλλοτε δὲ ἔχει χρεῖαν
συνεργατῶν εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ ἐπιτηδεύματός
του ἢ ἄλλης τινός ἀσχολίας· Ἐνταῦθα ζητεῖ ρη-
τὴν τινα ἐργασίαν, καὶ ἀντὶ ταύτης προσφέρει
ρητὴν τινα ἀντιμισθίαν. Ἐκ τῶν συναλλαττομέ-
νων μερῶν ὁ μὲν συμφωνεῖ νὰ δώσῃ ρητὴν τινα
ποσότητα ἐργασίας, ὁ δὲ ρητὴν τινα ποσότητα
χρημάτων. Εἶναι δὲ ἄδικον, εἰάν ἡ ὁ εἷς ἢ ὁ ἄλ-
λος ἀπαιτῇ ἀντίτιμον ὑπέρμετρον, ἢ εἰάν ἀφοῦ
συμφωνηθῇ τὸ ἀντίτιμον, δὲν θέλῃ νὰ ἐκπλη-
ρώσῃ τὴν γενομένην συμφωνίαν.

α. Ὁ κύριος ὀφείλει νὰ παρέχῃ εἰς τὸν ὑπη-
ρέτην δικαίαν ἀντιμισθίαν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν του.
Ἐπειδὴ ὅμως τὸ τῆς ἀντιμισθίας διαφέρει πολὺ
κατὰ διαφόρους περιστάσεις, ἐγγένει συμφωνοῦσι
περὶ τούτου προηγουμένως τὰ συναλλαττόμενα

μέρη. Ἐνταύτῃ τῇ περιπτώσει ἀπαγορεύεται εἰς ἀμφοτέρω τὰ μέρη, καθὼς γίνεται τοῦτο καὶ κατὰ πᾶν ἄλλο εἶδος ἀνταλλαγῆς, νὰ μεταχειρίζωνται ἀτίμως πρὸς κατόρθωσιν τοῦ προκειμένου σκοποῦ των, τὰς ἐλπίδας ἢ τοὺς φόβους ἀλλήλων ἢ ὅποιονδήποτε ἄλλο μέσον.

Ὅ,τι δὲ ὁ κύριος ἐσυμφώνησε νὰ πληρόνη, ὀφείλει νὰ πληρόνη αὐτὸ πληρέστατα καὶ ἀκριβῶς κατὰ τὸν ὠρισμένον χρόνον. Δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ βαρυτέρα ἀδικία παρὰ τὸ ν' ἀναβάλλῃ τις τὴν ἀπόδοσιν τοῦ συμφωνηθέντος μισθοῦ εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἐργάτας, διότι δὲν ἔχουσι οὗτοι τὰ μέσα νὰ ὑπερασπίζωσι τὰ δικαιώματά των, προσφεύγοντες εἰς τὰ δικαστήρια ἢ διεγείροντες τὴν κοινὴν γνώμην κατὰ τοῦ ἀδίκως κατακρατοῦντος τὸν μισθὸν των.

Οὕτω λέγει καὶ ἡ Γραφή. «Ἴδου ὁ μισθὸς τῶν ἐργατῶν, τῶν ἀμειψάντων τὰς χώρας ὑμῶν, ὁ ἀπεστερημένος ἀφ' ὑμῶν, κράζει· καὶ αἱ βοαὶ τῶν θερισάντων εἰς τὰ ὦτα Κυρίου Σαβαὼθ εἰσεληλύθασιν.» (α)

Τελευταῖον δὲ, ὁ κύριος ὀφείλει νὰ μὴν ἀπαιτῇ παρὰ τοῦ ὑπηρετοῦ πλειοτέραν ἐργασίαν παρὰ τὴν

(α) Ἰακώβ. ε. 4.

πρὸς ἀλλήλους συμφωνηθεῖσαν· ὀφείλει δὲ πρὸς τούτοις νὰ προσέχη εἰς τὴν σωματικὴν ὑγείαν καὶ τὰς ἠθικὰς ἀνάγκας τῶν ὑπηρετῶν του. Εἶναι μοχθηρία τὸ ν' ἀναγκάζῃ τις ἀνθρώπινα πλάσματα νὰ ἐργάζωνται ὑπὲρ τὴν δύναμιν των, ἢ τοσοῦτον ὥστε ν' ἀποστερῶνται τὰ μέσα τῆς ὀρησκευτικῆς ἐπιδόσεώς των. Παρατηρητέον ὅμως ὅτι, ὅταν γίνωνται αἱ τοιαῦται συμφωνίαι, ἀμφοτέροι καὶ ὁ μισθὼν καὶ ὁ μισθούμενος, ὁδηγοῦνται ὑπὸ τῆς φιλαργυρίας. Ὅθεν καὶ ἡ μομφή, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ἐπίκειται ἐπ' ἀμφοτέρων.

Β'. Ὁ ὑπρέτης δὲ πάλιν ὀφείλει νὰ ὑπηρετῇ τὴν ὁποῖαν ἐσυμφώνησαν ὑπηρεσίαν, κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς συμφωνίας. Ἐὰν δὲ καταναλίσκη τὸν καιρὸν, τὸν ὁποῖον ἐσυμφώνησε νὰ δαπανᾷ ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος ἄλλου, εἰς ἀργίαν, ἢ εἰς ἀνωφελεῖς ὁμιλίας, ἢ εἰς ἄλλο τι παρὰ τὴν συμφωνηθεῖσαν ἐργασίαν, εἶναι ἔνοχος δόλου, καθὼς καὶ εἰς ἐκλεπτεν. Εἶναι δόλος ἐπίσης καὶ τὸ νὰ λαμβάνῃ ὁ ὑπρέτης χρήματα δι' ὑπηρεσίαν, τὴν ὁποῖαν δὲν ἐξετέλεσε, καὶ τὸ νὰ κατακρατῇ ὁ κύριος τὸν μισθὸν, τὸν ὁποῖον ὁ ὑπρέτης τιμίως ἐκέρδησεν.

Πρὸς τούτοις δὲ, ἐπειδὴ ὁ κύριος μισθώνει ὄχι τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν νοῦν καὶ τὰς γνώ-

σεις τοῦ ὑπηρετοῦ· ὁ ὑπηρετὴς ὀφείλει νὰ μεταχειρισθῇ ὅλην τὴν σύνεσίν του ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ κυρίου του. Ἐὰν δὲ δι' ἑλλειψιν τούτου ἡ ἰδιοκτησία τοῦ κυρίου του βλάβηται, ἡ βλάβη γίνεται ἐκ παραβάσεως τῆς συνθήκης, καὶ ἡ ζημία ἀνήκει εἰς τὸν ὑπηρετὴν.

Τοιαῦται εἶναι αἱ ἀρχαί, αἵτινες πρέπει νὰ κανονίζωσι τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν τοιούτων συνθηκῶν, καθ' ὅσον ἀπλῶς ἀφορᾷ τὴν δικαιοσύνην. Τοῦ Εὐαγγελίου ὅμως ἡ ἀγάπη ἤθελε διδάξει καὶ τι περισσότερον. Ἦθελε διδάξει ἀμφοτέρω τὰ μέρη νὰ θεωρῶσιν ἀλλήλους τεταγμένους εἰς τοιαύτην θέσιν, καθ' ἣν προσφέρεται εἰς αὐτοὺς εἰδικὴ εὐκαιρία νὰ δείξωσι πρὸς ἀλλήλους εὐμενίαν καὶ εὐεργεσίαν. Τοῦτο ἤθελε προτρέψει καὶ τὸν κύριον εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ τὸν ὑπηρετὴν του ὅσον δύναται εὐτυχέστερον, χωρὶς ν' ἀποβλέψῃ εἰς τῆς συνθήκης ἀπλῶς τὰ ἄρθρα· καὶ τὸν ὑπηρετὴν εἰς τὸ νὰ ἐπαγρυπνῇ ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ κυρίου του τῶν εἰς αὐτὸν ἐπιτετραμμένων, μετὰ τοιαύτης ἐπιμελείας, ἥτις εἶναι ἀδύνατον νὰ ὀρισθῇ μετ' ἀκριθείας εἰς οἵανδήποτε συνθήκην. Οὕτως ἀμφοτέρω τὰ μέρη ἤθελον ἐπιδεικνύει ἐλευθέρως πρὸς ἀλλήλους ἀμοιβαίαν φιλοφροσύνην καὶ εὐεργεσίαν· ἐκ τούτου δὲ ἀμφοτέρων ὁ χαρα-

κτῆρ ἤθελεν ὑψωθῆ, καὶ ἀμφοτέρων ἤθελεν ἐπαυ-
ξηθῆ ἡ εὐδαιμονία.

Ἰπάρχει δὲ εἰς πολλοὺς τόπους παράλογος
ἀπέχθεια πρὸς τὰς λέξεις κύριος καὶ ὑπηρέτης.
Πᾶς ἄνθρωπος ὅστις μισθώνει τὴν ἐργασίαν ἄλλου
τινός, εἶναι κατὰ τοῦτο κύριος· καὶ πᾶς ἄνθρωπος
τοῦ ὁποίου μισθώνεται ἡ ἐργασία, εἶναι κατὰ τοῦ-
το ὑπηρέτης. Ὅθεν πᾶς ἄνθρωπος, κατὰ διαφθ-
ρους ἐπόψεις, δύναται νὰ ᾔῃαι ἀμφότερα καὶ κύ-
ριος καὶ ὑπηρέτης. Διὰ τί λοιπὸν νὰ ᾔῃαι μισηταὶ αἱ
λέξεις αἱ σημαίνουσαι τὰς σχέσεις ταύτας; Ἡ τι-
μὴ δὲν κεῖται εἰς τοῦτο, εἰς τὸ νὰ ᾔῃαι τις εἴτε
κύριος εἴτε ὑπηρέτης, ἀλλ' εἰς τὸ νὰ ἐκπληροῖ
καλῶς ἕκαστος τὰ ἰδιά του καθήκοντα· ὡσαύτως
καὶ ἀτιμία δὲν ἐπίκειται οὔτε εἰς τὴν μίαν οὔτε
εἰς τὴν ἄλλην σχέσιν, ἀλλ' εἰς τὴν παραμέλησιν
τῶν καθηκόντων των, τὰ ὅποια ἡ φύσις τῆς θέ-
σεως ἐπιβάλλει εἰς ἕκαστον ἄνθρωπον, εἰς οἵαν-
δήποτε θέσιν εἶναι τεταγμένος.

Ἑρωτήματα.

I Διὰ τί πᾶς ἄνθρωπος ἔχει χρεῖαν ὑπηρέτου,
καθ' ἓνα ἢ κατ' ἄλλον καιρόν;

2 Ποία ἀρχὴ πρέπει νὰ ὁδηγῇ ἀμφοτέρω τὰ μέρη, ὅταν κάμνωσι συμφωνίαν;

3. Ὅφείλομεν ἄράγε νὰ φροντίζωμεν περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον περὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν πρὸς τοὺς πτωχοὺς ἡμετέρων συμφωνιῶν, παρὰ τῶν πρὸς τοὺς πλουσίους; Διὰ τί;

4 Ὑπόθες ὅτι κύριός τις συμφωνεῖ μὲ ἐργάτην τινὰ νὰ ἐργάζεται οὗτος δι' ἐκεῖνον δεκαοκτῶ ὥρας τὴν ἡμέραν, καὶ ὁ ἐργάτης ἐπιμένει νὰ συμφωνήσῃ διὰ τοσαύτην ἐργασίαν· τίς εἶναι ὁ ἀξιόμεμπτος.

5 Ὑπόθες ὅτι ἐργάτης τις ἐργάζεται ἐξ ἑνὸς ὥρας· εἶναι δίκαιον ν' ἀπαιτήσῃ τόσον μισθόν, ὅσον ἐὰν εἰργάζετο δέκα ὥρας;

6 Ὑπόθες ὅτι ἐσυμφώνησας νὰ ἐργάζησαι μὲ ἡμερομίσθιον, καὶ ἀποσταλὴς δι' ὑπόθεσίν τινα, μένεις καθ' ὁδὸν καὶ συνομιλεῖς ὅ,τι τύχῃ μὲ τὸν ἕνα καὶ μὲ τὸν ἄλλον· εἶναι τοῦτο τίμιον; Διὰ τί;

7 Ποία ἤθελεν εἶσθαι ἡ ἀξία τῆς ὑπηρεσίας σου, ἐὰν κατέτριβες οὕτως ὅλον σου τὸν καιρόν;

8 Ὑπόθες ὅτι ἐσυμφώνεις νὰ κατασκευάσῃς τράπεζάν τινα, καὶ ἔνεκεν ἀπροσεξίας καὶ ἀμελείας διέφθειρες αὐτήν· τίς ὀφείλει νὰ πάθῃ τὴν ζημίαν;

9 Εἰς τὴν μεταξὺ κυρίου καὶ ὑπηρέτου σχέ-

σιν, πρέπει ἄρα γε νὰ ὀδηγῶσιν ἡμᾶς ἄλλαι οἰαιδήποτε ἀρχαί, ἐκτὸς τῶν ὅρων τῆς συνθήκης;

ΙΟ Εἶναι ποσῶς ἐντιμον τὸ νὰ ᾔναί τις κύριος, ἢ ἄτιμον τὸ νὰ ᾔναί τις ὑπηρετής;

ΙΙ Πρὸς τί ἀποβλέποντες ὀφείλομεν νὰ τιμῶμεν τοὺς ἀνθρώπους;

ΤΜΗΜΑ Δ'.

Περὶ χαρακτῆρος.

Ὄταν ἐρωτῶμεθα, τίς ὁ χαρακτήρ τοῦ δεῖνος, ἐκφράζομεν τὴν ἡμετέραν γνώμην περὶ τῆς παρούσης αὐτοῦ καταστάσεως, κατὰ τὴν διάνοιαν, τὴν μάθησιν, τὰς ἱκανότητας, τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἠθικὰς ἔξεις. Ταῦτα ὀνομάζομεν χαρακτῆρα τοῦ ἀνθρώπου· λέγομεν δὲ ὅτι ὁ δεῖνα ἔχει τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον προτέρημα, τοιαύτας ἢ τοιαύτας ἀρχὰς, ἢ τοιαῦτα ἢ τοιαῦτα ἐλλείμματα ἢ πλεονεκτήματα.

Εἶναι λοιπὸν τρανῶτατον, ὅτι ἀγαθὸς χαρακτήρ εἶναι τὸ πολυτιμώτατον κτῆμα τοῦ ἀνθρώπου· αὐτὸς εἶναι ἡ πηγὴ ὅλης τῆς παρουσίας εὐημερίας του, καὶ ἡ μόνη κρηπίς ἐλλόγου ἐλπίδος περὶ μελλούσης εὐδαιμονίας.

Ἐντεῦθεν ὁ ὀρθὸς λόγος διδάσκει, ὅτι ἡ μέγιστη εὐεργεσία, τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν πρὸς ἄνθρωπόν τινα, εἶναι τὸ νὰ βελτιώσωμεν τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ· καὶ ἡ μέγιστη βλάβη, τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ προξενήσωμεν εἰς αὐτὸν, εἶναι τὸ νὰ βλάψωμεν τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, τοὔτέστι νὰ τὸν καταστήσωμεν χειρότερον.

Ὁ τῆς ἀμοιβαιότητος νόμος ἀπαγορεύει τὸ νὰ βλάπτωμεν, ἐπὶ οἰαδήποτε προφάσει, ἢ καθ' οἷονδήποτε τρόπον, τὸν χαρακτῆρα τῶν ἄλλων, τοὔτέστι τὸ νὰ καθιστῶμεν αὐτὸν χειρότερον.

Αἱ δεινόταται ἀπειλαὶ, τὰς ὁποίας ἀπαντῶμεν εἰς τὰς Γραφάς, ἀπειλοῦνται κατ' ἐκείνων, οἵτινες συνεργοῦσιν εἰς τὴν διαφθορὰν τῶν ἄλλων. «Ὅς ἐάν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξῃ οὕτω τοὺς ἄνθρωπους, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.» (1) Ἐν τῇ Παλαιᾷ δὲ Διαθήκῃ ὁ ἱεροβοὰμ μνημονεύεται ὡς ὁ μοχθηρότατος τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ «Ἐξήμαρτε τὸν Ἰσραήλ.» (2) Ὅπου δὲ ὁ Θεὸς παριστάνεται ὡς ἐκτελῶν τὴν δεινοτάτην ἐκδίκησιν κατὰ τῆς Βαβυλῶνος, τὸ αἷτιον εἶναι, ὅτι αὐτὴ «ἔφθειρε τὴν γῆν ἐν τῇ

(1) Ματθ. 23. 19.

(2) (Δ'. Βασιλ. 17. 29.

πορνεία αὐτῆς.» (1) Ἡ κατὰ τῶν Φαρισαίων δὲ καταγγεληθεῖσα συμφορὰ, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, κατηγγέλθη « Ὅτι περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν, ποιῆσαι ἓνα προσήλυτον, καὶ ὅταν γένηται, ποιεῖτε αὐτὸν υἱὸν γεέννης διπλότερον ὑμῶν.» (2)

Δυνάμεθα νὰ ἐλάψωμεν τὸν χαρακτῆρα τῶν ἄλλων κατὰ διαφόρους τρόπους·

α. Ἐκλύοντες τοὺς ἠθικοὺς αὐτῶν χαλινούς. Ἡ θρησκεία εἶναι ὁ μέγας χαλινὸς κατὰ τῆς κακίας. Ὅστις δὲ συνεργῇ πρὸς ἐλάττωσιν τῆς δυνάμεως τῶν θρησκευτικῶν ἀρχῶν διὰ περιφρονητικῶν λόγων κατὰ τῆς θρησκείας, ἢ διὰ βλασφημιῶν, ἢ διὰ καταπατήσεως τῆς Κυριακῆς, ἢ διὰ χλευασμοῦ κατὰ τῶν Γραφῶν ἢ τῶν διδασκαλιῶν αὐτῶν, ἢ διὰ προτροπῆς εἰς παρακοὴν τῶν γονέων, εἶναι ἔνοχος τοῦ κακουργήματος τούτου.

β'. Διεγείροντες τὰ μοχθηρὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων. Ἐνοχος δὲ τοῦ κακουργήματος τούτου εἶναι ὅστις δημοσιεύῃ ἢ διαδίδῃ κακοήθη βιβλία ἢ εἰκονογραφίας, ἢ ὅστις διὰ κακοήθων λόγων πληροῖ τὴν διάνοιαν τῶν ἀκροατῶν μὲ αἰ-

(1) Ἀποκλ. 19. 2. (2) Ματθ. κγ'. 15.

σχρὰς ἐννοίας. Ἐνοχος τούτου εἶναι ὡσαύτως καὶ ὅστις ἐρεθίζει ἄλλους, καὶ κινῇ αὐτοὺς εἰς ὀργήν, ἢ προκαλῇ αὐτοὺς εἰς κακόνοιαν καὶ ἐκδίκησιν· διότι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον καθιστῶμεν τοὺς ἄλλους δυστρόπους καὶ κακοποιούς.

γ'. Χορηγοῦντες ὕλην εἰς τὰς κακὰς ὁρέξεις τῶν ἀνθρώπων. Τούτου ἔνοχοι εἶναι ὅσοι διδάσκωσιν ἄλλους νὰ πίνωσι καυστικά ποτὰ, ἢ τοὺς προτρέπωσιν εἰς τὴν πόσιν αὐτῶν, ἢ βάλλωσιν αὐτὰ ἔμπροσθέν των. Ὁ θεατὴς αἰσθάνεται βαθεῖαν θλίψιν, ὅταν διαβαίνων τὰς ὁδοὺς μεγάλης τινὸς πόλεως παρατηρῇ, πόσον πλῆθος ἀνθρώπων ἐξασκοῦσι τὸ ἐπιτήδευμα τοῦτο, τὸ νὰ τρέφωσι τὰς κακὰς ὁρέξεις τῶν νέων καὶ νὰ καλλιεργῶσι τὰς ἑξεις ἐκείνας, αἵτινες ἀναγκαίως φέρουσιν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἀσωτίαν καὶ τὴν κακὴθειαν.

Πρέπει λοιπὸν ἀδιαλείπτως νὰ ἐνθυμώμεθα, ὅτι οὐδεὶς λόγος ἢ πρᾶξις, ἢ διαγωγὴ ἢ συγγραφὴ, ἢ ἐπιτήδευμα δύναται ποτε νὰ ᾖναι ἀθῶον, εἰὼν ἢ φυσικὴ τάσις αὐτῶν εἶναι ἢ χειροτέρευσις τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, τοὔτέστιν ἢ ἐλάβῃ τοῦ ἠθικοῦ αὐτῶν χαρακτῆρος.

Ἑρωτήματα.

1 Ἐξήγησον μὲ λέξεις ἰδικάς σου, τί ἐννοεῖς λέγων χαρακτήρα τοῦ ἀνθρώπου ;

2 Τίς ἡ ὠφέλεια τοῦ ἀγαθοῦ χαρακτῆρος ; καὶ τί ἡ βλάβη ἡ ἐκ τοῦ κακοῦ χαρακτῆρος προκύπτουσα ;

3 Ποίαν ἐνέργειαν δυνάμεθα ἡμεῖς νὰ ἐνεργήσωμεν ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἄλλων ; ἐξήγησον τίνι τρόπῳ ;

4 Ποίαν ἐνέργειαν ὀφείλομεν νὰ ἐνεργῶμεν ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἄλλων ; Φέρε παράδειγμα.

5 Εἴμεθα ὑπεύθυνοι εἰς τὸν Θεὸν διὰ τὴν ἐνέργειαν, τὴν ὁποίαν ἐνεργοῦμεν ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἄλλων ;

6 Ὑπόθες ὅτι ἐν παιδίον κατέπειθεν ἄλλο νὰ βεβηλώσῃ τὴν Κυριακὴν· ποίων ἀμαρτημάτων ἤθελεν εἶσθαι ἔνοχον ;

7 Ὑπόθες ὅτι ἐν παιδίον ἐδίδασκεν ἄλλο νὰ ὁμιλῇ καταφρονητικῶς περὶ τῶν γονέων του· ποίων ἀμαρτημάτων ἤθελεν εἶσθαι ἔνοχον ;

8 Ὑπόθες ὅτι ἐν παιδίον ἐδίδασκεν ἄλλο νὰ προφέρῃ ὅρκους· ποίων ἀμαρτημάτων ἤθελεν εἶσθαι ἔνοχον ;

9 Ὑπόθες ὅτι ἐν παιδίον ἠνώχλει καὶ ἡρέθι-
ζεν ἄλλο τοιουτοτρόπως, ὥστε νὰ τὸ κινήσῃ εἰς
μεγάλην ὀργήν· τίνος κακουργήματος ἤθελεν εἶ-
σθαι ἔνοχον ;

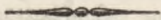
10 Ὑπόθες ὅτι ἐμέθυες ἐν παιδίον, πρὸς
ἄστεισμόν· τίνος κακουργήματος ἤθελες εἶσθαι
ἔνοχος ;

11 Ὑπόθες ὅτι διὰ παραδείγματος ἢ ὁμιλίας
ἤθελεις προτρέψῃ τινὰ εἰς τὸ νὰ πράξῃ τι κακόν·
τίνος κακουργήματος ἤθελες εἶσθαι ἔνοχος ;

12 Πῶς ἠξεύρομεν ὅτι ὁ Θεὸς θέλει τιμωρή-
σῃ αὐστηρότατα τὴν τοιαύτην διαγωγὴν ;

13 Ἐὰν ἐλέπωμεν ὅτι οἱ σύντροφοι ἡμῶν
ἐπιθυμοῦν νὰ μᾶς καταπείσωσι νὰ πράττωμεν
κακά· τί ὀφείλομεν ἡμεῖς νὰ πράξωμεν ;

14 Τίνες εἶναι οἱ χεῖριστοι τῶν ἡμετέρων
ἐχθρῶν ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

ΠΕΡΙ ΥΠΟΛΗΨΕΩΣ.

Εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον ἐλάλησαμεν περὶ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι πρόδηλον, ὅτι ὁ χαρακτήρ, οἷοσδήποτε καὶ ἂν ᾖ, ἐπιφέρει ὡς φυσικὸν ἐπακολούθημα γενικὴν τινα γνώμην τῶν ἀνθρώπων περὶ ἡμῶν. Οὕτως, εἰάν τις λέγῃ πάντοτε τὴν ἀλήθειαν, οἱ ἄνθρωποι σχηματίζουν περὶ αὐτοῦ τὴν γνώμην ταύτην, ὅτι θέλει λέγει τὴν ἀλήθειαν· τοῦτέστι θέλει ἔχει μετὰ τῶν ἀνθρώπων ὑπόληψιν ὡς φιλαλήθης. Ὡσαύτως εἰάν πάντοτε διάγῃ μετὰ τιμιότητος, οἱ ἄνθρωποι θέλουν σχηματίσει περὶ αὐτοῦ τὴν ἀντιτοιχοῦσαν γνώμην· τοῦτέστι θέλει ἔχει ὑπόληψιν ὡς ἄνθρωπος φιλοδίκαιος. Τὸ αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐπὶ παντὸς ἄλλου παραδείγματος.

Τώρα λοιπὸν ἡ ὑπόληψις αὕτη παρὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων εἶναι κτῆμα πολυτιμότατον· αἱ περὶ τοῦ μέλλοντος ἐλπίδες παντὸς ἀνθρώπου

ἐξήρτηνται ἐκ τῆς ὑπολήψεώς του. Τίς ποτε θέλει παραλάβει εἰς τὰς ἐργασίας του ἄνθρωπον ἔχοντα ὑπόληψιν ψεύστου ἢ κλέπτου; Ὅθεν ὁ βλάπτων τὴν ὑπόληψιν ἀνθρώπου τινὸς ἀδικεῖ αὐτὸν τὴν μεγίστην ἀδικίαν, καὶ τῷ προξενεῖ τὴν πλέον ἀνεπανόρθωτον βλάβην. Δὲν ἔχομεν περισσότερον δικαίωμα ν' ἀφαιρέσωμεν τὴν ὑπόληψιν ἀνθρώπου τινὸς, παρὰ νὰ τὸν ἀποστερήσωμεν τὰ χρήματά του. Δὲν ἔχομεν δὲ δικαίωμα νὰ πράξωμεν τοῦτο, οὐδ' ἐὰν συμβῇ νὰ ἔχη πλειοτέραν ὑπόληψιν, παρ' ὅσης εἶναι ἀληθῶς ἄξιος. Ὑπόθεσις ὅτι ἄνθρωπός τις ἀπέκτησε χρήματα διὰ μέσων ἀτίμων· τοῦτο δὲν παρέχει εἰς ἡμᾶς οὐδὲν δικαίωμα ν' ἀρπάσωμεν τὸ βαλάντιόν του, ἢ νὰ προσβάλωμεν αὐτὸν καθ' οἷονδῃποτε ἄλλον τρόπον, ἐκτὸς ἐὰν λάβωμεν παρὰ τοῦ νόμου ἐξουσίαν νὰ πράξωμεν τοῦτο. Οὕτως ὡσαύτως δὲν ἔχομεν οὐδὲν δικαίωμα νὰ ἐλαττώσωμεν τὸν ὑπόληψιν ἄλλου τινὸς, ἔστω καὶ περισσότερα παρ' ὅσης εἶναι ἄξιος, ἐκτὸς ἐὰν ἔχωμεν βεβαίως δίκαιόν τινα λόγον νὰ πράξωμεν τοῦτο.

Τὰ παραγγέλματα τῆς Γραφῆς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου εἶναι τοιαῦτα, οἷα τὰ ἐφεξῆς. «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε. Ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖ-

τε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν. » Τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς; » « Πᾶσα πικρία καὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ κραυγὴ καὶ βλασφημία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν, σὺν πάσῃ κακία. » « Ὑπομιμνήσκει αὐτοὺς — μηδένα βλασφημεῖν. » « Μὴ καταλαλεῖτε ἀλλήλων. » « Ὁ θέλων ζῶην ἀγαπᾶν, καὶ ἰδεῖν ἡμέρας ἀγαθὰς, παυσάτω τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ἀπὸ κακοῦ. (α)

Ἦδη δὲ θέλομεν ἐξετάσει πρῶτον μὲν κατὰ ποίας περιπτώσεις ἀπαγορεύεται τὸ νὰ λέγωμεν ἀληθείας ἐπιβλαβεῖς· δεύτερον δὲ κατὰ ποίας περιπτώσεις δὲν ἀπαγορεύεται τοῦτο. Δὲν ἔχω δὲ σκοπὸν νὰ ἐξετάσω ἐνταῦθα τὰς περιπτώσεις ἐκείνας, καθ' ἃς προφέρομεν ψεῦδη ἐπιβλαβεῖ, εἴτε ἐκουσίως εἴτε ἀλογίστως, ἐπειδὴ κατ' αὐτὰς τὸ ἔγκλημα τοῦ ψεύδεσθαι, περὶ τοῦ ὁποίου θέλομεν πραγματευθῆ ἀλλαχοῦ, προστίθεται εἰς τὸ τῆς διαβολῆς.

α. Ἀπαγορεύεται τὸ νὰ δημοσιεύωμεν τὰ κακὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων, ὅταν δὲν ἔχωμεν ἀποχρῶντα λόγον πρὸς τοῦτο. Πράττομεν δὲ τοῦτο ἄνευ

(α) Ματθ. ζ', 1—3. Ἐφ. δ', 1. Τιτ. γ'. 31. Ιακ. δ', 11. Α'. Πέτρ. γ', 10.

ἀποχρῶντος λόγου, ὅταν ἐκθέτῳμεν τὰ κακὰ ἔργα τῶν ἄλλων ἄνευ τινὸς αἰτίας, ἢ θέλοντες νὰ εὐχαριστήσωμεν κακὴν τινα περιέργειαν, ἢ κινούμενοι ὑπὸ ἀδολεσχίας, ἢ φθόρου, ἢ κακοποίας, ἢ φιλεκδικίας.

Β'. Ἀπαγορεύεται τὸ νὰ προφέρωμεν γενικὰ συμπεράσματα περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀνθρώπων, στηριζόμενα ἐπὶ μερικῶν τινῶν κακῶν πράξεων, τὰς ὁποίας ἐνδέχεται νὰ ᾔναι γνωστὸν ὅτι ἔπραξαν. Τίς ἤθελέ ποτε ἐπιθυμήσει νὰ σχηματισθῇ κρίσις περὶ τοῦ ὅλου χαρακτῆρός του ἐκ μιᾶς μόνης πράξεως; Ἐν μόνον ἀνελεύθερον ἔργον δὲν ἀποδεικνύει περισσότερον ἀνθρωπὸν τινα πλεονέκτην, παρ' ὅσον ἀποδεικνύει αὐτὸν φιλάνθρωπον ἐν μόνον ἔργον φιλανθρωπίας. Πόσον λοιπὸν ἄδικον τὸ νὰ διακηρύττηται τις ὡς ἄμοιρος πάσης ἀρετῆς, δι' ἐν μόνον παράπτωμα.

Γ'. Ἀπαγορεύεται τὸ ν' ἀναθέτῳμεν ἄνευ ἀπολύτου ἀνάγκης, τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων εἰς αἰσχροῦς ἀρχάς. Λέγω δὲ ἄνευ ἀνάγκης διότι ὑπάρχουσι πράξεις τινές, τὰς ὁποίας ἀδύνατον ν' ἀναθέσωμεν εἰς ἀρχὴν ἀξίεπαινον. Καὶ ἐνταῦθα ὅμως εἶναι ἀσφαλέστερον νὰ ἐκθέτῳμεν ἀπλῶς τὴν πράξιν, ὅταν ἡ ἐκθεσις αὐτῆς ᾔναι ἀναγκαία, καὶ ν' ἀφίνῳμεν ἕκαστον νὰ κρί-

νη ἀφ' ἑαυτοῦ περὶ τοῦ αἰτίου, τὸν ὅποῖον ἐκίνει τὸν πράξαντα.

Ὁ κανὼν οὗτος διδάσκει πρῶτον μὲν νὰ μὴν ἀναθέτωμεν εἰς οὐδεμίαν ἀξιοκατάκριτον ἀρχὴν πράξιν, ἥτις ἐνδέχεται νὰ ἐπήγασεν ἐξ ἀρχῆς ἀθώας· δεύτερον δὲ, νὰ μὴν ἀναθέτωμεν πράξιν τινὰ ὁμολογουμένως ἀγαθὴν εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἀρχὴν, παρὰ εἰς ἐκείνην, ἐξ ἧς ὁ πράξας αὐτὴν ὁμολογεῖ ὅτι ἐπήγασεν. Ὁ λόγος τοῦ κανόνος τούτου εἶναι προφανής, ἐὰν τὸν ἐφαρμόσωμεν εἰς ἡμᾶς αὐτούς. Ὑπάρχει ἄλλος τις κανὼν, καθ' ὃν ἡμεῖς ἐπιθυμοῦμεν νὰ κρίνωνται αἱ ἡμέτεραι πράξεις ;

δ'. Ἀπαγορεύεται τὸ νὰ ζητῶμεν νὰ ἐλαττώσωμεν τὴν ὑπόληψιν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων διὰ μυκτηρισμῶν, διὰ χλευασμῶν, δι' ἐπωνυμιῶν καὶ ἐπιθέτων αἰσχυρῶν, ἢ δι' ἄλλων οἰωνοδῆποτε τρόπων, ἐξ ὧν ἐνδέχεται νὰ περιπέσωσιν εἰς περιφρόνησιν. Δὲν δικαιολογεῖ δὲ οὐδόλως τὴν διαγωγὴν ταύτην τὸ νὰ λέγωμεν ὅτι δὲν ἔχομεν σκοπὸν νὰ τὸν ἐλάψωμεν. Ἡμεῖς ἠξέυρομεν ὅτι ταῦτα ἐλάπτουσι· καὶ τοῦτο ἀρκεῖ νὰ μᾶς καταστήσῃ ἐνόχους. Καὶ νεώτεροι καὶ πρεσβύτεροι ἤθελον μεταχειρίζεσθαι πολὺ διάφορον τρόπον εἰς τὰς συνομιλίαις των, ἐὰν ἀνεκάλουν εἰς τὴν

μνήμην των τὰ λόγια τῆς Γραφῆς. « Ἐκ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ, καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃ » καὶ « Πᾶν ῥῆμα ἀργόν, ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. » (α) Λέγει δὲ ὀρθότατα εἰς Ἐπίσκοπος. « Δὲν πρέπει ποτὲ μῆτε νὰ ἀκούωμεν μετ' εὐαρεστήσεως μῆτε νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν πράγματα τοιαῦτα, τὰ ὅποια δύνανται ν' ἀτιμάσωσι τὸν Θεόν, νὰ βλάψωσι τὸν ἡμέτερον χαρακτῆρα, ἢ νὰ προσβάλωσι τὸν πλησίον ἡμῶν. »

Ἦδη δὲ θέλομεν ὁμιλήσει περὶ τῶν περιπτώσεων ἐκείνων, καθ' ἃς δὲν ἀπαγορεύεται τὸ νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ πλησίον ἡμῶν ἐπιβλαβῆ ἀλήθειαν. Αὗται δὲ εἶναι αἱ ἐξῆς·

α. Ὅταν οὕτω ποιοῦντες συντελῶμεν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σκοπῶν τῆς δημοσίου δικαιοσύνης. Ὅστις ἀποκρύπτῃ κακούργημα τολμηθὲν κατὰ τῆς κοινωνίας, γίνεται μέτοχος τοῦ κακούργηματος. Κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην ὀφείλομεν νὰ φανερώσωμεν αὐτὸ εἰς τὴν ἀνήκουσαν ἀρχὴν, διὰ νὰ εἰσαχθῇ εἰς δίκην ὁ κακούργος καὶ νὰ ὑπομείνῃ τὴν δικαίαν ποινὴν.

(α) Ματθ. ιβ'. 37. ιβ'. 36.

β'. Ὄταν ἀπαιτῇ τοῦτο ἡ προστασία τοῦ ἀθώου. Οὕτως ὅταν ἡξεύρωμεν τὴν διαγωγὴν ἀνθρώπου τινός, καὶ ἡ γνωστοποίησις ταύτης δύναται ν' ἀπαλλάξῃ τρίτον τι πρόσωπον ἀπὸ μεγάλης βλάβης, ὀφείλομεν νὰ τὴν γνωστοποιήσωμεν εἰς αὐτὸ, διὰ νὰ προφυλαχθῇ. Τὸ ἐνταῦθα δὲ ἀπαιτούμενον εἶναι νὰ μὴν εἴπωμεν ἄλλο τι, εἰμὴ ὅ,τι γνωρίζωμεν ὡς ἀληθές, καὶ τοῦτο μόνον· καὶ νὰ μὴν εἴπωμεν αὐτὸ, εἰμὴ μόνον διὰ τὸν ρηθέντα σκοπὸν.

γ'. Ὄταν τοῦτο συντείνῃ πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῦ τοῦ πράξαντος τὸ κακόν. Ὄταν, λόγου χάριν, γνωρίζωμεν τὰς κακὰς πράξεις ἑνὸς τινός παιδίου, ὑπάρχῃ δὲ ἄλλος τις, καθὼς πατὴρ ἢ κηδεμὼν, ὅστις ἀγνοεῖ αὐτάς, καὶ ἡδύνατο, εἰάν τὰς ἡξευρε, διὰ νοθετήσεως ἢ περιορισμοῦ νὰ σωφρονίσῃ τὸν κακῶς πράττοντα· εἶναι χρέος ἡμῶν πάντοτε νὰ δίδωμεν τὴν ἀναγκαίαν πληροφορίαν. Αὕτη εἶναι ἡ μεγίστη φιλοφροσύνη, τὴν ὁποίαν δύναται τις νὰ δείξῃ πρὸς ἀμφοτέρους τὰ μέρη· καὶ διὰ ταύτης τῆς φιλοφροσύνης τὴν ἔλλειψιν μέγα πλῆθος παιδίων κατήντησαν εἰς τὴν ἀπώλειαν. Δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ οὐδὲν μεγαλύτερον φιλίας ἔργον, καὶ οὐδὲν ἄλλο πλειότερας εὐγνωμοσύνης ἄξιον παρὰ τῶν γονέων, παρὰ

τὴν γνωστοποιήσιν ταύτην, ἐξ ἧς δύναται νὰ ληφθῇ ἡ προσήκουσα φροντίς περὶ τοῦ συμφέροντος τῶν τέκνων των.

δ'. Ἄν δὲ καὶ ἐνδέχεται νὰ μὴν ἔχωμεν τὴν ἐλευθερίαν νὰ δημοσιεύσωμεν τὰς κακὰς πράξεις πῶν ἄλλων, δὲν ἔχομεν ὅμως αὐδεμίαν ὑποχρέωσιν ὥστε νὰ φερώμεθα πρὸς τὸν κακοποιόν, ὡς ἐὰν ᾗτον ἀθῶος. Ἐὰν ἡ Πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἐπάρισεν εἰς ἡμᾶς τὴν γνῶσιν ταύτην, εἴμεθα ἐλεύθεροι νὰ μεταχειρίζομεθα αὐτὴν ἕκαστος πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ὁδηγίαν. Δυνάμεθα δὲ καὶ ὀφείλομεν μάλιστα ν' ἀποφεύγωμεν τὴν συναναστροφὴν τοῦ κακοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἂν μόνοι ἡμεῖς γνωρίζωμεν τὴν κακίαν αὐτοῦ.

Αἱ παρατηρήσεις αὗται κυρίως μὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν διακοίνωσιν ἐπιβλαβοῦς ἀληθείας ἢ ψεύδους διὰ συνομιλίας γινομένην· ἐφαρμόζονται δὲ, ὡς εἶναι προφανέστατον, καὶ μετὰ πλειωτέρας ἰσχύος, καὶ εἰς τὴν διακοίνωσιν λόγων ἐπιβλαβῶν διὰ τοῦ τύπου ἐνεργουμένην. Ἄν ᾗται ἄδικον νὰ ἐλάψω τοῦ πλησίον μου τὴν ὑπόληψιν ἐντὸς τοῦ μικροῦ κύκλου τῶν γνωρίμων μου, πόσον ἤθελεν εἶσθαι ἀδικώτερον τὸ νὰ ἐλάπτω αὐτὴν ἐντὸς ὁλοκλήρου ἔθνους! Ἐὰν, ὡς παρὰ πάντων ὁμολογεῖται, εἶναι ἀγεννὲς τὸ νὰ σμικρύνωμεν τὴν

ἀξίαν τῶν προτερημάτων, ἢ νὰ φαυλίζωμεν τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἡμετέρου προσωπικοῦ ἀντιζήλου, πόσον ἤθελεν εἶσθαι ἀγεννέστερον τὸ νὰ φαυλίζωμεν τὰς ἀρετὰς πολιτικοῦ ἀντιπάλου! Ἐὰν ᾔηται ἄτιμον τὸ νὰ πράττω τοῦτο ἐγὼ ὁ ἴδιος, εἶναι ἄρᾳ γε ὀλιγώτερον ἄτιμον τὸ νὰ ἐνεργῶ νὰ πράττηται τοῦτο ὑπ' ἄλλων, καὶ νὰ τιμῶ ἢ ν' ἀτιμάζω διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης μου, καὶ ν' ἀνταμείβω διὰ πολιτικῶν τιμῶν τοὺς πράττοντας τοῦτο; Διότι ἀνθρωπὸς τις εἶναι πολιτικὸς ἀντίπαλος, παύει ἄρᾳ γε τοῦ νὰ ᾔηται πλάσμα Θεοῦ; καὶ παύομεν ἡμεῖς τοῦ νὰ ἡμεθα ὑπόχρεοι νὰ ὑπακούωμεν εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ τὸν πρὸς ἐκεῖνον ἀναφερόμενον; ἢ μᾶλλον ἤθελον ἐρωτῆσει τοῦτο· φρονοῦσιν ἄρᾳ γε οἱ ἄνθρωποι ὅτι αἱ πολιτικαὶ συγκρούσεις ἐξορίζουσι τὴν Θεότητα ἀπὸ τοῦ θρόνου τοῦ σύμπαντος; Ἀλλὰ δὲν ἐφαρμόζονται αἱ παρατηρήσεις αὗται ἐπὶ μόνων τῶν πολιτικῶν διχονοιῶν. Οὐδὲν προνόμιον μεγαλύτερον παρὰ πάντα ἄλλον πολίτην ἀπολαύει ὁ διευθύνων δημόσιον τυπογραφεῖον, οὐδ' ἔχει δικαίωμα ὑπὲρ πάντα ἄλλον νὰ μεταχειρίζηται τὸ τυπογραφεῖον του, ἢ νὰ ἐπιτρέπη εἰς ἄλλους νὰ μεταχειρίζωνται αὐτὸ, εἰς ἐκπλήρωσιν προσωπικῶν ἐχθροπαθειῶν, εἰς διεκδίκησιν ἀτομικῶν

ἀδικημάτων, ἢ εἰς ἔκθεσιν τοῦ χαρακτῆρος τῶν ιδιωτῶν, ἄνευ δίκης, εἰς τὴν δημοσίαν περιφρόνησιν. Τὰ κατὰ τῆς κοινωνίας γινόμενα κακούργηματα πρέπει νὰ τιμωρῶνται ὑπὸ τῆς κοινωνίας, καὶ μόνον ὑπὸ τῆς κοινωνίας· ὁ δὲ διευθύνων τυπογραφεῖον δημόσιον, διότι ἔχει τὴν φυσικὴν δύναμιν, δὲν ἀποκτᾷ ἐκ τούτου περισσότερον δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ ποινὴν, παρ' ὅ,τι ἔχει οἰοσδὴποτε ἄλλος. Εἰάν τις δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο, διότι ἔχει τυπογραφεῖον, τότε καὶ ἄλλος τις δύναται νὰ πράξῃ τὸ αὐτὸ, διότι ἔχει ἰσχυροὺς βραχίονας· καὶ οὕτως ἀνατρέπεται διὰ μιᾶς ἡ κυβέρνησις τῆς κοινωνίας. Δὲν ἔχει δὲ μάλιστα δικαίωμα νὰ δημοσιεύῃ οὐδὲ παραδείγματα ἰδιωτικῆς κακοηθείας, ἐκτὸς εἰάν κατεστάνθῃσαν πρότερον γνωστὰ ὑπὸ τῆς Προνοίας τοῦ Θεοῦ. Ἐνόσω δὲ ταῦτα εἶναι ἔξω τῆς ὄψεως τοῦ δημοσίου, πρέπει νὰ ᾗναι ἔξω τῆς ὄψεως καὶ αὐτοῦ, πλὴν εἰάν δύναται ν' ἀποδείξῃ ὅτι διετάχθη ἰδίως νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἔργον τοῦτο.

Ἑρωτήματα.

I Ποία ἡ διαφορὰ μεταξὺ χαρακτῆρος καὶ ὑπολήψεως ; Φέρε παράδειγμα.

2 Φέρε παράδειγμα, διὰ νὰ δείξης τὴν ὠφέλειαν τῆς ἀγαθῆς, καὶ τὴν βλάβην τῆς κακῆς ὑπολήψεως.

3 Ἐξήγησον μὲ λέξεις ἰδικάς σου, διὰ τί τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὑπόληψις εἶναι κτῆμα, καθὼς καὶ ἡ ἄλλη ιδιοκτησία του.

4 Διὰ τί δὲν πρέπει δύο ἢ πλείότεροι ἄνθρωποι νὰ διηγῶνται πρὸς ἀλλήλους ὅσας τυχὸν γνωρίζωσι κακὰς πράξεις τῶν γειτόνων των.

5 Ὑπόθεσ ὅτι εἶδον ἄνθρωπὸν τινα ἄπαξ ὠργισμένον· εἶναι δίκαιον νὰ συμπεράνω ἐκ τούτου ὅτι εἶναι ὀργίλος ; Διὰ τί ;

6 Εἶναι δίκαιον νὰ δημοσιεύσω ὅτι οὗτος εἶναι ὀργίλος ; εἶναι δίκαιον νὰ λέγω ὅτι δὲν ἔχει οὐδεμίαν ἄλλην ἀρετὴν, ὑποτεθέντος ὅτι εἶναι ἀληθῶς ὀργίλος ;

7 Ὑπόθεσ ὅτι γνωρίζω ἄνθρωπὸν τινα ὡς ἐλευθέριον· εἶναι δίκαιον νὰ λέγω ὅτι ἡ ἐλευθεριότης του πηγάζει ἐξ ἀλαζονείας ;

8 Ὑπόθεσ ὅτι ἄνθρωπός τις δὲν μοι ἔδωκεν ἐλεημοσύνην· εἶναι δίκαιον νὰ λέγω ὅτι ἡ ἀρνησίς του προῆλθεν ἐκ φιλαργυρίας ; Διὰ τί ;

9 Ποίαν βλάβην προξενοῦσιν οἱ κατ' ἄλλων χλευασμοὶ καὶ μορφασμοὶ εἴτε παρόντων εἴτε ἀπόντων.

ΙΟ Ὑπόθεσις ὅτι γνωρίζω ἄνθρωπόν τινα ὅτι ἔκλεψεν ἵππον· εἶναι δίκαιον ν' ἀποκρύψω τοῦτο;

ΙΙ Ὑπόθεσις ὅτι γνωρίζω ἄνθρωπόν τινα ὅτι παρέβη οὐσιώδη τινὰ νόμον τῆς κοινωνίας· εἶμαι ὑπόχρεως ν' ἀποκρύπτω τοῦτο;

Ι2 Ἐὰν ἀναφέρω ποσῶς αὐτὸ, πρὸς τίνα χρεωστῶ νὰ τὸ ἀναφέρω;

Ι3 Ὑπόθεσις ὅτι γνωρίζω ὅτι ἄνθρωπός τις εἶναι δόλιος, καὶ δύναμαι ν' ἀποδείξω τοῦτο· καὶ ὅτι ὁ τοιοῦτος ἐτοιμάζεται νὰ συνάψῃ ἐταιρίαν μετὰ τινος φίλου μου, τὸν ὁποῖον ἤξεύρω ὅτι θέλει ἐξαπατήσει, ἔὰν δυνηθῇ· ποῖον εἶναι τὸ χρέος μου εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην;

Ι4 Ὑπόθεσις ὅτι ἐγνωστοποίησα τὰ πράγματα ταῦτα εἰς τὸν φίλον μου· χρεωστῶ νὰ εἴπω αὐτὰ καὶ πρὸς πάντα ἄλλον;

Ι5 Κατὰ τί ἤθελε διαφέρει τοῦτο ἀπὸ τὴν διαβολὴν;

Ι6 Ὑπόθεσις ὅτι γνωρίζω ἐν παιδίον ὅτι βλασφημεῖ, ὅτι ψεύδεται, ὅτι κλέπτει, ὅτι αἰσχρολογεῖ κλπ· εἶναι ἄρα γε διαβολὴ νὰ γνωστοποιήσω εἰς τοὺς γονεῖς αὐτοῦ τὴν διαγωγὴν του, ἔὰν ἐστοχαζόμεν ὅτι ἦτον ἄγνωστος εἰς αὐτούς;

Ι7 Εἶναι πρέπον νὰ διαδίδω ταῦτα, καὶ νὰ τὰ διηγῶμαι καὶ εἰς ἄλλους ἀνθρώπους;

18 Ὄταν γνωστοποιῶμεν τὰς κακὰς πράξεις τῶν ἄλλων, ποῖος λόγος πρέπει νὰ ὀδηγῇ ἡμᾶς, διὰ νὰ ἦναι ἀθώα ἡ διαγωγὴ ἡμῶν;

19 Ἐὰν ἐξεύρωμεν ὅτι ἄνθρωπός τις εἶναι κακός, καὶ ἂν ἐνδέχεται νὰ μὴν ὁμιλῶμεν περὶ τούτου, εἶναι ἄλλο τι, τὸ ὁποῖον ὀφείλομεν νὰ πράττωμεν;

20 Ἐὰν δημοσιευθῇ τις συκοφαντία διὰ τινος ἐφημερίδος, τίς εἶναι ὁ ἀξιωμαμπτότερος, ὁ δημοσιεύσας ἢ ὁ συντάξας;

21 Ἐὰν ὁ δημοσιεύων αὐτὴν ἐκδότης ἀγνοῇ ὅτι εἶναι συκοφαντία, εἶναι ὑπεύθυνος;

22 ἔχει ὁ ἐκδότης περισσότερον δικαίωμα νὰ δημοσιεῦῃ ἀληθείας ἐπιβλαβεῖς παρ' ὅτι ἔχει νὰ δημοσιεύῃ ἐπιβλαβεῖς ψευδολογίας; Εἰς ποίας περίπτώσεις ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦτο;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

ΠΕΡΙ ΦΙΛΑΛΗΘΕΙΑΣ.

Ἡ φιλαλήθεια συνίσταται εἰς τὸ λέγειν τὴν ἀλήθειαν, μετὰ βουλήσεως τοῦ λέγειν αὐτήν.

Τὸ λέγειν δὲ τὴν ἀλήθειαν δυνατόν νὰ ἀναφέ-
ρηται ἢ πρὸς τι, τὸ ὁποῖον ἀποφαινόμεθα ὅτε
ἔγγεινεν ἢ γίνεται τώρα, καθὼς ὅταν λέγωμεν
ὅτι ἔβρεξεν ἐχθὲς, ἢ βρέχει σήμερον· ἢ πρὸς τι,
τὸ ὁποῖον κηρύττομεν ὅτι ἔχομεν σκοπὸν νὰ πρά-
ξωμεν, καθὼς ὅταν ὑποσχωμέθα ὅτι θέλομεν
δώσει εἰς ἄνθρωπὸν τινα δέκα δραχμὰς αὔριον.

Ἡ βούλησις ἥτοι ὁ σκοπὸς πρέπει πάντοτε νὰ
λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν, ὅταν ὁμιλῶμεν περὶ ἠθι-
κῆς ἐνοχῆς ἢ ἀθωότητος μιᾶς τινος ἀποφάνσεως.
Ἐὰν μὲν τις ἔχῃ εἰλικρινῶς σκοπὸν νὰ εἴπῃ ἀλή-
θειαν, εἶναι ἀθῶος τοῦ κακουργήματος τοῦ ψεύδε-
σθαι, ἂν καὶ ἐνδέχεται νὰ ᾔῃναι εἰς πλάνην. Ἐὰν
δ' ἔχῃ σκοπὸν νὰ ἐξαπατήσῃ, εἶναι ἐνοχὸς ψεύ-

δους, καὶ ἂν τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα ἐνδέχεται νὰ ᾖναι ὄντως ἀληθῆ.

Ὅθεν θέλομεν πραγματευθῆ τὸ περὶ φιλαληθείας διαιροῦντες αὐτὸ εἰς δύο τμήματα, πρῶτον μὲν εἰς τὸ περὶ Ἀποφάνσεων, δεύτερον δὲ εἰς τὸ περὶ Ὑποσχέσεων.

ΤΜΗΜΑ Α'.

Περὶ Ἀποφάνσεων.

Ὁ τῆς φιλαληθείας νόμος ἀπαιτεῖ ὥστε, ὅσας τις ἀποφαινόμεθα τι περὶ τινος γεγονότος, νὰ μεταδίδωμεν εἰς τοὺς ἄλλους τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἔννοιαν, ἣτις ὑπάρχει εἰς τὴν ἡμετέραν διάνοιαν· τοὔτέστι νὰ ἐκθέτωμεν τὸ γεγονὸς ὅπως πιστεύωμεν ὅτι ἔγινε.

Τὰ Γραφικὰ δὲ περὶ τούτου παραγγέλματα εἶναι τοιαῦτα, οἷα τὰ ἐφεξῆς·

«Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ.» (α).

«Βδέλυγμα Κυρίου χεῖλη ψευδῆ.» (β)

(α) Ἐξοδ. κ', 16.

(β) Παροιμ. 16', 22.

«Παῦσον τὴν γλῶσσάν σου ἀπὸ κακοῦ, καὶ χεῖλῃ σου τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον.» (1)

Οἱ λαλοῦντες τὸ ψεῦδος λέγονται ὅτι εἶναι «Ἐκ πατρὸς τοῦ διαβόλου.» τουτέστιν, ὁπαδοὶ ἢ μιμηταὶ τῶν πράξεων τοῦ διαβόλου, — ὅστις ψεύστης ἐστὶ «ψεύστης ἐστὶ καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ.» (2)

«Πᾶσι τοῖς ψευδέσι τὸ μέρος αὐτῶν ἐν τῇ λίμνῃ τῇ καιομένῃ πυρὶ καὶ θείῳ.» Καὶ οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν (τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν) πᾶν κοινοῦν καὶ ποιοῦν βδέλυγμα καὶ ψεῦδος.» (3)

Ὡς παραδείγματα δὲ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ κατὰ τοῦ ἁμαρτήματος τοῦ ψεύδεσθαι, ἰδὲ τὸ τοῦ Γιεζὲ καὶ τὸ τοῦ Ἀνανίου καὶ τῆς Σαπφείρας. (4)

Ὁ τῆς φιλαληθείας λοιπὸν νόμος ἀπαγορεύει.

Α'. Τὸ νὰ προφέρωμεν ὡς ἀλήθειαν ὅ,τι ἡξεύρωμεν ὅτι εἶναι ψεῦδος. Τοῦτο δὲ συμβαίνει, ὅσάκις ὁμιλῶμεν ἐπὶ περιστάσεων οἷωνδ' ἡποτε, ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐξαπατήσωμεν.

Β'. Τὸ νὰ λέγωμεν ὡς ἀληθὲς ὅ,τι δὲν ἡξεύρωμεν ὅτι εἶναι τοιοῦτον. Ὅσάκις λέγωμέν τι ὡς

(1) Ψαλμ. λγ'. 14.

(2) Ἰωάν. η'. 44.

(3) Ἀποκάλ. κx'. 8.

(4) Δ'. Βκσιλ. ε', 20 — 27.

Πράξ. ε'.

ἀληθές ὅ,τι δὲν ἤξεύρωμεν ὅτι εἶναι ἀληθές, δὲν μεταδίδομεν εἰς ἄλλον τὴν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ δια-
νοίᾳ ἔννοιαν· τοὔτέστιν, ὁμιλοῦμεν ψευδῶς. Εἶναι
δὲ μωρὸν δικαιολόγημα τὸ νὰ λέγωμεν, ὅτι δὲν
ἤξεύρομεν εἰάν ἦτον ἀληθές ἢ ψευδές. Ἐπειδὴ εἰάν
τόσον μόνον ἤξεύραμεν περὶ αὐτοῦ, τόσον μόνον
ἔπρεπε καὶ νὰ εἴπωμεν· ὅχι δὲ νὰ ἐμβάλλωμεν
εἰς τὸν ἄλλον τὴν ἐναντίαν ἀκριβῶς ιδέαν.

Ἀλλὰ, ἤθελέ τις εἰπεῖ, δὲν πρέπει ἄρά γε πο-
τὲ νὰ λέγωμέν τι, εἰμὴ ὅ,τι ἤξεύρομεν ὅτι εἶναι
ἀληθές; Ποτὲ δὲν πρέπει ν' ἀποφαινώμεθα γνώ-
μην; Ἀναμφιβόλως δυνάμεθα νὰ πράξωμεν τοῦ-
το· ἀλλὰ τότε πρέπει νὰ ἐκφράζωμεν αὐτὸ ὡς
γνώμην ἡμετέραν, οὐχὶ δὲ ὡς ἀλήθειαν.

γ'. Τὸ νὰ λέγωμεν ὅ,τι εἶναι ἀληθές ἴσως, νὰ
τὸ λέγωμεν ὁμῶς κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ἢ ἐπὶ
τοιούτων περιστάσεων, ὥστε νὰ ἐμβληθῶσιν εἰς
τοὺς ἄλλους ψευδεῖς ἔννοιαι.

Ἐνδέχεται δὲ νὰ πράξωμεν τοῦτο πολυειδῶς·
καθὼς, λόγου χάριν·

- 1 Ὑπεραυξάνοντές τινας τῶν περιστάσεων.
- 2 Ἐλαττοῦντές τινας τῶν περιστάσεων.
- 3 Ἡ τινὰς μὲν τῶν περιστάσεων ὑπεραυξά-
νοντες, τινὰς δ' ἐλαττοῦντες.

γ'. Ἐκθέτοντες μὲν τὰ γεγονότα ὅπως σπινέθη-

σαν, ἀλλὰ συμπλέκοντες αὐτὰ οὕτως, ὥστε νὰ ἐμποιήσωμεν εἰς τὸν ἀκροατὴν ψευδεῖς ιδέας. Ἐάν, λόγου χάριν, εἴπω ὅτι ὁ Α εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ Β, καὶ ἀμέσως ἀφοῦ ἐκεῖνος ἐξῆλθεν, ὁ Β παρετήρησεν ὅτι ἐκλάπη τὸ ὥρο-λόγιόν του, διεγείρω κατὰ φυσικὸν λόγον τὴν ιδέαν ὅτι ὁ Α ἔκλεψεν αὐτό. Ἐάν δὲ λέγω τοῦ-το, ἐπὶ σκοπῷ νὰ διεγείρω ψευδῇ ιδέαν, ἂν καὶ δὲν διηγῶμαι εἰμὴ τὸ γεγονὸς ἀπλῶς, εἶμαι ἔνοχος ψεύδους.

δ'. Ἐπειδὴ τὸ ἔγκλημα τοῦ ψεύδεσθαι ὑφί-σταται εἰς τὸ μετὰ βουλήσεως ἐμβάλλειν ψευδῇ ιδέαν εἰς τῶν ἄλλων τὴν διάνοιαν, δυνάμεθα νὰ ὑποπέσωμεν εἰς τὸ ἔγκλημα τοῦτο ἐπίσης καὶ διὰ τοῦ τόνου τῆς φωνῆς, καὶ διὰ τοῦ βλέμμα-τος τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ διὰ τοῦ νεύματος τῆς κεφαλῆς, καὶ διὰ σχημάτων τοῦ σώματος, κα-θὼς καὶ διὰ λέξεων. Ἐάν τις ὁδοιπόρος μ' ἐρω-τήσῃ τίς εἶναι ἡ ὁδὸς ἡ ἄγουσα εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐγὼ δὲ δείξω εἰς αὐτὸν διὰ τοῦ δακτύλου ἄλ-λην παρὰ τὴν ἀληθινήν, τοῦτο εἶναι ἐπίσης ψευ-δος, καθὼς καὶ ἐάν μετεχειριζόμεν ἑξέεις πρὸς τοῦτο.

ε. Ὁ νόμος οὗτος ἐφαρμόζεται εἰς τὴν συνα-ναστροφὴν ἡμῶν μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καθ'

όλας τὰς σχέσεις τοῦ βίου. Οὗτος ἀπαγορεύει τὸ νὰ ψεύδωνται καὶ οἱ γονεῖς πρὸς τὰ τέκνα των, καὶ τὰ τέκνα πρὸς τοὺς γονεῖς των, καὶ οἱ διδάσκαλοι πρὸς τοὺς μαθητάς, καὶ οἱ μαθηταὶ πρὸς τοὺς διδασκάλους, καὶ οἱ γέροντες πρὸς τοὺς νέους, καὶ οἱ νέοι πρὸς ἀλλήλους, καὶ οἱ πωλοῦντες πρὸς τοὺς ἀγοράζοντας, καὶ οἱ ἀγοράζοντες πρὸς τοὺς πωλοῦντας, καὶ οἱ πολιτικοὶ πρὸς τὴν ἰδικήν των καὶ πρὸς τὴν ἐναντίαν πολιτικὴν μερίδα. Ἐν συντόμῳ ἡ ὑποχρέωσις αὕτη εἶναι καθολικὴ, καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραβλεφθῇ ὑπ' οὐδενὸς ἀνθρώπου, οἵανδ' ἡποτε σχέσιν ἔχοντος πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, εἴτε φυσικὴν εἴτε τεχνητήν.

Δὲν δικαιολογεῖ δὲ οὐδὲν τὸ ψεῦδος τὸ νὰ λέγωμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος, πρὸς τὸν ὅποιον ὁμιλοῦμεν, δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀλήθειαν. Οὗτος εἶναι λόγος ἰσχυρὸς διὰ νὰ μὴν εἴπωμεν πρὸς αὐτὸν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ δὲν εἶναι λόγος ἰσχυρὸς διὰ νὰ εἴπωμεν πρὸς αὐτὸν ψεῦδος. Ἐὰν ἄνθρωπός τις δὲν ἔχῃ δικαίωμα ν' ἀπαιτῇ τι παρ' ἡμῶν, οὗτος εἶναι λόγος ἰσχυρὸς διὰ ν' ἀπορρίψωμεν τὴν ἀπαιτήσιν του· δὲν εἶναι ὁμοῦ καὶ λόγος ἰσχυρὸς διὰ νὰ ἐξαπατήσωμεν αὐτόν.

Πόσον εἶναι χρήσιμος ἡ ἀσκησις ἀκριβοστάτης

φιλαληθείας, εἶναι ὅλως ἀδύνατον τὸ νὰ ὑπολογίσῃ τις. Ἐντεῦθεν ἀναδεικνύεται πόσον μέγα κακὸν εἶναι τὸ νὰ λέγωμεν ψεύδη χάριν ἀστεϊσμοῦ, ἢ νὰ ὑπεραυξάνωμεν τὰ περιστατικά τινος διηγήματος, χάριν τέρψεως ἢ συγκινήσεως τῶν ἀκροατῶν. Ὅστις ἀποφασίζει νὰ λέγῃ ψεύδη παίζων, ταχέως θέλει καταντήσῃ νὰ λέγῃ ψεύδη καὶ σπουδάζων, καὶ θέλει ἀποκατασταθῇ καθ' ἑξῆς ψεύστης. Πᾶς ἄνθρωπος λοιπὸν, καὶ κατ' αὐτὰς τὰς πλέον ἀσημάντους περιστάσεις, ἃς προσέχῃ μετ' ἀκρας ἐπιμελείας νὰ ᾔναι φιλαλήθης, καὶ θέλει εὖρει ὅτι δι' οὐδεμιᾶς ἄλλης ἀρετῆς θέλει ἀποκτήσῃ περισσότερον κράτος καὶ ἐπὶ τῶν ἰδικῶν του πράξεων, καὶ ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Ἐὰν οὕτως ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἐλέπομεν πόσον εἶναι μοχθηρὸν τὸ νὰ διδάσκωμεν ἄλλους νὰ ψεύδωνται. Τοῦτο πράττουσιν ἐνίοτε καὶ γονεῖς καὶ τροφοὶ, λέγοντες μύθους διὰ νὰ ἐκφοβήσωσι τὰ παιδία, διὰ νὰ ἐκτελέσωσι στιγμιαῖόν τινα σκοπὸν. Τοῦτο πράττουσιν ὡσαύτως καὶ οἱ ὁδηγοῦντες τὰ τέκνα ἢ τοὺς ὑπηρέτας των νὰ λέγωσι πρὸς τοὺς ἐρχομένους εἰς ἐπίσκεψιν, ὅτι δὲν εἶναι εἰς τὴν οἰκίαν, ἐνῶ εἶναι μὲν εἰς τὴν οἰκίαν, δὲν θέλουν δὲ νὰ διακοπῇ ἡ ἐργασία των. Τὸ

αὐτὸ τοῦτο γίνεται, καὶ ὅταν οἱ ἔμποροι παραγ-
γέλλωσιν εἰς τοὺς ὑπηρέτας των νὰ διαβεβαίονωσι
τοὺς ἀγοραστὰς ὅτι τὰ ἐμπορεύματά των ἡγο-
ράσθησαν κατ' ἄλλην τιμὴν, παρὰ καθ' ἣν ἀλη-
θῶς ἡγοράσθησαν. Ποῖον λόγον ἔχουσιν οἱ τοιοῦ-
τοι ἄνθρωποι νὰ δώσωσιν εἰς τὸν Θεὸν διὰ τὴν
ἀπώλειαν, τὴν ὁποίαν οὕτω πράττοντες ἐτοι-
μάζουσι διὰ τοὺς ἐπιτετραμμένους εἰς τὴν κηδ-
μονίαν αὐτῶν ; Πῶς δὲ δύνανται νὰ ἐλπίζωσιν
ὅτι θέλουν λέγει πρὸς αὐτοὺς τὴν ἀλήθειαν ἐκεῖ-
νοι, τοὺς ὁποίους οὕτω βεβουλευμένως διδάσκουσι
νὰ ψεύδωνται ; Πρὶν δέ τις ἐπιχειρήσῃ νὰ εἴπῃ
τὸ ψεῦδος, ἅς ἐνθυμηθῇ ὅτι ὁ Θεὸς κυβερνᾷ τὸ
σύμπαν τοῦτο κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀληθείας, καὶ
ὅτι ὅλη ἡ σύστασις τῶν πραγμάτων εἶναι οὕτω
συντεταγμένη ὥστε νὰ δικαιόνη τὴν ἀλήθειαν,
καὶ νὰ ἐξελέγχῃ τὸ ψεῦδος. Ὅθεν τὸ πρῶτον
ψεῦδος ἀπαιτεῖ πάντοτε πάμπολλα ἄλλα ψεύδη
διὰ ν' ἀποκρυφθῇ· ἕκαστον δὲ τούτων βυθίζει
τὸν ψεύστην εἰς δυσχερεστέραν περιπλοκὴν, καὶ
ἐπὶ τέλους πάντα ὁμοῦ θέλουν κατακαλύψει αὐ-
τὸν μὲ ἀίσχνην. Αἱ ἐκ τῆς ἀληθείας προερχόμε-
ναι ἐνοχλήσεις, μὴ θεωρουμένης τῆς ἐνοχῆς καὶ
τῆς ἀθωότητος, εἶναι ἀπείρως ὀλιγώτεραι παρὰ
τὰς ἐνοχλήσεις τὰς ἐκ τοῦ ψεύδους προερχομένας.

Ἑρωτήματα.

1 Φέρε παράδειγμα, διὰ νὰ δείξης τί ἐννοεῖς διὰ τοῦ «λέγειν τὴν ἀλήθειαν.»

2 Φέρε παράδειγμα ἀνθρώπου λέγοντος ὅ,τι δὲν εἶναι ἀληθὲς, καὶ ὅμως οὐχὶ ἐνόχου ψεύδους.

3 Φέρε παράδειγμα ἀνθρώπου λέγοντος ἀλήθειαν, καὶ ὅμως ἐνόχου ψεύδους.

4 Διὰ τί νὰ διαιρῶμεν τὴν φιλαλήθειαν εἰς ἀποφάνσεις καὶ εἰς ὑποσχέσεις.

5 Πῶς δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν ὅταν ἀποφαινόμεθα τι, ὅτι εἴμεθα ἀθῶοι τοῦ κακουργήματος τοῦ ψεύδεσθαι.

6 Διηγήθητι τὰ περὶ Γιεζεὶ μὲ λέξεις ἰδικάς σου.

7 Διηγήθητι τὰ περὶ Ἀνανίου καὶ Σαπφείρας.

8 Τί μανθάνομεν ἐκ τούτων τῶν παραδειγμάτων;

9 Δυνάμεθα νὰ ἐξαπατήσωμεν μετὰ βουλήσεως ἄλλον ἄνθρωπον, χωρὶς νὰ γείνωμεν ἐνοχοὶ ψεύδους;

10 Διὰ τί εἶναι ψεῦδος τὸ νὰ διηγώμεθα τι ὡς ἀληθὲς, περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ ὁποίου δὲν εἴμεθα βέβαιοι; Φέρε παράδειγμα τοῦ τοιούτου ψεύδους.

11 Φέρε παράδειγμα ψεύδους δι' ὑπεραυξήσεως τῶν περιστάσεων.

12 Φέρε παράδειγμα ψεύδους δι' ἐλαττώσεων τῶν περιστάσεων.

13 Φέρε παράδειγμα ἀμφοτέρων τούτων ὁμοῦ συνδεδεμένων.

14 Φέρε παράδειγμα γεγονότων ἐξιστορουμένων μὲν ὅπως ἀληθῶς συνέβησαν; ἀλλ' οὕτω συμπλεκόμενων ὁμοῦ, ὥςτε νὰ προξενῶσιν ἰδέαν ψευδῆ.

15 Φέρε παράδειγμα ψεύδους, ἄνευ χρήσεως λέξεων.

16 Ἐὰν πολλὰ παιδία συμφωνήσωσιν εἰς τὸ σχολεῖον νὰ εἴπωσι ψεῦδος τι πρὸς τὸν διδάσκαλον, εἶναι τάχα τοῦτο ἐπίσης κακὸν, ὥς καὶ τὸ νὰ εἴπῃ ὁ διδάσκαλος ψεῦδος τι πρὸς τοὺς μαθητάς;

17 Εἶναι τάχα τὸ ψεῦδος ἐπαινετώτερον, ἔὰν πολλοὶ ὁμοῦ συμφωνήσωσι νὰ εἴπωσιν αὐτό;

18 Γίνεται ἄρά γε ὀλιγώτερον ἀξιοκατάκριτον τὸ ψεῦδος, ἔὰν τις ἀποκτήσῃ τὴν ἑξιν τοῦ ψεύδεσθαι;

19 Εἶναι κακὸν τὸ ψεύδεσθαι χάριν ἀστεϊσμοῦ; ποῖα ἐπακολουθήματα ἔχει τοῦτο;

20 Ἐὰν τύχῃ νὰ σὲ προστάξῃ τις νὰ εἴπῃς ψεῦδος, πρέπει σὺ νὰ ὑπακούσῃς;

21 Ἐὰν τις τύχῃ νὰ σὲ προστάξῃ νὰ εἴπῃς ψεῦδος, καὶ σὺ εἴπῃς αὐτὸ, σὲ δικαιολογεῖ ἄρά γε ἡ προσταγὴ αὕτη, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ;

ΤΜΗΜΑ Β'.

Περὶ ὑποσχέσεων καὶ συναλλαγμάτων.

Α'. Περὶ ὑποσχέσεων.

Ὑπόσχεσις λέγεται ἡ δῆλωσις τῆς ἡμετέρας βουλήσεως κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἐμποιήσωμεν ἐθελουσίως εἰς ἄλλον ἄνθρωπον προσδοκίαν τινά.

Ὁ τῆς φιλαληθείας νόμος ἀπαιτεῖ νὰ ἐκφράζωμεν τὴν βούλησιν ἡμῶν ἀκριβῶς ὅπως ἐνυπάρχει εἰς τὴν ἡμετέραν διάνοιαν. Ἡμεῖς ἀληθῶς ἢ ἔχομεν ἢ δὲν ἔχομεν τὴν βούλησιν. Καὶ δὲν ἔχομεν πλειοτέραν ἐλευθερίαν νὰ ψευδῶμεθα περὶ τοῦ γεγονότος τούτου ἢ περὶ οἰουδήποτε ἄλλου.

Ἀφοῦ δὲ δηλώσωμεν τὴν βούλησιν ἡμῶν ταύτην κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἐμποιήσωμεν εἰς ἄλλον προσδοκίαν τινά, εἴμεθα ὑπόχρεοι νὰ ἐκπληρώσωμεν αὐτήν. Καὶ δι' ἄλλων λόγων, ἡ ὑπόσχεσις εἶναι ὑποχρεωτικὴ κατὰ τὴν ἔννοιαν ἐκείνην, καθ' ἣν ὁ ὑποσχόμενος ἠξέυρει ὅτι ἐδέχθη αὐτὴν ἐκεῖνος, πρὸς τὸν ὅποιον ἔγεινεν ἡ ὑπόσχεσις· τοῦτέστιν ὀφείλομεν νὰ ἐκπληρώμεν τὰς προσδοκίας, τὰς ὁποίας ἐθελουσίως ἐνεποιήσαμεν εἰς ἄλλους.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ὑποχρεωτικαὶ αἱ ὑποσχέσεις,

οὔτε καθ' ὃν τρόπον ὁ ὑποσχόμενος ἐννοῇ νὰ γείνωσιν αὐταὶ δεκταί· διότι ἐνδέχεται ἄλλο μὲν νὰ ἐννοῇ, ἄλλο δὲ νὰ λέγῃ· οὔτε πάλιν καθ' ὃν τρόπον ἐννοῇ αὐτὰς ἐκεῖνος, πρὸς τὸν ὁποῖον δίδονται· διότι τότε δὲν ἤθελον ἔχει οὐδὲν ὄριον αἱ ὑπέρογκοι προσδοκίαι τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ὑποχρέωσις ἐκπηγάζει ἐκ τοῦ ὅτι ἐθελουσίως ἐνεποιήσαμεν προσδοκίαν, καὶ ἕνεκα ταύτης τῆς προσδοκίας ὑποχρεούμεθα.

Ὅθεν, ὅπως συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν ἀποφάνσεων, δυνατόν νὰ ὑποσχεθῶμεν ὄχι μόνον διὰ λέξεων, ἀλλὰ καὶ διὰ πράξεων, καὶ διὰ σχημάτων, καὶ διὰ βλεμμάτων καὶ τῶν τοιούτων. Ὅστις ἐπὶ δημοπρασίας κάμῃ νεῦμα πρὸς τὸν δημοπράτην, τὸ ὁποῖον ὁμολογουμένως σημαίνει προσφοράν, εἶναι ἐπίσης ὑπόχρεως, καθὼς καὶ ἐὰν προσέφερε τιμὴν διὰ λέξεων. Οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, καὶ ὅταν δι' οἰουδήποτε ἄλλου τρόπου ἢ ἔργου ἐθελουσίως ἐγείρωμεν προσδοκίαν τινά.

Ἰσως δ' εἶναι πρέπον νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα περιπτώσεις τινάς, καθ' ἃς αἱ ὑποσχέσεις δὲν εἶναι ὑποχρεωτικάί. Συμβαίνει δὲ τοῦτο.

α. Ὅταν ἡ ἐκτέλεσις εἶναι ἀδύνατος. Δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ὑποχρέωσιν νὰ πράξωμεν ὅ,τι ἀποβαίνει ὅλως ὑπέρτερον τῆς ἡμετέρας δυνάμεως.

Ἐάν ὁμως ἐγνωρίζομεν τὸ ἀδύνατον τοῦ πράγμα-
τος πρὸ τῆς ὑποσχέσεως, εἴμεθα ἔνοχοι ψεύδους
καὶ δόλου, καὶ εἴμεθα ὑπόχρεοι ν' ἀποζημιώσω-
μεν τὴν διαψευσθεῖσαν προσδοκίαν τοῦ ἄλλου.

β'. Ὅταν ἡ ἐκτέλεσις ᾖ παράνομος. Δὲν δυ-
νάμεθα νὰ ἔχωμεν ὑποχρέωσιν νὰ πράξωμεν ὅ,τι
ἔχομεν καὶ ἄλλην ἐναντίαν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ
πράξωμεν. Ἐάν ὁμως ἡμεῖς μὲν ἐγνωρίζομεν, ἢ
ἠδυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν τὸ παράνομον τοῦ
πράγματος πρὸ τῆς ὑποσχέσεως, ὁ δὲ ἄλλος δὲν
ἐγνώριζεν αὐτὸ, εἴμεθα ἔνοχοι ἀπάτης, καὶ ὀφεί-
λομεν ν' ἀποζημιώσωμεν τὸν ἐξαπατηθέντα. Ἐάν
δὲ καὶ ὁ ἄλλος ἐγνώριζε τὸ παράνομον τοῦ πράγ-
ματος, δὲν ἔχομεν τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην. Ἐάν,
λόγου χάριν, ὑποσχεθῶ εἰς ἄλλον νὰ συγκλέπτω
μετ' αὐτοῦ, ὀφείλω νὰ παραβῶ τὴν ὑπόσχεσίν
μου· ἀλλὰ δὲν εἶμαι θεβαίως ὑπόχρεως ν' ἀπο-
δώσω ἐγὼ εἰς αὐτὸν, ὅ,τι ἠδύνατο νὰ κερδήσῃ
διὰ τῆς κακουργίας.

γ'. Αἱ ὑποσχέσεις δὲν εἶναι ὑποχρεωτικαὶ πρὸς
τούτοις, ὅταν δὲν ἐμποιῶμεν ἐβελουσίως προσ-
δοκίαν τινά. Ἐάν, λόγου χάριν, εἴπω πρὸς τὸν Α,
ὅτι θέλω δώσει εἰς τὸν Β ἓν βιβλίον, χωρὶς νὰ
ἐννοῶ ὅτι ὁ Α θέλει τὸ γνωστοποιήσῃ εἰς τὸν Β,
ἔπειτα δὲ ὁ Α τὸ γνωστοποιῇ εἰς αὐτὸν, ἄνευ τῆς

ἐμῆς γνώσεως· κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην ἐγὼ δὲν ἔχω οὐδεμίαν ὑποχρέωσιν. Ἐὰν δ' ἐγὼ παρακαλέσω τὸν Α να γνωστοποιήσῃ αὐτὸ πρὸς τὸν Β, τότε εἶμαι ὑπόχρεως, καθὼς καὶ ἐὰν ἐγνωστοποιούν αὐτὸ ἐγὼ ὁ ἴδιος.

δ'. Αἱ ὑποσχέσεις δὲν εἶναι ὑποχρεωτικαὶ πρὸς τούτοις, ὅταν ἀμφοτέρω τὰ μέρη γνωρίζωσιν ὅτι αὗται στηρίζονται ἐπὶ τινος συνθήκης, ἥτις ὕστερον ἐξελέγχεται ὅτι ἦτο ψευδής. Ἐὰν, λόγου χάριν, ὑποσχεθῶ χρήματα πρὸς τινά ἐπαίτην, στηριζόμενος ἐπὶ τῶν λόγων αὐτοῦ· ἔπειτα δ' ἐξελεγχθῶσιν οὗτοι ὅτι ἦσαν πλαστοί, ἡ ὑπόσχεσις αὕτη δὲν μοι ἐπιβάλλει οὐδεμίαν ὑποχρέωσιν.

Αὗται εἶναι αἱ κυριώτεραι περιπτώσεις, καθ' ἃς αἱ ὑποσχέσεις δὲν εἶναι ὑποχρεωτικαί. Ἡ ἐνόχλησις δὲ ἢ ἐκ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ὑποσχεσεων προκύπτουσα, δὲν ἀπαλλάττει ποτὲ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς ὑποχρέωσεως. Οὐδεὶς ποτε ἔχει ἀνάγκην νὰ ὑποσχεθῇ, ἐὰν δὲν θέλῃ· ἀλλ' ἀφοῦ ἄπαξ ὑποσχεθῇ, εἶναι ὑπόχρεως, ἐκτὸς ἐὰν ἀπαλλάττεται ὑπὸ ἄλλου ἠθικοῦ λόγου, ἕως ὅτου ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του. Ὅθεν οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ ἦναι εἰς ἄκρον περισκεπτικοὶ ὅταν ὑπόσχωνται· καὶ δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ὑπόσχωνται, χωρὶς πρότερον νὰ σκεφθῶσιν ἀρκούντως. Ἐν γέ-

νει δὲ θέλει εὐρεθῇ, εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι ὅσοι δεικνύουσι περισσοτέραν περίσκεψιν εἰς τὰς ὑποσχέσεις των, εἶναι καὶ πιστότατοι εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτῶν.

Β'. Περὶ Συναλλαγμάτων.

Τὸ συνάλλαγμα εἶναι ἀμοιβαία ὑπόσχεσις· καὶ ὑτέστιν ὑποσχόμεθα ὅτι θέλομεν πράξει τι, ἐπὶ συμφωνίᾳ καὶ ὁ ἄλλος νὰ πράξῃ τι ἄλλο.

Οἱ περὶ ἐρμηνείας συναλλάγματός τινος κανόνες, καὶ οἱ λόγοι τῆς ὑποχρεωτικῆς αὐτοῦ δυνάμεως, καὶ αἱ ἐξαιρούμεναι περιπτώσεις εἶναι τὰ αὐτὰ, τὰ ὅποια φυλάττονται καὶ ἐπὶ τῶν ὑποσχέσεων· ἡ μόνη δὲ διαφορὰ εἶναι ὅτι, εἰς τὰ συναλλάγματα προσήρτηται καὶ εἰδικὸς τις ὅρος, διὰ τοῦ ὁποίου ὀρίζονται καὶ ἐξακριβοῦνται αἱ ὑποχρεώσεις τῶν δύο μερῶν.

Ὅθεν, ἀφοῦ γείνηται συνάλλαγμα, ἐνόσω ὁ εἷς ἐκπληροῖ τὰς ὑποχρεώσεις του, καὶ ὁ ἄλλος ὀφείλει νὰ ἐκπληρώσῃ ἐπίσης τὰς ἰδικὰς του· εἰ δὲ ὁ εἷς παραβῇ τὸ συνάλλαγμα, τότε ὁ ἄλλος, ἔνεκα τῆς παραβάσεως ταύτης τοῦ ἀναγκαίου ὅρου, ἀπαλλάττεται τῶν ὑποχρεώσεών του. Μάλιστα δὲ ὁ πρῶτος παραβὰς τὸ συνάλλαγμα, ὀφείλει, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ν' ἀποδώσῃ εἰς τὸν

ἄλλον ὅσας ζημίας ἐπροξένησεν εἰς αὐτὸν διὰ τῆς παραβάσεώς του.

Οὗτος εἶναι ὁ γενικὸς κανὼν. Ὑπάρχει ὅμως μία ἐξαίρεσις, τὴν ὁποίαν ἀνάγκη νὰ μνημονεύσωμεν. Γίνονται συναλλάγματα τινὰ τῶν ὁποίων οἱ ὅροι διωρίσθησαν ὑπὸ τῶν νόμων τοῦ ἡμετέρου Πλάστου. Τοιαῦτα, λόγου χάριν, εἶναι τὸ τοῦ γάμου, καὶ τὸ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Εἰς τὰ παραδείγματα ταῦτα οὐδεὶς τῶν συμβαλλομένων ἀπαλλάττεται τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ ἕνεκα πάσης παραβάσεως τοῦ ἐνὸς, ἀλλὰ μόνον ἕνεκα τοιούτων αἰτίων, τὰ ὅποια ὁ Θεὸς ὥρισεν.

Σημειωτέον δὲ, ὅτι ἡ πρὸς τὴν φιλαλήθειαν ὑποχρέωσις μένει ἡ αὐτὴ, εἴτε μεταξὺ ιδιωτῶν γίνεται ἡ συνθήκη εἴτε μεταξὺ κοινωνιῶν. Ἀμφότεροι καὶ ἰδιῶται καὶ κοινωναὶ ὀφείλουσιν ἐπίσης νὰ ἐκπληρῶσι τὰς ὑποσχέσεις των. Ἔθνος πεπολιτευμένον καὶ ἰσχυρὸν ὀφείλει νὰ ἐκπληροῖ τὰς συνθήκας του ἐπίσης καὶ πρὸς πεπολιτευμένα καὶ πρὸς ἀπολίτευτα, καὶ πρὸς ἰσχυρὰ καὶ πρὸς ἀδύνατα ἔθνη, ὅπως καὶ ἰδιώτης πρὸς ἰδιώτην. Πᾶσα δ' ἄλλη διαγωγή, ἐπὶ οἷωδῇποτε προσχήματι γινομένη, ἢ ὑπὸ οἷαςδῇποτε δυνάμεως ὑποστηριζομένη, εἶναι τόσον ἀγεννὴς καὶ περιφρονήσεως ἄξια, ὅσον εἶναι καὶ ἀναίσχυντος καὶ μοχθηρά.

Ὁ Δουξ τῆς Βουργουνδίας, μαθητῆς τοῦ Φε-
 νελῶνος, παρευρέθη εἰς μίαν συνεδρίαν τοῦ ἀνα-
 κτοβουλίου, ὅπου ἐγίνετο σύσκεψις περὶ τῆς ὠφε-
 λείας, ἣτις ὑπετίθετο ὅτι ἤθλε προφανῶς προ-
 κύψει εἰς τὴν Γαλλίαν ἐκ τῆς παραβάσεως μιᾶς
 τινος συνθήκης. Ἀφοῦ ἀνεγνώσθη ἡ συνθήκη, οἱ
 ὑπουργοὶ ἐξήγουν κατὰ τί εἶναι βλαβερά, καὶ
 πᾶσι γῆ ἤθελε προστεθῇ εἰς τὴν Γαλλίαν, εἰάν
 καταφρόνουν τὴν ἐσρότητα τῶν συνθηκῶν. Λόγους
 δὲ πολιτικοὺς, κατὰ τὸ σύνηθες, ἀνέφερον ἀφθο-
 νωτάτους εἰς δικαιολογίαν τοῦ ἀπίστου ἐκείνου
 ἔργου. Ὁ Δουξ τῆς Βουργουνδίας ἤκουεν ἅπαντας
 μετὰ σιωπῆς. Ἀφοῦ δ' ἐκεῖνοι ἔπαυσαν, ἔδωκε
 τέλος εἰς τὴν συζήτησιν θέσας τὴν χειρὰ του ἐπὶ
 τοῦ ἐγγράφου, καὶ λέγων ἐντόνως· «Κύριοι, αὕ-
 τη εἶναι Συνθήκη.» Καὶ τὸ αἶσθημα τοῦτο εἶναι
 λαμπρότερον μνημεῖον τῆς δόξης αὐτοῦ, πᾶρεξ
 ἑκατὸν θρίαμβοι ἐπὶ μαρμαρίνης ἐγκεχαραγμέ-
 νοι στήλης.

Ἑρωτήματα.

1 Φέρε παράδειγμα μιᾶς ὑποσχέσεως, καὶ ἐξή-
 γησον τί περιέχει;

2 Τί ἐννοεῖς λέγων ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι
 ὑπόχρεως νὰ ἐπληρῶι τὴν ὑπόσχεσίν του;

3 Στρατηγός τις, πολιορκῶν πόλιν, ὑπεσχέθη εἰς τὴν φρουράν, ὅτι εἰάν παραδοθῇ, δὲν ἤθελε χυθῇ οὐδενὸς στρατιώτου αἷμα. Ἡ φρουρά παρεδόθη· ὁ δὲ στρατηγὸς ἔθαψεν ἅπαντας τοὺς στρατιώτας ζῶντας. Ἐφύλαξε τὴν ὑπόσχεσίν του; Διὰ τί;

4 Ὁ Ἡρώδης ὑπεσχέθη εἰς τὴν θυγατέρα τῆς Ἡρωδιάδος νὰ τὴν δώσῃ ὅ,τι ἤθελεν αἰτήσῃ πρὸς αὐτοῦ. Ἦτον ὑπόχρεως ἐκ τῆς ὑποσχέσεώς του νὰ δώσῃ εἰς αὐτὴν τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ; Διὰ τί;

5 Ὑπόθες ὅτι ἐρωτῶ ἓν παιδίον, τὸ ὁποῖον ἀφῆρσεν ἑνὸς ἄλλου τὸ κονδύλιον, εἰάν ἔπραξε τοῦτο· καὶ ἐκεῖνο δι' ἀνανεύσεως μόνον τῆς κεφαλῆς ἀποκρίνεται ὅτι δὲν τὸ ἀφῆρσεν εἶναι ψεῦδος τοῦτο ἢ ὄχι; Διὰ τί;

6 Ὑπόθες ὅτι ὑπεσχέθη νὰ ἐπισκεφθῶ ἄνθρωπόν τινα, καὶ πρὶν ἔλθῃ ἡ ὠρισμένη ὥρα, συνέβη κακῇ τύχῃ νὰ συντριφθῇ ὁ ποὺς μου· εἶμαι ἄρά γε ἔνοχος ψεύδους, ὅτι δὲν ἐπεσκέφθην αὐτόν; Διὰ τί;

7 Ὑπόθες ὅτι ὁ Ἡρώδης ὑπεσχέθη εἰς τὴν Ἡρωδιάδα τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ· ἦτον ἄρά γε ὑπόχρεως νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν τοιαύτην ὑπόσχεσιν;

8 Ὑπόθες ὅτι ἀριθμός τις ἀνθρώπων ἠνώθησαν διὰ νὰ πράξωσί τι παράνομον· ἔχουσιν ἄρα γε πλειότεραν τινὰ ὑποχρέωσιν νὰ πράξωσι τοῦτο, παρ' ὅσην ἤθελον ἔχει, εἰάν δὲν ἠνόνοντο;

9 Εἰάν τις σ' ἔλεγε, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν ἀδειαν, ὅτι ὁ πατήρ σου ἔμελλε νὰ σέ δώσῃ πέντε δραχμὰς, ἦτον ὁ πατήρ σου ὑπόχρεως ἐκ τούτου νὰ σοὶ τὰς δώσῃ;

10 Εἰάν τις ἰατρὸς ὑπεσχέθη νὰ ἐπισκεφθῇ τινα ἄρρωστον, ἀπαλλάττεται τῆς ὑποχρεώσεως τῆς ὑποσχέσεως ταύτης, διότι ἐπῆλθεν ἀνεμοζάλη, ἢ διότι ἦλθον φίλοι τινὲς εἰς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ; Διὰ τί;

11 Τίνες εἶναι πιθανώτατον νὰ παραβαίνωσι τὰς ὑποσχέσεις των;

12 Φέρε παράδειγμα συναλλάγματος.

13 Ὑπόθες ὅτι ὑπόσχομαι νὰ σέ πάρω εἰς τὴν ἁμαξάν μου αὖριον, εἰάν ᾔσαι ἕτοιμος τῇ δωδεκάτῃ ὥρᾳ· εἰάν σὺ δὲν ᾔσαι ἕτοιμος εἰμὴ μετὰ ἐν ἑξήταρτον τῆς ὠρισμένης ταύτης ὥρας, εἶμαι ἄρα γε ὑπόχρεως ἐγὼ ἐκ τῆς συνθήκης ταύτης;

14 Ὑπόθες ὅτι αἱ Ὀμόσπονδοι Πολιτεῖαι ἐκλείσαν δύο συνθήκας, τὴν μὲν πρὸς τοὺς Δυτικούς Ἰνδοὺς, τὴν δὲ πρὸς τὴν Μεγάλην Βρετανίαν· τίς τῶν δύο τούτων εἶναι μᾶλλον ὑποχρεωτική;

15 Ὑπόθες ὅτι κάμνω δύο συνθήκας, τὴν μὲν πρὸς ἓνα τῶν γειτόνων μου, τὴν δὲ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν· τίς τῶν δύο εἶναι περισσότερον ὑποχρεωτική;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

ΠΕΡΙ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ.

Ὁ σκυπὸς τῆς τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα των
σχέσεως δύναται εὐκόλως νὰ γνωρισθῇ ἐξ ὀλίγων
τινῶν προφανῶν ἀληθειῶν.

Ἄ Τὸ παιδίον εἰσέρχεται εἰς τὸν κόσμον ἀπρο-
παρασκευάστον διὰ τὰ καθήκοντα, τὰ ὅποια εἶναι
ἀνάγκη νὰ ἐκπληροῖ εἰς τὸν ἔπειτα βίον του. Ἀ-
νάγκη, μετ' ὀλίγα ἔτη, νὰ προστατεύῃ αὐτὸ ἑαυ-
τό. ἔχει χρεῖαν λοιπὸν σωματικῆς δυνάμεως·
ἀλλὰ τώρα εἶναι ἀσθενές. Περικυκλοῦται δὲ ὑπὸ
παντοίων ἀγαθῶν, τὰ ὅποια δύνανται ν' ἀπο-
κτηθῶσι μόνον διὰ συνέσεως· ἀλλὰ τώρα εἶναι
ἀμαθές. Θέλει δὲ περιστοιχίζεσθαι ὑπὸ πειρα-
σμῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους δὲν δύναται τις ν' ἀντι-
σταθῇ ἄνευ ἠθικῆς παιδαγωγίας· ἀλλ' αἱ ἠθικαὶ
αὐτοῦ ἀρχαὶ εἶναι εἰσέτι ἀσχημάτιστοι· Ἄς δια-
σαφήσωμεν δὲ πάντα ταῦτα καὶ δι' ἐνὸς παρα-

δείγματος. Ἄς λάβωμεν μίαν τῶν τεχνῶν, ἥ ἐν ἐκ τῶν διαφορῶν ἐπιτηδευμάτων, καὶ ἃς ἐξετάσωμεν, τίνι τρόπῳ δύναται νὰ ἐπιτηδεύῃ αὐτὸ ἐν παιδίῳ ἐν ἡλικίᾳ μιᾶς ἐβδομάδος ἢ ἐνὸς ἔτους· ἢ τίνι τρόπῳ δύναται νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ τῆς λιμοκτονίας διὰ τῆς ἀσκήσεως ἐνὸς ἐπιτηδεύματος.

Εἶναι λοιπὸν κατὰδῆλον ὅτι τὸ παιδίον ἔχει χρεῖαν τροφῆς ἐπὶ τῆς νηπιότητός του, καὶ παιδαγωγίας ἱκανῆς νὰ προπαρασκευάσῃ αὐτὸ εἰς τὰ μετὰ ταῦτα βιωτικὰ καθήκοντα. Ἄπαντες δὲ ἀπηλαύσαμεν τὴν προστασίαν ταύτην καὶ παιδαγωγίαν, ἢ ἄλλως δὲν ἠθέλομεν ζῆ σήμερον. Ὀφείλομεν δὲ καὶ ἡμεῖς νὰ δείξωμεν τὴν αὐτὴν ταύτην φροντίδα πρὸς τοὺς ἐρχομένους ὀπισθεν ἡμῶν.

Τώρα λοιπὸν ἡ κατάστασις τῶν γονέων καὶ τῶν τέκνων εἶναι ἀκριβῶς εὐάρμοστος πρὸς τὴν φύσιν ταύτην τῶν πραγμάτων. Οἱ μὲν γονεῖς ἔχουσι δύναμιν, σύνεσιν, ἐμπειρίαν, καὶ κλίσιν εἰς τὸ νὰ μεταχειρίζωνται ταῦτα πρὸς τὴν εὐμερίαν, καὶ ἰδίως πρὸς τὴν ἀγωγὴν τῶν τέκνων τῶν· τὰ δὲ τέκνα τῶν εἶναι ἀσθενῆ, ἀμαθῆ, ἄπειρα, καὶ φύσει εὐδιάθετα ὥστε νὰ ἐπιστηρίζωνται μετὰ θάρρους εἰς τὴν ὁδηγίαν τῶν γονέων.

Ὅθεν τὰ καθήκοντα τῶν γονέων δύνανται νὰ

συμπεριληφθῶσι κυρίως εἰς μίαν μόνην λέξιν, τὴν παιδαγωγίαν· τὰ δικαιώματα δ' αὐτῶν ἐκτείνονται πρὸς πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀναγκαῖον, καθ' οἷονδ' ἥποτε τρόπον, εἰς ἐκπλήρωσιν τούτου τοῦ καθήκοντος.

Α'. Τὰ καθήκοντα τῶν γονέων ἐμπεριλαμβάνουσι τὰ ἑφεξῆς·

α'. Διατροφήν καὶ προστασίαν. Οἱ γονεῖς ὀφείλουσι γὰρ τρέφωσι καὶ νὰ ἐνδύωσι τὰ τέκνα των, ἕως ὅτου κατασταθῶσιν ἱκανὰ διὰ προσηκούσης ἐπιμελείας νὰ συντηρῶνται ἀφ' ἑαυτῶν, καθ' ἣν εὐρίσκωνται θέσιν εἰς τὴν κοινωνίαν. Περὶ δὲ τοῦ ποσοῦ τῆς δαπάνης πρὸς τὴν διατροφήν ταύτην, πρέπει νὰ κρίνωσιν οἱ γονεῖς. Εἶναι ἀφροσύνη τὸ νὰ ἐθίζωσιν οἱ γονεῖς τὰ τέκνα των εἰς δαπάνας ἀνωτέρας ἢ πολὺ κατωτέρας τῶν περιστάσεων των. Οἱ γονεῖς εἶναι πρὸς τούτοις οἱ φυσικοὶ προστατάται τῶν τέκνων των· καὶ εἶναι ὑπόχρεοι νὰ τροφυλάττωσιν αὐτὰ ἀπὸ πάσης βλάβης, ὕβρεως καὶ καταδυναστείας.

β'. Σωματικὴν γύμνασιν. Πολλοὶ δὲν ἐγνώρισαν εἰμὴ παρὰ πολὺ βραδέως τὴν μεγάλην ὠφέλειαν τῆς σωματικῆς ὑγείας καὶ εὐεξίας. Ταῦτα δὲ δὲν δύγανται ν' ἀποκτηθῶσιν ἄνευ γυμνασίας,

ἐγκρατείας, καὶ ἐπιμελείας ἐν καιρῷ νεαρᾶς ἡλικίας. Καθῆκον δὲ τῶν γονέων εἶναι νὰ γυμνάζωσι τοιουτοτρόπως τὰ τέκνα των, ὥστε ν' ἀναπτυχθῶσιν ὅλαι αἱ δυνάμεις τοῦ σώματος αὐτῶν, καὶ νὰ ἐθισθῶσιν εἰς τὸν κόπον καὶ τὴν κακοπάθειαν. Τὴν ἀναγκαίαν δὲ πρὸς τοῦτο ἐπαγρύπνησιν σπανίως θέλει ἐνεργήσῃ ἄλλος τις, ἐκτὸς τῶν γονέων.

γ'. Διανοητικὴν ἀγωγὴν. Κατὰ πόσον ἡ εὐημερία λογικοῦ ὄντος ἐξήρτηται ἐκ τῆς διανοητικῆς ἀγωγῆς, εἶναι περιττὸν νὰ τὸ ἀναφέρωμεν. Ὅτι δὲ τὰ θεμέλια τῆς ἀγωγῆς ταύτης πρέπει νὰ τεθῶσιν ἐν καιρῷ νεαρᾶς ἡλικίας, εἶναι προφανέστατον· ἐπειδὴ, ἀφοῦ παρέλθῃ ὁ χρόνος οὗτος, ὁ ἄνθρωπος πρέπει ἀναγκαίως νὰ δαπανᾷ τὸν καιρὸν τοῦ φροντίζων ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ συντηρήσεως.

Ἐνταῦθα παρατηρητέον ὅτι οἱ γονεῖς ὀφείλουσι.

1 Νὰ παρέχωσι, καθ' ὅσον δύνανται, τοιαύτην ἀγωγὴν εἰς τὸ τέκνον των, ἣτις εἶναι εὐάριστος πρὸς τὴν εἰδικὴν αὐτοῦ κλίσιν καὶ ἰκανότητα.

2 Νὰ ἐκλέγωσι τοιούτους διδασκάλους, οἵτινες εἶναι οἱ ἐπιτηδειότατοι πρὸς κατόρθωσιν τοῦ σκοποῦ τούτου.

3 Νὰ προσέχωσιν ὥστε οἱ διδάσκαλοι νὰ ἐκπληρῶσι τὰ χρεῖα των, καὶ νὰ ἐνθαρρύνωσι τὰ

τέκνα των, δεικνύοντες τοιαύτην προθυμίαν ὑπὲρ τῆς μαθήσεως αὐτῶν, ἥτις δύναται νὰ τὰ παροτρύνῃ εἰς ὅλην τὴν ἀπαιτουμένην ἐπιμέλειαν.

4 Ἐὰν δὲ ᾖναι τοιαῦτα τὰ καθήκοντα τῶν γονέων, ὀφείλουσι νὰ καταβάλλωσι τὸν ἀναγκαῖον πρὸς τοῦτο καιρὸν. Πρέπει δὲ νὰ ἐνθυμῶνται, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ἔχει καιρὸν νὰ ἐκπληροῖ τὰ καθήκοντά του. Δὲν ἔχει δὲ δικαίωμα νὰ καταναλίσκῃ εἰς ἄλλας, ἐργασίας ἢ διασκεδάσεις τὰς ὥρας ἐκεῖνας, τὰς ὁποίας ὁ Θεὸς ὥρισεν εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων τοῦ πατρός.

Σημειωτέον δ' ἐνταῦθα ὅτι πολλοὶ γονεῖς δεικνύουσι παράδοξον φειδωλίαν πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο. Οὗτοι στεροῦνται μὲν πολλῶν ἀπολαύσεων, διὰ νὰ συνάξωσι πολλὴν περιουσίαν διὰ τὰ τέκνα των· συγχρόνως δὲ φείδονται νὰ δαπανήσωσιν εὐτελῆ τινα δαπάνην, διὰ νὰ δώσωσιν εἰς αὐτὰ κατάλληλον ἀγωγὴν, ἄνευ τῆς ὁποίας τὰ κτήματά των θέλουν εἶσθαι ἀγαθὰ πολὺ ἀμφίβολα· φαίνεται δὲ ὅτι πολλοὶ λαμβάνουσιν ὡς ὁμολογούμενον τοῦτο, ὅτι ἅπαντα τὰ σχολεῖα εἶναι ἐξίσου καλὰ, καὶ τὸ μόνον ζήτημα εἶναι τὸ, εἰς ποῖον σχολεῖον ἀπαιτεῖται ἡ ὀλιγίστη δαπάνη. Καὶ ἕνεκα ὀλίγων δραχμῶν, πολλάκις δὲ καὶ λεπτῶν, ἀποφασίζεται τοιαύτη ἢ τοιαύτη ἡ δια-

διανοητική ἀγωγή, καὶ αἱ ἑξεῖς τῶν παίδων.

δ' Ἠθικὴν ἀγωγήν.

Ὁ ἠθικὸς χαρακτήρ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐπομένως ἡ αἰωνία τύχη αὐτοῦ ἐξήρτηται ἀναγκαίως, κατὰ βαθμὸν ὅχι μικρὸν, ἀπὸ τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς τοῦ παιδίου. Τὴν ἠθικὴν δὲ ταύτην ἀγωγήν, καὶ διὰ διδασκαλίας καὶ διὰ παραδείγματος, πρέπει τὸ παιδίον νὰ λαμβάνη παρ' αὐτῶν τῶν γονέων· διὰ δὲ τὸν τρόπον καθ' ὃν αὕτη διοικεῖται, οἱ γονεῖς εἶναι ὑπεύθυνοι εἰς τὸν Θεόν. Οὐδὲν χρέος αὐτῶν εἶναι·

α' Νὰ διδάσκωσι τὰ τέκνα των τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν ἄνθρωπον καθήκοντά των, καὶ νὰ ἐμποιήσωσιν εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν στερεὰν πεποίθησιν περὶ τῆς ἠθικῆς των εὐθύνης. Πρέπει δὲ νὰ πράττωσιν ἰδίως τοῦτο, ἐγχαράττοντες εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ παραγγέλματα τῶν Ἱερῶν Γραφῶν.

β' Νὰ ἐκριζώνωσιν, ὅσον τὸ δυνατόν, τὰς κακὰς ὁρμὰς τοῦ παιδίου. Πρέπει δὲ νὰ προσέχωσιν ἐπιμελῶς εἰς τὰς πρώτας ἐμφανίσεις τῆς ὑπερηφανίας, τῆς ἰσχυρογνωμοσύνης, τῆς κακοτροπίας, τοῦ φθόνου, τῆς μνησικαχίας, τῆς ὀμότητος, τοῦ θυμοῦ, τοῦ ψεύδους, καὶ τῶν λοιπῶν δυσμενῶν παθῶν· καὶ νὰ προσπαθῶσι, κατὰ πάντα τρόπον

νὰ ἐκριζώσωσιν αὐτὰ, πρὶν ἐνδυναμωθῶσι διὰ συνεχοῦς ἐκπληρώσεως, καὶ ἐμπεδωθῶσι διὰ τῆς ἡλικίας.

γ' Νὰ δεικνύωσιν εἰς τὸ παιδίον τοιαῦτα παραδείγματα, τὰ ὅποια θέλουν καταστήσει τὰς διδασκαλίας των, κατ' ἄκρον βαθμὸν, τελεσφόρους. Ὅσων τὸ παράδειγμα διαμάχεται πρὸς τὰς διδασκαλίας των, οὗτοι πρέπει νὰ περιμένωσιν ὅτι τὰ τέκνα των θέλουν παραμελήσει μὲν τὰς διδασκαλίας, μιμηθῇ δὲ τὸ παράδειγμα αὐτῶν.

δ' Ἐπειδὴ δὲ ὅλοι ἡμῶν οἱ ἀγῶνες περὶ τούτου, καθὼς καὶ περὶ οἰουδήποτε ἄλλου πράγματος, μένουσιν ἄκαρποι χωρὶς τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ, οἱ γονεῖς ὀφείλουσι νὰ πράττωσι πάντα ταῦτα, αἰτοῦντες μετὰ θάρρους τὴν Θεῖαν βοήθειαν. Πρέπει δὲ νὰ προσεύχωνται μετὰ τῶν τέκνων των, καὶ ὑπὲρ τῶν τέκνων των.

ε' Ἐπειδὴ δὲ ὁ χαρακτήρ τοῦ παιδίου ἐξήρτηται πολὺ καὶ ἐκ τῶν συνανατροφῶν του, οἱ γονεῖς ὀφείλουσι νὰ ᾔναι ἀγρυπνοὶ καὶ περὶ ταύτας μετ' ἐπιμελείας ἀδιαλείπτου. Ὅθεν δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπωσιν εἰς αὐτὸ νὰ ἔχῃ τοιαύτας συνανατροφάς, ἢ νὰ εὕρισκεται εἰς τοιούτους τόπους, ὅπου κινδυνεύει νὰ διαφθαρῇ ὁ ἠθικὸς αὐτοῦ χαρακτήρ.

ς' Ἐπειδὴ πρὸς πάντα τὰ τέκνα των οἱ γονεῖς

ἔχουσι τὴν αὐτὴν σχέσιν, ὀφείλουσι πρὸς πάντα νὰ φέρονται μετ' ἄκρας δικαιοσύνης καὶ ἀπροσωποληψίας.

Β' Τὰ δικαιώματα τῶν γονέων εἶναι ἀνάλογα πρὸς τὰ καθήκοντά των.

Καθὼς εἶναι ὑπεύθυνοι διὰ τὴν σωματικὴν, τὴν διανοητικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀγωγὴν τῶν τέκνων των, οὕτως ἔχουσιν ἐπ' αὐτῶν ὅλον τὸ δικαίωμα τῆς περὶ τὸ σῶμα, τὴν διάνοιαν καὶ τὰ ἥθη κυβερνήσεως αὐτῶν, ἥτις εἶναι ἀναγκαίᾳ πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ χρέους τούτου.

ἔχουσι δὲ, φυσικῶς τῷ λόγῳ, δικαίωμα νὰ ὀρίζωσι τὰς δαπάνας καὶ τὰς σωματικὰς ἐξεις τῶν τέκνων των, τὸν τόπον καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀγωγῆς αὐτῶν, τὸ εἶδος τῆς ἠθικῆς ἀγωγῆς τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ λάβωσι, καὶ τὰς σχέσεις τὰς ὁποίας πρέπει νὰ σχηματίσωσιν· ἔχουσι δὲ πρὸς τούτοις τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ μεταχειρισθῶσι πάντα τὰ ἔλλογα μέσα, διὰ νὰ καταστήσωσι τὰ τέκνα των εὐπειθῆ εἰς τὸ θέλημά των· ὀφείλουσι δὲ νὰ μεταχειρίζονται τὴν δύναμιν ταύτην ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος αὐτῶν, συμφώνως πρὸς τὴν ἑαυτῶν ἀρίστην κρίσιν καὶ ἱκανότητα· ἐὰν δὲ συμβῇ νὰ σφάλλωσι, δὲν ὑπάρχει θεραπεία, ἐπειδὴ ἡ

ἐξουσία αὐτῶν εἶναι ὑπερτάτη, ἐνόσω ὑπάρχει.

Τὰ καθήκοντα ὅμως καὶ δικαιώματα ταῦτα δὲν εἶναι παντοτεινά.

Τὸ παιδίον, προϊόντος τοῦ χρόνου, καθίσταται ἱκανὸν νὰ συντηρῇ αὐτὸ ἑαυτὸ, νὰ διευθύνῃ τὰς σπουδὰς τῆς ἑαυτοῦ διανοίας, καὶ νὰ κρίνῃ περὶ τῶν ἠθικῶν του καθηκόντων καὶ ὑποχρεώσεων. Ὄταν δὲ τοῦτο συμβῇ πραγματικῶς, ἡ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ τέκνου σχέσις παύει, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν πατρικὴν εὐθύνην. Τὸν χρόνον δὲ τῆς παύσεως ταύτης ὀρίζει ὁ νόμος, ὅταν δηλαδὴ τὸ παιδίον φθάσῃ εἰς ὥριμον ἡλικίαν, ἥτοι τὸ εἰκοσὸν πρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Δυνατὸν ὅμως νὰ ὀρισθῇ καὶ ἄλλως ὁ χρόνος οὗτος, εἴτε πρωϊαίτερον εἴτε βραδύτερον.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ καθήκοντα καὶ τὰ δικαιώματα τῶν γονέων εἶναι ἀπόλυτα ἐπὶ τῆς νηπιότητος τῶν τέκνων των, καὶ παύουσιν ὀλοκλήρως, ὅταν αὐτὰ φθάσωσιν εἰς ὥριμον ἡλικίαν, ἐκ τούτου δυνάμεθα φύσει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι διαφέρουσιν ἐντὸς τῶν δύο τούτων περιόδων· τοὔτέστι καθ' ὅσον τὸ παιδίον προβαίνει εἰς τὴν ἡλικίαν, ἐλαττοῦται καὶ τῶν γονέων ἡ εὐθύνη, καὶ τὰ δικαιώματα αὐτῶν εἶναι ὀλιγώτερον ἀπόλυτα. Ἡ ἀγωγὴ τῶν τέκνων πρέπει, στοχάζομαι, νὰ κανονί-

ζηται πάντοτε κατὰ ταύτην τὴν ἀρχήν. Περὶ τοῦ τρόπου ὁμως, καθ' ὃν πρέπει νὰ γίνηται ἡ τροπολογία αὕτη, οἱ γονεῖς πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ ᾔναι οἱ κριταί.

Τῶν διδασκάλων δὲ ἡ ἐξουσία μεταβιβάζεται εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν γονέων· καὶ εἰς τοῦτους, οὐχὶ δὲ εἰς τὸ παιδίον, εἶναι ὑπεύθυνος ὁ διδάσκαλος. ὅθεν ἡ μεταξὺ διδασκάλων καὶ μαθητῶν σχέσις εἶναι οὐσιωδῶς ἡ μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων σχέσις. Ὁ μὲν διδάσκαλος εἶναι ὁ ἀνώτερος, ὁ δὲ μαθητὴς ὁ ὑποδεέστερος. Τὰ μὲν καθήκοντα τοῦ διδασκάλου περιορίζονται ὑπὸ τῶν ὅρων, τοὺς ὁποίους συνεφώνησαν πρὸς ἀλλήλους αὐτὸς καὶ οἱ γονεῖς· τὰ δὲ δικαιώματα αὐτοῦ εἶναι ἀνάλογα πρὸς τὰ καθήκοντά του· τοῦτέστιν ἔχει ἐξουσίαν νὰ ἐκτελέσῃ τὸν σκοπὸν, τοῦ ὁποίου ἡ ἐκτέλεσις ἐπετράπη εἰς αὐτόν. Ἐντὸς δὲ τῶν ὁρίων τούτων αὐτὸς μὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ διατάττῃ, ὁ δὲ μαθητὴς ὀφείλει νὰ ὑπακούῃ.

Ἑρωτήματα.

I Εἰσήγησον μὲ λέξεις ἰδικάς σου, διὰ τί τὸ

παιδίον ἔχει χρεῖαν τῆς φροντίδος καὶ τῆς προστασίας τῶν γονέων.

2 Ἐξήγησον τὰς περιστάσεις, ἕνεκα τῶν ὁποίων οἱ γονεῖς εἶναι ἀκριβῶς πρόσφοροι εἰς τὸ νὰ προμηθεύωσιν εἰς τὰ τέκνα των τὰ ἐπιτήδεια τῆς ζωῆς;

3 Ἐξήγησον ἐκ τῶν δύο τούτων λόγων ποῖα εἶναι ἐν γένει τὰ καθήκοντα τῶν γονέων.

4 Ἐὰν τὰ παιδιά προσβληθῶσιν ὑπὸ τινος, πρέπει ἄρα γε νὰ ἀνθυβρίζωσι καὶ νὰ μάχωνται; τί ὀφείλουσι νὰ πράττωσιν, ἐὰν ἔχωσιν ἀνάγκην ὑπερασπίσεως;

5 Εἶναι ἄραγε πατρικὴ φιλοστοργία τὸ ν' ἀφίνωσιν οἱ γονεῖς τὰ τέκνα των νὰ κατατρίβωσι τὸν καιρὸν των εἰς ἀργίαν, καὶ νὰ ἐπιτρέπωσιν εἰς αὐτὰ νὰ τρώγωσι καὶ νὰ πίνωσιν ὅ,τι θέλωσι, καὶ ὅσον θέλωσι, καὶ μηδέποτε νὰ διδάσκωσιν αὐτὰ νὰ ἐπιτηδεύωσιν τι ἔργον, διὰ τοῦ ὁποίου ν' ἀπολαμβάνωσι τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα; Ποῖον ἤθελεν εἶσθαι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς παραμελήσεως ταύτης;

6 Εἶναι πατρικὴ φιλοστοργία τὸ νὰ ἐπιτρέπωσιν οἱ γονεῖς εἰς τὸ τέκνον των νὰ ὑπάγῃ ἢ μὴ εἰς τὸ σχολεῖον, καὶ νὰ μελετᾷ ἢ μὴ, ὅπως αὐτὸ εὐαρεστῇται; διὰ τί;

7 Ὅποῖα ἡθέλομεν κρίνει τὰ παιδιά ἐκεῖνα, τὰ ὅποῖα δυσαρεστοῦνται, ὅταν διατάττωνται ὑπὸ τῶν γονέων νὰ γυμνάζωνται, νὰ ἐργάζωνται, καὶ νὰ μελετῶσιν;

8 Ἐχει ὁ πατὴρ δικαίωμα νὰ γνωρίζῃ πῶς φέρεται τὸ τέκνον του, καὶ ἐὰν ᾔηται φιλομαθὲς καὶ ἐπιμελὲς ἢ ὄχι;

9 Ὑπόθεσ ὅτι ὁ διδάσκαλος ἀποκρύπτει εἰς τοὺς γονεῖς τὴν πληροφορίαν ταύτην· τί πρέπει νὰ κρίνωμεν περὶ τοῦ τοιούτου διδασκάλου;

10 Τί εἶναι πολυτιμότερον, καλὴ ἀγωγή, ἢ μεγάλη περιουσία χωρὶς αὐτῆς;

11 Εἶναι πρόπον ν' ἀφίνωσιν οἱ γονεῖς τὰ τέκνα των ν' αὐξάνωσι κατὰ τὴν ἡλικίαν χωρὶς νὰ μανθάνωσι τὰ πρὸς τὸν θεὸν καθήκοντά των; διὰ τί;

12 Ὅταν οἱ γονεῖς συνομιλῶσι μετ' αὐτῶν περὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων, τὰ παιδιά πολλάκις αἰσθάνονται δυσαρέσκειαν καὶ ἀνησυχίαν. τί πρέπει νὰ κρίνωμεν περὶ τῶν τοιούτων παίδων;

13 Εἶναι ἄρά γε πατρικὴ φιλοστοργία τὸ ν' ἀφίνωσιν οἱ γονεῖς τὸ παιδίον νὰ προβαίνει εἰς τὴν ἡλικίαν μετὰ βραχίονος συντετριμμένου, καὶ νὰ μὴ φροντίζωσι ποσῶς περὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ;

14 Ποῖον εἶναι δεινότερον δυστύχημα, βραχίων συντετριμμένος, ἢ ἡθὺς ἀκόλαστον καὶ μοχθηρόν, ἢ ἑξίς ψεύδους καὶ κλοπῆς; διὰ τί;

15 Εἶναι ἄρά γε πατρικὴ φιλοστοργία τὸ ν' ἀφίνωσιν οἱ γονεῖς τὸ τέκνον των νὰ συναναστρέφῃται μὲ παιδία μεμολυσμένα μὲ κολλητικὴν τινα νόσον; Διὰ τί;

16 Τί εἶναι χειρότερον, τὸ νὰ νοσήσῃ τις μολυντικὴν νόσον, ἢ ν' ἀποκτήσῃ ἑξίς αἰσχρὰς καὶ μοχθηρὰς;

17 Ἐὰν οἱ γονεῖς εἶναι ὑπόχρεοι πρὸς τὸν θεὸν νὰ φροντίζωσι τοιοῦτοτρόπως περὶ τῶν τέκνων των, καὶ ἔὰν ἔχωσιν ἐπ' αὐτῶν τοιαῦτα δικαιώματα, ποῖον εἶναι τὸ καθῆκον τῶν παιδίων;

18 Ὑπόθεσ ὅτι ἐν παιδίον φρονεῖ ὅτι ὁ πατήρ του εἶναι καθ' ὑπερβολὴν αὐστηρός· ἔχει δικαίωμα ἕνεκα τούτου νὰ μὴν ὑπακούῃ τὸν πατέρα του; Διὰ τί;

19 Ὑπόθεσ ὅτι περὶ τούτων τῶν πραγμάτων διαφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλους οἱ γονεῖς καὶ τὰ τέκνα των· τίνων γνώμη εἶναι πιθανώτατον ὅτι εἶναι ἡ ὀρθότερα; καὶ τίνες ἔχουσι τὸ δικαίωμα τοῦ κυβερνᾶν;

20 Ὑπόθεσ ὅτι ἐκ δύο ἀδελφῶν ὁ μὲν ἔχει

ἡλικίαν εἴκοσιν ἐτῶν, ὁ δὲ τριῶν μόνον· τίς
 ἐξ αὐτῶν δύναται νὰ γνωρίζῃ καλλίτερον, τί
 συμφέρει εἰς τὸν νεώτερον;

21 Εἰςήγησον τὴν φύσιν τῆς ἐξουσίας, τὴν
 ὁποίαν ὁ διδάσκαλος ἔχει ἐπὶ τοῦ μαθητοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ.

§

• Τὰ καθήκοντα τῶν παιδίων δύνανται νὰ συμπεριληφθῶσιν εἰς τὰ ἐπόμενα κεφάλαια.

ά. Τὰ παιδιά ὀφείλουσιν ὑπακοὴν εἰς τοὺς γονεῖς· τοῦτέστιν ἔχουσι χρέος νὰ πράττωσι κατὰ τὸ θέλημα τῶν γονέων, μόνον διότι εἶναι θέλημα αὐτῶν· ἐκτὸς τοῦ λόγου, ὅτι τὰ ὑπὸ τῶν γονέων ἀπαιτούμενα δυνατὸν νὰ φαίνωνται καὶ εἰς τὰ παιδιά ὀρθότατα ἢ συμφορώτατα. Εἰς τὴν ὑπακοὴν τυχὴν τὸ συνειδὸς μόνον δύναται νὰ θέσῃ ὄριον. Τὸ παιδίον ὀφείλει νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸν Θεὸν μᾶλλον παρὰ εἰς τοὺς γονεῖς. Καὶ ἐνταῦθα ὁμῶς δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ ἀνθίσταται βιαίως. Πρέπει νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸν Θεόν, καὶ νὰ ὑπομένῃ πρᾶως τὰ ἐκ τούτου παρεπόμενα.

β'. Τὰ παῖδιά ὀφείλουσι νὰ τιμῶσιν, ὡς λέγει ἡ Γραφή, τοὺς γονεῖς των· τούτέστι νὰ δεικνύωσι τοιαύτην διαγωγὴν καὶ τοιαῦτα αἰσθήματα, ὅποῖα χρεωστοῦνται παρ' ὑποδεστέρου πρὸς ἀνώτερον. Τὰ παῖδιά ἔχουσι χρέος ν' ἀπονέμωσι πρὸς τοὺς γονεῖς τοιοῦτον σέβας καὶ τιμὴν, ὁποῖαν δὲν χρεωστοῦσι πρὸς οὐδὲν ἄλλο πρόσωπον. Εἰς τὴν τοιαύτην δὲ τῶν παίδων διαγωγὴν δὲν ὑπάρχει οὐδὲν αἰσχρὸν ἢ εὐτελές, ἀλλὰ πᾶν ὅ, τι εἶναι καλὸν καὶ ἔντιμον. Οὐδὲν ἄλλο πρᾶγμα εἶναι τοσοῦτον εὐκοσμον, τοσοῦτον εὐγενές, καὶ τοσοῦτον ἀξιοπρεπές, ὅσον τὸ πρὸς τοὺς γονεῖς βαθύ σέβας τῶν τέκνων. Ὁ Ναπολέων, εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεώς του, οὐδέποτε ἐφαίνετο τοσοῦτον ἀληθῶς μέγας, ὅσον ἐκ τοῦ σεβασμοῦ, τὸν ὁποῖον ἀπένεμε πρὸς τὴν μητέρα του. Αἱ αὐταὶ αὗται ἀρχαὶ ἤθελον μᾶς διδάξει νὰ τιμῶμεν καὶ νὰ σεβώμεθα γενικῶς τὴν γεροντικὴν ἡλικίαν.

γ'. Τὰ παῖδιά ὀφείλουσι ν' ἀγαπῶσι τοὺς ἑαυτῶν γονεῖς, καθὼς γονεῖς. Ὁ πατὴρ δυνατόν νὰ ἔχῃ δικαίωμα ν' ἀγαπᾶται, καθὼς ἄνθρωπος, ἢ καθὼς ἀγαθὸς ἄνθρωπος· ἀλλ' ἐκτὸς τούτων πάντων, ἔχει δικαίωμα ν' ἀγαπᾶται ἐξαιρέτως καὶ καθὼς πατήρ. Ἐκ τούτου ὀφείλομεν νὰ ὁμι-

λῶμεν περὶ τῶν γονέων ἡμῶν πάντοτε μετὰ σεβασμοῦ, καὶ νὰ φροντίζωμεν περὶ τῆς εὐδαιμονίας αὐτῶν μεθ' ὅλης ἡμῶν τῆς δυνάμεως· νὰ πράττωμεν δὲ πάντα ταῦτα ἐξ ἀγάπης πρὸς αὐτοὺς, καθὼ γονεῖς. Ἡ ἀγάπη δὲ αὕτη θέλει καταστήσει τὰς περιποιήσεις ταύτας οὐχὶ βάρος, ἀλλ' ἡδονὴν, ὅσάκις εἶναι δυνατόν εἰς ἡμᾶς νὰ φερώμεθα πρὸς αὐτοὺς μετὰ τοιαύτης φιλαφροσύνης.

δ'. Τὰ παιδιά ὀφείλουσι νὰ γηροκομῶσι τοὺς γονεῖς των, ὅσάκις ἡ θεία Πρόνοια καταστήσῃ τοῦτο ἀναγκαῖον. Τερατώδους ἀχαριστίας εἶναι ἔνοχος, ὅστις δὲν ἤθελε προθύμως ἀπαρνηθῇ εἰς ἑαυτὸν τὰς τρυφὰς ἢ τὰ χρήσιμα τοῦ βίου, διὰ νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς χρεῖας τῶν γηραλέων καὶ ἐνδεῶν γονέων του.

Τὸ χρέος δὲ τοῦτο δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν προμήθειαν τῶν ἐπιτηδεύων τοῦ βίου. Καὶ ὅταν οἱ γονεῖς δὲν ᾔναι ἐνδεεῖς, ὑπάρχουσι καὶ πολλοὶ ἄλλοι τρόποι εὐμενείας καὶ φροντίδος, τοὺς ὁποῖους τὰ τέκνα δύνανται νὰ δεικνύωσι πρὸς τοὺς γονεῖς των, καὶ οἱ ὁποῖοι δύνανται καὶ τὴν εὐδαιμονίαν αὐτῶν ν' αὐξήσωσι μεγάλως, καὶ τὰς πικρίας τοῦ γήρατος νὰ γλυκύνωσι. Τὰς εὐκαιρίας δὲ ταύτας τοῦ νὰ

δεικνύωσι τὴν υἱικὴν στοργὴν τῶν θέλουσιν ἀσμένως ζητεῖ τὰ νουνεχῇ καὶ φιλόστοργα καὶ εὐπειθῇ τέκνα.

Τὰ παραγγέλματα δὲ τῶν ἱερῶν Γραφῶν περὶ τοῦ καθήκοντος τούτου εἶναι πυκνὰ καὶ ἔντονα. Ἐκ τούτων θέλω μνημονεύσει ὀλίγα μόνον.

Εξοδ. κ'. 12. «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἀγαθῆς, ἧς Κύριος ὁ θεός σου δίδωσί σοι». Αὕτη, ὡς παρατηρεῖ ὁ Απόστολος Παῦλος, (Εφεσ, ς'. 2. 3) εἶναι ἡ πρώτη ἐντολή, εἰς τὴν ὁποίαν προσετέθη καὶ ῥητὴ ἐπαγγελία.

Παροιμ. α'. 8, 9. «Ἄκουε, υἱέ, παιδείαν πατρός σου, καὶ μὴ ἀπώσῃ θεσμούς μητρός σου· στέφανον γὰρ χαρίτων ἔζη σῇ κορυφῇ, καὶ κλοιὸν χρύσειον περὶ σφ' τραχήλῳ».

Παροιμ. ιγ'. 1. «Υἱὸς πανοῦργος ὑπήκοος πατρί· υἱὸς δὲ ἀνήκοος ἐν ἀπωλείᾳ».

(Κατὰ τὸ Ἑβρ. κείμενον, «Ο σοφὸς υἱὸς δέχεται τὴν νοθεσίαν τοῦ πατρός του· ὁ δὲ ἐμπαίκτης δὲν ἀκούει ἑλεγχον.»)

Εφεσ. ς'. 1. Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν ἐν Κυρίῳ· τοῦτο γὰρ ἐστὶ δίκαιον».

Κολοσ. γ'. 20. «Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς

γονεῦσι κατὰ πάντα· τοῦτο γάρ ἐστιν εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ.»

Ἡ ὀργή δὲ τοῦ Θεοῦ καταγγέλλεται πολλάκις ἐναντίον τῶν παραβαινόντων τὴν ἐντολὴν ταύτην.

Δεύτερον. κζ'. 16. «Επικατάρατος ὁ ἀτιμάζων πατέρα αὐτοῦ ἢ μητέρα αὐτοῦ· καὶ ἐροῦσι πᾶς ὁ λαὸς· γένοιτο.»

Παροιμ. ιε'. 5. «Ἄφρων μυκτηρίζει παιδεῖαν πατρός.»

Παροιμ. λ'. 17. «Ὁφθαλμὸν καταγελῶντα πατρός, καὶ ἀτιμάζοντα γῆρας μητρός, ἐκκολλάψαισιν αὐτὸν κόρακες ἐκ τῶν φαράγγων, καὶ καταφάγοισιν αὐτὸν νεοσσοὶ ἀετῶν». Τοῦτέστι θέλει ἀπολεσθῇ διὰ βιαίου θανάτου, θέλει καταντήσῃ εἰς τέλος ἐλεεινόν.

α'. Ἐκ τῶν τοιούτων ῥητῶν μανθάνομεν· ὅτι αἱ ἱραὶ Γραφαὶ ἐπιτάττουσιν ὑπακοὴν εἰς τοὺς γονεῖς ὡς θρησκευτικὸν χρέος· καὶ ὅτι ὁ παραβαίνων αὐτὴν ἀμαρτάνει καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ τοῦ ἀνθρώπου. Τὴν δὲ παρακοὴν εἰς τῶν γονεῖς μνημονεύουσιν αἱ Γραφαὶ ὡς ἐν τῶν ἀμαρτημάτων, διὰ τὰ ὅποια ὁ Θεὸς ὀργίζεται μετ' ἄκρας δικαιοσύνης κατὰ τῶν ἀνθρώπων.

β'. Ὅτι ἡ εἰς τοὺς γονεῖς ὑπακοή δὲν εἶναι ἀπόδειξις χαμερπείας καὶ δουλοπρεπείας, ἀλ-

λ' εἶναι κατὰ πάντα λόγον ἀξιοπρεπῆς καὶ εὐφρόσυνος· εἶναι «στέφανος χαρίτων», τοῦτέστι προσθέτει νέον κάλλος εἰς τὸ καὶ πρότερον ἐράσμιον.

γ'. Ὅτι ἡ παράβασις τῆς ἐντολῆς ταύτης ἐκθέτει τὸν παραβάτην εἰς εἰδικάς τινας τιμωρίας. Ἡ πεῖρα δὲ τῶν αἰώνων ἀπάντων μαρτυρεῖ τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ὅτι παρακοὴ εἰς τοὺς γονεῖς ἐπὶ τῆς νεότητος εἶναι συνήθως πρόδρομος χτιμίας καὶ δυστυχιῶν ἐπὶ τῆς ἀνδρικῆς καὶ τῆς γεροντικῆς ἡλικίας.

Τὰ παιδιά ἔχουσι δικαίωμα νὰ περιμένωσιν ὅτι οἱ γονεῖς θέλουσιν ἐκπληροῦν τὰ καθήκοντά των, περὶ τῶν ὁποίων ἐλαλήσαμεν ἐν τῷ προηγούμενῳ κεφαλαίῳ, καὶ ὅτι θέλουσι μεταχειρίζεσθαι τὴν ἐξουσίαν των, ὅπως γνωρίζωσιν ἄριστα, ὑπὲρ τοῦ συμφέροντος τῶν τέκνων των. Ἡ ἐνδεχομένη ὁμως ἀμέλεια τῶν γονέων εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν χρεῶν των δὲν δικαιολογεῖ οὐδαμῶς τῶν τέκνων τὴν ἀπειθειαν. Τὰ καθήκοντα τούτων ν' ἀγαπῶσι, νὰ σέβωνται καὶ γὰρ τιμῶσι τοὺς γονεῖς των μένουσιν ἀπαρασάλευτα ὡς καὶ πρότερον, ἐπειδὴ ἀμεταθέτως ὠρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

*Περὶ διαρκείας τῶν καθηκόντων τούτων
καὶ δικαιωμάτων.*

Τὸ παιδίον ὀφείλει νὰ ὑπακούῃ ἀνεξαιρέτως εἰς τοὺς γονεῖς του ἐνόσω εὐρίσκεται ὑπὸ κηδεμονίαν· τοὔτέστιν, ἐνόσω οἱ γονεῖς ἦναι ὑπεύθυνοι διὰ τὴν διωγὴν αὐτοῦ, καὶ τὸ παιδίον ἐξήρτηται ἀπὸ τῶν γονέων. Ὅταν δὲ τὸ παιδίον ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην τοῦ νὰ φροντίζῃ αὐτὸ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, παύει τῆς ὑπακοῆς ἢ ὑποχρέωσις. Καὶ μετὰ τοῦτο ὅμως, οὐδένα ἄλλον δύναται τὸ παιδίον νὰ εὕρῃ, τοῦ ὁποίου αἱ συμβουλαὶ νὰ ἦναι τοσοῦτον πολύτιμοι, τοσοῦτον ἀφιλοκερδεῖς, καὶ ἐν γένει τοσοῦτον συνεταί, ὅσον αἱ τῶν γονέων.

Τοῦ σεβασμοῦ δὲ καὶ τῆς ἀγάπης ἡ ὑποχρέωσις διαμένει καθ' ὅλον τὸν βίον, καὶ αὐξάνει μᾶλλον ἢ ἐλαττοῦται, προϊόντος τοῦ χρόνου. Καθ' ὅσον τὸ παιδίον αὐξάνει κατὰ τὴν ἡλικίαν, δύναται νὰ δεικνύῃ εὐπρεπέστερον σέβας καὶ συμπαιθεστέραν ἀγάπην· καὶ καθ' ὅσον οἱ γονεῖς προβαίνωσιν εἰς τὸ γῆρας, αἰσθάνονται ὀξύτερον τὴν ἀνάγκην τῆς περιθάλψεως, καὶ εὐρίσκουσιν ὅτι ἡ εὐημερία των θεβαιότερον ἐξήρτηται ἀπ' αὐτῆς. Κατὰ τοῦτον λοιπὸν μάλιστα

τὸν χρόνον πρέπει νὰ ἀπονέμωμεν εὐχαριστίαν εἰς τοὺς ἡμετέρους γονεῖς διὰ τὴν ὁποίαν ἔδειξεν ὑπὲρ ἡμῶν φροντίδα ἐπὶ τῆς νεαρᾶς ἡμῶν ἡλικίας, καὶ ἐμπράκτως νὰ δεικνύωμεν μετάνοιαν δι' ἐκεῖνα τὰ ἔργα τῆς ἀλογιστίας καὶ ἀκολασίας, διὰ τῶν ὁποίων ἄλλοτε ἐλυπήσαμεν αὐτούς.

Ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ εἵπομεν ὅτι ἡ τοῦ διδασκάλου πρὸς τὸν μαθητὴν σχέσις εἶναι οὐσιωδῶς πατρική. Ἐνταῦθα δὲ προσθέτω, ὅτι ἡ τοῦ μαθητοῦ πρὸς τὸν διδάσκαλον σχέσις εἶναι οὐσιωδῶς υἱική· τοὔτέστιν ὁ μαθητὴς ὀφείλει ν' ἀπονέμῃ ὑπακοὴν εἰς τὸν διδάσκαλόν του, κατὰ τὰς αὐτὰς ἀρχάς, καὶ διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους, ὅπως καὶ εἰς τοὺς γονεῖς του. Τοῦ πατρὸς ἔργον εἶναι ν' ἀποφασίσῃ μέχρι τίνος χρόνου πρέπει νὰ διαρκέσῃ ἡ σχέσις αὕτη. Ἐν ὅσῳ δὲ διαρκῇ, τὰ καθήκοντα τοῦ μαθητοῦ εἶναι ὑπακοή, σέβας καὶ ἀγάπη.

Ἑρωτήματα.

I Ὑπόθεσις ὅτι ὁ πατὴρ σὲ παραγγέλλει νὰ ὑπάγῃς εἰς τινα ὑπηρεσίαν, ἄλλος δέ τις ξένος ἀκούσας τοῦτο, σὲ λέγει νὰ μὴν ὑπάγῃς· τίνος λόγον χρεωστεῖς ν' ἀκούσῃς; Διὰ τί;

2 Ὑπόθεσ ὅτι ἄνθρωπός τις σὲ προτρέπει νὰ πράξης τι, τὸ ὁποῖον οἱ γονεῖς σοὶ ἀπηγόρευσαν· εἰς τίνα ὀφείλεις σὺ νὰ ὑπακούσῃς ; Διὰ τί ;

3 Ὑπόθεσ ὅτι οἱ γονεῖς σοὶ ἐπιτάττουσι νὰ παρακούῃς τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ· τί χρεωστεῖς σὺ νὰ πράξης ;

4 Ἀκούεις ποτὲ παιδιὰ λαλοῦντα χωρὶς τινὸς σεβασμοῦ περὶ τῶν γονέων των ; Ποίαν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ παραβαίνουσιν ;

5 Ὑπόθεσ ὅτι ἐν παιδίον πράττει μὲν ὅ,τι διατάττωσιν οἱ γονεῖς, ἀλλὰ δὲν ἀγαπᾷ αὐτοὺς, οὐδ' ἐπιθυμεῖ εἰλικρινῶς νὰ τοὺς εὐαρεστῇ· εἶναι τοῦτο ἐντελὴς ἐκπλήρωσις τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ ;

6 Ἐὰν τὰ παιδιὰ ἀγαπῶσιν ἀληθῶς τοὺς γονεῖς των, εἶναι ἔργον ἐπίπονον τὸ νὰ ὑπακούωσιν εἰς αὐτούς ;

7 Ἐξήγησον μὲ λέξεις ἰδικάς σου, τίνι τρόπῳ πρέπει νὰ φερώμεθα πρὸς τοὺς γονεῖς ἡμῶν, ὅταν γηράσωσιν ;

8 Εἰπέ μὲ λέξεις ἰδικάς σου, τί παραγγέλλουσιν αἱ Ἱεραὶ Γραφαὶ περὶ τῶν καθηκόντων τῶν παιδίων.

9 Ὑπόθεσ ὅτι ἐν παιδίον παρακούει τοὺς γονεῖς του, πόσας ἁμαρτίας ἁμαρτάνει ; ποῖαι εἶναι αὗται ;

10 Τί φρονεῖς ὅτι εἶναι ἐντιμότερον, τὸ νὰ φερώμεθα πρὸς τοὺς γονεῖς μετὰ σεβασμοῦ ἢ ἄνευ σεβασμοῦ.

11 Τίς τῶν υἱῶν τοῦ Δαβὶδ ἦτο πολὺ ἀπειθὴς καὶ σκληρὸς πρὸς τὸν πατέρα του ;

12 Πῶς ἐτιμωρήθη διὰ τοῦτο ;

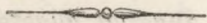
13 Ἐνθυμεῖσαι ἐνάρετόν τινα πατέρα, μνημονεύμενον ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ, ὅστις ἐτιμωρήθη, διότι δὲν ἐπεμελήθη νὰ ἀναθρέψῃ καλῶς τὰ τέκνα του ;

14 Ὑπόθεε ὅτι ἐν παιδίον ἔχει κακῇ τύχῃ πατέρα μὴ διάγοντα καλῶς· τί ἤθελεν εἶσθαι τοῦ παιδίου τούτου τὸ καθήκον πρὸς τοιοῦτον πατέρα ;

15 Ἐξήγησον μὲ λέξεις ἰδικάς σου, κατὰ τίνα τρόπον στοχάζεσαι ὅτι πρέπει νὰ φέρονται οἱ μαθηταὶ πρὸς τὸν διδάσκαλον ;

16 Ὅταν βλέπῃς μαθητὰς οὕτω φερομένους, ποῖα ἔχεις αἰσθήματα πρὸς αὐτούς ; Ποῖα αἰσθήματα ἔχουσι πρὸς αὐτοὺς ἄλλοι.

17 Ἐὰν τὰ παιδιά ἐπιθυμῶσι ν' ἀγαπῶνται καὶ νὰ τιμῶνται, πῶς πρέπει νὰ φέρονται πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς διδασκάλους των ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΠΕΡΙ ΚΛΘΗΚΟΝΤΩΝ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ.

Ἰπόθεσις ὅτι εἴκοσιν ἄνδρες καὶ γυναῖκες μετὰ τῶν τέκνων τῶν ἐρρίφθησαν ὁμοῦ εἰς νῆσον ἔρημον. Οὗτοι παρευθὺς ἤθελον ἀρχίσει, ἐξ ἀνάγκης, νὰ κτίζωσιν ἰδίαις χερσὶν οἰκήματα, καὶ νὰ καλλιεργῶσι τὴν γῆν, καὶ νὰ θηρεύωσι πρὸς τροφήν τῶν οἰαδῆποτε ζῶα ἤθελον εὖρει. Ὅ,τι δ' ἐκάστη οἰκογένεια ἤθελεν οὕτως οἰκοδομήσει, ἢ καλλιεργήσει, ἢ θηρεύσει, ἤθελε φύσει τὸ κρατεῖ ὡς ἰδίον τῆς κτῆμα. Ἐὰν δέ τις οἰκογένεια ἀντήλλαττε πρὸς ἄλλην ἐν τι κτῆμα ἀντ' ἄλλου, καὶ τὰ οὕτως ἀνταλλαττόμενα ἤθελον ἐπίσης γίνεσθαι ἀμοιβαία ἀσφαλῆς ἰδιοκτησία ἐκατέρας. Κατ' ἄλλας λέξεις, ἕκαστος ἤθελεν ἐργάζεσθαι ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ ἤθελεν ἀντιποιεῖσθαι ὡς ἰδίον κτῆμα τὸν καρπὸν τῶν ἐργασιῶν του.

Οὕτως ἠδύναντο νὰ διάγωσιν εὐδαιμονέστατα

πολὺν χρόνον, τοῦλάχιστον ἐνόσω ἕκαστος ἔπραττε κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ δὲν ἤθελον ἔχει ἀνάγκην οὔτε νόμων οὔτε κυβερνήσεως. Ἀλλ' ὑπόθεσις ὅτι ἤρχιζόν τινες ἐξ αὐτῶν νὰ διάγωσιν ἄλλως. Ὑπόθεσις ὅτι ἐπεχείρει τις ν' ἀποδιώξῃ τὴν οἰκογένειαν τοῦ γείτονός του ἐκ τῆς οἰκίας των, ἢ νὰ τῶν ἀφαιρέσῃ τὸν σῖτον, τὸν ὅποιον ἐθέρισαν ἐκ τῆς ὑπ' αὐτῶν καλλιεργηθείσης γῆς, καὶ νὰ τοὺς ἀφήσῃ νὰ λιμοκτονήσωσιν. Ὑπόθεσις δὲ προσέτι, ὅτι ἄλλος τις, βλέπων ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τοῦ ζῆν εἶναι πολὺ εὐκολώτερος, ἐπεχείρει καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ ταῦτα ἔργα κατὰ τοῦ ἰδικοῦ του γείτονου. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διαγωγῆς ταύτης ἤθελεν εἶσθαι τοῦτο· ἐπειδὴ οὐδεὶς ἠδύνατο ν' ἀπολαύῃ τὸν καρπὸν τῶν ἐργασιῶν του, οὐδεὶς ἤθελεν ἐργάζεσθαι, καὶ ἅπαντες ἢ ἤθελον λιμοκτονήσῃ, ἢ ἤθελον διασκορπισθῇ, διὰ νὰ ζῶσιν ἕκαστος μόνος, καὶ οὕτω νὰ ὑποφέρωσι τὰ δεινὰ τοῦ ζῆν πάντοτε ἐν ἐρημίᾳ.

Ἄς ὑποθέσωμεν δὲ καὶ ἄλλην τινὰ περίπτωσιν. Ὑπόθεσις ὅτι ὁ ἀποδιωχθεὶς ἐκ τῆς οἰκίας του, ἀπεσφάσιζε νὰ ἐκδικηθῇ, καὶ ἔβαλλε πῦρ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ παραβιάσαντος αὐτόν. Οὕτως ἤθελον στερηθῇ τὰς οἰκίας των δύο οἰκογένειαι, καὶ ὑπομένει τὰς ἐκ τῆς στερήσεως ταύτης κακοπαθείας.

Αὐται δὲ πάλιν αἱ δύο οἰκογένειαι ἠδύναντο, κατὰ τὰς αὐτὰς ἀρχάς, ν' ἀποδιώξωσιν ἐκ τῶν ιδιοκτησιῶν των δύο ἄλλας, καὶ αὐται πάλιν νὰ ἐκδικηθῶσι διὰ τοῦ πυρός· καὶ νὰ προβαίνειν οὕτω τὸ πρᾶγμα, ἕως οὗ ἐπὶ τέλους νὰ καταστραφῶσιν ὅλαι αἱ οἰκίαι καὶ ιδιοκτησίαι. Οὕτω δὲ ὅλη ἡ ἀποικία ἐντὸς ὀλίγου ἤθελεν ἀπολεσθῇ.

Τώρα λοιπὸν εἶναι προφανέστατον ὅτι οὕτω δὲν γίνεται ποτε προκοπή. Ἀνάγκη νὰ ἐμποδισθῶσιν αἱ τοιαῦται πράξεις· καὶ ἡ μόνη πρὸς τοῦτο μέθοδος ἤθελεν εἶσθαι τὸ νὰ ἐμποδισθῶσιν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς. Ὅλη ἡ κοινωνία ἔπρεπεν εὐθύς νὰ ἐνωθῇ ἐναντίον τοῦ πρώτου κλέπτου, καὶ ν' ἀναγκάσῃ αὐτὸν ν' ἀποδώσῃ τὴν ὁποίαν ἔκλεψεν ιδιοκτησίαν· καὶ ν' ἀποφασίσωσιν ὅλοι ὁμοφώνως νὰ πράττωσιν οὕτω πάντοτε πρὸς πάντας, ὅσοι τοῦ λοιποῦ ἤθελον τολμήσει νὰ κλέψωσι. Καὶ ἐὰν οὕτω δὲν κατάρθονον νὰ παύσωσι τὴν κλοπὴν, ἔπρεπε πάλιν ν' ἀποφασίσωσιν ὁμοφώνως νὰ τιμωρῶσι τὸν κλέπτην μὲ τοιαύτην τινὰ τιμωρίαν, ἥτις ἤθελεν ἀναγκάσει αὐτὸν νὰ μὴν ἐγγίζει πρᾶγμα τοῦ γείτονός του. Οὗτος ἤθελεν εἶσθαι ὁ πρῶτος νόμος τῆς μικρᾶς ταύτης κοινότητος.

Ἀφοῦ δὲ τεθῇ ὁ νόμος οὗτος, καὶ ἀποφασίσωσι πάντες νὰ προσέχωσιν, ὥστε μηδεὶς νὰ ἐγγίζει

τὴν ιδιοκτησίαν ἢ τὰ δικαιώματα τῶν γειτόνων του, εἶναι κατάδηλον ὅτι οὐδεὶς ἔχει τότε ἀνάγκην νὰ διεκδικῇ αὐτὸς ἑαυτὸν, ἢ ν' ἀναλαμβάνῃ διὰ τῆς βίας ὅ,τι τοῦ ἐκλάπη. Ὅθεν ἡ κοινότης αὕτη ἀποφασίζει ὁμοφώνως ὥστε, ἐάν τις ἀδικῇται ὑπ' ἄλλου τινός, νὰ προσφεύγῃ εἰς τὴν κοινότητα, καὶ ὅχι εἰς τὰς ιδδικάς του δυνάμεις, πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δικαιωμάτων του. Ὁ λόγος τούτου εἶναι προφανής. Ἡ κοινότης ἠδύνατο νὰ κρίνῃ ὀρθότερον πᾶρεξ αὐτὸς πόσον ἠδικήθη, καὶ ποία ἀποζημίωσις ἔπρεπε νὰ γείνῃ· διότι εἶναι πολὺ κακὸς ὁ κανὼν οὗτος, τὸ νὰ ἐπιτρέπεται εἰς ἕκαστον νὰ δικάζῃ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ. Οὗτος δὲ ἤθελεν εἶσθαι ὁ δεύτερος νόμος τῆς κοινότητος.

Ἐκ τούτων λοιπὸν τῶν δύο νόμων ὁ μὲν πρῶτος ἤθελεν εἶσθαι τὸ νὰ μὴ προσβάλλῃ μηδεὶς τὰ δικαιώματα τοῦ ἄλλου, καθ' οἷονδ' ἴποτε τρόπον· ὁ δεύτερος δὲ ἤθελεν εἶσθαι οὗτος· ἐάν τις προσβάλλῃ τὰ δικαιώματα τοῦ ἄλλου, ὁ ἀδικηθεὶς νὰ μὴν ἐπιχειρῇ αὐτὸς τὴν διεκδίκησιν τῶν δικαιωμάτων του, ἀλλὰ ν' ἀφίνη τὴν ὑπόθεσιν νὰ δικάζεται ὑπὸ τῆς κοινότητος ὅλης.

Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, οἱ νόμοι οὗτοι ἤθελον ὑποδιαιεσθῇ, ἐπειδὴ ἤθελον συμβαίνει πολλὰ εἶδη ἀδικίας. Ὁ μὲν ἤθελεν ὑπερπηδᾶν τὰ ὅρια τοῦ

ἀγροῦ τοῦ γείτονός του· ὁ δὲ ἤθελε κλέπτει τὴν ἡμέραν· ὁ δὲ τὴν νύκτα· ὁ δὲ ἤθελε διαρρήγνυει τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν· ὁ δὲ ἤθελε κλέπτει ἵππον. ἕκαστον τῶν ἀδικημάτων τούτων ἤθελεν ἀπαιτεῖ ἰδιαίτερον εἶδος ποινῆς. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν προσώπικων ἀδικημάτων· ὁ μὲν ἠδύνατο νὰ κτυπήσῃ τινά, ὁ δὲ νὰ καύσῃ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ. Πάντα δὲ ταῦτα τὰ εἶδη τῶν ἀδικημάτων ἤθελον ὀρισθῇ ἀκριβῶς, ὥστε οἱ ἀθῶοι νὰ διακρίνονται ἀπὸ τῶν ἐνόχων, καὶ οἱ ἔνοχοι νὰ τιμωρῶνται ἐπαξίως τῶν κακουργημάτων των.

Καθ' ὅσον δ' ᾠξάνεν ἡ κοινότης αὕτη κατὰ τὸν ἀριθμὸν, καὶ καθίστατο ἀναγκαία ἡ πολυπλασίασις τῶν νόμων, ἤθελεν εἶσθαι ἀδύνατον νὰ συνέρχωνται ὁμοῦ ἅπαντα τὰ μέλη τῆς κοινότητος, κατὰ πᾶσαν ἐμφανιζομένην ὑπόθεσιν. Ἦθελον λοιπὸν ἀναγκασθῇ νὰ ἐκλέξωσιν ὀλίγους τινάς, διὰ νὰ συνέρχωνται ἀντ' αὐτῶν, πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ τούτου. Ὁκτῶ δὲ ἡ δέκα συνελθόντες ἤθελον ἐκλέξει ἓνα τῶν φρονίμων καὶ συνετῶν ἀνδρῶν, καὶ συμφωνήσῃ νὰ παραδεχθῶσιν, ὅ,τι αὗτος ἤθελεν συναποφασίσει. Οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι ἤθελον εἶσθαι νομοθέται ἥτοι βουλευταί, συγκροτοῦντες τὸ λεγόμενον νομοθετικὸν ἥτοι βουλευτικὸν σῶμα.

Ἐάν δὲ μετὰ τὴν θέσιν τῶν νόμων ἐτολμῶντο συχνάκις ἀδικήματα, δὲν ἡδύνατο νὰ συνέρχεται ὅλη ἡ κοινότης διὰ νὰ κρίνῃ τὰς ἀναφυομένας ἔριδας μεταξὺ δύο ἢ πλειοτέρων ἀνθρώπων. Ὅθεν ἤθελον ὑποχρεωθῇ νὰ διορίσωσιν τινὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα νὰ ἔχωσιν ὡς ἔργον τοῦτο, τὸ νὰ κρίνωσι καὶ ν' ἀποφασίζωσι κατὰ τὸν νόμον. Τοῦτο ἤθελεν οἰκονομίσει πολὺν καιρὸν, καὶ καταστήσει πολὺ ἀσφαλεστέραν καὶ ἀκριβεστέραν τὴν διανομὴν τῆς δικαιοσύνης. Τὰ πρόσωπα δὲ ταῦτα ἤθελον εἶσθαι δικασταί, καὶ συνερχόμενα ὁμοῦ διὰ νὰ δικάσωσιν ἤθελον καλεῖσθαι δικαστήριον.

Πρὸς τούτοις δὲ, ἀφοῦ τὸ δικαστήριον ἀπεφάσιζε τί ἦτο τὸ δίκαιον, καὶ πῶς ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῇ ὁ ἀδικήσας, ἦτον ἀνάγκη νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ ἀπόφασις αὐτοῦ. Οἱ ἐκτελοῦντες δὲ τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις ὀνομάζονται ἐκτελεστικαὶ ἀρχαί. Εἰς ταύτην τὴν κλάσιν ἀνάγονται διοικηταί, ἀστυνόμοι, χωροφύλακες κλ.

Οὗτοι δ' ἅπαντες ὁμοῦ λαμβανόμενοι, νομοθέται, δικασταί, διοικηταί, ἀστυνόμοι κλ. καλοῦνται ἡ κυβέρνησις τῆς Ἐπικρατείας. Διορίζονται δὲ ὑπὸ τοῦ λαοῦ κατὰ τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον τρόπον, διὰ νὰ θέτωσι καὶ νὰ ἐκτελῶσι τοὺς νόμους, ὥστε μηδεὶς νὰ τολμᾷ νὰ παρενοχλῇ τῶν ἄλλων

τὰ δικαιώματα· ἐὰν δὲ πράττητις τοῦτο, ν' ἀναγκάζεται ν' ἀποδίδῃ τὴν νόμιμον ἀποζημίωσιν, καὶ νὰ τιμωρῇται ἐπαξίως διὰ τὰ κακουργήματά του.

Ἐντεῦθεν τὰ καθήκοντα τῶν πολιτῶν εἶναι ἐν γένει ταῦτα.

α' Ἐπειδὴ ἕκαστος τῶν πολιτῶν συνεφώνησε νὰ μὴ παρενοχλῇ μηδεὶς τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων, ἕκαστος ὀφείλει νὰ ὑπακούῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὸν νόμον τοῦτον· τοὔτέστιν ὀφείλει καθ' ὅλας τοὺς σχέσεις πρὸς τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν, τὸν χαρακτῆρα, τὴν υπόληψιν, τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ τὴν οἰκογένειαν τῶν ἄλλων, νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸν νόμον τῆς ἀμοιβαιότητος, ἥτοι νὰ φέρεται πρὸς τοὺς ἄλλους, ὅπως ἐπιθυμῇ νὰ φέρονται καὶ οἱ ἄλλοι πρὸς αὐτόν.

β'. Ἐὰν ἄλλοι παραβαίνωσι τὸν νόμον τοῦτον, καὶ ἀδικήσωσιν αὐτόν, ὀφείλει νὰ μὴν ἐπιχειρῇ αὐτοδικίαν, ἀλλὰ νὰ προσφεύγῃ εἰς τὴν κοινω-
νίαν, τοὔτέστιν εἰς τὰ δικαστήρια, εἰς τὰ ὅποια συνήνεσε ν' ἀναφέρονται ἅπασαι αἱ τοιαῦται ὑποθέσεις.

γ'. Ἐπειδὴ δὲ συνήνεσε νὰ τεθῶσιν ὅλοι οἱ νόμοι ὑπὸ τῶν νομοθετῶν, ὀφείλει νὰ ὑπακούῃ εἰς τοὺς ὑπὸ τούτων τιθεμένους νόμους συμφώνως πρὸς

τὴν ἐπιτραπεῖσαν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐξουσίαν.

δ'. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι μέλος τῆς κοινωνίας ἣτις ὑπεσχέθη ὑπεράσπισιν πρὸς πάντα ἄνθρωπον, ὀφείλει νὰ συντρέχῃ μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεώς του εἰς ἐξασφάλισιν τῆς προστασίας ταύτης. Εἶναι ὑπόχρεως ν' ἀγωνίζηται ὅλαις δυνάμεσι νὰ ἐξασφαλίζῃ πρὸς πάντα ἄνθρωπον, εἴτε μέγαν εἴτε μικρὸν, εἴτε πλούσιον εἴτε πένητα, πλήρη τὴν ἀπόλαυσιν τῶν δικαιωμάτων του, καὶ, ἐὰν τύχῃ ν' ἀδικηθῇ, πλήρη τὴν ἀποζημίωσιν.

ε'. Ἐπειδὴ δὲ τὰ βουλευόμενα τῆς Κυβερνήσεως δὲν δύνανται νὰ ἐνεργῶνται ἄνευ δαπάνης, καθότι καὶ διοικηταὶ καὶ νομοθέται καὶ δικασταὶ κλ. πρέπει νὰ πληρόνωνται διὰ τὰς ὑπηρεσίας των· καὶ ἐπειδὴ ἅπαντες οἱ πολῖται ἔχουσιν ὠφέλειαν ἐκ τούτων τῶν ὑπηρεσιῶν, ἅπαντες ὀφείλουσι προθύμως νὰ συνεισφέρωσιν εἰς τὴν ἀναγκαίαν ταύτην δαπάνην.

Εἰς διασάφησιν δὲ τῶν εἰρημένων, ἃς ὑποθέσωμεν ὅτι ἄνθρωπός τις ἔκλεψε τὸν ἵππον σου, καὶ δὲν ὑπῆρχον οὔτε νόμοι οὔτε κυβέρνησις· σὺ δὲ ὑπάγεις πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν ἀπαιτεῖς, καὶ ἐκεῖνος δὲν θέλει νὰ σοὶ τὸν ἀποδώσῃ. Ὑπόθεσις δὲ ὅτι ἐπεχειρεῖς τότε ν' ἀναλάβῃς τὸν ἵππον σου διὰ τῆς βίας· ἐκεῖνος τότε ἦτον ἐνδεχόμενον ν'

ἀντισταθῇ, καὶ εἶναι ἰσχυρότερός σου, νὰ σὲ ἀποδιώξῃ, καὶ νὰ σὲ βλάψῃ, ἴσως δὲ καὶ νὰ σὲ φονεύσῃ, διὰ ν' ἀπαλλαχθῇ τῶν ἐνοχλήσεών σου. Οὕτω λοιπὸν δὲν ἠδύνασο νὰ εὖρης θεραπείαν· καὶ τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν ἤθελεν ἴσως ἀρπάσει καὶ τὸν βούν σου, ἢ ἤθελε σὲ ἀποδιώξει ἐκ τῆς οἰκίας σου, καὶ σὺ δὲν ἠδύνασο νὰ ἐμποδίσῃς ταῦτα.

Ἰπάρκες δὲ τὸναναντίον ὅτι ὑπῆρχον νόμοι καὶ κυβέρνησις· παρατήρησον πόσον διάφορος ἤθελεν εἶσθαι τότε ἡ κατάστασίς σου. Κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην, ἤθελεν ὑπάρχει νόμος ἀπαγορεύων τὴν κλοπὴν, καὶ δικασταὶ νὰ δικάσωσιν εἴαν τις ἔκλεψε, καὶ ἄλλαι ἀρχαὶ διὰ νὰ τιμωρήσωσι τὸν κλέπτην, καὶ ν' ἀποδύσωσι πάλιν εἰς τὸν ἰδιοκτήτην τὸ κλαπὲν πρᾶγμα.

Ἄς ὑποθέσωμεν λοιπὸν τώρα ὅτι ἐκλάπη ὁ ἵππος σου. Ἀντὶ νὰ ὑπάγῃς νὰ τὸν ἀπαιτῇς παρὰ τοῦ κλέπτου, ἤθελες καταμηνύσει αὐτὸν εἰς τὸν εἰρηνοδίκην, ὅτι ἔκλεψε τὴν ἰδιοκτησίαν σου. Οὗτος δ' εὐθὺς ἤθελε προσκαλέσει τὸν κατηγορούμενον ὡς κλέπτην νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιόν του. εἴαν δὲ ὁ κλέπτης δὲν ἤθελε νὰ ἔλθῃ, ὁ ἀστυνόμος ἢ οἱ χωροφύλακες ἤθελον ἔχει ἐξουσίαν νὰ προσαγάγῳσιν αὐτὸν διὰ τῆς βίας. Τότε σὺ μὲν ἤθελες ἐκθέσει τὴν κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν, ἐκεῖ-

νος δὲ ἤθελεν ἀπολογηθῆ· καὶ ἐὰν ἡδύνασσο ν' ἀποδείξῃς ὅτι ὁ ἵππος εἶναι ἰδικός σου, ὁ δικαστὴς ἤθελε παραδώσει αὐτὸν εἰς ἐσέ, τὸν δὲ κλέπτην ἤθελε πέμψει εἰς τὴν φυλακὴν, διὰ νὰ δικασθῇ ἔπειτα διὰ τὸ κακούργημά του. Ἦθελον δὲ συνέλθει μετὰ ταῦτα οἱ ἀνώτεροι δικασταί, καὶ δώδεκα ἄλλοι πολῖται ἐκ τῶν πλησιοχώρων, οἵτινες λέγονται ἑνορκοί· ἐνώπιον τούτων ἤθελε προσαχθῇ ὁ κλέπτης, καὶ ἤθελον ἐξετασθῇ οἱ μάρτυρες, διὰ ν' ἀποδειχθῇ ἐὰν ἔκλεψεν ὁ ἄνθρωπος τὸν ἵππον, ἢ εἶχεν αὐτὸν ἄλλως πως. Τότε οἱ μὲν δικασταὶ ἤθελον ἐρμηνεύσει τὸν νόμον, οἱ δὲ κακούργιοδῖκαι ἤθελον ἀποφασίσαι ἐὰν ὁ κατηγορούμενος εἶναι ἑνοχος ἢ ἀθῶος· καὶ ἐὰν μὲν ᾗτον ἀθῶος, ἤθελεν εὐθὺς ἀπολυθῇ· ἐὰν δ' ἑνοχος, ὁ πρόεδρος τοῦ δικαστηρίου ἤθελεν ἐκφωνήσῃ τὴν ποινὴν, τὴν ὁποίαν ὁ νόμος ἐπιβάλλει εἰς τὸν κλέπτην. Ἐὰν ἡ ποινὴ ᾗτο φυλάκισις, ὁ καταδικασθεὶς ἤθελε ριφθῇ εἰς τὴν φυλακὴν, καὶ διαμένει ἐκεῖ, ὅσον καιρὸν ἀπεφασίσθῃ ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου..

Ἐκ τοῦ παραδείγματος τούτου βλέπομεν, πόσον εὐστοχώτερον δυνάμεθα ν' ἀπολαύωμεν δικαιοσύνην, ὅταν ὑπάρχωσι νόμοι καὶ κυβέρνησις, πᾶρεξ ὅταν δὲν ὑπάρχωσι καὶ πόσον μέγα εὐτύ-

χημα εἶναι τὸ νὰ ζῶμεν ἐντὸς πεπολιτευμένου κράτους, ὅπου ἰσχύουσι τοιοῦτοι νόμοι.

Ἑρωτήματα.

1 Ἡδύναντο οἱ ἄνθρωποι νὰ ζῶσιν ὁμοῦ ἄνευ νόμων καὶ κυβερνήσεως;

2 Ἐπὶ ποίων περιστάσεων ἡδύναντο νὰ ζῶσιν οὕτως;

3 Τί εἶναι τὸ προξενοῦν τὴν ἀνάγκην νόμων καὶ κυβερνήσεως;

4 Ὑπόθεις ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι ἤθελον ν' ἀδικῶσι, καὶ δὲν ὑπῆρχον νόμοι νὰ ἐμποδίζωσιν αὐτούς· τί ἤθελεν εἶσθαι τὸ ἀποτέλεσμα;

5 Ἡδύναντο οἱ νόμοι νὰ ὠφελῶσι ποσῶς, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε κυβερνήσις; Διὰ τί;

6 Ποία ἤθελον εἶσθαι τὰ ἐπακόλουθα, ἐὰν ἐπετρέπετο εἰς ἕνα ἕκαστον ἡ αὐτοδικία;

7 Ποιοὶ εἶναι οἱ δύο μεγάλοι νόμοι τῆς κοινωνίας, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζονται πάντες οἱ ἄλλοι νόμοι;

8 Ἐξήγησον μὲ λέξεις ἰδικάς σου, τί σημαίνει βουλευτὴς ἢ νομοθέτης;

9 Πῶς διορίζονται οἱ βουλευταί;

10 Ἐξήγησον μὲ λέξεις ἰδικάς σου, τί σημαίνει δικαστής ;

11 Τί ὠφελοῦσιν οἱ δικασταί ;

12 Τί ὠφελοῦσιν οἱ ἀστυνόμοι καὶ οἱ χωροφύλακες ;

13 Ἐάν τις τύχη νὰ μὲ ἀδικήσῃ, καὶ ἐπιχειρῶ ἐγὼ ὁ ἴδιος νὰ τιμωρήσω αὐτὸν, παραβαίνω τὸν νόμον τῆς πατρίδος μου; Διὰ τί;

14 Ἐάν τις ἄνθρωπος πράξῃ τι κακούργημα, καὶ τρέχω καὶ ἐγὼ μετὰ τοῦ ὄχλου διὰ νὰ κηρμνίσωμεν τὴν οἰκίαν του, ἢ νὰ τιμωρήσωμεν αὐτὸν καθ' οἷονδ' ἕποτε τρόπον, παραβαίνω ἄρά γε τὸν νόμον ἢ ὄχι; Διὰ τί;

15 Ὑπόθεσ ὅτι ἐτέθη νόμος, τὸν ὁποῖον ἐγὼ νομίζω ἄδικον· ἔχω δικαίωμα νὰ παραβῶ αὐτόν; Διὰ τί;

16 Ὑπόθεσ ὅτι βλέπω τὸν ὄχλον προσβάλλοντά τινα ἄνθρωπον, καὶ ἐγὼ θεωρῶ τοῦτο μετ' ἀταραξίας, εἶμαι ἄρά γε ἀθῶος; τί χρεωστῶ νὰ πράξω;

17 Ὑπόθεσ ὅτι ὁ ὄχλος ἐπραξέ τι κακούργημα, καὶ ἐγὼ ἐπαινῶ τὴν ἀνδρίαν αὐτῶν, καὶ προσπαθῶ νὰ δικαιολογήσω τὸ κακούργημά των· εἶμαι ἄρά γε ἀθῶος;

18 Ὑπόθεσ ὅτι ἄνθρωπός τις ἐρεθίζει δι' ὕβρε-

ων τὰ πάθη τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, οὗτοι δὲ ἐνωθέντες βλάβπτουσιν αὐτόν· τίς εἶναι ἄρά γε ἀξιοκατάκριτος, ἐκεῖνος ἢ οὗτοι, ἢ ἀμφοτέροι; Τίνες πρέπει νὰ τιμωρηθῶσι.

19 Ὑπόθεσ· ὅτι ἀνθρωπός τις σὲ χρεώστεϊ χρεώματα, καὶ δὲν θέλει νὰ σὲ πληρώσῃ· ἔχεις ἄρα γε δικαίωμα νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃς σὺ ὁ ἴδιος τὴν περιουσίαν, ὅπου δυνήθῃς νὰ εὔρῃς αὐτήν; Διὰ τί;

20 Τί ὀφείλεις νὰ πράξῃς διὰ νὰ λάβῃς τὰ χρεωστούμενα εἰς σέ;

ΤΜΗΜΑ Β'.

Περὶ διαφορῶν πολιτειῶν.

Ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ διέγραψα τὴν ὀνομαζομένην ἐκλεκτικὴν πολιτείαν· ἐν ταύτῃ ἀ-
 πασαι αἱ ἀρχαὶ ἢ ἐκλέγονται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, τοῦ-
 τέστιν ὑπὸ τῆς κοινωνίας ὅλης· ἢ διορίζονται
 ὑπὸ τῶν οὕτως ἐκλεγομένων. Οὕτως εἰς τὰς ὁμο-
 σπόνδους πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς νομοθέται,
 διοικηταί, πρόεδροι κλ. ἐκλέγονται ὑπὸ τοῦ
 λαοῦ· δικασταὶ δὲ καὶ ἄλλοι ἄρχοντες ἢ ἐκλέ-
 γονται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἢ διορίζονται ὑπὸ τῶν
 νομοθετῶν.

Δὲν εἶναι δ' ἐκλεκτικαὶ ἅπασαι αἱ πολιτεῖαι. Τινὲς μὲν εἶναι κληρονομικαί· τούτέστιν αἱ ἀρχαὶ διαδίδονται κατὰ κληρονομίαν. Κατὰ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς πολιτείας, ἐὰν ὁ βασιλεὺς ἀποθάνῃ, διαδέχεται τὴν βασιλείαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ· τούτέστι κληρονομεῖ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, ὅπως κληρονομεῖ τὴν οἰκίαν ἢ τὰς γαίας τοῦ πατρὸς του· ὡσαύτως ἐάν τις ᾖ βουλευτὴς, διαδέχεται ὁ υἱὸς τὸ βουλευτικὸν ἀξίωμα μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου. Ἄλλαι δὲ πάλιν εἶναι ἐν μέρει μὲν κληρονομικαὶ πολιτεῖαι, ἐν μέρει δὲ ἐκλεκτικαί· τούτέστι τινὰ μὲν ἀξιώματα εἶναι κληρονομικά, τινὰ δὲ ἐκλεκτικά· ἦτοι οἱ ἔχοντες τινὰ ἐξ αὐτῶν, ἐκλέγονται ὑπὸ τοῦ λαοῦ.

ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλα εἶδη πολιτειῶν, ὡς Μοναρχία, ἀριστοκρατία καὶ δημοκρατία.

Μοναρχία μὲν λέγεται ἡ πολιτεία ἐκείνη, καθ' ἣν εἷς μόνος ἔχει τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν, ὀνομαζόμενος βασιλεὺς. Ἐὰν μὲν ὁ βασιλεὺς ἀναγορεύεται κατ' ἐκλογὴν, λέγεται μοναρχία ἐκλεκτική· ἐὰν δὲ λαμβάνῃ αὐτὴν κατὰ κληρονομίαν, ὀνομάζεται μοναρχία κληρονομική.

Ἐνίοτε μὲν ὁ μονάρχης ἔχει ἐξουσίαν νὰ θέτῃ νόμους κατ' ἀρέσκειαν, μὴ περιοριζόμενος ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου· καὶ ν' ἀποφασίζῃ ὅ,τι θέλῃ περὶ τῆς

ζωῆς καὶ τῆς ιδιοκτησίας τῶν ὑπηκόων του. Αὕτη ὀνομάζεται μοναρχία ἀπόλυτος ἤτοι δεσποτική. Ἄλλοτε δὲ πάλιν ὁ μονάρχης περιορίζεται ὑπὸ κανόνων τινῶν, τοὺς ὁποίους δὲν πρέπει νὰ ἀθετῇ· ἤτοι ὀφείλει, πρὶν θέσῃ νόμον τινά, νὰ λάβῃ τὴν συναίνεσιν καὶ ἄλλων τινῶν ἀνθρώπων· αὕτη ὀνομάζεται μοναρχία περιορισμένη.

Ὀλιγαρχία δὲ εἶναι ἡ πολιτεία ἐκείνη, καθ' ἣν ὅλη ἡ ἐξουσία τοῦ κράτους κεῖται εἰς τὰς χεῖρας ὀλίγων ἀνθρώπων. Ἡ ὀλιγαρχία εἶναι ἐν γένει ἢ κληρονομικὴ, ἢ αὐτὰ τὰ μέλη τῆς ὀλιγαρχίας διορίζουσι τοὺς ἀναπληροῦντας τὰς κενουμένας θέσεις τοῦ ἀριθμοῦ των.

Δημοκρατία δὲ εἶναι ἡ πολιτεία ἐκείνη, καθ' ἣν, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἵπομεν, ἅπασαι ἀρχαὶ ἡ ἐκλέγονται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἢ διορίζονται ὑπὸ τῶν οὕτως ἐκλεγομένων.

Τὰ εἶδη δὲ ταῦτα τῶν πολιτειῶν εἶναι ποτὲ μὲν ἀπλᾶ, ποτὲ δὲ σύμμικτα.

Οὕτως ἡ πολιτεία τῆς Ῥωσσίας εἶναι μοναρχία ἀπλῆ, ἄνευ τινὸς περιορισμοῦ· ὁ αὐτοκράτωρ βοηθεῖται μόνον ὑπὸ τοιούτων συμβουλίων, τὰ ὁποῖα ἐκλέγει αὐτὸς ὁ ἴδιος.

Τῆς Μεγάλης δὲ Βρετανίας ἡ πολιτεία εἶναι μοναρχία σύμμικτος, συγκειμένη ἐκ τριῶν σω-

μάτων, τοῦ βασιλέως, τῆς Γερουσίας τῶν Λόρδων ἦτοι τῶν ὁμοτίμων, καὶ τοῦ κοινοβουλίου ἦτοι τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους.

Τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα εἶναι κληρονομικόν, καὶ ὁ βασιλεὺς εἶναι ὁ ἀνώτατος ἄρχων τοῦ βασιλείου.

Τὸ ἀξίωμα τῶν λόρδων ἦτοι Γερουσιαστῶν, τοῦ δευτέρου κλάδου τοῦ νομοθετικοῦ σώματος, εἶναι ὡσαύτως κληρονομικόν. Οἱ Γερουσιασταὶ κατ' ἀρχὰς διορίζονται ὑπὸ τοῦ βασιλέως· ἀφοῦ δὲ διορισθῶσιν, ἔχουσιν ἰσοβίως τὸ ἀξίωμα τοῦτο καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ διάδοχοί των.

Οἱ βουλευταὶ ἦτοι οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ, ὁ τρίτος κλάδος τοῦ νομοθετικοῦ σώματος, ἐκλέγονται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὅπως γίνεται τοῦτο καὶ εἰς τὴν δημοκρατικὴν πολιτείαν.

Οὐδεὶς νόμος δύναται νὰ τεθῇ, ἢ νὰ ᾗναι ὑποχρεωτικὸς ἐπὶ τοῦ λαοῦ, χωρὶς τῆς συναινέσεως καὶ τῶν τριῶν τούτων σωμάτων τούτεστι τοῦ βασιλέως, τῆς Γερουσίας καὶ τοῦ Κοινοβουλίου.

Ὑπὸ οἵανδήποτε τῶν διαφόρων τούτων πολιτειῶν, ἐὰν οἱ ἔχοντες εἰς χεῖράς των τὰς ἀρχὰς ᾗναι ἐνάρετοι, καὶ ἐπιθυμῶσι νὰ προάγῃσι τὴν εὐημερίαν τῶν συμπολιτῶν των, δύναται νὰ ὑπάρχῃ εἰρήνη, ἀσφάλεια καὶ εὐδαιμονία. Τὸ δυστύχημα ὅμως, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπόκεινται τινες ἐξ αὐ-

τῶν εἶναι τοῦτο, ὅτι ὅσῳ οἱ ἄρχοντες ἦναι κακοὶ, ἄσπλαγχνοι, καὶ τυραννικοὶ, δὲν ὑπάρχει οὐδὲν ἄλλο μέσον εἰς περιστολὴν τῆς ἐξουσίας αὐτῶν, εἰμὴ ἐπανάστασις καὶ ἐμφύλιος πόλεμος. Τοῦναντίον δὲ, καθ' ὅσον ἡ πολιτεία εἶναι ἐκλεκτική, ἡ ἐξουσία εἶναι εἰς χεῖρας τοῦ λαοῦ, καὶ δὲν ὑπάρχει τότε κίνδυνος νὰ καταπιέζεται ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως. Ὁ μόνος δὲ κίνδυνος τότε εἶναι, μήπως οἱ πολῖται καταπιέζωσιν ἀλλήλους.

Ἑρωτήματα.

1 Ἐξήγησον μὲ λέξεις ἰδικάς σου, τί διαφέρει ἐκλεκτικὴ κληρονομικῆς πολιτείας;

2 Ποία ἡ διαφορὰ ἡ μεταξὺ μοναρχίας, ὀλιγαρχίας, καὶ δημοκρατίας;

3 Τί διαφέρει ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἀπὸ τὴν περιορισμένην μοναρχίαν;

4 Τί διαφέρει ἡ πολιτεία τῆς Ῥωσσίας ἀπὸ τὴν τῆς Μεγάλης Βρετανίας;

ΤΜΗΜΑ Γ'.

*Περὶ τῆς πολιτείας τῶν ὁμοσπόνδων
πολιτειῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς.*

Διάφοροι ἀποικίαι, κυρίως ἐκ τῆς Ἀγγλίας, καθιδρύθησαν ἐπὶ διαφόρων μερῶν τῆς Ἀτλαντικῆς παραλίας τῆς Ἀμερικῆς ἀπὸ τῆς Μάννης μέχρι τῆς Γεωργίας. Ἐκάστη δὲ τῶν ἀποικιῶν τούτων εἶχεν ἴδιον πολίτευμα ἀπὸ τῆς πρώτης συστάσεώς της. Καθ' ὅσον δ' ἠϋξάνετο ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, ὠρίζοντο ἑκάστης τὰ ὅρια, καὶ βαθμηδὸν κατέσχον ὅλην τὴν παραλίαν, ὡς τοσαῦται διακεκριμένα πολιτεῖαι. Ἀπασαι ὅμως ἐξήρτηντο ἀπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας, παρὰ τοῦ ὁποίου ἔλαβον τὸ πολίτευμά των, καὶ διωρίζοντο οἱ πλεῖστοι τῶν διοικητῶν των, πολλάκις δὲ καὶ οἱ δικασταὶ των καὶ ἄλλαι προσέτι ἀρχαί.

Καθ' ὅσον δ' ἠϋξάνεν ἡ δύναμις τῶν ἀποικιῶν, ἀνεφύοντο διενέξεις μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Μεγάλης Βρετανίας, ἥτοι τῆς μητροπόλεώς των, ὡς συνήθως ὠνομάζετο. Τὸ τέλος δὲ τῶν διενέξεων τούτων ἦτον ἡ πολιτικὴ μεταβολὴ τῆς Ἀμερικῆς, διὰ τῆς ὁποίας αἱ ἀποικίαι ἀπεχωρίσθησαν ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἀνεγνώρισθησαν ὑπὸ πάντων

τῶν ἐθνῶν ὡς ἔχουσαι δικαίωμα νὰ σχηματίσω-
σιν ἰδίαν πολιτείαν, κατὰ τοιαύτας ἀρχάς, καὶ
κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὅπως ἦτον εἰς αὐτάς
εὐάρεστον.

Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν μεταβολὴν ταύτην, διω-
ρίσθησαν πληρεξούσιοι ὑπὸ τῶν διαφόρων τούτων
ἀποικιῶν ἦτοι Πολιτειῶν, ὡς τότε ὠνομάζοντο,
διὰ νὰ συντάξωσι τὸ πολιτικὸν σύνταγμα, καθ' ὃ
ἔπρεπε νὰ κυβερνῶνται. Τοῦτο ἐξετελέσθη τῇ δε-
κάτῃ ἐβδόμῃ Σεπτεμβρίου 1787, καὶ καθυπε-
βλήθη εἰς τὴν ἔγκρισιν τῶν διαφόρων Πολιτειῶν.
Ἐκτοτε δ' ἐγκριθέν καθιερώθη ὡς τὸ κυβερνητικὸν
σύστημα ὅλων αὐτῶν.

Οἱ γενικοὶ δὲ χαρακτῆρες τοῦ πολιτεύματος
τούτου εἶναι οἱ ἑξῆς.

Ἐκάστη τῶν Πολιτειῶν διακρατεῖ ὅλας τὰς
δυνάμεις, ὅσας ἐξ ἀρχῆς εἶχεν, ὅτε ἀπεχωρίσθη-
σαν ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας, ἐκτὸς ἐκείνων, τὰς ὁποίας
παρεχώρησαν εἰς τὴν Γενικὴν Κυβέρνησιν. Οὕτως
ἐκάστη ἐκλέγει τὰς ἰδίας τῆς ἀρχάς, θέτει ἰδίους
νόμους, καὶ τιμωρεῖ τοὺς παραβαίνοντας αὐτοὺς,
καὶ ἔχει τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν εἰς ὅ,τι δὲν
προσβάλλει τὸ γενικὸν συμφέρον τοῦ συνόλου
αὐτῶν.

Ὅ,τι δὲ ἀποβλέπη εἰς τὸ συμφέρον τοῦ συνό-

λου τῶν Πολιτειῶν, καὶ ὅχι εἰς τὸ ἴδιον ἐκάστης αὐτῶν, τοῦτο εἶναι δεδομένον εἰς τὴν Σύνοδον, ἥτοι τὴν γενικὴν Κυβέρνησιν. Ἡ ἔκτασις ὁμως, ἐντὸς τῆς ὁποίας περιορίζεται ἡ δύναμις αὕτη, εἶναι ὠρισμένη ὑπὸ τοῦ συντάγματος.

Ἡ κεφαλὴ τῆς Γενικῆς Κυβερνήσεως ὀνομάζεται Πρόεδρος. Οὗτος ἔχει τὴν προεδρίαν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, καὶ ἐκλέγεται ὑπὸ ἐκλεκτόρων ἐκλεγμένων ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἢ ὑπὸ τῶν συμβουλίων τῶν διαφόρων Πολιτειῶν.

Τὸ νομοθετικὸν σῶμα τῶν Ὁμοσπόνδων Πολιτειῶν διαιρεῖται εἰς δύο κλάδους, τὴν Γερουσίαν καὶ τὴν Βουλὴν.

Ἡ Γερουσία σύγκειται ἐκ δύο μελῶν ἀφ' ἐκάστης Πολιτείας. Τὰ μέλη ταῦτα ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν συμβουλίων τῶν διαφόρων Πολιτειῶν· ἔχουσι δὲ τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἐπὶ ἑξ ἔτη.

Τὰ μέλη τῆς Βουλῆς ἐκλέγονται ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῶν διαφόρων Πολιτειῶν· ἐκάστη δὲ ἔχει δικαίωμα νὰ ἐκλέγῃ ἓνα βουλευτὴν, κατ' ἀναλογίαν πεντήκοντα χιλιάδων κατοίκων. Τοῦ βουλευτοῦ τὸ ἀξίωμα διαρκεῖ δύο ἔτη.

Οὐδεὶς νόμος δύναται νὰ τεθῇ, ἐὰν δὲν κυρωθῇ ὑπὸ τοῦ Προέδρου, τῆς Γερουσίας καὶ τῆς Βουλῆς, ἐκτὸς ἐὰν αἱ δύο τελευταῖαι κυρώσωσιν

αὐτὸν κατὰ πλειονοψηφίαν τῶν δύο τρίτων, ἐναντίον τῆς γνώμης τοῦ Προέδρου. Ὁ οὕτω κυρωθεὶς νόμος ἰσχύει, καὶ χωρὶς τῆς συναινέσεως αὐτοῦ.

Ὁ Πρόεδρος καὶ ἡ Γερουσία ἔχουσι τὴν ἐξουσίαν νὰ συνάπτωσι συνθήκας μὲ ἄλλα ἔθνη, καὶ νὰ διορίζωσιν ὅλας τὰς κυριωτέρας ἀρχὰς τῆς Γενικῆς Κυβερνήσεως, ὡς δικαστὰς τῶν ὑπερτάτων δικαστηρίων, πρέσβεις, ἀξιωματικούς τοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ στρατοῦ κλ.

Οἱ δικασταὶ τῶν ὑπερτάτων δικαστηρίων ἔχουσι τὴν ἐξουσίαν νὰ δικάζωσιν ὅλας τὰς δίκας τὰς περὶ παραβάσεως τῶν νόμων τῶν Ὁμοσπόνδων Πολιτειῶν, καὶ ὅλας τὰς δίκας τὰς μεταξὺ πολιτῶν τῶν διαφόρων Πολιτειῶν, καὶ ὅλας τὰς δίκας, αἵτινες ἀναφύονται μεταξὺ πολίτου καὶ ἀλλογενοῦς. Ὅλαι δὲ αἱ παραβάσεις τῶν νόμων ἐκάστης Πολιτείας δικάζονται ὑπὸ τῶν ἰδιαιτέρων ἐκάστης δικαστῶν.

Ἑρωτήματα.

- 1 Πῶς ὤκισθη κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τῶν Εὐρωπαϊῶν ἡ Βόρειος Ἀμερική;
- 2 Πῶς ἐκυβερνῶντο πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως;
- 3 Τί ἦτο τὸ αἷτιον τῆς ἐπαναστάσεως;

4 Εἰς ποίαν κατάστασιν ἦσαν, ὅτε ἡ ἐπανάστασις ἀπεπερατώθη;

5 Τίς ἡ διαφορὰ ἡ μεταξὺ τῆς ἐξουσίας τῶν ἰδιαιτέρων Πολιτειῶν, καὶ τῆς τῶν Ὁμοσπόνδων Πολιτειῶν, ἥτοι τῆς γενικῆς Κυβερνήσεως.

6 Πόσον διαρκεῖ τὸ ἀξίωμα τοῦ Προέδρου, τὸ τοῦ Γερουσιαστοῦ, καὶ τὸ τοῦ Βουλευτοῦ;

7 Ποίας δυνάμεις ἔχει ἡ Γερουσία διαφόρους ἐκείνων, τὰς ὁποίας ἔχει ἡ Βουλὴ;

8 Ἐὰν πολίτης τις τῶν Ὁμοσπόνδων Πολιτειῶν χρεώστῃ χρήματα εἰς ἄλλογενῆ τινα, εἰς ποῖον δικαστήριον πρέπει νὰ προσφύγῃ ὁ ἄλλογενὴς πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ δικαιώματός του;

9 Ἐὰν τύχῃ ὡς ἀναφυῇ διαφορὰ τις μεταξὺ δύο πολιτῶν διαφόρων πολιτειῶν, ποῦ πρέπει νὰ δικασθῇ ἡ δίκη των; Φέρε παράδειγμα.

Ἴδὲ τὸ Παράρτημα τοῦ Πολιτεύματος τῆς Ἑλλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ ΤΗΣ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΑΣ.

Ἐπραγματεύθημεν μέχρι τοῦδε περὶ τῶν καθηκόντων ἐκείνων, τὰ ὅποια ὀφείλομεν πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀμοιβαιότητος, καὶ τὰ ὅποια οὗτοι δύνανται δικαίως ν' ἀπαιτήσωσι παρ' ἡμῶν. Ταῦτα δὲ εἶναι τὰ καθήκοντα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια συγχωροῦσι μὲν εἰς ἡμᾶς νὰ θηρεύωμεν τὴν ἡμετέραν εὐδαιμονίαν ὅπως θέλωμεν, ἀπαγορεύουσι δὲ νὰ προσβάλλωμεν, καθ' οἷονδήποτε τρόπον, τὸ δικαίωμα, τὸ ὅποion ἔχει καὶ πᾶς ἄλλος, νὰ θηρεύῃ τὴν ἑαυτοῦ εὐδαιμονίαν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον.

Ἐάν τοῦτον μόνον τὸν νόμον ᾗθελον νὰ φυλάττωσιν οἱ ἄνθρωποι, ὁ κόσμος ᾗθελεν εἶσθαι πολὺ εὐτυχέστερος παρ' ὅσον εἶναι σήμερον· δὲν ᾗθελεν ὑπάρχει οὐδεμία καταδυναστεία, οὐδεμία ληστεία, οὐδεμία διαβολή, οὐδὲν οἷονδήποτε ἀδί-

κημα· ἀλλ' ἅπαντες ἤθελον διάγει εἶον εἰρηνικὸν καὶ ἀτάραχον.

Ἀλλὰ διὰ τὰ κατασταθῇ ὁ κόσμος ὅσον τὸ δυνατόν εὐτυχῆς, εἶναι ἀναγκαῖον καὶ τι πλειότερον. Ὅχι μόνον ἀπαιτεῖται ν' ἀφίνωμεν ἀνενοχλήτους τοὺς γείτονας ἡμῶν, καὶ νὰ μὴν ἀδικῶμεν αὐτοὺς μηδεμίαν ἀδικίαν, ἀλλ' ἐπιτάττεται ῥητῶς εἰς ἡμᾶς καὶ νὰ τοὺς ἀγαθοποιῶμεν. Οὗτος εἶναι ὁ νόμος τῆς φιλανθρωπίας.

Πᾶς τις, λόγου χάριν, ὑπόκειται εἰς νόσους, καὶ πλῆθος πάντοτε ἀνθρώπων εἶναι ἄρρώστοι· ἄρρώστοι δὲ ὄντες, εἶναι ἀνίκανοι νὰ ἐργάζωνται πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἐπιτηδείων τοῦ θείου, ἥ καὶ νὰ φροντίζωσι ποσῶς ὑπὲρ ἑαυτῶν.

Ἐὰν λοιπὸν δὲν ὑπῆρχεν ἄλλος τις νὰ φροντίσῃ ὑπὲρ αὐτῶν, ἤθελον ἀπολεσθῇ. Πᾶς ἄνθρωπος δὲ ὑπόκειται εἰς συμφοράς· καὶ ἐὰν μηδεὶς ἤθελε νὰ βοηθῇ τοὺς δυστυχοῦντας, ἅπαντες ἀναγκαιῶς ἔμελλον νὰ ὑποφέρωσι πολλά· Ποία ἀπανθρωπία, ἐὰν ἐν κοράσιον κατεπιέζετο ὑπὸ τῶν τροχῶν τῆς ἀμάξης, καὶ ἐγὼ τὸ ἄφινον νὰ θανατωθῇ, μόνον διότι δὲν ἐχρεώστων τίποτε εἰς αὐτὸ, καὶ ἤθελον νὰ φροντίσω περὶ τῶν ἰδικῶν μου ἐργασιῶν. Πᾶς τις δ' αἰσθάνεται ὅτι, καὶ ἂν μηδέποτε εἶχον ἰδεῖ αὐτὸ, καὶ ἂν μηδέ-

ποτε πλέον ἔμελλον νὰ τὸ ἴδω, ἐχρεώστουν ὅμως νὰ τὸ βοηθήσω μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεώς μου· τοῦτέστι πᾶς τις αἰσθάνεται ὅτι καὶ ἐγὼ καὶ πᾶς ἄλλος ὀφείλομεν νὰ ἡμεθα φιλάνθρωποι.

Ἵπόθεσ δὲ πάλιν ὅτι εἷς τινα γειτονίαν ὑπάρχει μέγας τις ἀριθμὸς παιδίων, τὰ ὅποια δὲν ἠξεύρουσι μῆτε ν' ἀναγινώσκωσι μῆτε νὰ γράφωσι, καὶ οὕτω στέροῦνται ὅλην τὴν ἡδονὴν τῆς ἀναγνώσεως καλῶν βιβλίων, καὶ μάλιστα τῆς ἱερᾶς Γραφῆς. Ἵπόθεσ δὲ τώρα ὅτι ὑπῆρχον εἰς τὴν γειτονίαν ταύτην δύο νέοι, ἐξ ὧν ὁ μὲν ἔλεγεν ὅτι δὲν ἐχρεώσται τίποτε εἰς τὰ παιδιὰ ἐκεῖνα, καὶ ὅτι ἤθελε νὰ ἐνασχολῇται εἰς τὴν ἰδικήν του ἐργασίαν· ὁ δὲ, χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ ἐὰν ἐχρεώσται τι εἰς αὐτὰ ἢ ὄχι, τὰ συνήροιζεν εἰς τὸ σχολεῖον, καὶ τὰ ἐδίδασκε νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσι καὶ ν' ἀριθμῶσι, καὶ οὕτω παρεσκεύαζεν αὐτὰ, ὥστε νὰ γείνωσι χρήσιμοι καὶ εὐτυχεῖς ἄνδρες καὶ γυναῖκες· τίνα τῶν δύο τούτων νέων ἠθέλομεν ἀγαπᾶ περισσότερον; τίς ἐξ αὐτῶν ἠθέλομεν εἰπεῖ ὅτι ἔπραττε τὸ χρέος του; Τίς ἐξ αὐτῶν ἠθέλομεν εἰπεῖ ὅτι ἔπραττεν εὐαρέστως πρὸς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα;

Ἵπόθεσ δὲ πάλιν ὅτι τὰ παιδιὰ ταῦτα ἦναι μοχθηρὰ, καὶ ἐβλασφήμουν, καὶ ἐψεύδοντο, κα

ἔκλεπτον· ἐάν τις ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἔβλεπε καὶ ἤκουεν αὐτὰ πράττοντα οὕτως, ἤθελεν αἰσθανθῆ μεγάλην λύπην. καὶ ἤθελεν ἴσως φρονεῖ καθῆκόν του νὰ φροντίσῃ ὥστε τὰ μοχθηρότατα καὶ τὰ μεγαλήτερα νὰ τιμωρηθῶσιν. Ὑπόθεσ δὲ τώρα ὅτι ἄνθρωπός τις ἔλεγεν· ἔχω χρέος, ὡς πολίτης, νὰ ἐμποδίζω τὴν τοιαύτην διαγωγὴν· καὶ θέλω φροντίσει ὥστε οἱ μικροὶ οὗτοι κλέπται νὰ φυλακισθῶσι. Τοῦτο μόνον ἔχω νὰ κάμω, καὶ ἔπειτα νὰ φροντίζω περὶ τῶν ἰδικῶν μου ὑποθέσεων· καὶ ἐάν καταντήσωσιν εἰς ἀπώλειαν, τὸ πταῖσμα εἶναι ἰδικόν των. Ὑπόθεσ δὲ πάλιν ὅτι ἄλλος τις ὑπάγει καὶ ὁμιλεῖ πρὸς αὐτὰ μὲ τρόπον εὐνοϊκόν, καὶ δεικνύει τὴν μοχθηρίαν τῆς διαγωγῆς των, καὶ τὰ διδάσκει νὰ ἦναι χρηστὰ καὶ ἐνάρετα, καὶ οὕτω συνεργεῖ ὥστε νὰ κατασταθῶσιν ὅλα θεοσεβῆ καὶ ἐνάρετα παιδιά. Τίνα τῶν δύο τούτων ἀνθρώπων ἠθέλομεν ἀγαπᾶ περισσότερον; τίς ἐξ αὐτῶν ἠθέλομεν εἰπεῖ ἔπραξεν τὸ χρέος του πρὸς τὰ παιδιά ἐκεῖνα; τίς ἐξ αὐτῶν ἔπραξε συμφωνότατα πρὸς τὴν ἱερὰν γραφὴν;

Πάλιν δὲ ἅς ὑποθέσωμεν ὅτι τὰ παιδιά ταῦτα κατεφρόνουν καὶ ὕβριζον αὐτὸν, καὶ ἔκλεπτον τὰ πράγματα του, καὶ ὅσάκις ἤρχετο νὰ τὰ ὠφελήσῃ τι, ἐχλεύαζον αὐτὸν, καὶ ἔπραττον ὅ,τι ἡδύ-

ναντο πρὸς βλάβην αὐτοῦ. Τότε ἠδύνατο ν' ἀπέλθῃ καὶ ν' ἀφήσῃ αὐτὰ, λέγων· ἦλθον ἐνταῦθα ἰδίᾳ δαπάνῃ, καὶ ἄνευ τινὸς ἀντιμισθίας, διὰ νὰ διδάξω τὰ παιδιὰ ταῦτα νὰ γείνωσιν ἐνάρετα καὶ εὐδαίμονα· ὅλη δὲ ἡ ἀμοιβὴ τὴν ὁποίαν λαμβάνω, εἶναι βλάβη, αἰσχυρὰ ὕβρεις, καὶ κλοπή· τῆς ιδιοκτησίας μου. Ἐγὼ λοιπὸν ἀναχωρῶ, καὶ ἀφίνω αὐτὰ εἰς τὴν ἀπώλειαν. Ἡ τοῦναντίον ἠδύνατο νὰ εἴπῃ· δὲν μὲ μέλει, πῶς φέρονται πρὸς ἐμέ· θέλω εἰσέτι ἐπιμείνει, ὥστε νὰ κάμω πρὸς αὐτὰ ὅσον καλὸν δύναμαι. Ὅσῳ μοχθηρότερον φέρονται πρὸς ἐμέ, τόσῳ σαφέστερον ἀναδεικνύεται ὅτι ἔχουσι χρεῖαν ὀρθῆς διδασκαλίας, καὶ τόσον ἐντονώτερον θέλω προσπαθῆσαι νὰ καταστήσω αὐτὰ ἐνάρετα καὶ εὐδαίμονα. Ὅσῳ περισσότερον αὐτὰ μὲ μισοῦσι, τόσῳ περισσότερον ἐγὼ θέλω ἀγαπᾶ αὐτά. Τώρα λοιπὸν τίς τῶν δύο τούτων τρόπων τοῦ πράττειν ἤθελεν εἶσθαι ὁ ἐρασμιώτερος; διὰ ποῖον ἐξ αὐτῶν ἠθέλομεν ἔχει ὑψηλότερον φρόνημα περὶ τοῦ ἀνθρώπου; Ποία διαγωγὴ ἤθελεν εἶσθαι συμφωνοτέρα πρὸς τὸ ἡμέτερον καθῆκον; Ποία διαγωγὴ ἤθελεν ὁμοιάζει περισσότερον μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ εὐλογημένου Σωτῆρος ἡμῶν;

Ἐὰν λοιπὸν σκεφθῶμεν τώρα ἐπὶ τῶν παρα-

δειγμάτων τούτων, θέλομεν ἰδεῖ ὅτι αἰσθανόμεθα ὡς χρέος ἡμῶν τὸ νὰ ἤμεθα φιλόανθρωποι καὶ πρὸς τοὺς δυστυχοῦντας, καὶ πρὸς τοὺς μοχθηροὺς, καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἀδικοῦντας ἡμᾶς.

Ὅτι δ' οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, εἶναι προφανέστατον ἐκ τῆς διδαχῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. (α)

«Εἰ ἀγαπᾶτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστί; καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτοὺς ἀγαπῶσι· καὶ ἐὰν ἀγαθοποιῇτε τοὺς ἀγαθοποιῶντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστί; καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν· καὶ ἐὰν δανείζητε παρ' ὧν ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν, ποία ὑμῖν χάρις ἐστί; καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ ἁμαρτωλοῖς δανείζουσιν, ἵνα ἀπολάβωσι τὰ ἴσα. Πλὴν ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καὶ ἀγαθοποιεῖτε καὶ δανείζετε μηδὲν ἀπελπίζοντες· καὶ ἔσται ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς, καὶ ἔσεσθε υἱοὶ τοῦ ὑψίστου· ὅτι αὐτὸς χρηστός ἐστιν ἐπὶ τοὺς ἀχαρίστους καὶ πονηροὺς. Γίνεσθε οὖν οἰκτίρμονες, καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν οἰκτίρμων ἐστίν.»

Οὕτω καὶ παρὰ Ματθαίῳ. ἐ. 44—48. «Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμᾶς, εὐλογεῖτε τοὺς κατα-

(α) Λουκ. 5'. 32—36.

ρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεάζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων ὑμᾶς· ὅπως γένησθε υἱοὶ (ἡγουν μιμηταὶ) τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν Οὐρανοῖς, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ ἐρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. »

Ἡ ἔγνοια τοῦ » Γίνεσθε οἰκτίρμονες», εἶναι προφανὴς ἐνταῦθα. Αὕτη εἶναι παραίνεσις τοῦ νὰ συνεργῶμεν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν ἐκείνων, οἵτινες δὲν ἔχουσιν ἐφ' ἡμῶν οὐδεμίαν ἀξίωσιν κατὰ τὸν τῆς ἀμοιβαιότητος νόμον· καὶ ἀπὸ τῶν ὁποίων δὲν δυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμέν τι εἰς ἀντιμισθίαν.

Τὸ παράδειγμα κατὰ τὸ ὅποιον πρέπει νὰ συσχηματισθῇ ἡ ἡμετέρα φιλανθρωπία, εἶναι τὸ τοῦ οὐρανίου ἡμῶν Πατρὸς.

Τοῦτο διδάσκει ἡμᾶς τὰ ἐξῆς.

α. Καθὼς ὁ Θεὸς εἶναι ἡ ἀνεξάντλητος πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ πρὸς πάντα τὰ ἑαυτοῦ κτίσματα, πρὸς τὰ ὅποια δὲν ἔχει οὐδεμίαν οὐδόλως ὑπαχρέωσιν· οὕτω προσταττόμεθα νὰ μεταχειριζώμεθα καὶ ἡμεῖς ὅλα τὰ φυσικὰ καὶ ἐπίκτητα ἡμῶν πλεονεκτήματα πρὸς αὐξήσιν τῆς εὐδαιμονίας τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ὅ,τι εἶναι δεδομένον εἰς ἡμᾶς, ἐδόθη ὅχι διὰ τὴν ἰδίαν ἡμῶν εὐδαι-

μονίαν ἀπ' εὐθείας καὶ κυρίως, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμετέραν εὐδαιμονίαν πλαγίως· τοὔτέστιν ἐδόθη, διὰ νὰ κατασταθῶμεν εὐδαίμονες, προάγοντες τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

β'. Ὁ Θεὸς δωρεῖ τὰς εὐλογίας τῆς γενικῆς προνοίας του, μὴ ἀποβλέπων εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ λαμβάνοντος αὐτάς. Οὗτος «Βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους.» Ἡμεῖς δὲ ὀφείλομεν νὰ μιμηθῶμεν τὸ παράδειγμα αὐτοῦ. Ἐὰν τὴν προσωπικὴν ἡμῶν φιλίαν καὶ ἠθικὴν τιμὴν ἀποταμιεύωμεν εἰς τοὺς ἀξιούς αὐτῶν, τὴν ἡμετέραν ὁμῶς εὐσπλαγχνίαν πρέπει ν' ἀπονέμωμεν πρὸς πάντας, ὅσοι ἔχουσι χρεῖαν αὐτῆς. Ὅθεν ὀφείλομεν ν' ἀνακουφίζωμεν τοὺς βεβαρημένους, νὰ παρηγορῶμεν τοὺς τεθλιμμένους, νὰ θεραπεύωμεν τοὺς ἀσθενεῖς, νὰ βοηθῶμεν τοὺς ἐνδεεῖς, νὰ διδάσκωμεν τοὺς ἀμαθεῖς, χωρὶς νὰ ἐξετάζωμεν ποσῶς πόσον εἶναι ἀξιοὶ ἢ ἀνάξιοι τῆς ἡμετέρας συνδρομῆς, ἢ πόσον ἀποστρεφόμεθα τὸν ἠθικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα.

γ'. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ παραδείγματος διδασκόμεθα, ὅτι ἡ φιlanθρωπία ἡμῶν δὲν πρέπει νὰ περιορίζεται ὑπὸ τῶν αἰσθημάτων, τὰ ὁποῖα ἐνδέχεται νὰ ἔχη πρὸς ἡμᾶς ὁ ἀπολαμβάνων αὐτήν. Οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς ἡμᾶς, ὥστε, «ἔτι

ἀμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε. » « Καὶ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. » (α) Οὕτως ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐζήσεν «εὐεργετῶν» τοὺς πικροτάτους αὐτοῦ ἐχθρούς, οὐδόλως ταραττόμενος ὑπὸ τῆς ὠμοτάτης καὶ μοχθηροτάτης ἀδικίας. Οὕτω δὲ προσταττόμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ εὐλογῶμεν τοὺς καταρωμένους ἡμᾶς, νὰ ἀγαθοποιῶμεν τοὺς μισοῦντας ἡμᾶς, καὶ νὰ πρυσευχώμεθα ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ διωκόντων ἡμᾶς. (β)
 • Ἐκτὸς δὲ τοῦ παραδείγματος τοῦ Θεοῦ, οἱ λόγοι, οἵτινες ἐπισχύουσι τοῦτο τὸ καθήκον ἡμῶν, εἶναι πάμπολλοι· ἐκ τούτων δὲ εἶναι καὶ οἱ ἑπόμενοι.

α. Ὁ Θεὸς ἔθεσεν αὐτὸ ὡς ὅρον τῆς ἀφέσεως τῶν ἡμετέρων κατ' αὐτοῦ ἀμαρτιῶν. « Ἐὰν δὲ μὴ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν. » (γ) Ἀνάγνωθι καὶ τὴν παραβολὴν τῶν δύο συνδούλων παρὰ Ματθαίω τῇ, 23—35.

β'. Αἱ ἀρεταὶ ἐκτεῖναι, τῶν ὁποίων ἡ ἀσκήσις προκαλεῖται ἐκ τῆς πρὸς ἡμᾶς κακῆς τῶν ἄλλων διαγωγῆς, εἶναι αἱ ἀναδεικνύουσαι τὴν ὑφίστην

(α) Ρωμ. ε'. 8, 10. (β) Ματθ. ε'. 44. (γ) Ματθ. ζ', 15.

ἠθικὴν ὑπεροχὴν, καὶ αἱ οὐσιωδέσταται εἰς τὸν χαρακτῆρα ἐκεῖνον, ὅστις καταρτίζει ἡμᾶς διὰ τὸν οὐρανόν. Τοιαῦται εἶναι ἡ πραότης, ἡ μακροθυμία, ἡ συγχώρησις. Καὶ πρὸς τοιαύτας διαθέσεις τῆς διανοίας ἐπηγγέλθη εἰδικὴ εὐλογία.

Αἱ ἀρεταί, τὰς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος βραβεύει, δυνατόν νὰ ἐκπηγάσωσιν ἐκ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ φόβου τοῦ ἀνθρώπου· ἐκεῖναι δὲ αἱ ἀρεταί, διὰ τῶν ὁποίων τὴν ἄσκησιν δὲν δυνάμεθα νὰ περιμένωμεν οὐδένα μισθὸν παρὰ τῶν ἀνθρώπων, εἶναι ἡ πραγματικὴ ἀπόδειξις τῆς ἡμετέρας ἀγάπης καὶ ὑπακοῆς πρὸς τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ ἀρεταὶ αὗται προτείνονται εἰς ἡμᾶς, ὡς ἀπόδειξις τῆς ἀληθινῆς θεοσεβείας. Ἰδὲ τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν γενομένην διατύπωσιν τῆς ἐσχάτης κρίσεως, παρὰ Ματθαίῳ κέ. « Ἐφ' ὅσον (ἔλεος δηλαδὴ) ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. »

Ἡ δυνάμην δὲ νὰ προσθέσω ὅτι τῆς φιλανθρωπίας ὁ νόμος ἐφαρμόζεται πρὸς τὸν ἄνθρωπον καθὼ ἀνθρωπον· τούτέστι πρὸς τὸν ἄνθρωπον, χωρὶς ν' ἀποβλέψωμεν ποσῶς πρὸς οἰανδ' ἢ ποτε ἄλλην τῶν προσκαίρων σχέσεων, τὴν ὁποίαν ἐνδέχεται νὰ ἔχη πρὸς ἡμᾶς. Εἶναι ἀδιάφορον εἶναι ἢ ναι συγγενὴς ἡμῶν ἢ μὴ, ὁμογενὴς ἢ ἄλλογενὴς,

ὁμόθρησκος ἢ ἑτερόθρησκος· ἀρκεῖ μόνον ὅτι εἶναι ἄνθρωπος· καὶ τοῦτο παρέχει εἰς αὐτὸν δικαίωμα, κατὰ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, ἐπὶ πάσης ἀγαθοεργίας τοῦ νόμου τῆς φιλανθρωπίας. Μάλιστα δὲ, κατὰ μίαν ἔννοιαν, ὅσον ὀλιγώτεροι εἶναι οἱ δεσμοὶ οἱ συνδέοντες αὐτὸν πρὸς ἡμᾶς, τόσοι εὐκλεεστέρα εἶναι ἢ πρὸς αὐτὸν ἀγαθοποιΐα ἡμῶν, καθότι ἐπὶ τούτων τῶν περιστάσεων δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν τὴν ἐλαχίστην ἀνταμοιβῆς ἐλπίδα· καὶ τόσοι τρανωτέρα θέλει ἀναδειχθῇ ἡ ἀφιλοκέρδεια ἡμῶν. Εὐγενὲς ἔργον ἤθελε πράττειν ὁ Οὐάρδος, ἐὰν ἐπεσκέπτετο μόνος τῆς Ἀγγλίας πᾶς φυλακᾶς· ἔπραξεν ὅμως ἔργον πολὺ εὐγενέστερον ἐκτείνας τὰς ἐρεῦνας του καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν, τὸν ἄσπονδον ἐχθρὸν τῆς Ἀγγλίας. Ὁ θάνατος αὐτοῦ ἠθέλην εἶσθαι εὐκλεῆς, ἐὰν ἀπέθνησκεν εἰς τὴν πατρίδα του μάρτυς εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς φιλανθρωπίας· ἀλλὰ πόσον εἶναι εὐκλεέστερον, ὅτι ἀπέθανεν εἰς ἀπωτάτην τινὰ ἐπαρχίαν τῆς Ρωσσίας, εἰς πόλιν, τῆς ὁποίας ἡ ὑπαρξίς οὐδὲ ἠθέλην ἴσως μνημονεύεσθαι, ἐὰν δὲν συνέβαινε νὰ ἴδῃ τὰ ἔσχατα τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ ἔργα, καὶ νὰ κατέχῃ τὰ ἱερὰ αὐτοῦ λείψανα μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ἀναστάσεως.

Ἐὰν ἡ ἐντολὴ αὕτη ἐδόθη εἰς τὸν ἄνθρωπον,

δὲν βλέπω διὰ τί δὲν πρέπει νὰ θεωρήσωμεν αὐτὴν ὑποχρεωτικὴν καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη. Ταῦτα νομίζω ὅτι ἔχουσι τὰς αὐτὰς ταύτας ὑποχρεώσεις πρὸς ἄλληλα, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς φιλανθρωπίας, τὰς ὁποίας ἔχει καὶ ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρωπον· τοῦ-τέστι καὶ τὰ ἔθνη ὀφείλουσι νὰ ἔχωσι τοῦτο ὡς θεμελιώδη βάσιν τῆς πολιτικῆς των, τὸ νὰ ἀγαθοποιῶσι τὸ ἓν τὸ ἄλλο μεθ' ὅλων τῶν μέ-σων, ὅσα ἔθεσεν ὁ Θεὸς εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν.

Εἰς τὸ ἐπόμενον Κεφάλαιον θέλομεν ὁμιλήσει περὶ φιλανθρωπίας πρὸς τοὺς δυστυχεῖς, τοὺς μοχθηροὺς, καὶ τοὺς κακοποιούς.

Ἑρωτήματα.

1 Ἐκπληροῦμεν ἄρά γε ὅλον τὸ καθήκον ἡμῶν, ἐὰν ἀπλῶς ἀπέχωμεν τοῦ κακοποιεῖν ἄλλους; Διασάφησον τοῦτο δι' ἐνὸς παραδείγματος ἰδι-κοῦ σου.

2 Ἐὰν ἀπλῶς ἀπέχωμεν τοῦ κακοποιεῖν, ποῖον εἶδος καθηκόντων ἐκπληροῦμεν, καὶ ποῖον ἄλ-λο παραλείπομεν;

3 Ποῖα αἰσθήματα αἰσθάνεσαι πρὸς ἐκείνους, οἵτινες δὲν θέλουν νὰ πράττωσι πρὸς τοὺς ἄλλους

τίποτε περισσότερον πάρεξ ἀπλῶς τὸ ν' ἀπέχῃσι τοῦ κακοποιεῖν αὐτούς ;

4 Ποῖα αἰσθήματα αἰσθάνεσαι πρὸς ἐκείνους, οἵτινες ἀγωνίζονται ν' ἀγαθοποιῶσι τοὺς ἄλλους ὅσον δύνανται, εἴτ' ἐχθροὺς ὄντας εἴτε φίλους ;

5 Τί πρέπει νὰ σὲ διδάξῃσι τὰ αἰσθήματα ταῦτα ;

6 Ποῖα εἶναι τὰ παραγγέλματα τοῦ εὐλογημένου Σωτῆρος ἡμῶν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ;

7 Ὅποιον ἦτο τὸ παράδειγμα τοῦ εὐλογημένου Σωτῆρος ;

8 Τί μανθάνομεν ἐκ τοῦ πρὸς ἡμᾶς παραδείγματος τοῦ θεοῦ ;

9 Ὑπόθεσις ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔδιδεν εἰς ἡμᾶς ἄλλας χάριτας, εἰμὴ ὅσων εἵμεθα ἄξιοι, ὅποια ἤθελεν εἶσθαι ἡ κατάστασις ἡμῶν ;

10 Ποίας χάριτας δωρεῖ εἰς ἡμᾶς ὁ Θεός, τῶν ὁποίων εἵμεθα ἀληθῶς ἄξιοι ;

11 Τίνι τρόπῳ συνέδρεσεν ὁ Θεὸς τὴν ἄφεσιν τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων μὲ τὴν παρ' ἡμῶν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων τῶν ἄλλων ;

12 Ποῖαι ἀρεταὶ εἶναι μᾶλλον εὐπρόσδεκτοι εἰς τὸν Θεόν, αἱ τῆς ἀμοιβαιότητος ἢ αἱ τῆς φιλανθρωπίας ;

12 Πόσους λόγους δύνασθαι νὰ δώσῃς περὶ τούτου ;

14 Ποίαν ἔκτασιν ἔχουσιν αἱ ὑποχρεώσεις ἡμῶν πρὸς τὴν φιλανθρωπίαν;

15 Κατὰ τίνα λόγον ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὰ ἔθνη ὁ τῆς φιλανθρωπίας νόμος;

16 Ἐὰν τὰ ἔθνη ἐφέροντο πρὸς ἄλληλα κατὰ ταύτην τὴν ἀρχὴν, τί ἀποτέλεσμα ἤθελε τοῦτο φέρεи εἰς τὰ τοῦ πολέμου;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΤΜΗΜΑ Α'.

Περὶ φιλανθρωπίας πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς.

Ὁ ἄνθρωπος δυνατόν νὰ ᾖ ἐνδεὴς ἐκ πτωχεύσεως, ἐξ ἀρρώστιας, ἐκ γήρατος, ἢ ἐξ ἀμαθείας.

α. Ἀπλὴ πτωχεία, ἐν γένει, ἐνόσω ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἐργάζεται, δὲν καθιστᾷ αὐτὸν ἐλεημοσύνης ἄξιον· ἐὰν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχῃ τὰ ἐπιτήδεια τοῦ βίου, χρεωστεῖ νὰ πορίζηται αὐτὰ διὰ τῆς ἐργασίας του. Ὅ,τι ἐν γένει ἀπαιτῆται παρ' ἡμῶν, κατὰ τὴν τοιαύτην περίπτωσιν, εἶναι μόνον τὸ νὰ προμηθεύωμεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐργασίαν, ὥστε δι' αὐτῆς νὰ τρέψωσιν αὐτοὶ ἑαυτούς. Δὲν εἶναι δὲ εὐεργέτημα οὔτε πρὸς τὸν ἄνθρωπον οὔτε πρὸς τὴν κοινωνίαν τὸ νὰ τρέφωμεν

αὐτὸν ἐν ἀργίᾳ. Τοιαύτη εἶναι καὶ ἡ φύσις τῆς
 φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Παρέχει μὲν εἰς πάντας
 τὰ πρὸς τὸ ζῆν μέσα, δίδων τροφὴν καὶ θερι-
 σμοὺς, παρέχει ὅμως αὐτὰ μόνον ὡς τῆς ἐργασίας
 καρπὸν. Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος διδάσκει ὡ-
 σαύτως «Εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθί-
 ἔτω.» (α)

Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἐξαιρέσεις τούτου. Οὐ-
 τως οἰκογένειά τις δυνατὸν, ἐκ θείας προνοίας, νὰ
 στερηθῇ τὰ πρὸς τὴν ἐργασίαν μέσα· ὡς ἐν περι-
 πτώσει ναυαγίου, πυρκαϊᾶς, πλημμύρας, ἢ καὶ ἐλ-
 λείψεως ἐνίοτε ἐργασίας εἰς πόλεις καὶ χωμοπό-
 λεις βιομηχανικάς· ἐν γένει, ὅταν τοῦ Θεοῦ ἡ
 πρόνοια, καὶ ὄχι τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἀργία, καθιστᾷ
 αὐτὸν ἐνδεῆ, οὗτος ἐκ τούτου τοῦ ἔργου τοῦ Θεοῦ
 ἐπιδεικνύεται πρὸς ἡμᾶς ὡς ἀντικείμενον ἄξιον
 τῆς ἡμετέρας φιλανθρωπίας. Ἐτέρα δὲ ἐξαίρεσις
 ὑπάρχει, ὅταν τῶν γονέων ἡ ἐργασία δὲν ἐξαρκῇ
 εἰς διατροφὴν τῶν τέκνων των. Τοῦτο συχνότατα
 συμβαίνει, ὡσάκις αἱ μητέρες ἀπολείπωνται χῆ-
 ραι μετὰ πολλῶν μικρῶν τέκνων, καὶ, τὸ ἐλεει-
 νότερον, ὡσάκις τὰ μικρὰ παιδιὰ στερηθῶσιν ἀμφο-
 τέρων τῶν γονέων των. Εἰς περιπτώσεις τοιαύτας

(α) Β'. Θεσσαλ. γ'. 10.

ἢ πάντα ἢ τινὰ ἐξ αὐτῶν πρέπει ἀφεύκτως νὰ χαθῶσιν, ἐὰν δὲν συνδράμῃ αὐτὰ ἡ χεὶρ τῆς φιλανθρωπίας.

β'. Δυνατὸν ἡ ἔνδεια νὰ προέρχεται ἐξ ἀρρωστίας. Ἐνταῦθα ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον τὴν δύναμιν τοῦ ἐργάζεσθαι, καὶ ὁ ἄρρωστος ἔχει περισσότερον παρὰ ἄλλοτε ἀνάγκην τῶν ἐκ τῆς ἐργασίας ποριζομένων ἀγαθῶν. Ἄνευ βοήθειας, ὁ ἄρρωστος ἔχει νὰ πάθῃ πολλὰ, πόσω δὲ μᾶλλον ἐὰν ᾖ καὶ πτωχός. Ὅσακις τοιαῦτα δυστυχήματα ἀπαιτῶσι τὴν ἐλεημοσύνην ἡμῶν, ὅχι μόνον χρηματικὴν βοήθειαν, ἀλλὰ καὶ προσωπικὴν περιποίησιν πρέπει ν' ἀποδίδωμεν μετ' ἐλευθεριότητος.

γ'. Δυνατὸν ἡ ἔνδεια νὰ ᾖ τοῦ γήρατος ἀποτέλεσμα. Ἄν καὶ τὸ γῆρας δὲν συνοδεύεται πάντοτε μὲ νόσους, ἐν γένει ὅμως παρακολουθεῖ αὐτὸ παραλυσία τῶν δυνάμεων, πολλάκις δὲ καὶ ἐρημία. Ὅ,τι δὲ δυνάμεθα νὰ πράξωμεν διὰ νὰ μετριάσωμεν τοὺς πόνους, καὶ νὰ ἐλαφρύνωμεν τὰ βάρη τοῦ γήρατος, εἶναι τρανώτατον καθήκον φιλανθρωπίας, καὶ τρόπον τινὰ υἱικῆς στοργῆς.

Τοιαῦτα εἶναι τὰ παραδείγματα ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ, τὰ ὅποια ἀπαιτοῦσι τὴν φιλανθρω-

πίαν ἡμῶν. Οἱ κανόνες δὲ τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ φυλάττωμεν εἰς τοῦτο, εἶναι πολὺ εὐληπτοί.

α'. Οἱ πτωχοὶ, οἵτινες ἢ ἐκ νόσου ἢ ἐκ γήρατος εἶναι ὅλως ἀνίκανοι νὰ ἐργάζωνται, πρέπει νὰ συντηρῶνται ὁλοκλήρως ὑπὸ τῆς φιλανθρωπίας τῶν ἄλλων.

β'. Οἱ πτωχοὶ, οἵτινες ἐκ νόσου, ἢ ἐκ γήρατος ἢ ἐξ ὀρφανίας εἶναι ἐν μέρει μόνον ἱκανοὶ νὰ συντηρῶσιν ἑαυτοὺς, πρέπει νὰ βοηθῶνται.

γ'. Ὅσοι δὲν δύνανται ἀμέσως νὰ εὕρωσιν ἐργασίαν, πρέπει νὰ βοηθῶνται ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐπὶ τοῦ παρόντος, καὶ νὰ προμηθευθῇ εἰς αὐτοὺς ὅσον τάχιστα ἐργασία. Τὸ μέγιστον εὐεργέτημα πρὸς οἷονδῆποτε ἄνθρωπον εἶναι τὸ νὰ καταστήσωμεν αὐτὸν ἱκανὸν νὰ συντηρῇται ἀφ' ἑαυτοῦ.

δ'. Εἶναι μέγιστον εὐεργέτημα τὸ νὰ προμηθεύῃ τις εἰς τοὺς πένητας μέσα τινὰ, διὰ τῶν ὁποίων γίνονται ἱκανοὶ νὰ διαφυλάττωσι καὶ νὰ ἐπαυξάνωσι τὰ μικρὰ κέρδη των· τοιαῦτα εἶναι αἱ τῶν οἰκονομημάτων λεγόμεναι τράπεζαι, καὶ ἄλλα παρόμοια καθιδρύματα. Ταῦτα εἶναι ἀληθῶς τὰ μέσα, δι' ὧν οἱ φιλεργοὶ δύνανται νὰ κατασθῶσιν ἀληθῶς ἀνεξάρτητοι· καὶ ταῦτα ὑπῆρξαν τὰ πρῶτα θεμέλια τοῦ πλούτου μυρίων ἀνθρώπων.

Περὶ δὲ τοῦ ἀγαθοποιούντος παρατηρητέον.

Α. Ὅτι τῆς φιλανθρωπίας τὸ καθήκον εἶναι ἐπιβεβλημένον εἰς πάντας. Δὲν εἶναι μὲν ἴσως ἱκανοὶ ἅπαντες νὰ δώσωσιν εἰς ἄλλους χρήματα· ἀλλὰ πᾶς ἄνθρωπος δύναται νὰ δώσῃ βοήθειάν τινα πρὸς τοὺς δυστυχοῦντας· καὶ πᾶς ἄνθρωπος δύναται νὰ δείξῃ συμπάθειαν πρὸς τοὺς τεθλιμμένους. Καὶ τὰ παιδιά δύνανται, ὅπως καὶ οἱ ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες, νὰ δεικνύωσι φιλανθρωπίαν. Ἐὰν αὐτὰ ἤθελον νὰ καθιερώσωσιν ἓν μέρος τῶν ὁποίων δαπανῶσι χρημάτων διὰ παιγνίδια, εἰς προμήθειαν τροφῆς διὰ τοὺς ἀρρώστους· ἢ ἔαν ἤθελον νὰ μεταδίδωσιν εἰς τοὺς πτωχοτέρους γείτονάς των ἐκ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν τροφημάτων τῶν ἰδικῶν των, οὗτος ἤθελεν εἶσθαι τρόπος ἀξιόλογος διὰ νὰ προκόπτωσιν εἰς τὴν ἀρετήν.

Β'. Ἐκεῖνοι τῆς φιλανθρωπίας οἱ τρόποι, οἵτινες ἄγουσιν ἡμᾶς εἰς ἄμεσον συνάφειαν πρὸς τοὺς πάσχοντας, εἶναι πάντοτε οἱ προκριτώτεροι. Εἶναι πολὺ καλλίτερον νὰ δίδωμεν ἡμεῖς αὐτοὶ τὴν ἐλεημοσύνην, παρὰ νὰ στέλλωμεν αὐτὴν δι' ἄλλων· εἶναι δὲ πάλιν πολὺ καλλίτερον νὰ δίδωμεν αὐτὴν δι' ἄλλων, παρὰ νὰ μὴ δίδωμεν οὐδόλως ἐλεημοσύνην. Οὐδὲν ἄλλο ἔχει τοσοῦτον καλὴν ἐνέρ-

γειαν εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, οὐδὲν ἄλλο συνεργεῖ τόσον εἰς τὸ νὰ διεγείρῃ τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν, ὅσον ἡ προσωπικὴ συμπάθεια πρὸς τὰς δυστυχίας τῶν ἡμετέρων ἀδελφῶν.

Τελευταῖον δέ, ἐπειδὴ ἡ ἐλεημοσύνη πρέπει νὰ ᾔῃ θρησκευτικὸν ἔργον, καθὼς καὶ ἡ προσευχὴ, πρέπει καὶ αὕτὴ νὰ γίνηται ὅσω τὸ δυνατὸν ἐν τῷ κρυπτῷ. » Σοῦ δέ ποιῶντος ἐλεημοσύνην, μὴ γνῶτω ἡ ἀριστερά σου, τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου; ὅπως ᾗ σου ἡ ἐλεημοσύνη ἐν τῷ κρυπτῷ καὶ ὁ πατήρ σου, ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, αὐτὸς ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ. » (α)

Περὶ παιδείας.

Πᾶς τις βεβαίως καταλαμβάνει πόσον μέγα δυστύχημα εἶναι τὸ νὰ μὴν ἠξέυρῃ τις νὰ ἀναγινώσκῃ, νὰ γράφῃ καὶ ν' ἀριθμῇ. Ὅστις πάσχει τοιαύτην ἀμάθειαν, δὲν ἔχει σχεδὸν οὐδὲν μέσον πρὸς ἀπόκτησιν γνώσεως, καὶ δὲν δύναται μήτε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ν' ἀναγινώσκῃ, μήτε καὶ ἐπιστολὴν φίλου. Πρέπει λοιπὸν νὰ ᾔῃ πολὺ εὐάρεστον εἰς τὸν Θεόν, ἐὰν οἱ ἔχοντες τὴν μάθησιν ταύτην, διδάσκωσι τοὺς μὴ ἔχοντας αὐτήν.

Ἀξιολογωτάτην πρὸς τοῦτο εὐκαιρίαν δύναται νὰ δώσῃ ἡ σύστασις τῶν λεγομένων Κυριακῶν σχολείων. Πᾶς νέος ὅστις ἐπιθυμῇ νὰ ἐξασκῇ φιλανθρωπίαν, καὶ νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸν Θεόν, πρέπει ν' ἀναδέχεται τὸ ἐξαιρέτως φιλάνθρωπον τοῦτο ἔργον. Εἶναι ἀνεκτίμητος ἡ ὠφέλεια, τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ προξενήσωμεν, ἀπαλλάττοντες αὐτῷ τὰ παιδία ἀπὸ τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν κακοήθειαν.

Ἐκτὸς δὲ τούτου τὰ σχολεῖα ταῦτα παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς εὐκαιρίαν νὰ διδάσκωμεν τοὺς νέους ὄχι μόνον τὰ κοσμικὰ μαθήματα, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἱερὰν Γραφὴν, τῆς ὁποίας μόνης ἡ γνῶσις δύναται νὰ σώσῃ τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Τί ἄλλο δύναται νὰ ᾔῃαι εὐαρεστότερον εἰς τὸν Θεόν, παρὰ τὸ νὰ ἐλέπῃ νέους, οἵτινες ἀποδεικνύουσι τὴν εὐχαριστίαν των δι' ὅσας ἔλαβον παρ' αὐτοῦ χάριτας, μεταδίδοντες αὐτὰς ἀμέσως καὶ πρὸς ἄλλους;

Ἑρωτήματα.

I Ἐὰν ἄνθρωπος ὑγιὴς καὶ εὖρωστος ἐπαιτῇ παρ' ἐμοῦ χρήματα, εἶμαι ὑπόχρεως νὰ τὸν δώσω, διότι δὲν ἔχει; Διὰ τί;

- 2 Τί ὀφείλω νὰ πράξω ὑπὲρ αὐτοῦ;
- 3 Εἶναι καλλίτερον νὰ δώσω εἰς αὐτὸν ἐργασία ἢ χρήματα; Διὰ τί;
- 4 Φέρε παράδειγμα πρὸς δικαιολογίαν τούτου.
- 5 Ὑπόθες ὅμως ὅτι ἐπληροφορήθην ὅτι τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἡ οἰκία κατεκρή χθὲς τὴν νύκτα, καὶ ὅλα τῆς οἰκογενείας του τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ εἰς τροφὴν ἐπιτήδεια ἠφανίσθησαν· τί ὀφείλω τότε νὰ πράξω;
- 6 Ὑπόθες ὅτι κατὰ βουλὴν τινα τοῦ Θεοῦ ἅπαντα τὰ ἐργαστάσια τῆς γειτονίας μου ἔπαυον, καὶ οἱ ἐργάται δὲν ἐδύναντο νὰ εὕρωσιν ἐργασίαν· τί ὀφείλω νὰ πράξω;
- 7 Ὑπόθες ὅτι γυνὴ τις ἀπελείφθη χήρα μετὰ πολλῶν μικρῶν παιδίων, καὶ ἔχει ἀνάγκην καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐξ δραχμῶν διὰ ν' ἀγοράζῃ τὰ ἐπιτήδεια τοῦ βίου, δὲν δύναται δὲ, ὅσον καὶ ἂν ἐργασθῇ, νὰ κερδήσῃ καθ' ἐκάστην ἡμέραν πλεόντερον τῶν τριῶν δραχμῶν· εἶναι ἄραγε αὕτη ἀξία ἐλεημοσύνης; καὶ κατὰ πόσον θαυμάσιον;
- 8 Ποῖα καθήκοντα ἔχομεν πρὸς τοὺς ἀρρώστους καὶ τοὺς τεθλιμμένους;
- 9 Τί διδάσκει ὁ Χριστὸς περὶ τούτου; Ποῦ ὁμιλεῖ περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης;

10 Τὸ παράγγελμα αὐτοῦ παραγγέλλει ἄλλο τι, εἰμὴ νὰ δίδωμεν χρήματα;

11 Εἶναι ἄρά γε καὶ οἱ πένητες ὑπόχρεοι νὰ ᾔναι φιλάνθρωποι;

12 Πῶς δύνανται νὰ ᾔναι φιλάνθρωποι ἄνευ χρημάτων;

13 Διὰ τί εἶναι καλλίτερον νὰ βοηθῶμεν ἰδιοχείρως δυστυχῇ τινα, παρά νὰ στέλλωμεν εἰς αὐτὸν δι' ἄλλου βοήθειαν;

14 Διὰ τί ἡ ἐλεημοσύνη πρέπει νὰ γίνηται κρυφίως;

15 Εἶναι ἄρά γε ἐλεημοσύνη τὸ νὰ διδάσχωμεν ἄλλους; Διὰ τί,

16 Ἐχουσιν ἄρά γε οἱ νέοι εἰδικόν τι μέσον ἐλεημοσύνης, τὸ ὁποῖον ἀνήκει ἰδίως εἰς αὐτούς;

ΤΜΗΜΑ Β'.

Περὶ φιλανθρωπίας πρὸς τοὺς μοχθηρούς.

Μέχρι τοῦδε ἐζητάσαμεν μόνον τὰ καθήκοντα ἡμῶν πρὸς τοὺς δυστυχεῖς. Ἦδη δὲ θέλομεν ἐξετάσει καὶ τὰ καθήκοντα ἡμῶν πρὸς ἄλλην τινὰ κλάσιν ἀνθρώπων, τὴν τῶν μοχθηρῶν.

Εἶδομεν ἤδη ὅτι, ἐάν τις δυστυχῇ ἐξ ἀρρώστιας, ἢ γήρατος, ἢ πτωχείας, εἶναι χρέος ἡμῶν νὰ βοηθῶμεν αὐτόν. Ὁ ἄνθρωπος δὲ ὁ μοχθηρὸς εἶναι ὁ δυστυχέστατος πάντων· διότι δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἀθλιότης τοσοῦτον μεγάλη, ὅσον ἡ ἀμαρτία. Πρὸς τούτοις δὲ γίνεται πάντοτε μοχθηρίας παραίτιος καὶ εἰς ἄλλους. Οὗτος ὁμοιάζει μὲ ἄνθρωπον νοσοῦντα μολυντικὴν τινα νόσον, τὴν ὁποίαν εἶναι φόβος μὴ μεταδώσῃ καὶ εἰς πάντας τοὺς περὶ αὐτόν. Πρὸς τούτοις δὲ, ταύτης μὲν τῆς ζωῆς οἱ πόνοι παύουσιν ἐν ᾧρα θανάτου, τῆς ἀμαρτίας δὲ αἱ ὁδύνας, ἐν ᾧρα μὲν θανάτου ἐπαυζάνονται ἀπείρως, μετὰ ταῦτα δὲ μένουσιν ἀνίατοι, εἰς τὸν αἰῶνα.

Τώρα λοιπὸν πάντες οἱ λόγοι οὗτοι μᾶς διδάσκουσιν, ὅτι ὁ μοχθηρὸς ἄνθρωπος εἶναι, ὑπὲρ πάντα ἄλλον, ἀντικείμενον ἄξιον ἐλέους. Ἐντεῦθεν δὲ ἀναφαίνεται τὸ εἰδικὸν ἡμῶν καθήκον τὸ ν' ἀγωνιζώμεθα νὰ ὠφελήσωμεν αὐτόν, καθιστῶντες αὐτὸν ἐνάρετον.

Πολλοὶ λέγουσιν, ὅτι ἐάν τις ᾔηται μοχθηρὸς, πρέπει ν' ἀποφεύγωμεν αὐτόν καὶ νὰ μὴν ἔχωμεν σχέσιν μηδεμίαν μετ' αὐτοῦ. Τοῦτο εἶναι ἀληθὲς κατὰ μίαν ἔννοιαν· δὲν πρέπει βεβαίως νὰ συναναστρεφώμεθα αὐτόν· δὲν πρέπει νὰ ἐμβάλλωμεν

ἑαυτοὺς εἰς κίνδυνον τοῦ ν' ἀποκτήσωμεν τὰς μοχθηρὰς ἐκείνου ἑξεις. Ἐάν τις ᾔηται μέθυσος, δὲν πρέπει νὰ συμπίνωμεν μετ' αὐτοῦ. Ἐάν τις ᾔηται βλάσφημος, δὲν πρέπει νὰ συναναστρεφώμεθα μὲ αὐτόν. Ταῦτα πάντα οὕτως ἔχουσιν· ἀλλὰ δὲν εἶναι διὰ τοῦτο καὶ ἔλλογον τὸ νὰ μὴ προσπαθῶμεν νὰ παύσωμεν καὶ τὸν μέθυσον ἀπὸ τὴν μέθην, καὶ τὸν βλάσφημον ἀπὸ τὰς βλασφημίας. Εἶναι ἄλλο πρᾶγμα τὸ νὰ παραλαμβάνωμεν αὐτοὺς ὡς φίλους καὶ συντρόφους, καὶ ἄλλο τὸ ν' ἀγωνιζώμεθα ν' ἀγαθοποιῶμεν αὐτούς.

Τὰ καθήκοντα, τὰ ὁποῖα ὀφείλομεν πρὸς τοὺς μοχθηροὺς, εἶναι τὰ ἐπόμενα.

α'. Πρέπει νὰ θεωρῶμεν αὐτοὺς, ὅσάκις εὐρίσκωνται εἰς ἀπορίαν ἢ θλίψιν, ἐπίσης ἀληθῶς ἀντικείμενα τοῦ ἐλέους ἡμῶν ὅπως καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Τὸ νὰ αἰσθανώμεθα δὲ βοηθοῦντες αὐτοὺς τὸσαύτην ἡδονὴν, ὅσην αἰσθανόμεθα βοηθοῦντες τοὺς ἐναρέτους, τοῦτο εἶναι ἴσως ἀδύνατον. Ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν ἔπεται ὅτι δὲν εἶναι ἐπίσης καθήκον ἡμῶν τὸ νὰ βοηθῶμεν αὐτούς.

β'. Πρέπει ν' ἀγωνιζώμεθα δι' ὅλων ὅσων δυνάμεθα μέσων ν' ἀπαλλάξωμεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν μοχθηρίαν.

Τοῦτο δὲ δύναται νὰπραχθῇ.

1 Διὰ παραδείγματος. Διάγοντες ἡμεῖς εἶον ἐνάρετον, παρέχόμεν οὕτως εἰς τοὺς κακοὺς τὴν εὐμενεστάτην καὶ πολλάκις τὴν δραστηκωτάτην ἐπίπληξιν. Ἐὰν λοιπὸν τύχη νὰ ἤμεθα εἰς τὴν συνοδίαν αὐτῶν, πρέπει πάντοτε νὰ δεικνύωμεν μετὰ στερεᾶς ἀποφάσεως ὅτι τιμῶμεν τὴν ἀρετὴν, καὶ δὲν εὐρίσκομεν οὐδεμίαν εὐαρέστησιν εἰς τὴν κακίαν. Καὶ ἂν δ' ἐμπαίζωσι καὶ ἀποστρέφονται ἡμᾶς, καὶ πάλιν ὅμως ἢ πρὸς αὐτοὺς ἀγάπη πρέπει νὰ μᾶς διδάσκη νὰ ὑπομένωμεν πάντα ταῦτα ἀταράχως διὰ τὴν ὠφέλειαν αὐτῶν.

2 Διὰ διδασκαλίας. Πρέπει νὰ προσπαθῶμεν διὰ λόγων καταλλήλων νὰ πείσωμεν αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ὅτι ἡ διαγωγὴ των εἶναι κακὴ, καὶ νὰ παροτρύνωμεν καὶ ἐμψυχόνωμεν αὐτοὺς ὥστε νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς. Αἱ τοιαῦται παραινέσεις εἶναι ἐν γένει ἀπείρως δραστηκώτεραι, ἂν δίδωνται κατ' ἰδίαν.

3 Ἐπειδὴ δὲ τῆς θρησκείας αἱ ἀλήθειαι ἐνεργοῦσι πολὺ δραστηκώτερον εἰς σωφρονισμόν τῶν ἀνθρώπων, πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα πᾶν κατάλληλον μέσον ὥστε νὰ διασπείρωμεν αὐτὰς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ὅχι μόνον συνομιλοῦντες μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διανέμοντες θρησκευτικὰ βιβλία, καὶ κατ' ἐξοχὴν τὰς Ἱερὰς Γραφάς.

4 Ἐπειδὴ δὲ πάντες οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀδελφοὶ ἡμῶν, καὶ πάντες ἔχουσιν ἀνάγκην ἠθικῆς συνδρομῆς, εἶναι προφανέστατα καθήκον ἡμῶν ἀπαραίτητον τὸ νὰ σωφρονίζωμεν τοὺς κακοὺς, ὅσους πλείονεστες δυνηθῶμεν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων ἀγνοοῦσι παντάπασι τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, εἶναι χρέος ἡμῶν ἐμβριθέστατον ν' ἀποστέλλωμεν τὸ εὐαγγέλιον πανταχοῦ, πρὸς τοὺς στερουμένους αὐτοῦ.

5 Ἐπειδὴ δὲ εἶναι τοιοῦτον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας τὸ σκότος, καὶ ἔπειδὴ τοσοῦτον ἰσχυρογνωμόνως οἱ ἄνθρωποι κλίνουσιν εἰς τὴν κακίαν, ὀλίγον καρπὸν δυνάμεθα νὰ ἐλπίσωμεν ἐκ τούτου τοῦ τρόπου τῆς φιλανθρωπίας, ἄνευ τῆς βοήθειας ὑψηλοτέρας δυνάμεως. Ὁ Θεὸς δ' ἐπηγγείλατο ὅτι θέλει παρέχει τὴν βοήθειαν πρὸς τοὺς αἰτοῦντας αὐτήν. Ὅθεν εἶναι πρὸς τούτοις ἰδιαίτερον καθήκον ἡμῶν νὰ προσευχώμεθα ὥστε ἡ ἐνέργεια τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ νὰ παρακολουθῇ τοὺς ἡμετέρους ἀγῶνας, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς ἀγῶνας πάντων τῶν ἄλλων, ὅσοι καταγίνονται εἰς τὸ εὐεργετεῖν τὸ ἀνθρώπινον γένος.

Ἑρωτήματα.

1 Διὰ τί ὁ μοχθηρὸς ἄνθρωπος εἶναι ἄξιος φιλανθρωπίας ;

2 Διὰ τί αὐτὸς ἰδίως εἶναι ἀντικείμενον φιλανθρωπίας.

3 Ἐὰν εἶναι καθήκον ἡμῶν τὸ ν' ἀποφεύγωμεν τοὺς κακοὺς, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἔχωμεν χρέος νὰ ζητῶμεν αὐτοὺς, καὶ νὰ προσπαθῶμεν νὰ τοὺς σωφρονίζωμεν ;

4 Ὑπόθετε ὅτι μοχθηρὸς τις ἄνθρωπος εἶναι ἄρρωστος· με δικαιολογεῖ ἄρα γε ἡ κακουργία αὐτοῦ, ἐὰν δὲν ἐκπληρώσω πρὸς αὐτὸν τῆς φιλανθρωπίας τὰ καθήκοντα ;

5 Ἐὰν οἱ ἄνθρωποι εἶναι κακοὶ, πρέπει νὰ μιμνήμεθα ἡμεῖς τὸ κακὸν αὐτῶν παράδειγμα ;

6 Ποῖον λόγον παρέχει ἡ μοχθηρία αὐτῶν, διὰ τὸν ὁποῖον ἡμεῖς πρέπει νὰ δεικνύωμεν εἰς αὐτοὺς ἀγαθὸν παράδειγμα ;

7 Εἶναι ἄρα γε φιλανθρωπία τὸ νὰ πείθωμεν τοὺς ἀνθρώπους νὰ ᾔναι ἐνάρετοι ; Πῶς δύνασαι νὰ δείξης ὅτι τοῦτο εἶναι ἔργον φιλάνθρωπον ;

8 Ποῖα εἶναι τὰ δραστηκώτατα μέσα, διὰ τῶν ὁποίων οἱ ἄνθρωποι δύνανται νὰ κατασταθῶσιν ἐναρετώτεροι ;

9 ἔχουσιν ἄρά γε πάντες οἱ ἄνθρωποι ἀνάγκην τῆς τοιαύτης φιλανθρωπίας ;

10 Πόσον ἐκτεταμένον εἶναι τὸ ὄριον τοῦ τρόπου τούτου τῆς ἀγαθοεργίας ;

11 ἔχομέν τινα λόγον νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι ὁ Θεὸς θέλει βοηθεῖ, κατ' εἰδικόν τινα τρόπον, τοὺς ἀγῶνας ἡμῶν ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῶν ἀνθρώπων, ἐὰν αἰτῶμεν παρ' αὐτοῦ τὴν βοήθειαν ταύτην ;

12 Ποῖον καθῆκον ἐπιβάλλεται εἰς ἡμᾶς ἐκ τῆς περὶ τούτου ἐπαγγελίας του ;

ΤΜΗΜΑ Γ'.

Περὶ φιλανθρωπίας πρὸς τοὺς κακοποιοῦντας ἡμᾶς.

Προβαίνομεν ἤδη εἰς μίαν ἄλλην περίπτωσιν. Ὑπόθεσ ὅτι ἄνθρωπός τις, ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι μοχθηρὸς ἐν γένει, εἶναι καὶ πρὸς ἡμᾶς μοχθηρὸς, τοὔτέστι βλάπτει ἡμᾶς ἰδίως. Ποῖον εἶναι τὸ καθῆκον ἡμῶν ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ;

ἀ. Καθ' ὅσον ἡ πρᾶξις αὐτοῦ εἶναι μοχθηρά, πρέπει νὰ ἐγείρῃ τὴν ἠθικὴν ἡμῶν ἀποδοκιμασίαν ἐπίσης ὡς καὶ ἐὰν ἐπράττετο πρὸς ἄλλον τινά. Πρέπει, ἐπὶ πάσης περιστάσεως, νὰ βδελυττώ-

μεθα τὴν κακίαν, καὶ ν' ἀγαπῶμεν τὴν ἀρετὴν.

β' Ἐὰν δ' ἀποβλέψωμεν πρὸς τὸν ἄνθρωπον αὐτόν, καθ' ὅσον εἶναι μοχθηρὸς, κατὰ τοσοῦτον εἶναι καὶ δυστυχής· καὶ ἐντεῦθεν εἴμεθα ὑπόχρεοι νὰ ἐλεῶμεν καὶ νὰ βοηθῶμεν αὐτόν· τοῦτέστιν, εἰ δυνατόν, νὰ σωφρονίσωμεν αὐτόν.

γ' Ἐπειδὴ ἡ βλάβη ἔγεινε πρὸς ἡμᾶς, εἶναι καθήκον ἡμῶν νὰ τὸν συγχωρήσωμεν· τοῦτο τὸ καθήκον ἰδίως ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν ὁ εὐλογημένος ἡμῶν Σωτήρ.

«Εἰ δὲ ὑμεῖς οὐκ ἀφίετε, οὐδὲ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν.» (α)
Ἀπὸ τῆς ἡμετέρας λοιπὸν ὑπακοῆς εἰς τὴν ἐντολήν ταύτην ἐξήρτηται ἡ μόνη ἐλπίς τῆς σωτηρίας ἡμῶν.

δ' Ἐπειδὴ δὲ γίνεται πρὸς ἡμᾶς ἡ βλάβη, ἔχομεν ἐκ τούτου εἰδικὴν εὐκαιρίαν ὥστε ν' ἀγαθοποιήσωμεν τὸν βλάψαντα ἡμᾶς, παρέχοντες εἰς αὐτόν παράδειγμα ἀγαθότητος. Ἐντεῦθεν ὀφείλομεν νὰ ὑπερνικῶμεν τὴν κακίαν αὐτοῦ δι' ἀγαθοεργίας· (β) τοῦτέσι περιποιούμενοι αὐτόν μετ' ἐξαιρέτου φιλοφροσύνης, καὶ δεικνύοντες ἐξάρετον

(α) Μάρκ. ιζ', 26.

(β) Ῥωμ. ιε', 21.

προθυμίαν ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας αὐτοῦ. Οὕτω λέγει ὁ εὐλογημένος Σωτὴρ ἡμῶν. « Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ἡμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων ὑμᾶς. » (α)

Πόσον καλλίτερος εἶναι ὁ τρόπος οὗτος τοῦ διαλύειν τὰς ἀναφυομένας διαφοράς, ἀπὸ τὸν τῆς ἐκδικήσεως ! Κατὰ τοῦτον μὲν τὸν τρόπον ἀμφοτέροι οἱ διαφερόμενοι γίνονται σωφρονέστεροι· διὰ τῆς ἐκδικήσεως δὲ ἀμφοτέροι ἀποκαθίστανται χειρότεροι. Διὰ ταύτης μὲν αἱ ἐλάβαι πολυπλασιάζονται ἐπ' ἄπειρον δι' ἐκείνου δὲ τοῦ τρόπου παύονται ἀμέσως διὰ μόνης τῆς ἀσκήσεως τῆς ἀγαθότητος.

Τοῦτο δὲ πράττοντες δὲν ἐμποδιζόμεθα ἀπὸ τοῦ νὰ μεταχειριζώμεθα τὰ προσήκοντα μέσα πρὸς τιμωρίαν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων. οἵτινες προσβάλλουσιν ὄχι μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν κοινωνίαν. Ἐάν τις διαρρήξῃ τὴν οἰκίαν μου, δὲν ἐπεταὶ ἐκ τῶν προειρημένων, ὅτι δὲν πρέπει νὰ μεταχειρισθῶ τὰ νόμιμα μέσα πρὸς τιμωρίαν αὐτοῦ. Ἐὰν ἐπραττον ἄλλως, ἤθελεν ἴσως ἐξακολουθεῖ

(α) Ματθ. ε', 44.

νὰ κλέπτῃ καθ' ὅλον τὸν βίον του, ἐλάπτων τὰ μέγιστα καὶ ἑαυτὸν καὶ ἄλλους. Ἐνῷ δύναμαι νὰ συγχωρήσω αὐτὸν διὰ τὰ πρὸς ἐμὲ ἀδικήματά του, καὶ προσπαθῶ κατὰ πάντα τρόπον νὰ τὸν σωφρονίσω, ὀφείλω ὅμως, πρὸς χάριν καὶ τῶν ἄλλων καὶ αὐτοῦ τοῦ ιδίου, νὰ μεταχειρισθῶ πᾶν κατάλληλον μέσον διὰ ν' ἀποτρέψω αὐτὸν ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς κακουργίας.

Ἄλλ' ὅμως καὶ ἡ κοινωνία πάλιν πρέπει νὰ θεωρῇ αὐτὸν ὡς πλάσμα, τὸ ὁποῖον ὀφείλει καὶ αὐτὴ νὰ βελτιώσῃ. Ὅθεν πρέπει πάντοτε νὰ περιποιῇται φιλανθρωπῶς τοὺς φυλακισμένους, νὰ τρέφῃ καὶ νὰ ἐνδύῃ προσηκόντως αὐτοὺς, καὶ νὰ μεταχειρίζηται πᾶν ἀρμόδιον μέσον, ὥστε νὰ τοὺς καταστήσῃ ἐναρέτους. Οὕτως αἱ φυλακαὶ ἤθελον εἶσθαι σχολεῖα ἠθικοῦ σωφρονισμοῦ, καὶ ἤθελον ὠφελεῖ τὰ μέγιστα καὶ τοὺς κακούργους αὐτοὺς καὶ ὅλην τὴν κοινωνίαν.

Ἐὰν καθιδρύνοντο πανταχοῦ, ὅπως εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ εἰς τινὰς ἄλλους τόπους, σωφρονιστήρια διὰ τοὺς κακοήθεις νέους, ἤθελον φέρει πολυτιμώτατα εἰς τὴν κοινωνίαν ἀποτελέσματα, καὶ ἤθελον σώζει πλῆθος νέων ἀπὸ τὴν ἀπώλειαν. Ὅλων τῶν φυλακῶν ὁ χαρακτήρ ἔπρεπε νὰ ᾔῃαι τοιοῦτος· καὶ τότε ἠθέλομεν ἔχει εὐτυχέστατα ἀποτελέσματα.

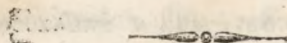
Ἑρωτήματα.

- 1 Τί ἐννοεῖς λέγων «ἄνθρωπον κακοποιόν;
- 2 Ποῖα αἰσθήματα πρέπει νὰ ἔχωμεν πρὸς τὴν κακὴν πράξιν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐβλάβημεν;
- 3 Ποῖα αἰσθήματα πρέπει νὰ ἔχωμεν πρὸς τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν, ὅστις μᾶς ἠδίκησεν;
- 4 Ποῖον εἰδικὸν καθῆκον ἐπιβάλλεται εἰς ἡμᾶς, διακεκριμένως ἀπὸ τῶν ἄλλων, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡμεῖς εἴμεθα οἱ ἀδικηθέντες;
- 5 Ποῖον ἀγαθὸν δυνάμεθα ν' ἀπολαύσωμεν ἐκ τῆς πρὸς ἡμᾶς γενομένης ἀδικίας;
- 6 Ὑπάρχουσιν ἀρεταί τινες προκαλούμεναι εἰς ἀσκήσιν ὑπὸ ἀδικημάτων μᾶλλον ἢ ὑπὸ οἰωνδῆ- ποτε ἄλλων αἰτίων;
- 7 Τί ἐννοεῖς λέγων «ἐκδίκησιν;» Φέρε παρά-δειγμα.
- 8 Φέρε ἓν παράδειγμα ἐκδικήσεως, καὶ ἓν ἄλλο, καθ' ὃ ὑπερνικᾶται τὸ κακὸν δι' ἀγαθοῦ.
- 9 Τί προξενεῖ ἄριστον ἀποτέλεσμα ἐπὶ τὸν κακοποιὸν ἄνθρωπον;
- 10 Τίς εἶναι ὁ ἄριστος τρόπος, τοῦ ν' ἀντα-ποδώσωμεν τὴν καθ' ἡμῶν γενομένην ἀδικίαν.
- 11 Μᾶς ἐμποδίζει ἄρά γε τοῦτο ἀπὸ τοῦ νὰ μεταχειρισθῶμεν τὰ νόμιμα μέσα πρὸς τιμωρίαν

τῶν παραβαινόντων τοὺς νόμους τῆς κοινωνίας ;

12 Ὁφελεῖται ἄρά γε ἢ ὅχι καὶ ὁ παραβάτης αὐτός, ὅταν τιμωρηθῇ ;

13 Κατὰ ποῖον σκοπὸν πρέπει νὰ κατασκευάζονται καὶ νὰ διοικῶνται αἱ φυλακαί ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΕΡΙ ΚΑΘΗΚΟΝΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΠΡΟΣ

ΤΑ ΑΛΟΓΑ ΖΩΑ.

Τὰ ἄλογα ζῶα εἶναι, καθὼς ἡμεῖς, ὄντα αἰσθητικά· τούτέστιν εἶναι δεκτικά ἡδονῆς καὶ λύπης, καὶ τοῦτο, πιθανῶς, κατὰ βαθμὸν ἐξίσου μὲ ἡμᾶς μέγαν.

Διαφέρουσι δ' ἡμῶν κυρίως κατὰ τοῦτο, ὅτι εἶναι ἄμοιρα ἠθικῆς κρίσεως. Ταῦτα δὲν διακρίνουσι δίκαιον καὶ ἄδικον.

Δὲν εἶναι ὅμως ἰσοβάθμια μὲ ἡμᾶς· ὅθεν δὲν δύνανται ν' ἀπαιτήσωσι τὸ δικαίωμα τῆς ἀμοιβαιότητος. Ἐχομεν ἐξουσίαν νὰ ἐλαττώσωμεν τὰ μέσα τῆς εὐημερίας αὐτῶν, ἢ καὶ νὰ τῶν ἀφαιρέσωμεν τὴν ζωὴν ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου συμφέροντος, ἐὰν αἱ ἀνάγκαι ἡμῶν ἢ πολλάκις καὶ αἱ ἀθῶαι ἀπολαύσεις ἀπαιτῶσι ταῦτα. Ὁ Θεὸς ἔδωκεν αὐτὰ εἰς τροφήν ἡμῶν, καὶ οὕτως ἔθεσεν εἰς τὴν

ἡμετέραν ἐξουσίαν τὴν ζωὴν αὐτῶν. Δὲν ἔχομεν ὁμῶς δικαίωμα νὰ μεταχειριζώμεθα τὴν ἐξουσίαν ταύτην πρὸς ἄλλον τινὰ σκοπὸν, ἢ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον, εἰμὴ καθὼς αὐτὸς ἐπιτρέπει. Οὕτως

ἀ ἔχομεν ἐξουσίαν νὰ τῶν ἀφαιρέσωμεν τὴν ζωὴν, ἐὰν ἔχωμεν ἀνάγκην τούτου πρὸς τροφήν ἡμῶν· ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος νὰ σφάξῃ βοῦν, ἐὰν ἔχῃ ἀνάγκην νὰ φάγῃ, ἀλλὰ δὲν ἔχει οὐδὲν δικαίωμα νὰ σφάξῃ αὐτὸν ἀπλῶς διὰ διασκεδάσιν· ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος νὰ φονεύσῃ εἰς τὸ δάσος ἔλαφον ἢ βοῦβαλον, ἐὰν ἔχῃ χρεῖαν κρέστος πρὸς τροφήν ἢ δέρματος πρὸς ὑπόδεσιν του· δὲν ἔχει δὲ οὐδὲν δικαίωμα νὰ πράξῃ τοῦτο, πρὸς ἐπίδειξιν ἀπλῶς τῆς ἐπιδεξιότητός του εἰς τὸ πυροβολεῖν. Ὡσαύτως ἐὰν ἐπιθυμῶμεν νὰ φάγωμέν τι πτηνόν, εἶναι δίκαιον νὰ φονεύσωμεν αὐτό· ἀλλὰ δὲν εἶναι δίκαιον καὶ νὰ τὸ φονεύσωμεν ἄνευ τινὸς λόγου ἢ χάριν διασκεδάσεως. Διὰ τί, ἔνεκα στιγμιαίας ἡδονῆς, ν' ἀποστερῶμεν τὸ ταλαίπωρον ζῶον ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς ὑπάρξεώς του;

β' ἔχομεν ἐξουσίαν νὰ μεταχειριζώμεθα αὐτὰ εἰς τὰς ἐργασίας ἡμῶν, ὅπως, λόγου χάριν μεταχειριζόμεθα τοὺς ἵππους φορτόνοντες αὐτοὺς, ἢ ἱππεύοντες.

γ' Ἀλλὰ μεταχειριζόμενοι αὐτοὺς εἰς τὰς ἐργασίας ταύτας, ὀφείλομεν νὰ τοὺς μεταχειριζόμεθα μετ' ἡπιότητος, καὶ νὰ μὴ τοὺς ὑποβάλλωμεν εἰς μόχθους ἢ πόνους μὴ ἀναγκαίους. Ἐὰν ᾖναι ἀνάγκη νὰ μεταχειρισθῶμεν ἵππον τινὰ εἰς βίαίαν ἵππασίαν, καθὼς, λόγου χάριν, διὰ νὰ σώσωμεν τὴν ζωὴν ἀνθρώπου τινός, ἢ διὰ νὰ κατορθώσωμέν τι ἔργον πολλοῦ λόγου ἄξιον, ἔχομεν ἐξουσίαν νὰ πράξωμεν τοῦτο· ἀλλὰ δὲν ἔχομεν οὐδὲν δικαίωμα νὰ μεταχειρισθῶμεν οὕτω τὸν ἵππον χάριν διασκεδάσεως, ἢ ἱπποδρομικῶν βραβείων.

δ' Ἐντεῦθεν ὅλαι αἱ διασκεδάσεις αἱ γινόμεναι διὰ μόχθων καὶ πόνων τῶν ζώων, καθὼς αἱ ἱπποδρομιαί, αἱ ταυρομαχίαι, καὶ αἱ ἀλεκτορομαχίαι, εἶναι καθαρᾶς μοχθηρίας ἔργα. Οὐδέποτε ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς ἐξουσίαν ἐπ' αὐτῶν πρὸς τοιούτους σκοπούς. Δὲν δύναμαι νὰ φαντασθῶ θέαμα ἐπαχθέστερον παρὰ τὴν ὁμήγουριν λογικῶν καὶ αἰσθητικῶν ὄντων, συνηθροισμένων ὁμοῦ διὰ νὰ θεωρῶσι τὰς βιαιοπραγίας, τὰς ὁποίας δύο ἄλογα ζῶα ἐπιβάλλουσιν ἐπ' ἄλληλα. Οὐδὲν ἄλλο βεβαίως δύναται δραστηκώτερον νὰ ἐκτραχύνῃ τὸν ἄνθρωπον, καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὸν θηριωδέστερον καὶ παρ' αὐτὰ τὰ θηρία.

Ἑρωτήματα.

1 Ποία ἡ διαφορὰ ἡ μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ ἀλόγου ζώου;

2 Κατὰ τί ὁμοιάζουσιν οἱ ἄνθρωποι μὲ τὰ ἄλογα ζῶα;

3 Τί δικαίωμα ἔχομεν ἐπ' αὐτῶν; Φέρε παράδειγμα ἰδικόν σου.

4 Εἶναι δίκαιον νὰ σκοτώσῃς μίαν χελιδόνα ἀπλῶς διὰ νὰ ἴδῃς πόσον εὐστόχως πυροβολεῖς;

5 Εἰς ποίας περιπτώσεις εἶναι ἀθῶον ἔργον τὸ νὰ σκοτώνῃς πτηνά;

6 Ὑπόθεσ' ὅτι ἰατρός τις ἐκαλεῖτο νὰ ἐπισκεφθῇ ἄρρωστον κινδυνεύοντα ν' ἀποθάνῃ, ἐὰν ἐκεῖνος δὲν ἐπρόφθανε τάχιστα· ἤθελεν εἶσθαι ἔργον ἀθῶον τὸ νὰ ἱππηλατῇ βιαίως μέχρι θανατώσεως τοῦ ἵππου, διὰ νὰ σώσῃ τὸν ἄρρωστον;

7 Ἦθελεν εἶσθαι ἔργον ἀθῶον τὸ νὰ ἱππηλατῇ τοσοῦτον βιαίως, διὰ στοίχημα;

8 Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ταύτας ὁ ἵππος εἶναι κτῆμα ἰδικόν του. Ποία εἶναι ἡ διαφορὰ;

9 Εἶναι δίκαιον οἱ νέοι νὰ συγκρούωσιν εἰς ἀλληλομαχίαν τὰ ἄλογα ζῶα; Διὰ τί;

210 ПЕРИ КИΩΒΕΩΣ ΕΠΙ ΤΑ ΑΛΟΤΑ ΣΤΕ

ΕΠΙΛΟΓΗ

ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.

ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὑπὸ βαρυστάτην στενάζον δουλείαν τεσσάρων περίπου αἰώνων, ἀνηγέρθη τέλος κατὰ τῆς δυναστείας τῶν Ὀθωμανῶν τῇ 18^ῃ Μαρτίου αἰσά, καὶ διὰ ψηφίσματος τῆς Πρώτης Ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσεως, ἐν Ἐπιδαύρῳ συγκροτηθείσης τῇ 18^ῃ Δεκεμβρίου αἰσά, διεκήρυξεν ἑαυτὸ ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον· ἡ διακήρυξις ἦτον αὕτη·

«Ἐν ὀνόματι τῆς Ἁγίας καὶ Ἀδιαίρετου Τριάδος.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὑπὸ φρικώδη Ὀθωμανικὴν δυναστείαν μὴ δυνάμενον νὰ φέρῃ τὸν βαρύντατον καὶ ἀπαρადειγμάτιστον ζυγὸν τῆς τυρανίας, καὶ ἀποσεῖσαν αὐτὸν μὲ μεγάλας θυσίας, κηρύττει σήμερον διὰ τῶν νομίμων παραστατῶν τοῦ εἰς Ἐθνικὴν συνέλευσιν συνηγμένων ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξίν καὶ ἀνεξαρτησίαν.»

Δευτέρα Ἐθνικὴ συνέλευσις συνεκροτήθη ἐν Ἄστρει τῇ λ' Μαρτίου αὐγῇ. Τρίτη δὲ πάλιν ἐν Ἐπιδαύρῳ, κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ αὐγῇ. ἣτις διακοπεῖσα ἕνεκα τῶν τότε περιστάσεων ἐπανελήφθη ἐν Ἑρμιόνη τῇ ι' Ἰανουαρίου, καὶ ἀπεπερατώθη ἐν Τροιζῆνι τῇ ε' Μαΐου τοῦ αὐγῇ ἔτους. Τετάρτη δὲ συνεκροτήθη ἐν Ἄργει τῇ ε' Δεκεμβρίου τοῦ αὐγῇ ἔτους, καὶ ἀπεπερατώθη ἐν Ναυπλίῳ κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ αὐγῇ ἔτους. Ἡ τελευταία αὕτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις καθιέρωσε καὶ θεμελιώδη νόμον τοῦ ἔθνους ὀνομασθέντα *Σύνταγμα Βασιλικόν*, ὡς ὀρίζον τὰς Συνταγματικοῦ Βασιλέως πρὸς συνταγματικῶς βασιλευόμενον ἔθνος σχέσεις.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο καὶ πάντα τὰ προλαβόντα προσωρινὰ συντάγματα καὶ ψηφίσματα τῶν Ἐθνικῶν Συνελεύσεων, ἀποβλέποντα εἰς παγίωσιν τῆς μετὰ τοσοῦτων καὶ τοιούτων ἀγώνων καὶ θυσιῶν ἀποκτηθείσης ἐλευθερίας, ἔκειντο ἄχρηστα καὶ παρημελημένα ἀπὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Ἀντιβασιλείας, κατὰ τὴν ι' Ἰανουαρίου αὐγῇ. Κατὰ τὰς εὐχὰς δὲ τοῦ ἔθνους, καὶ κατὰ τὰ ὀρισθέντα ὑπὸ τῆς ἐν Λονδίῳ Συνεντευξέως, καὶ τὰς ὁδηγίας ταύτης πρὸς τοὺς ἐν Ναυπλίᾳ ἀντιπρέσβεις τῶν τριῶν Δυνάμεων, ἐν τῶν πρωτίστων καθηκόντων τῆς Ἀντιβασιλείας ἦτον ἡ

συγκάλεσις νέας Εθνικῆς Συνελεύσεως πρὸς σύνταξιν τοῦ ὀριστικοῦ Συντάγματος τοῦ Βασιλείου.

Μετὰ δεκαετῇ δὲ ματαίαν προσδοκίαν, οἱ Ἕλληνες, κατὰ τὴν γ' Σεπτεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, περιστοιχίσαντες τὸν Βασιλέα αὐτῶν Ὅθωνα, ἐξητήσαντο παρ' αὐτοῦ τὸ Σύνταγμα, ὡς τὸ μόνον ἐδραῖον θεμέλιον τῆς ἐλευθερίας καὶ εὐημερίας των. Ὁ Βασιλεὺς δὲ συγκατανεύσας εὐμενέστατα εἰς τὰς ἐνθέρμους παρακλήσεις τῶν ὑπηκόων του, διέταξε διὰ δύο διαταγμάτων τῆς Γ' Σεπτεμβρίου τὴν συγκρότησιν Εἰδικῆς Συνελεύσεως. Αὕτη συνεληθοῦσα εἰς Ἀθήνας τῇ 4 Νοεμβρίου αὐτοῦ ἔτους, σάνεταξε τὸ ὀριστικὸν Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος, ἀπεπερατώσασα τὰς ἐργασίας της τῇ 18 Μαρτίου 1844. Τοῦτο συνομολογηθὲν μετὰ τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος Ἀ' καὶ τῶν πληρεξουσίων τοῦ ἔθνους διέπει σήμερον τὸ Ἑλληνικὸν Βασίλειον.

ΣΥΝΤΑΓΜΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΑΔΟΣ.

Ἐν Ὁνόματι τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου
καὶ Ἀδιαίρετου Τριάδος.

Περὶ Θρησκείας.

Ἄρθρον I.

Ἡ ἐπικρατοῦσα θρησκεία εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶναι
ἡ τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλη-
σίας, πᾶσα δὲ ἄλλη γνωστὴ θρησκεία εἶναι ἀνε-
κτὴ, καὶ τὰ τῆς λατρείας αὐτῆς τελοῦνται ἀκω-
λύτως ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Νόμων, ἀπαγο-
ρευομένου τοῦ προσηλυτισμοῦ, καὶ πάσης ἄλλης
ἐπεμβάσεως κατὰ τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας.

Ἄρθρ. 2.

Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, κεφα-
λὴν γνωρίζουσα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν,

ὑπάρχει ἀναποσπάστως ἡνωμένη δογματικῶς μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης καὶ πάσης ἄλλης ὁμοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, τηροῦσα ἀπαραλλάκτως ὡς ἐκεῖναι τοὺς τε ἱεροὺς, ἀποστολικοὺς καὶ συνοδικοὺς κανόνας καὶ τὰς ἱερὰς παραδόσεις· εἶναι δὲ αὐτοκέφαλος, ἐνεργοῦσα ἀνεξαρτήτως πάσης ἄλλης ἐκκλησίας τὰ κυριαρχικὰ αὐτῆς δικαιώματα, καὶ διοικεῖται ὑπὸ ἱερᾶς Συνόδου Ἀρχιερέων.

Περὶ τοῦ Δημοσίου δικαίου τῶν Ἑλλήνων.

Ἄρθ. 3.

Οἱ Ἕλληνες εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τοῦ Νόμου καὶ συνεισφέρουσιν ἀδιακρίτως εἰς τὰ δημόσια θάρη, ἀναλόγως τῆς περιουσίας των· μόνοι δὲ οἱ πολῖται Ἕλληνες εἶναι δεκτοὶ εἰς ὅλα τὰ δημόσια ἐπαγγέλματα.

Πολῖται εἶναι ὅσοι ἀπέκτησαν ἢ ἀποκτήσωσι τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ πολίτου κατὰ τοὺς Νόμους τοῦ Κράτους.

Ἄρθ. 4.

Ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία εἶναι ἀπαραβίαστος· οὐδεὶς καταδιώκεται, συλλαμβάνεται, φυλακίζεται, ἢ ἄλλως πῶς περιορίζεται, εἰμὴ ὅποτε καὶ ὅπως ὁ Νόμος ὀρίζει.

Άρθ. 5.

Ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως τοῦ αὐτοφώρου ἐγκλήματος οὐδεὶς συλλαμβάνεται οὐδὲ φυλακίζεται, εἰμὴ δι' αἰτιολογημένου δικαστικοῦ ἐντάλματος, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ κοινοποιηθῇ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς συλλήψεως ἢ προφυλακίσεως.

Άρθ. 6.

Ποινὴ δὲν ἐπιβάλλεται ἄνευ Νόμου, ὀρίζοντος προηγουμένως αὐτήν.

Άρθ. 7.

Ἐκαστος ἢ καὶ πολλοὶ ὁμοῦ ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ ἀναφέρωνται ἐγγράφως εἰς τὰς ἀρχάς, τηροῦντες τοὺς Νόμους τοῦ Κράτους.

Άρθ. 8.

Ἡ κατοικία ἐκάστου εἶναι ἄσυλος· οὐδεμίᾳ κατ' οἶκον ἔρευνα ἐνεργεῖται, εἰμὴ ὅταν καὶ ὅπως ὁ Νόμος διατάσῃ.

Άρθ. 9.

Ἐν Ἑλλάδι οὔτε πωλεῖται οὔτε ἀγοράζεται ἄνθρωπος· Ἀργυρώνητος ἢ δοῦλος παντὸς γένους καὶ πάσης θρησκείας εἶναι ἐλεύθερος, ἅμα πατήσῃ ἐπὶ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους.

Άρθ. 10.

Πᾶς τις δύναται νὰ δημοσιεύῃ προφορικῶς τε,

ἐγγράφως καὶ διὰ τοῦ τύπου τοὺς στοχασμούς
του, τηρῶν τοὺς Νόμους τοῦ Κράτους.

Ὁ τύπος εἶναι ἐλεύθερος καὶ λογοκρισία δὲν
ἐπιτρέπεται.

Οἱ ὑπεύθυνοι συντάχται, ἐκδύται καὶ τυπο-
γράφοι ἐφημερίδων δὲν ὑποχρεοῦνται εἰς οὐδεμίαν
χρηματικὴν προκαταβολὴν λόγῳ ἐγγυήσεως.

Οἱ ἐκδύται ἐφημερίδων θέλουν εἶσθαι πολῖται
Ἕλληνες.

Ἄρθ. II.

Ἡ ἀνωτέρα ἐκπαίδευσις ἐνεργεῖται δαπάνῃ
τοῦ Κράτους· εἰς δὲ τὴν δημοτικὴν συντρέχει
καὶ τὸ Κράτος κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀνάγκης
τῶν δήμων.

Ἐκαστος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ συσταίνῃ ἐκπαι-
δευτικὰ καταστήματα συμμορφούμενος μὲ τοὺς
Νόμους τοῦ Κράτους.

Ἄρθ. 12.

Οὐδεὶς στερεῖται τῆς ιδιοκτησίας του εἰμὴ
διὰ δημόσιον ἀνάγκην, προσηκόντως ἀποδεδειγ-
μένην, ὅταν καὶ ὅπως ὁ Νόμος διατάσῃ, πάντοτε
δὲ προηγουμένης ἀποζημιώσεως.

Ἄρθ. 13.

Αἱ βάσανοι καὶ ἡ γενικὴ δήμευσις ἀπαγο-
ρεύονται.

Άρθ. 14.

Τὸ ἀπόρρητον τῶν ἐπιστολῶν εἶναι ἀπαράβιασον.

Περὶ συντάξεως τῆς Πολιτείας.

Άρθ. 15.

Ἡ Νομοθετικὴ ἐξουσία ἐνεργεῖται συνάμα ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, τῆς Βουλῆς, καὶ τῆς Γερουσίας.

Άρθ. 16.

Τὸ δικαίωμα τῆς προτάσεως τῶν Νόμων ἀνήκει εἰς τε τὸν Βασιλέα, τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Γερουσίαν. Πᾶς Νόμος, ἀφορῶν τοὺς ἐτησίους προϋπολογισμοὺς, τὰ ἔσοδα ἢ ἔξοδα τοῦ Κράτους, διάθεσιν ἐθνικῆς περιουσίας, τὸν ἐτήσιον προσδιορισμὸν τῆς Στρατιωτικῆς καὶ Ναυτικῆς δυνάμεως καὶ τὴν Στρατολογίαν καὶ Ναυτολογίαν, εἰσάγεται πρῶτον εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ψηφίζεται παρ' αὐτῆς.

Άρθ. 17.

Οὐδεμία πρότασις, ἀφορῶσα αὐξήσειν τῶν ἐξόδων τοῦ προϋπολογισμοῦ διὰ μισθοδοσίαν ἢ σύνταξιν, ἢ ἐν γένει δι' ὄφελος προσώπου, πηγάζει ἐκ τῆς Βουλῆς, ἢ τῆς Γερουσίας.

Άρθ. 18.

Ἐὰν πρότασις Νόμου ἀπορρίφθῃ ὑπὸ μιᾶς τῶν

τριῶν νομοθετικῶν δυνάμεων, δὲν παρουσιάζεται
ἐκ νέου εἰς τὴν αὐτὴν Βουλευτικὴν Σύνοδον.

Ἄρθ. 19.

Ἡ ἐπίσημος ἐρμηνεία τῶν Νόμων ἀνήκει εἰς
τὴν Νομοθετικὴν ἐξουσίαν.

Ἄρθ. 20.

Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἀνήκει εἰς τὸν Βασιλέα,
ἐνεργεῖται δὲ διὰ τῶν παρ' αὐτοῦ διοριζομένων
ὑπευθύνων Ὑπουργῶν.

Ἄρθ. 21.

Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία ἐνεργεῖται διὰ τῶν δι-
καστηρίων, αἱ δὲ δικαστικαὶ ἀποφάσεις ἐκτε-
λοῦνται ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως.

Περὶ τοῦ Βασιλέως.

Ἄρθ. 22.

Τὸ πρόσωπον τοῦ Βασιλέως εἶναι ἱερὸν καὶ
ἀπαράβιαστον, οἱ δὲ Ὑπουργοὶ αὐτοῦ εἶναι ὑπεύθυνοι.

Ἄρθ. 23.

Οὐδεμίᾳ πράξις τοῦ Βασιλέως ἰσχύει, οὐδ' ἐκ-
τελεῖται, ἂν δὲν ᾖται προσυπογεγραμμένη παρὰ
τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργοῦ, ὅστις διὰ μόνης τῆς
ὕπογραφῆς του καθίσταται ὑπεύθυνος.

Ἐν περιπτώσει δὲ ἀλλαγῆς ὁλοκλήρου τοῦ

Ἰπουργείου, ἂν οὐδεὶς τῶν παυσάντων Ἰπουργῶν συγκατατεθῇ εἰς τὸ νὰ προσυπογράψῃ τὸ τῆς ἀπολύσεως τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ διορισμοῦ τοῦ νέου Ἰπουργείου Διάταγμα, ὑπογράφονται ταῦτα παρὰ τοῦ Προέδρου τοῦ νέου Ἰπουργείου, ἀφοῦ οὗτος διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως δώσῃ τὸν ὕρκον.

Ἄρθ. 24.

Ὁ Βασιλεὺς διορίζει καὶ παύει τοὺς Ἰπουργοὺς αὐτοῦ.

Ἄρθ. 25.

Ὁ Βασιλεὺς εἶναι ὁ ἀνώτατος Ἄρχων τοῦ Κράτους· ἄρχει τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων, κηρύττει πόλεμον, συνομολογεῖ συνθήκας εἰρήνης, συμμαχίας καὶ ἐμπορίας· ἀνακοινώνει δὲ αὐτάς εἰς τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Γερουσίαν μετὰ τῶν ἀναγκαίων διασαφήσεων, ἅμα τὸ συμφέρον καὶ ἡ ἀσφάλεια τοῦ Κράτους τὸ ἐπιτρέψωσιν.

Αἱ περὶ ἐμπορίας ὁμῶς συνθῆκαι, καὶ ὅσαι ἄλλαι περιέχουσι παραχωρήσεις, περὶ τῶν ὁποίων κατ' ἄλλας διατάξεις τοῦ παρόντος Συντάγματος δὲν δύναται νὰ ὀρισθῇ τι ἄνευ Νόμου, ἢ ἐπιβαρύνουσιν ἀτομικῶς τοὺς Ἕλληνας, δὲν ἔχουσιν ἰσχὺν, ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Γερουσίας.

Άρθ. 26.

Οὐδεμία παραχώρησις ἢ ἀνταλλαγὴ χώρας δύναται νὰ γενῇ ἄνευ Νόμου.

Οὐδέποτε τὰ μυστικά ἄρθρα συνθήκης τινὸς δύνανται ν' ἀνατρέψωσι τὰ φανερά.

Άρθ. 27.

Ὁ Βασιλεὺς ἀπονέμει τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ ναυτικοὺς βαθμοὺς, διορίζει καὶ παύει τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους, ἐκτὸς τῶν παρὰ τοῦ Νόμου ὠρισμένων ἐξαιρέσεων, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ διορίσῃ ὑπάλληλον εἰς μὴ νενομοθετημένην θέσιν.

Άρθ. 28.

Ὁ Βασιλεὺς ἐκδίδει τ' ἀναγκαῖα Διατάγματα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν Νόμων, δὲν δύναται δὲ ν' ἀναστείλῃ ποτὲ τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν, μηδὲ νὰ ἐξαιρέσῃ τινὰ τῆς ἐκτελέσεώς των.

Άρθ. 29.

Ὁ Βασιλεὺς κυρόνει καὶ δημοσιεύει τοὺς Νόμους.

Άρθ. 30.

Ὁ Βασιλεὺς συγκαλεῖ τακτικῶς ἅπαζ τοῦ ἔτους τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Γερουσίαν, ἐκτάκτως δὲ, ὅσάκις τὸ κρίνῃ εὐλογον. Κηρύττει αὐτοπροσώπως ἢ δι' ἀντιπροσώπου τὴν ἑναρξιν καὶ λήξιν ἐκάστης Βουλευτικῆς Συνόδου, καὶ ἔχει τὸ δι-

καίωμα νὰ διαλύη τὴν Βουλὴν· ἀλλὰ τὸ περὶ διαλύσεως Διάταγμα πρέπει νὰ διαλαμβάνη συγχρόνως καὶ τὴν συγκάλεσιν; τῶν μὲν ἐκλογέων ἐντὸς δύο, τῆς δὲ Βουλῆς ἐντὸς τριῶν μηνῶν.

Ἄρθ. 31.

Ὁ Βασιλεὺς ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀναβάλλῃ τὴν ἐναρξιν, ἢ νὰ διακόπτῃ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐτησίας Βουλευτικῆς Συνόδου. Ἡ ἀναβολὴ ἢ διακοπὴ δὲν δύνανται νὰ διαρκέσωσιν ὑπὲρ τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας, οὐδὲ ν' ἀνανεωθῶσιν ἐντὸς τῆς αὐτῆς Βουλευτικῆς Συνόδου, ἄνευ τῆς συναινεσεως τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Γερουσίας.

Ἄρθ. 32.

Ὁ Βασιλεὺς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ χαρίζῃ, μεταβάλλῃ καὶ ἐλαττώσῃ τὰς παρὰ τῶν δικαστηρίων καταγινωσκομένας ποινάς, ἐξαιρουμένων τῶν περὶ Ὑπουργῶν διατεταγμένων· πρὸς δὲ καὶ νὰ χορηγῇ ἀμνηστίαν ἐπὶ τῇ εὐθύνῃ ὀλοκλήρου τοῦ Ὑπουργείου.

Ἄρθ. 33.

Ὁ Βασιλεὺς ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀπονέμῃ τὰ κανονισμένα παράσημα, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ περὶ αὐτῶν Νόμου· δὲν δύναται ὅμως νὰ χορηγῇ τίτλους εὐγενείας καὶ διακρίσεως, οὐδὲ ν' ἀνα-

γνωρίζη τοιούτους, ἀπονεμομένους παρὰ ξένου Κράτους εἰς πολίτας Ἕλληνας.

Ἄρθ. 34.

Ὁ Βασιλεὺς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κόπῃ νομίσματα, κατὰ τὸν Νόμον.

Ἄρθ. 35.

Ἡ Βασιλικὴ χορήγησις προσδιορίζεται διὰ Νόμου, τοῦ ὁποίου ἡ διάρκεια δὲν περιορίζεται εἰς ῥητὸν χρόνον, καὶ ὅστις δὲν δύναται νὰ τροποποιηθῇ, εἰμὴ μετὰ δεκαετίαν.

Ἄρθ. 36.

Ὁ Βασιλεὺς ὄθων, μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ παρόντος Συντάγματος, θέλει δώσει ἐνώπιον τῆς παρούσης Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τὸν ἀκόλουθον ὅρκον.

« Ὁμνῶ εἰς τὸ ὄνομα τῆς ὁμοουσίου καὶ
» ἀδιαιρέτου Τριάδος καὶ προστατεύω τὴν ἐπι-
» κρατοῦσαν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων καὶ φυ-
» λάττω τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς Νόμους τοῦ
» Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ καὶ διατηρῶ καὶ ὑπε-
» ρασπίζω τὴν Ἐθνικὴν αὐτονομίαν καὶ τὴν
» ἀκεραιότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. »

Περὶ Διαδοχῆς καὶ Ἀντιβασιλείας.

Ἄρθ. 37.

Τὸ Ἑλληνικὸν Στέμμα καὶ τὰ Συνταγματικὰ αὐτοῦ δικαιώματα εἶναι διαδοχικά καὶ περιέ-
χονται εἰς τοὺς κατ' εὐθεϊαν γραμμὴν γνησίους
καὶ νομίμους ἀπογόνους τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος,
κατὰ τάξιν πρωτοτοκίας.

Ἄρθ. 38.

Ὡς ἐλλείψει γνησίου καὶ νομίμου ἀπογόνου τοῦ
Βασιλέως Ὁθωνος, τὸ Ἑλληνικὸν Στέμμα καὶ τὰ
Συνταγματικὰ αὐτοῦ δικαιώματα περιέχονται
εἰς τὸν ἐπόμενον ἀδελφόν του καὶ εἰς τοὺς κατ'
εὐθεϊαν γραμμὴν γνησίους καὶ νομίμους ἀπογόνους
αὐτοῦ, κατὰ τάξιν πρωτοτοκίας.

Ὡς περιπτώσει θανάτου καὶ τούτου, ἄνευ γνη-
σίων καὶ νομίμων ἀπογόνων κατ' εὐθεϊαν γραμ-
μὴν, τὸ Ἑλληνικὸν Στέμμα καὶ τὰ Συνταγμα-
τικὰ αὐτοῦ δικαιώματα περιέχονται εἰς τὸν ἐπό-
μενον ἀδελφόν του, καὶ εἰς τοὺς κατ' εὐθεϊαν
γραμμὴν γνησίους καὶ νομίμους ἀπογόνους αὐτοῦ,
κατὰ τάξιν πρωτοτοκίας.

Ἄρθ. 39.

Μὴ ὑπάρχοντος διαδόχου κατὰ τὰ ἀνωτέρω
ὁρισμένα, ὁ Βασιλεὺς διορίζει αὐτὸν μὲ τὴν συγ

κατάθεσιν τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Γερουσίας ἐπὶ
τούτῳ συγκαλουμένων, παρόντων τοῦλάχιστον
τῶν δύο τρίτων τῶν μελῶν ἐκάστης, καὶ διὰ τῆς
ψήφου τῶν δύο τρίτων τῶν παρόντων μελῶν.

Ἄρθ. 40.

Πᾶς διάδοχος τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου ἀπαι-
τεῖται νὰ πρεσβεύῃ τὴν θρησκείαν τῆς Ἀνατολικῆς
Ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Ἄρθ. 41.

Οὐδέποτε τὰ Στέμματα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς
Βασιλείας δύνανται νὰ συνενωθῶσιν ἐπὶ τῆς αὐ-
τῆς κεφαλῆς.

Ἀρθ. 42.

Ὁ Βασιλεὺς καθίσταται ἐνῆλιξ κατὰ τὸ δέκα-
τον ὄγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ συμπληρωμέ-
νον. Πρὶν ἢ ἀναβῇ τὸν Θρόνον, ὁμνύει ἐπὶ παρου-
σία τῶν Ὑπουργῶν, τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τῶν ἐν τῇ
Πρωτευούσῃ Γερουσιαστῶν καὶ Βουλευτῶν καὶ
τῶν ἄλλων ἀνωτέρων ἀρχῶν, τὸν ἐν τῷ 36 ἄρθρῳ
διαλαμβανόμενον ὅρκον. Ὁ Βασιλεὺς συγκαλεῖ τὸ
πολὺ ἐντὸς δύο μηνῶν τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Γε-
ρουσίαν, καὶ ἐπαναλαμβάνει τὸν ὅρκον ἐνώπιον
τῶν Βουλευτῶν καὶ τῶν Γερουσιαστῶν συνηγμένων
ἐπὶ τούτῳ.

Άρθ. 43.

Ἐν περιπτώσει ἀποβιώσεως τοῦ Βασιλέως, ἂν ὁ διάδοχος ᾖ ἀνήλιξ, ἢ ἄπῳν, καὶ δὲν ὑπάρχη Ἀντιβασιλεὺς ἤδη ὠρισμένος, ἡ Βουλὴ καὶ ἡ Γερουσία συνέρχονται ἄνευ συγκαλέσεως τὴν δεκάτην τὸ βραδύτερον ἡμέραν μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ Βασιλέως· ἡ δὲ συνταγματικὴ Βασιλικὴ ἐξουσία ἐνεργεῖται παρὰ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ὑπὸ τὴν εὐθύνην αὐτοῦ, μέχρι τῆς ὀρκωμοσίας τοῦ Ἀντιβασιλέως ἢ τῆς ἀφίξεως τοῦ διαδόχου.

Άρθ. 44.

Ἐάν, ἀποβιώσαντος τοῦ Βασιλέως, ὁ διάδοχος αὐτοῦ ᾖ ἀνήλιξ, ἡ Βουλὴ καὶ ἡ Γερουσία συνέρχονται ὁμοῦ διὰ νὰ ἐκλέξωσιν ἐπίτροπον· ἐπίτροπος δὲ τότε μόνον ἐκλέγεται, ὅταν δὲν ὑπάρχη τοιοῦτος ἐκ διαθήκης τοῦ ἀποβιώσαντος Βασιλέως, ἢ ὅταν ὁ ἀνήλιξ διάδοχος δὲν ἔχῃ μητέρα, μένουσαν εἰς τὴν χρείαν τῆς, ἥτις καλεῖται τότε εἰς τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ τέκνου τῆς αὐτοδικαίως.

Ὁ ἐπίτροπος τοῦ ἀνήλικος Βασιλέως, εἴτε διορισθῇ διὰ διαθήκης, εἴτε ἐκλεχθῇ ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Γερουσίας ἀπαιτεῖται νὰ ᾖ πολίτης Ἑλλήν τοῦ Ἀνατολικοῦ δόγματος.

Ἰδιαιτέρας Νόμος θέλει κανονίσει τὰ περὶ Ἀντιβασιλείας.

Άρθ. 45.

Ἐν περιπτώσει χηρείας τοῦ Θρόνου, ἡ Βουλὴ καὶ ἡ Γερουσία, εἰς ἓν συνερχόμενοι, ἐκλέγουσι προσωρινῶς Ἀντιβασιλέα πολίτην Ἑλληνα τοῦ Ἀνατολικοῦ δόγματος· τὸ δὲ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ἐνεργεῖ ὑπὸ τὴν εὐθύνην του, ἐν ὀνόματι τοῦ ἔθνους, τὴν Συνταγματικὴν Βασιλικὴν ἐξουσίαν μέχρι τῆς ὀρκωμοσίας τοῦ Ἀντιβασιλέως.

Ἐντὸς δὲ δύο μηνῶν, τὸ βραδύτερον, ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἰσάριθμοι τῶν Βουλευτῶν ἀντιπρόσωποι, οἵτινες εἰς ἓν μετὰ τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Γερουσίας συνερχόμενοι, ἐκλέγουσι τὸν Βασιλέα διὰ τῆς πλειοψηφίας τῶν δύο τρίτων τοῦ ὅλου.

Περὶ τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Γερουσίας.

Άρθ. 46.

Οὐδεὶς δύναται νὰ ᾔῃ συγχρόνως Βουλευτὴς καὶ Γερουσιαστὴς.

Άρθ. 47.

Ἡ Βουλὴ καὶ ἡ Γερουσία συνέρχονται αὐτοδικαίως κατ' ἔτος τὴν πρώτην τοῦ Νοεμβρίου μηνός, ἐκτὸς ἂν ὁ Βασιλεὺς τὰς συγκαλέσῃ πρότερον, ἢ ἀναβάλλῃ τὴν ἑναρξίν των κατὰ τὰ ἄρθρα 30 καὶ 31 τοῦ παρόντος Συντάγματος. Ἡ διάρκεια

ἐκάστης Συνόδου δὲν δύναται νὰ ᾔῃται βραχυτέρα τῶν δύο μηνῶν.

Ἄρθ. 48.

Ἡ Βουλὴ καὶ ἡ Γερουσία συνεδριάζουν δημοσίᾳ· δύνανται ὅμως νὰ διασκέπτωνται κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, ἡ μὲν Βουλὴ, κατ' αἵτησιν δέκα, ἡ δὲ Γερουσία, πέντε ἐκ τῶν μελῶν αὐτῶν· μετὰ ταῦτα ἀποφασίζουσι κατὰ πλειοψηφίαν, ἂν ἡ περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος συζήτησις πρέπη νὰ ἐπα-
ναληφθῇ εἰς δημοσίαν συνεδρίαν.

Ἀρθ. 49.

Οὔτε ἡ Βουλὴ οὔτε ἡ Γερουσία δύνανται νὰ συ-
ζητήσωσι καὶ ἀποφασίσωσι τι ἄνευ τῆς παρουσίας τοῦλάχιστον τοῦ ἡμίσεος πλέον ἑνὸς τῶν μελῶν αὐτῶν.

Ἐν περιπτώσει διχοψυχίας ἡ πρότασις, περὶ ἧς ὁ λόγος, ἀπορρίπτεται.

Ἀρθ. 50.

Οὐδεὶς αὐτόκλητος ἐμφανίζεται ἐνώπιον τῆς Βουλῆς ἢ τῆς Γερουσίας διὰ νὰ ἀναφέρῃ τι προ-
φορικῶς ἢ ἐγγράφως· ἀναφοραὶ ὅμως παρουσιάζονται διὰ τινος Βουλευτοῦ ἢ Γερουσιαστοῦ, ἢ παραδίδονται εἰς τὰ γραφεῖα.

Ἡ τε Βουλὴ καὶ ἡ Γερουσία, ἔχουσι τὸ δικαίωμα

ν' ἀποστέλλωσιν εἰς τοὺς Ὑπουργοὺς τὰς διευθυνομένας πρὸς αὐτὰς ἀναφοράς, οἵτινες εἶναι ὑπόχρεοι νὰ δίδωσι διασαφήσεις, ὡσάκις ζητηθῶσιν.

Αρθ. 51.

Ἡ Βουλὴ καὶ ἡ Γερουσία συνεδριάζουν ἰδίᾳ, ἡ μὲν ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ, ἡ δὲ ἐν τῷ Συνεδρίῳ αὐτῆς.

Μόνον δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐνάρξεως τῆς Βουλευτικῆς Συνόδου, καὶ ὡσάκις τὸ Σύνταγμα ὀρίζῃ, συνέρχονται ὁμοῦ ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ.

Αρθ. 52.

Οὐδεὶς φόρος ἐπιβάλλεται οὐδ' εἰσπράττεται, εἰὰν προηγουμένως δὲν ψηφισθῇ παρὰ τε τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Γερουσίας, καὶ κυρωθῇ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως.

Αρθ. 53.

Κατ' ἔτος ἡ Βουλὴ καὶ ἡ Γερουσία ψηφίζουσι τὸν προϋπολογισμὸν καὶ ἀποφασίζουσιν ἐπὶ τοῦ ἀπολογισμοῦ.

Ὅλα τὰ ἔσοδα καὶ ἔξοδα τοῦ Κράτους πρέπει νὰ σημειῶνται εἰς τὸν προϋπολογισμὸν καὶ ἀπολογισμὸν.

Αρθ. 54.

Οὐδεμία σύνταξις ἢ ἀμοιβὴ δίδεται ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου, ἄνευ Νόμου.

Αρθ. 55.

Βουλευτῆς ἢ Γερουσιαστῆς δὲν καταδιώκεται, οὐδ' ὅπωςδὴποτε ἐξετάζεται, ἔνεκα γνώμης ἢ ψήφου, δοθείσης παρ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν βουλευτικῶν του καθηκόντων.

Αρθ. 56.

Βουλευτῆς ἢ Γερουσιαστῆς, διαρκούσης τῆς Βουλευτικῆς Συνόδου, δὲν καταδιώκεται, συλλαμβάνεται ἢ φυλακίζεται, ἄνευ ἀδείας τοῦ σώματος εἰς ὃ ἀνήκει· τοιαύτη ἄδεια δὲν ἀπαιτεῖται εἰς τὰ ἐπ' αὐτοφώρῳ κακουργήματα.

Προσωπικὴ κράτησις δὲν ἐνεργεῖται κατὰ Βουλευτοῦ ἢ Γερουσιαστοῦ, διαρκούσης τῆς Βουλευτικῆς Συνόδου, τέσσαρας ἐβδομαδάς πρὸ τῆς ἐνάρξεως καὶ τρεῖς μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν αὐτῆς.

Αρθ. 57.

Βουλευταὶ καὶ Γερουσιασταὶ ὁμνύουν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν καθηκόντων αὐτῶν τὸν ἐξῆς ὅρκον·

« Ὁμνύω εἰς τὸ ὄνομα τῆς ὁμοουσίου καὶ
» ἀδιαιρέτου Τριάδος καὶ φυλάξω πίστιν εἰς
» τὸν Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος, ὑπακοὴν εἰς τὸ
» Σύνταγμα καὶ εἰς τοὺς Νόμους τοῦ Κράτους
» καὶ κατὰ ἐκπληρώσω εὐσυνειδότως τὰ καθή-
» κοντά μου. »

Ὁ ὅρκος δίδεται, παρὰ μὲν τῶν Βουλευτῶν ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ, παρὰ δὲ τῶν Γερουσιαστῶν ἐν τῷ Συνεδρίῳ τῆς Γερουσίας, εἰς δημοσίαν συνεδρίαν.

Αρθ. 58.

Ἡ Βουλὴ καὶ ἡ Γερουσία προσδιορίζουν διὰ κανονισμοῦ πῶς ἐκάστη αὐτῶν θέλει ἐκπληροῦν τὰ καθήκοντά της.

Περὶ τῆς Βουλῆς.

Αρθ. 59.

Ἡ Βουλὴ σύγκαιται ἐκ Βουλευτῶν, ἐκλεγομένων ὑπὸ τῶν ἐχόντων δικαίωμα πρὸς τοῦτο πολιτῶν, κατὰ τὸν περὶ ἐκλογῆς Νόμον.

Αρθ. 60.

Οἱ Βουλευταὶ ἀντιπροσωπεύουσι τὸ ἔθνος καὶ ὄχι μόνον τὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τῆς ὁποίας ἐκλέγονται.

Αρθ. 61.

Ὁ περὶ ἐκλογῆς Νόμος προσδιορίζει τὸν ἀριθμὸν τῶν Βουλευτῶν, ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ· πῶποτε ὅμως ὁ ἀριθμὸς οὗτος δὲν δύναται νὰ ᾔῃ ἐλάσσων τῶν ὀγδοήκοντα.

Αρθ. 62.

Οἱ Βουλευταὶ ἐκλέγονται κατὰ τριετίαν.

Αρθ. 63.

Διὰ τὴν ἐκλεχθῆ τις Βουλευτὴς ἀπαιτεῖται,
Νὰ ᾖ πολίτης Ἕλλην, ἐγκαταστημένος εἰς
τὴν Ἑλλάδα, ἀπολαμβάνων τὰ ἀστυκὰ καὶ πο-
λιτικὰ δικαιώματα, ἔχων συμπληρωμένον τὸ
τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, καὶ πρὸς τού-
τοις τὰ παρὰ τοῦ Νόμου τῶν ἐκλογῶν ἀπαιτού-
μενα προσόντα.

Αρθ. 64.

Βουλευταὶ, διοριζόμενοι παρὰ τῆς Κυβερνή-
σεως εἰς ἔμμισθον ὑπηρεσίαν καὶ δεχόμενοι αὐτήν,
παύουν ἀμέσως τῶν Βουλευτικῶν καθηκόντων, καὶ
τότε μόνον ἀναλαμβάνουσιν αὐτὰ, ὅταν ἐκλεχθῶ-
σιν ἐκ νέου.

Αρθ. 65.

Ἡ Βουλὴ ἐκλέγει ἐκ τῶν Βουλευτῶν κατὰ τὴν
ἑναρξιν ἐκάστης Βουλευτικῆς Συνόδου τὸν Πρόε-
δρον, τοὺς Ἀντιπροέδρους καὶ τοὺς Γραμματεῖς
αὐτῆς.

Αρθ. 66.

Ἡ Βουλὴ ἐξετάζει τὰ πληρεξούσια τῶν Βουλευ-
τῶν καὶ ἀποφασίζει περὶ τῶν ἀναφυομένων ἀμ-
φισβητήσεων.

Αρθ. 67.

Οἱ ἐκπληρώσαντες τὰ χρέη των Βουλευταὶ λαμ-

βάνουσιν ἐκ τοῦ δημοσίου Ταμείου ἀποζημιώσιν δραχμῶν διακοσίων πεντήκοντα κατὰ μῆνα, διαρκούσης τῆς Βουλευτικῆς Συνόδου.

Ἀρθ. 68.

Οἱ Βουλευταὶ, οἱ λόγῳ πολιτικῆς ἢ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας ἢ ἄλλως πως μισθοδοτούμενοι, δὲν λαμβάνουσιν εἰμὴ τὸ τυχὸν ἐλλεῖπον μέχρι τῆς ἀνωτέρω ὁρισθείσης μηνιαίας ἀποζημιώσεως.

Περὶ τῆς Γερουσίας.

Ἀρθ. 69.

Ἡ Γερουσία εἶναι μέρος ἀναπόσπαστον τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας.

Ἀρθ. 70.

Ὁ Βασιλεὺς διορίζει τοὺς Γερουσιασὰς ἰσοβίως. Τὰ διατάγματα τοῦ διορισμοῦ των προσυπογράφονται παρὰ τοῦ Προέδρου τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου.

Ἀρθ. 71.

Ὁ ἐλάχιστος ἀριθμὸς τῶν Γερουσιαστῶν ὀρίζεται εἰς εἴκοσι καὶ ἑπτὰ· δύναται δὲ ὁ Βασιλεὺς ν' αὐξήσῃ αὐτὸν, κατὰ τὰς ἀνάγκας, μέχρι τοῦ ἡμίσεος τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν Βουλευτῶν.

Μόνον συγκαταθέσει τῆς Βουλῆς δύνανται νὰ διορισθῶσιν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως πλείονες Γερουσιασταὶ τοῦ εἰρημένου ἀριθμοῦ.

Αρθ. 72.

Διὰ νὰ διορισθῇ τις Γερουσιαστὴς πρέπει

1) Νὰ ᾔναι πολίτης Ἑλλήν,

2) Νὰ ᾔναι ἐγκαταστημένος ἐν τῇ Ἑλλάδι,

3) Ν' ἀπολαμβάνῃ τὰ ἀστυκὰ καὶ πολιτικὰ δικαιώματα,

4) Νὰ συνεπλήρωσῃ τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, καὶ

5) Ν' ἀνεδείχθῃ ἐν τῇ Ἑλλάδι,

α) Εἴτε μέλος, ἢ Ὑπουργὸς τῶν κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα ἐθνικῶν Κυβερνήσεων τοῦλάχιστον ἅπαξ μέχρι τέλους τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ εἰκοστοῦ ἐβδόμου ἔτους.

β) Εἴτε Πληρεξούσιος, ἐκλεχθεὶς δις, εἰς ἐθνικὰς Συνελεύσεις συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς παρούσης, ἢ Βουλευτὴς εἰς δύο τοῦλάχιστον περιόδους, παρελθούσας καὶ μελλούσας, ἢ ἅπαξ Πληρεξούσιος καὶ ἅπαξ Βουλευτῆς·

γ) Εἴτε Ἀρχηγὸς Στρατοπέδου, ἢ Στόλου, ἢ Ναυτικῆς μοίρας, ὀδηγήσας τὰ Ἑλληνικὰ ὅπλα κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα εἰς πολιορκίας ἢ μάχας·

δ) Εἴτε ἀνὴρ ἱστορικὸς διὰ λαμπρῶν ἀνδραγαθημάτων, ἢ ἀδροτάτων χρηματικῶν θυσιῶν.

ε) Εἴτε Πρόεδρος τῆς Βουλῆς, εἰς δύο Βου-

λευτικάς Συνόδους, μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ παρόντος Συντάγματος·

ς') Εἴτε Ὑπουργός, μετὰ τετραετίαν ὡς τοιοῦτος·

ζ') Εἴτε Στρατηγός, Ἀντιστράτηγος, Ὑποστράτηγος, Ναύαρχος, Ἀντιναύαρχος, ἢ Ὑποναύαρχος, μετὰ πενταετίαν ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ του ὡς τοιοῦτος·

η) Εἴτε Πρέσβυς, μετὰ πενταετῇ ὑπηρεσίαν ὡς τοιοῦτος·

θ') Εἴτε Πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἢ τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, μετὰ ἑξαετῇ ὑπηρεσίαν ὡς τοιοῦτος·

ι) Εἴτε Εἰσαγγελεὺς παρὰ τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ, ἢ Πρόεδρος Ἐφετῶν, ἢ Νομάρχης, μετὰ ὀκταετῇ ὑπηρεσίαν ὡς τοιοῦτος·

ιά) Εἴτε Ἐπίτροπος παρὰ τῷ Ἐλεγκτικῷ Συνεδρίῳ, Εἰσαγγελεὺς παρ' Ἐφέταις, ἢ Ἀρειοπαγίτης, μετὰ δεκαετῇ ὑπηρεσίαν ὡς τοιοῦτος·

ιβ') Εἴτε Πρόεδρος Νομαρχικοῦ Συμβουλίου, τρεῖς ὡς τοιοῦτος ἐκλεχθεὶς καὶ ἕξ ἔτη ὡς νομαρχικὸς Σύμβουλος ὑπηρετήσας·

ιγ') Εἴτε Πρύτανις τοῦ Πανεπιστημείου, δις ὡς τοιοῦτος ἐκλεχθεὶς καὶ μετὰ δεκαετῇ ὑπηρεσίαν ὡς Καθηγητής·

ιδ') Εἴτε Ἀντιπρόεδρος Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου, δις ὡς τοιοῦτος ἐκλεχθεὶς καὶ μετὰ ἐξαετῇ ὑπηρεσίαν ὡς ἐπιμελητής.

Ἡ ἑναρξίς τῶν ἐν τοῖς ἐδαφίοις 5' μέχρι ιδ' ἀναφερομένων ὑπηρεσιῶν θέλει λογίζεσθαι ἀπὸ τῆς νομίμου δημοσιεύσεως τοῦ παρόντος Συντάγματος.

Τὰ ἐν τῷ παρόντι ἄρθρῳ προσόντα τοῦ Γερουσιαστοῦ θέλουν ἀναθεωρηθῇ μετὰ δεκαπενταετίαν ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας.

Ἀρθ. 73.

Ὁ διατελέσας εἰς πλείονας τῶν ἐν τῷ προηγουμένῳ ἄρθρῳ ὑπηρεσιῶν δύναται νὰ ἐνώσῃ τὰς χρονικὰς αὐτοῦ διαρκείας πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ παρὰ τῆς διαρκεστέρας ὑπηρεσίας, κατὰ τὰ ἐν τῷ αὐτῷ ἄρθρῳ ὀριζόμενα, ἀπαιτουμένου χρόνου.

Ἀρθ. 74.

Διὰ τὸν διορισμὸν ἐκάστου Γερουσιαστοῦ ἀπαιτεῖται χωριστὸν Διάταγμα, διαλαμβάνον ἀκριβῶς τὰς ἐκδουλεύσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται κατὰ τὸ 72 ἄρθρον ὁ διορισμός.

Ἀρθ. 75.

Οἱ Βασιλόπαιδες καὶ ὁ ἐπίδοξος τοῦ Θρόνου Διάδοχος εἶναι αὐτοδικαίως Γερουσιασταὶ, ἅμα συμπληρώσωσι τὸ δέκατον ὀγδοὺν ἔτος τῆς ἡλι-

κίας των, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ ψηφοφορῶσιν εἰμὴ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ εἰκοσοῦ πέμπτου.

Αρθ. 76.

Ἡ Βουλευτικὴ Σύνοδος τῆς Γερουσίας ἀρχεταὶ καὶ λήγει συγχρόνως μὲ τὴν τῆς Βουλῆς.

Αρθ. 77.

Πᾶσα συνεδρίασις τῆς Γερουσίας, ἐκτὸς τοῦ χρόνου καθ' ὃν συνεδριάζει ἡ Βουλὴ, εἶναι παράνομος, καὶ πᾶσα πράξις γινομένη ἐν τοιαύτῃ συνεδριάσει, εἶναι αὐτοδικαίως ἄκυρος, ἐκτὸς ὅταν ἡ Γερουσία συνέρχεται ὡς δικαστικὸν σῶμα, ὅτε μόνον τὰ παρὰ τοῦ Συντάγματος ὠρισμένα δικαστικά αὐτῆς καθήκοντα δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ.

Αρθ. 78.

Ὁ Βασιλεὺς διορίζει ἐκ τῶν Γερουσιαστῶν τὸν Πρόεδρον τῆς Γερουσίας κατὰ τριετίαν· αὕτη δὲ κατὰ πᾶσαν Βουλευτικὴν Σύνοδον ἐκλέγει ἐκ τῶν ἰδίων μελῶν δύο Ἀντιπροέδρους καὶ δύο Γραμματεῖς.

Αρθ. 79.

Οἱ Γερουσιασταὶ λαμβάνουσιν ἀποζημίωσιν πεντακοσίων δραχμῶν κατὰ μῆνα δι' ὅσον ἐκάστοτε διαρκέσωσιν αἱ νομοθετικαὶ ἢ δικαστικαὶ ἐργασίαι αὐτῶν.

Οἱ λόγῳ πολιτικῆς ἢ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ἢ ἄλλως πως μισθοδοτούμενοι Γερουσιασταὶ δὲν λαμβάνουσιν, εἰμὴ τὸ τυχὸν ἐλλεῖπον μέχρι τῆς ἀνωτέρω ὁρισθείσης ἀποζημιώσεως.

Περὶ τῶν Ὑπουργῶν.

Αρθ. 80.

Οὐδείς ἐκ τῆς Βασιλικῆς οἰκογενείας δύναται νὰ διορισθῇ Ὑπουργός.

Αρθ. 81.

Οἱ Ὑπουργοὶ ψηφοφοροῦν εἰς τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Γερουσίαν τότε μόνον, ὅταν ᾖναι μέλη αὐτῶν. ἔχουσι δὲ εἴσοδον ἐλευθέραν εἰς τὰς συνεδριάσεις των καὶ ἀκούονται, ὡςάκις ζητήσωσι τὸν λόγον. Ἡ Βουλὴ καὶ ἡ Γερουσία δύνανται ν' ἀπαιτήσωσι τὴν παρουσίαν τῶν Ὑπουργῶν.

Αρθ. 82.

Ποτὲ διαγωγὴ τοῦ Βασιλέως ἔγγραφος ἢ προφορικὴ δὲν ἀπαλλάττει τῆς εὐθύνης τοὺς Ὑπουργούς.

Αρθ. 83.

Ἡ Βουλὴ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κατηγορῇ τοὺς Ὑπουργοὺς ἐνώπιον τῆς Γερουσίας· ἥτις δικάζει αὐτοὺς εἰς δημοσίαν συνεδρίαν. Δὲν λαμβάνουσι δὲ μέρος εἰς τὴν δίκην οἱ Γερουσιασταί, οἵτινες

διορίσθησαν τυχόν, ἀφοῦ ἐπροτάθη ἡ εἰς δίκην
εἰσαγωγή.

Εἰδικὸς Νόμος θέλει ὀρίσει τὰ περὶ εὐθύνης
τῶν Ὑπουργῶν, τὰς ἐπιβλητέας ποινὰς καὶ τὴν
διαδικασίαν.

Ἀρθ. 84.

Μέχρι τῆς ἐκδόσεως τοῦ εἰδικοῦ περὶ εὐθύνης
Ὑπουργῶν Νόμου, ἡ Βουλὴ δύναται νὰ κατηγορῇ
αὐτοὺς καὶ ἡ Γερουσία νὰ τοὺς δικάζῃ ἔνεκεν
ἐσχάτης προδοσίας, καταχρήσεως δημοσίας πε-
ριουσίας, παρανόμου εἰσπράξεως καὶ πάσης παρα-
βάσεως τῶν ὅρων τοῦ Συντάγματος.

Ἀρθ. 85.

Ὁ Βασιλεὺς δύναται ν' ἀπονεύμῃ χάριν εἰς Ὑ-
πουργὸν καταδικασθέντα ὑπὸ τῆς Γερουσίας, μύ-
νον ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ αὐτῆς ἢ τῆς Βουλῆς.

Περὶ δικαστικῆς ἐξουσίας.

Ἀρθ. 86.

Ἡ δικαιοσύνη πηγάζει ἀπὸ τοῦ Βασιλέως, ἐνερ-
γεῖται δὲ διὰ δικαστῶν ὑπ' αὐτοῦ διοριζομένων.

Ἀρθ. 87.

Οἱ δικασταὶ καθὼς καὶ τὰ ψῆφον ἔχοντα μέλη
τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου θέλουν εἶσθαι ἰσόβιοι.

Ὁ χρόνος, καθ' ὃν θέλουν κατασταθῇ τοιοῦτοι
θέλει ὀρισθῇ δι' εἰδικοῦ Νόμου, ἐκδοθησομένου
μετὰ παρέλευσιν πέντε ἐτῶν ἀπὸ τῆς νομίμου
δημοσιεύσεως τοῦ παρόντος Συντάγματος.

Ἀφ' ἧς ἐποχῆς οἱ Δικασταὶ καὶ τὰ ψῆφον ἔχοντα
μέλη τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου κατασταθῶσιν ἰσό-
βιοι, δὲν δύνανται νὰ παύσωσιν ἄνευ δικαστικῆς
ἀποφάσεως.

Ἀρθ. 88.

Εἰσαγγελεῖς, Ἀντεισαγγελεῖς καὶ Εἰρηνοδίκαι
δὲν ἀπολαμβάνουσι τῶν δικαιωμάτων τῆς ἰσο-
βιότητος.

Ἀρθ. 89.

Οὐδεὶς ἀφαιρεῖται ἄκων τοῦ παρὰ τοῦ Νόμου
ὀρισμένου εἰς αὐτὸν Δικαστοῦ· ὅθεν δικαστικαὶ
ἐπιτροπαὶ καὶ ἔκτακτα δικαστήρια ὑφ' ὁποιον-
δήποτε ὄνομα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ συστηθῶσι.

Ἀρθ. 90.

Αἱ συνεδριάσεις τῶν δικαστηρίων εἶναι δημό-
σιαι, ἐκτὸς ὅταν ἡ δημοσιότης ἤθελεν εἶσθαι ἐπι-
βλαβῆς εἰς τὰ χρηστὰ ἥθη καὶ τὴν κοινὴν εὐτα-
ξίαν, ἀλλὰ τότε τὰ δικαστήρια ὀφείλουσι νὰ ἐκ-
δίδωσι περὶ τούτου ἀπόφασιν.

Ἀρθ. 91.

Πᾶσα ἀπόφασις πρέπει νὰ ᾖναι αἰτιολογημένη

καὶ ν' ἀπαγγέλληται ἐπὶ δημοσίᾳ συνεδριάσει.

Ἀρθ. 92.

Τὸ ὀρκωτικὸν σύστημα διατηρεῖται.

Ἀρθ. 93.

Τὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα δικάζονται ὑπὸ τῶν ἐνόρκων ὡσαύτως καὶ τὰ τοῦ τύπου, ὅσας ταῦτα δὲν ἀφορῶσι τὸν ἰδιωτικὸν βίον.

Ἀρθ. 94.

Δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὸν Δικαστὴν νὰ δεχθῇ καὶ ἄλλην ὑπηρεσίαν ἔμμισθον, ἐκτὸς τῆς τοῦ Καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ.

Ἀρθ. 95.

Εἰδικὸς Νόμος θέλει κανονίσει τὰ περὶ Στρατοδικείων καὶ Ναυτοδικείων.

Ἀρθ. 96.

Τὰ προσόντα τῶν δικαστικῶν ὑπαλλήλων θέλουν ὁρισθῇ δι' εἰδικοῦ νόμου.

Γερικαὶ διατάξεις.

Ἀρθ. 97.

Εἰδικὸς Νόμος θέλει κανονίσει τὰ περὶ ἀποχωρήσεως τῶν Γερουσιαστῶν καὶ ἰσοβίων Δικαστῶν, ἕνεκα γήρατος, ἢ διαρκῶν νοσημάτων.

Ἀρθ. 98.

Ἄνευ Νόμου, στρατὸς ξένος οὔτε εἶναι δεκτὸς

εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπηρεσίαν, οὔτε δύναται νὰ διαμείνῃ εἰς τὸ Κράτος, ἢ νὰ διέλθῃ δι' αὐτοῦ.

Αρθ. 99.

Μόνον ὅπως καὶ ὅταν ὁ Νόμος διατάσῃ οἱ στρατιωτικοὶ καὶ ναυτικοὶ στεροῦνται τοῦ βαθμοῦ, τῶν τιμῶν καὶ τῶν συντάξεών των.

Αρθ. 100.

Οὐδεὶς ὄρκος ἐπιβάλλεται, ἄνευ Νόμου, ὀρίζοντος καὶ τὸν τύπον αὐτοῦ.

Αρθ. 101.

Τὰ ὑπάρχοντα διοικητικὰ δικαστήρια καταργοῦνται· αἱ δὲ ὑπαγόμεναι εἰς αὐτὰ περὶ ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ ὑποθέσεις ἀνατίθενται ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ παρόντος Συντάγματος εἰς τὴν τακτικὴν δικαιοδοσίαν τῶν δικαστηρίων, καὶ θέλουν δικάζεσθαι ὡς κατεπείγουσαι. Νόμοι ἰδιαίτεροι, ἐκδοθησόμενοι ἐντὸς τῆς πρώτης Βουλευτικῆς περιόδου, θέλουν ὑπαγάγει ἐπίσης ὅλας τὰς λοιπὰς τοῦ ἀμφισβητουμένου διοικητικοῦ ὑποθέσεις εἰς τὰ τακτικὰ δικαστήρια καὶ κανονίσει τὴν διαδικασίαν.

Αἱ ἄρσεις συγκρούσεως θέλουν δικάζεσθαι ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου.

Κάνειν δικαστήριον, καμμία δικαιοδοσία τοῦ

ἀμφισβητούμενου διοικητικοῦ δὲν ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ τοῦ λοιποῦ ἄνευ Νόμου.

Αρθ. 102.

Τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας παύει, καὶ διαλύεται αὐτοδικαίως, ἅμα παρέλθωσι τρεῖς μῆνες, ἀφ' ἧς ἡμέρας ὁμόσῃ ὁ Βασιλεὺς τὸν τοῦ Συντάγματος ὄρκον, ἢ καὶ πρὶν τῶν τριῶν μηνῶν, ἂν πρὸ τῆς λήξεως τούτων συγκροτηθῇ ἡ πρώτη Βουλευτικὴ Σύνοδος.

Αρθ. 103.

Ὅλοι οἱ Νόμοι καὶ τὰ Διατάγματα, καθ' ὅσον ἀντιβαίνουνσιν εἰς τὸ παρὸν Σύνταγμα, καταργοῦνται.

Εἰδικαὶ διατάξεις.

Αρθ. 104.

Ἡ πρώτη Βουλευτικὴ Σύνοδος θέλει συγκροτηθῇ ἐντὺς τριῶν μηνῶν ἀπὸ τῆς νομίμου δημοσιεύσεως τοῦ παρόντος Συντάγματος.

Αρθ. 105.

Δι' ἰδιαιτέρων Νόμων, καὶ ὅσον ἔνεστι ταχύτερον, πρέπει νὰ ληφθῇ πρόνοια περὶ τῶν ἐξῆς ἀντικειμένων.

α) Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Ἐπισκοπῶν τοῦ Κρά-

τους, τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν πρὸς συντήρη-
σιν τῶν κληρικῶν, ἀναλόγως μετὴν ἀξιοπρέ-
πειαν τοῦ χαρακτῆρός των, καὶ περὶ τῶν
ιερῶν καταστημάτων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς
λειτουργούντων ἢ μοναζόντων.

6) Περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων καὶ
τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως.

γ) Περὶ τῆς διαθέσεως καὶ διανομῆς τῆς
ἐθνικῆς γῆς, καὶ περὶ ἐκκαθαρίσεως καὶ
ἀποσβέσεως τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερι-
κῶν χρεῶν.

δ) Περὶ τοῦ τύπου.

ε) 1) Περὶ βελτιώσεως τοῦ φορολογικοῦ συ-
στήματος.

2) Περὶ ἀπλοποιήσεως τῆς ὑπηρεσίας, τῆς δικα-
στικῆς νομοθεσίας καὶ πάσης ἄλλης ἐν γένει.

ς) Περὶ τῶν ἀρμοδίων δικαστηρίων πρὸς
διεκδίκασιν τῶν ἐγκλημάτων πειρατείας
καὶ ναυταπάτης.

ζ) Περὶ ὀργανισμοῦ Ἐθνοφυλακῆς.

η) Περὶ στρατιωτικῆς καὶ ναυτικῆς νομοθεσίας.

θ) Περὶ ἐμψυχώσεως τῆς γεωργίας, βιομηχα-
νίας, ἐμπορίας καὶ ναυτιλίας.

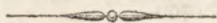
ι) Περὶ ὀριστικῶν συντάξεων τῶν πολιτικῶν,
στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν ὑπαλλήλων.

Αρθ. 106.

Τὸ παρὸν Σύνταγμα ἐμβαίνει εἰς ἐνέργειαν ἅμα ὑπογραφῇ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως. Τὸ δὲ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ὀφείλει νὰ δημοσιεύσῃ αὐτὸ διὰ τῆς ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὥρῶν μετὰ τὴν ὑπογραφὴν.

Αρθ. 107.

Ἡ τήρησις τοῦ παρόντος Συντάγματος ἀφιερῶνται εἰς τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων.

Ο Θ Ω Ν

ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν·

1. Τὸ σχέδιον τοῦ Συντάγματος τὸ ὁποῖον συζητηθὲν ὑπὸ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ἐπαρουσιάσθη εἰς Ἡμᾶς τὴν 21 Φεβρουαρίου ε. ε. παρὰ τῆς ἐπὶ τούτου σταλείσης παρὰ τῆς Συνελεύσεως Ἐπιτροπῆς.

2. Τὰς ἐπὶ τοῦ σχεδίου τούτου γενομένας παρ' Ἡμῶν παρατηρήσεις, τὰς ὁποίας διὰ τοῦ ἀπὸ

28 Φεβρουαρίου ε. ε. Διαγγέλματος ἀνεκοινώσαμεν πρὸς τὴν Συνέλευσιν.

3. Τὰς ἐπὶ τινων τῶν παρατηρήσεων τούτων εὐχὰς τῆς Συνελεύσεως, τὰς ὁποίας διὰ τῶν Ἀντιπροέδρων αὐτῆς καὶ τοῦ Προέδρου τοῦ Ἡμετέρου Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἐκοινοποίησε πρὸς ἡμᾶς τὴν 4 Μαρτίου ε. ε. καὶ

4. Τὴν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν πρὸς τὴν Συνέλευσιν διακοίνωσιν ἡμῶν, δι' ἧς ἀπεδέχθημεν τὰς παρ' αὐτῆς ἐκφρασθείσας εὐχὰς.

Ἀφοῦ κατὰ τὰ ἀνωτέρω συνωμολογήθη μετὰξὺ ἡμῶν καὶ τῶν πληρεξουσίων τοῦ ἔθνους τὸ ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑ.

Ἀπεφασίσαμεν καὶ διατάττομεν·

α) Νὰ δημοσιευθῇ διὰ τῆς ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τὸ πολιτικὸν Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος ὡς ἔπεται·

β) Παραγγέλλομεν ἀπάσας τὰς Δικαστικὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς τοῦ Κράτους Ἀρχάς, καὶ πάντας, νὰ τηρῶσιν ἀπαρασαλευτῶς τὸ παρὸν πολιτικὸν Σύνταγμα·

γ) Τὸ Ἡμέτερον Ὑπουργικὸν Συμβούλιον θέλει προσυπογράψει καὶ δημοσιεύσει τὸ παρὸν ἐπιτιθεμένης καὶ τῆς μεγάλης τοῦ Κράτους Σφραγίδος.

Ἐγένετο ἐν Ἀθήναις τὴν 18 Μαρτίου τοῦ
χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ τεσσαρακοστοῦ τετάρτου
ἔτους μετὰ Χριστὸν, καὶ δωδεκάτου τῆς ἡμετέ-
ρας Βασιλείας.

O Θ Ω N

Κ. ΚΑΝΑΡΗΣ, Α. ΛΟΝΤΟΣ,

ΔΡ. ΜΑΝΣΟΛΑΣ, Α. ΜΕΛΑΣ.

— 358 —

Ερωτήματα.

- α.) Τίνες ἦσαν οἱ Δυνάσται τῆς Ἑλλάδος πρὸ
τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ;
- β'.) Πῶς ἐκυβέρνηον οὗτοι τὴν Ἑλλάδα ;
- γ'.) Τί ἐπροξένησε τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ;
- δ'.) Πότε ἐξεῤῥάγη ἡ ἐπανάστασις ;
- ε.) Πόσαι Ἑλληνικαὶ ἐθνικαὶ συνελεύσεις συνε-
κροτήθησαν, καὶ ποῦ συνεκροτήθη ἐκάστη
αὐτῶν ;
- ς'.) Ποῖαν τύχην ἔλαβον τὰ συντάγματα καὶ τὰ
ψηφίσματα τῶν Ἐθνικῶν Συλεύσεων μετὰ τὴν
ἔλευσιν τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς ἀντιβασιλείας,
- ζ'.) Τίς ἔδωκε τὸ ὀριστικὸν τῆς Ἑλλάδος
Σύνταγμα ;
- η.) Ποῖα εἶναι τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα συ-
ζητεῖ τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος.
- θ'.) Τί ὀρίζει τὸ Σύνταγμα περὶ θρησκείας ;
- ι.) Ποῖα τὰ δικαιώματα τῶν πολιτῶν Ἑλλήνων ;
- ια.) Πῶς συντάσσεται ἡ πολιτεία τῆς Ἑλλάδος ;
- ιβ'.) Ποῖα τὰ δικαιώματα τοῦ Βασιλέως ;

- ιγ'.) Τίς διαδέχεται τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος ;
ιδ'.) Ποῖα τὰ καθήκοντα τῆς Βουλῆς ;
ιε'.) Ποῖα τὰ καθήκοντα τῆς Γερουσίας ;
ισ'.) Ποῖα ἡ σχέσις καὶ τὰ καθήκοντα τῶν
ὑπουργῶν ;
ιζ'.) Πῶς ἐνεργεῖται ἡ δικαιοσύνη ἐν Ἑλλάδι ;
ιη'.) Ὑπὸ τίνων δικάζονται τὰ πολιτικὰ καὶ τὰ
τοῦ τύπου ἐγκλήματα ;
ιθ'.) Δύναται νὰ συστηθῶσιν ἑκτακτα Δικαστήρια ;
-

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΘΑΛΑΤΤΕ

ΤΩΝ ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

Σελ. σιχ.	ἀντὶ	γράφει
2 20	» δι' οἰκισθεν	» δ' οἰκισθεν
23 21	» ρὶ χειρᾶς	» χειρὶ χειρᾶς
57 10	» 2	» 6'.
» 21	» 3	» γ'.
61 14	» κακόν τι	» καλόν τι
85 8	» πράγματι	» πράγματι
87 4	» τὸ ὕψος	» τὸ ὕψος
» 24	» ἐκλεκτότατα	» ἐκλεκτότατα ἡμῶν
91 4	» βαθμὸν ὑπὲρ	» βαθμὸν, ἡγουν, ὑπὲρ
109 15	» Θεοσεβῆς	» θεοσεβῆς
114 13	» Ἐπειδὴ	» ἄ. Ἐπειδὴ
124 15	» μία	» ἡγουν, μία
154 25	» τῆς τρόπος λατρείας	» τρόπος τῆς λατρείας
164 5	» δὲν θέλει,	» δὲν θέλει τὸ ἐννοήσει,
181 15	» χρόνον	» χρόνον
194	» Τμήμα Δ'.	» ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.
»	» Περὶ χαρα- κτῆρος.	» ΠΕΡΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΣ.
216 25	» γ'.	» 4
235 21	» ἐγνώρισαν	» γνωρίζουν
278 17	» Τοῦ Πολιτεύ- ματος	» Περὶ τοῦ Πολιτεῦ- ματος

ΕΚ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΤΗΚΗ
Μ. Γ. Μ. Λ. Τ. Ε.

